Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

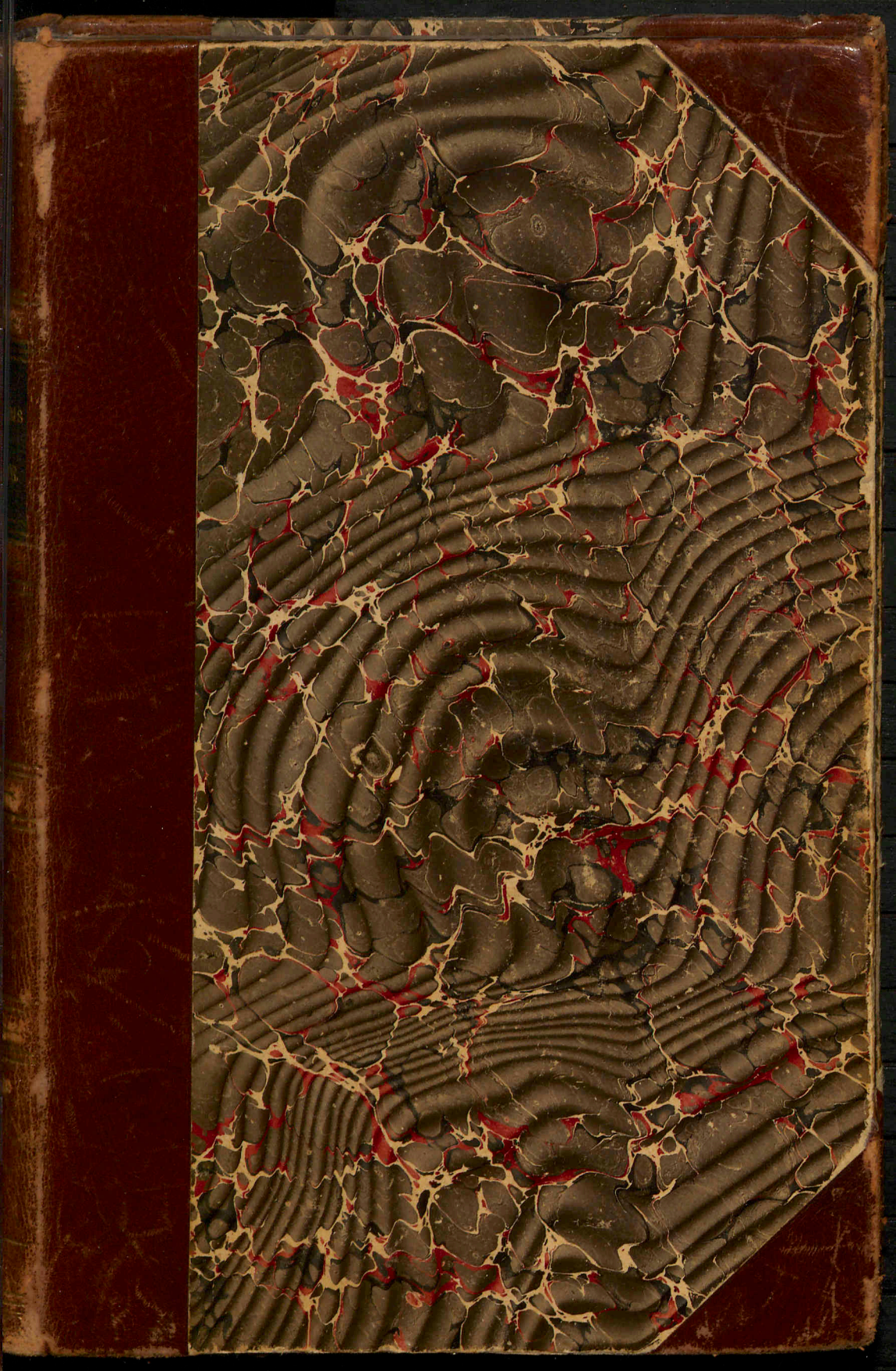
Forfatter(e) | Author(s):	Helms, Henrik Steffens.
Titel | Title:	Livserindringer.
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kjøbenhavn ; Kristiania : Gyldendal, 1912
Fysiske størrelse | Physical extent:	248 s. :

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

44,-52.-8°

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
130024230865

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

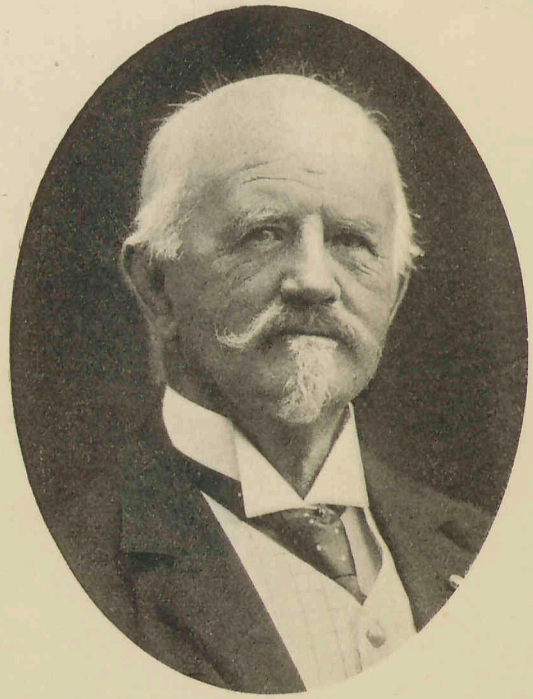
HENRIK STEFFENS HELMS
LIVSERINDRINGER

GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG

HENRIK STEFFENS HELMS

LIVSERINDRINGER

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

FORFATTEREN, 75 AAR GAMMEL

HENRIK STEFFENS HELMS

LIVSERINDRINGER

KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

MDCCCCXII

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

KJØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIET

FORORD

DISSE mine Erindringer fra et langt og temmelig bevæget Liv havde jeg egentlig kun tænkt mig som et Manuskript for min nærmeste Familie. Da jeg nu i min Alderdom, som jeg tilbringer i en skøn Egn herude i Nordsjælland, ofte har tænkt paa, at der i mine Optegnelser fandtes meget, som kunde interessere andre end min Familie, bad jeg D'hrr. Oberst *Rist* og Bibliothekar *Clausen* at gennemlæse dem, og da disse syntes godt om dem, henvendte jeg mig til Hr. Direktør *P. Nansen*, der saa lod dem udkomme paa Gyldendals Forlag.

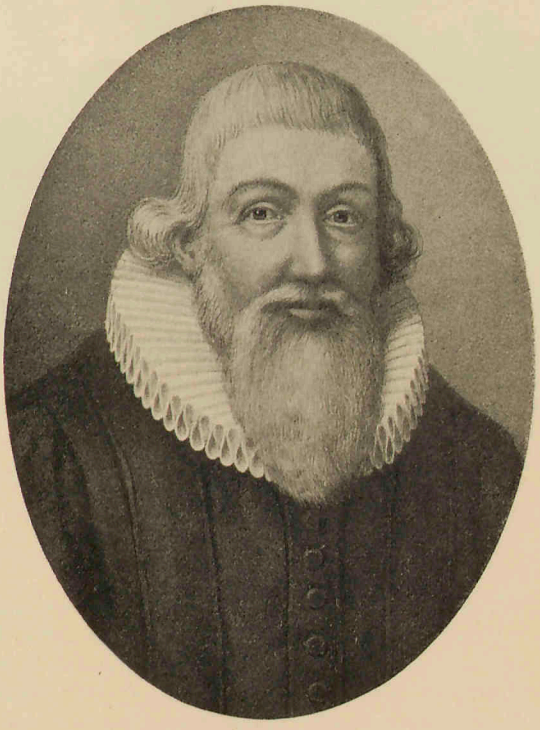
Jeg bringer derfor de tre Herrer min varmeste Tak, og jeg haaber, at disse Optegnelser vil blive læst med Velvillie hovedsagelig af de mange, som jeg i mit lange Liv har lært at kende eller staaet nær.

Sofiesminde pr. Vassingerød Station
i November 1911.

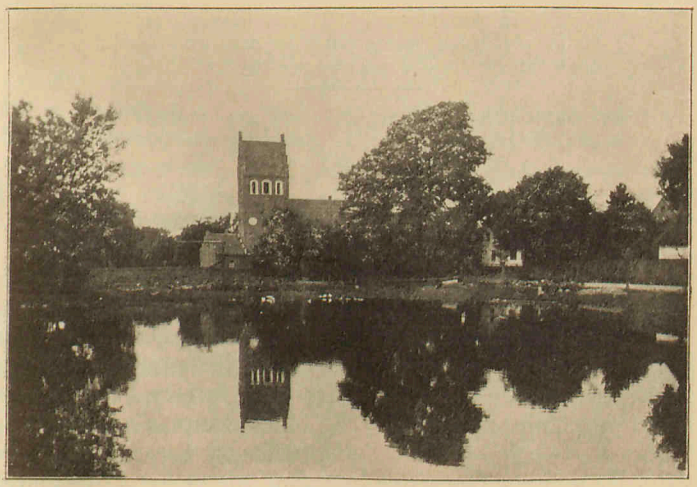
H. ST. HELMS.

INDHOLD

		Side
I.	Barndomsaar	1
II.	Skoleaar	21
III.	Studenteraar	44
IV.	Flensborg	77
V.	Sønderborg	90
VI.	Soldatertid	106
VII.	Ødemark	111
VIII.	Frederik VII's Død	115
IX.	Paa Forpost ved Ejderen	120
X.	Det første Skud	132
XI.	Kampen ved Mysunde	137
XII.	Tilbagetoget fra Dannevirke	152
XIII.	Fægtningen den 22de Februar	163
XIV.	Som Krigsfange paa Vejen til Magdeburg	167
XV.	Magdeburg	176
XVI.	Efter Krigen	197
XVII.	Korsør	201
XVIII.	Randers	210
XIX.	Frederiksberg	227
XX.	Slutning	246

MAGISTER ADAM HELMS
PRÆST VED ST. PETRI KIRKE I LYBÆK
F. DEN 18DE JULI 1579, † DEN 29DE MAJ 1653
FAMILIEN HELMS'S STAMFADER

ESBØNDERUP

I

BARNDOMSAAR

FREDAGEN den 18de Juli 1879 samledes 45 Medlemmer af Familien Helms paa Himmelbjerget for at fejre Familiens Stamfader, Præst ved St. Petri Kirke i Lybæk, Magister *Adam Helms's* 300-aarige Fødselsdag. Denne vor Stamfader, der var en meget anset Præst, døde den 29de Maj 1653 omgivet af sine talrige Børn og Børnebørn, efterat han havde beklædt sit Embede i 40 Aar og ligger begravet i St. Petri Kirke, hvor hans Billede i Legemsstørrelse, malet af den bekendte Maler *Zacharias Kniller*, endnu hænger. Der er ogsaa et Epitaphium over ham med en latinsk Indskrift, som en af hans Efterkommere har oversat saaledes:

Disse Træk, som Du ser, besjælede Helmsius fordum.
Ingen dødelig Haand mægter at male hans Aand.
Firti Aar han med Visdom fra Lærerstolen har talet,

Honning og Roser sprang ud af hans nidkære Mund,
Til han af Arbejde træt og mat af sin daadrige Virken,
Lagde her for din Fod ned sine mødige Ben.

Bed Du, som dette har læst, at i Fred hans Levninger hvile,
Døden, der smuldrer hans Ben, naaede dog ikke hans Sjæl.

De fleste af den nuværende Slægt stammer fra Horsens Apothek, som nu snart i 140 Aar er gaaet i Arv fra Fader til Søn, der skiftevis hed Adam og Jakob, og her fødtes ogsaa min Fader *Søren Bagge Helms* den 26de Februar 1784. Han blev Student fra Horsens lærde Skole. Da han havde taget theologisk Eksamen, blev han Huslærer hos Grev *Moltke* paa Espe ved Skelskør, hvor han forblev i 10 Aar og underviste hans to Sønner. 1817 blev han af Grev Moltke kaldet til Sognepræst for Sørbymagle og Kirkerup i Sorø Amt. Da de unge Grever endnu manglede et Aar i at kunne gaa op til Eksamen artium, skulde min Fader skaffe en Afløser og henvendte sig saa til Digteren *Poul Møller* og *Cand. Krarup,* den senere Bestyrer af Borgerdydskolen paa Kristianshavn. De vilde begge gærne have Pladsen, og Poul Møller foreslog derfor Krarup, at de skulde slaa Plat og Krone om den. Dette skete ogsaa og Poul Møller blev den heldige. Grev Moltke ønskede, at Poul Møller skulde komme nogen Tid før min Fader rejste, for at overvære Undervisningen. Fra dette Samliv med ham havde min Fader mange Historier om hans spillende Liv og gale Streger. Engang blev saaledes Kong Frederik den Sjette ventet til Skelskør. Man ventede ham ved Mørkets Frembrud, og hele Byen skulde illumineres ved Ankomsten, men for at spare paa Lysene skulde disse først tændes, naar Kongen kom. En Vagt med en gammel Kanon blev stillet ved Indkørslen til Byen; naar Kongen var i Sigte, skulde Kanonen fyres af og paa dette Signal Lysene tændes. Poul Møller, der havde hørt derom og ærgret sig over dette Kniberi, besluttede at spille Beboerne et Puds. Han fik fat i en Hest og ved Mørkets Frembrud red han i Galop ind i Byen, idet han tilraabte Vagten ved Kanonen: „Nu kommer — jeg!“ Det sidste Ord blev dog først udtalt, da han var forbi Vagten. Denne, der troede, at nu kom Kongen, brændte af, og straks blev alle

Lysene tændte. Folk stod i spændt Forventning, men der kom ingen Konge før flere Timer efter, men man turde dog nu ikke slukke Lysene. Min Fader, der ogsaa var i Byen for at se Indtoget, morede sig kosteligt over denne Historie. Poul Møller kunde jo ingen gøre noget, han havde jo kun meldt sin egen Ankomst. Han fik ovenikøbet sammen med flere andre Tilladelse til at se Kongen spise foruden 2 Rdl. for en Sang, han havde digtet til Festen.

Poul Møller blev saa min Faders Efterfølger som Huslærer; et Aar efter blev de unge Grever Studenter, den ene endog med Udmærkelse. Dette gode Resultat skyldes naturligvis min Fader, da de ikke lærte meget i det Aar, Poul Møller var deres Lærer; han var altfor flygtig og ustadig. Min Fader var meget højt anskreven hos den gamle Greve, som senere paa mange Maader viste ham sin Velvillie. Grevens Broder paa Aagaard ved Tis Sø, der ogsaa satte stor Pris paa Fader, hvem han havde truffet paa Espe, havde allerede et Par Aar i Forvejen tilbudt ham det store Embede som Sognepræst til Kirkehelsinge og Drøsselberg, hvortil han havde Kaldsret; men Fader vilde ikke modtage det, dels fordi han gærne vilde føre sine Elever saa vidt som muligt og dels fordi Kirkehelsinge ligger i en meget grim Egn, og min Fader elskede en skøn Natur saa højt. Han levede jo ogsaa hele sin Tid som Sognepræst i skønne Egne, først i Sørbymagle og senere i det dejlige Esbønderup i Nordsjælland.

Efter det her anførte vil det kunne ses, at det er en fuldstændig Fejltagelse, naar Prof. *Vilh. Andersen* for en Del Aar siden i en Artikkel i et Tidsskrift om *Poul Møllers* „En Students Eventyr", mener, at Poul Møller i denne Skildring har taget min Fader til Forbillede for Cand. *Jens Hansen,* denne dvaske, forædte Fyr, der er skildret alt andet end sympatetisk. Min Brodersøn, Pastor *Frederik Helms* i Svendborg, tog da ogsaa alvorlig til Genmæle mod denne Antagelse af Vilh. Andersen, som absolut maa være grebet ud af Luften. Poul Møller har sikkert ikke efterladt sig noget, der kunde begrunde denne Antagelse, da han og min Fader stod paa en meget venskabelig Fod, som vedligeholdtes i mange Aar.

Fader var Præst i Sørbymagle indtil 1831, da han af Kongen kaldtes til Esbønderup og Nøddebo i Frederiksborg Amt, hvor han var til sin Død 1857.

Min Moder var *Nicoline Marie Zeuthen*, Datter af Konsistorialraad Pastor Zeuthen til Skamby i Odense Amt. Hendes Moder var en Søster til *Henrik Steffens* og efter denne min berømte Grandonkel blev jeg, der var født den 17de September 1835, opkaldt ved min Daab paa min Moders Fødselsdag den 4de November samme Aar. Vi var ialt 9 Helsødskende, 5 Brødre og 4 Søstre foruden en Halvsøster, da min Fader havde været gift engang tidligere, men hans første Hustru, født *Stenbuch*, døde faa Aar efter Bryllupet. Alle mine Søstre døde ugifte. Af mine Brødre lever endnu kun min yngste Broder, *Ludvig Adam Nikolaj*, der er Distriktslæge i Maribo. Mine afdøde Brødre var:

1. *Frederik Bagger Helms*, født den 22de Maj 1820, først Kateket i Ringsted, dernæst residerende Kapellan ved Frue Kirke i København og tilsidst Sognepræst til Viskinge og Aunsø i Holbæk Amt, død den 18de Marts 1900.

2. *Jakob Helms*, født den 14de Marts 1824, først Adjunkt i Ribe, dernæst Sognepræst til Jannerup og Bilum i Ribe Stift og tilsidst til Skellerup og Ellinge i Fyns Stift, død den 10de Oktober 1906.

3. *Johannes Helms*, født den 8de November 1828, Kollaborator ved Domsskolen i Slesvig, derefter Bestyrer af Borgerdydskolen paa Kristianshavn, død den 4de December 1895.

Alle vi Børn voksede saa op i Esbønderup Præstegaard, og en saa lykkelig og glad Barndom og Ungdom, som vi havde, falder ikke i manges Lod, og naar jeg nu i min Alderdom tænker tilbage paa disse lykkelige Aar, er det med en inderlig Tak til Gud, der lod mig blive denne Lykke til Del.

At være Præst i de Tider var saare forskelligt fra nu; den store Avling, der hørte til Præstegaarden, og i Esbønderup var der 160 Tdr. Land, maatte naturligvis lægge stort Beslag paa Præstens Arbejde og Tanker, og da der ikke rørte sig noget synderlig aandeligt Liv i Menigheden, havde Præsten ikke meget med Menigheden at gøre udenfor de sædvanlige Søn- og Helligdagsprædikener, samt Barnedaab, Brylluper og Begravelser. Naar man gik i Kirke engang imellem, til Alters en eller to Gange om Aaret og saa forresten svarede Præst og Degn, hvad man skulde, mente man, at Vorherre maatte være tilfreds. Esbønderup og Nøddebo

Sogne ligger jo i Kulsvieregnen, og Befolkningen hørte ikke til de roligste. Slagsmaal og Drukkenskab navnlig ved de store Gilder, Brylluper og Barselgilder, hørte til Dagens Orden og satte ikke nogen Plet paa en Mands Ære, naar det ikke overdreves. Skovtyveri og Vildttyveri dreves efter en stor Maalestok, og Folk som den berygtede Krybskytte „Jens Omgang", der af alle mistænktes for at have skudt en Skovfoged, uden at blive overbevist derom og heller ikke straffet derfor, var der ikke faa af. Blandt andre skal jeg nævne „Jens Jæger", der havde det Uheld, engang da han gik med en skudt Raabuk i en Sæk paa Nakken, at møde selve Skovrideren, hvem han fortalte, at han havde en Gris i Sækken. Da Skovrideren imidlertid gærne ønskede at se denne store Gris, maatte Synderen aabne for Sækken, og hans Forbauselse over, at Grisen nu var bleven til en Raabuk, kunde ikke redde ham fra at blive ført til Arresten og straffet; siden den Tid hed han altid „Jens Jæger". I de strænge Vintre var Indbrudstyverier ogsaa meget almindelige; en Nat brød Tyvene ind i Esbønderup Præstegaards Spisekammer. De gik ikke ind ad Vinduet; nej, de rev hele Ydermuren ned og stjal blandt andet hele Beholdningen af Vintersmør, som min Moder omhyggeligt havde hengemt, foruden at de paa Stedet havde fortæret en Mængde Fødevarer blandt andet en næsten urørt stegt Gaas samt havde havt Fingrene nede i alle Syltekrukkerne. Da Spisekamret og Køkkenet laa langt fra Soveværelserne havde ingen hørt noget til denne natlige Bedrift. Tyvene blev først opdagede et Par Aar efter, og hele Jordemoder Andreses Familie, der havde været Mester derfor, blev arresteret, men bekendte aldrig. Den daværende Birkedommer, en gammel svag Mand, der var aldeles uskikket til at besørge sit store Embede, dømte nemlig aldrig efter Indicier men kun efter Tilstaaelse, men da han sjælden kunde faa denne Tilstaaelse frem uden hos meget naive Individer, gik de skyldige i Reglen fri. En stor Forandring skete heri, da den gamle Birkedommer døde og blev efterfulgt af en ung energisk Mand, forhenværende *Auditør Arnesen*, der ryddede forsvarligt op i Tyvebanderne, saa at i længere Tid ikke alene Arresthuset i Esrom var overfyldt, men ogsaa de store hvælvede Kældere under det gamle Esrom Kloster blev taget i Brug.

Men fraset disse uheldige Eksistentser havde Befolkningen mange gode Sider, og jeg véd aldrig nogensinde at have hørt, at Fader havde noget udestaaende med sine Sognebørn. Kvikke og livlige var de, og da Fader aldrig holdt strængt paa sin præstelige Værdighed og godt kunde gaa ind paa en Spøg, og de desuden i høj Grad respekterede hans store Dygtighed som Landmand, var der altid det bedste Forhold mellem Præst og Menighed. De var altid høflige og elskværdige mod os Børn, og mange Gange blev vi indbudt til de store Festligheder navnlig Brylluperne. Ved disse kørte altid Brudefølget ind i Præstegaarden; der var ofte 30 og 40 Vogne med mange Forridere; de fik overladt den store Konfirmandstue til at gøre sig i Stand efter Køreturene; mine Søstre maatte da lægge den sidste Haand paa Brudens og Brudepigernes Pynt. Det var et sjælden smukt Syn at se hele Brudeskaren parvis gaa over Gaarden til Kirken gennem en Laage, der førte til Kirkegaarden. Alle Koner og Piger havde de gyldenstykkes Hovedtøjer, som nu desværre er forsvundne, Pigerne desuden lange røde Silkebaand ned ad Nakken. De unge Karle, der næsten alle var smukke og velskabte, var iførte korte blaa Trøjer, hos de gifte Mænd var disse i Reglen besatte med Sølvknapper. Et Kvarter før Brudevielsen var forbi, kom saa to af Forriderne fra Kirken, satte sig straks til Hest og red i fuld Galop til Gildesgaarden, hvor de fik en Flaske Ekstrakt og et Stykke Brød, hvorpaa de red tilbage og mødte Brudetoget, som maatte gøre Holdt, indtil Brud og Brudgom havde smagt derpaa; saa skulde de aldrig komme til at mangle Mad og Drikke i deres Hjem.

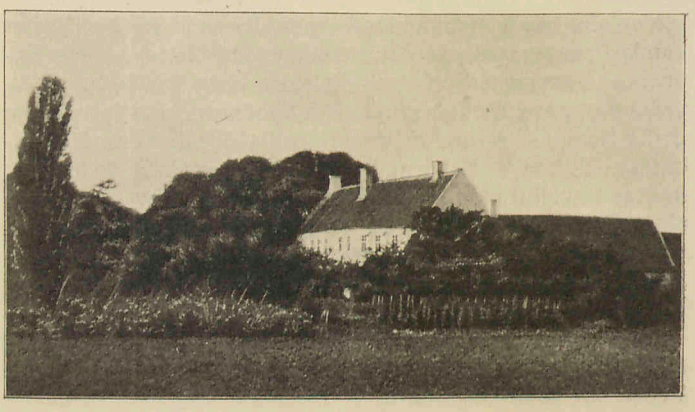
Hvor vi Børn var glade, naar vi blev indbudt til et saadant stort Bryllup, der altid varede i 3 Dage uden Afbrydelse. Mine Søstre, der var kønne og livlige, var Ballets Dronninger og gjorde megen Lykke; de dansede Reel og Sekstur med de unge Karle lige saa godt som Bønderpigerne. Moder tog sjældent med til Gilderne, og Fader kun, naar der var sikret ham et Parti L'hombre, som han holdt meget af. Vi unge vilde ogsaa helst tage alene med, thi ellers skulde vi saa tidlig hjem. En af os Brødre maatte altid sidde og passe paa Kudsken, naar vi skulde hjem, da han efter saadan en Tur sjælden var paalidelig. En Nat væltede vi da

ogsaa ned i en Møddingpøl udenfor Gildesgaarden; heldigvis tog vi ingen anden Skade, end at vore Klæder blev frygtelig tildækkede af Snavs og Gødningevand.

Esbønderup Præstekald var meget stort; foruden betydelig Tiende hørte der som sagt 160 Tdr. Land til Præstegaarden; Fader, der var en ivrig og dygtig Landmand, bragte meget ud deraf, og det blev ham derfor muligt at lade alle sine fem Sønner studere og desuden føre et stort gæstfrit Hus; navnlig i Sommerferien, naar vi Sønner alle var hjemme og ofte havde Venner med, kneb det med Pladsen i den gamle Præstegaard, saa der maatte søges Nattelogi hos Naboerne. Præstegaarden med sin store Have havde en overordentlig smuk Beliggenhed. Fra Vinduerne havde man en dejlig Udsigt over den nordligste Del af Sjælland med Kattegat og Kullen i Baggrunden. Præstegaardens Indre var iøvrigt tarveligt men hyggeligt; nye Møbler blev saa at sige aldrig anskaffet, Billeder paa Væggene brugte man ikke meget dengang. I vor store Dagligstue var der i min Barndom kun to Billeder; et grimt Billede af Frederik den Sjette og en Silhuet af Grevinde Moltke paa Espe.

Mine Forældre var meget forskellige baade i det ydre og indre. Fader var lille og noget korpulent, Moder høj og tynd. Fader var temmelig heftig af Temperament, men til daglig ellers i Reglen jevnt fornøjelig; han gav sig ikke meget af med os Børn, og vi havde alle stor Respekt for ham; han opholdt sig næsten altid paa sit Kontor, hvor det store Embede og navnlig det store Fattigvæsen gav ham nok at bestille; vi saa ham sjeldent uden ved Maaltiderne. Om Sommeren tilbragte han al sin Fritid i Marken, hvor der jo ogsaa var nok at tage vare. Min Moder var en udmærket Kvinde; hun passede sit store Hus mønsterværdigt, var altid god og kærlig mod os Børn, som hun opdrog fornuftigt. Til hende kom vi med alle vore Sorger og Bekymringer, og hun havde altid Raad og Trøst for os. Var der noget, vi vilde have af Fader, gik det altid gennem Moder, selv turde vi ikke gærne bede ham om noget. Moder var meget godgørende, og de fattige i Sognet gik aldrig forgæves til hende. Fader blev ofte gnaven, naar hun gav for meget bort, men han mente ikke noget dermed, thi i sit Indre var han lige saa god som hun.

Vi Børn tumlede os meget ude i det fri; Kammerater havde vi nok af i Byen, og vi var ikke kræsne i Valget af vor Omgang. Om Sommeren gav den store Grib Skov, som jo begyndte lige uden for Byen, Anledning til mange fornøjelige Udflugter og Lege, Om Vinteren løb vi paa Skøjter paa Byens store Gadekær eller rutschede paa vore Slæder ned ad høje Bakker. En af vore største Fornøjelser om Sommeren var at gaa gennem Skoven til Esrom Sø for at fiske,

ESROM KLOSTER

hvilken Idræt vi var meget hengivne til, og kunde vi saa faa fat i en Baad og sejle ud paa Søen, var vi dobbelt glade. Vore Forældre var aldrig ængstelige for os paa disse Ture, hvad jeg i mine ældre Aar ofte har undret mig over.

Som jeg ovenfor har omtalt, var vort Hjem gæstfrit, og der kom mange af Omegnens Folk. Et Sted, hvor vi helst kom, var hos Amtsforvalter *Fastings*, der boede paa Esrom, hvor den anselige Levning af det gamle Kloster var Embedsbolig. Fastings og mine Forældre var i mange Aar Venner, et Venskab, som gik i Arv til Børnene. Hvor følte vi os ikke glade i det gamle Kloster med de høje Trapper og lange Korridorer, hvor vi Børn tumlede os; hvor blev vi ikke højtidelige, naar vi kom ned i de store hvælvede Kældere, og hvor skottede vi ikke benauede hen til Broder Rus' Hul, hvor den store Jærnrist stod, hvor han efter Sagnet

var bleven brændt, da Munkene mente, at det var Djævlen i egen Person, der under Fromheds Maske havde indsneget sig i Klostret for at forføre dem til alle Laster! Om Dagen var Kælderen med sine mange Smuthuller et udmærket Skjulested under vore Lege, men naar det blev mørkt, holdt vi ikke af at komme der, og selv den dristigste af os vovede sig ikke derned.

Engang i en Ferie havde jeg en Kammerat med mig hjemme; han var en kæk, uforfærdet Dreng, der gjorde sig til af, at han aldrig var bange. Vi kom da i Besøg paa Esrom, og under Legen var han krøbet ind i Broder Rus's Hul, hvor han havde tabt sin Kasket. Han savnede den først, da vi skulde op og spise til Aften; han vilde løbe ned og hente den; men en af Drengene, for hvem han havde rost sig af, at han godt turde gaa ind i Broder Rus's Hul, naar det blev mørkt, sagde da, at han kunde jo bevise sin Frygtløshed ved at lade Kasketten blive liggende, til vi havde spist. Han gik ogsaa ind derpaa; da vi havde spist, var det ganske mørkt, og saa gik han; da han blev noget længe borte, gik vi ud for at se efter ham, men ved Indgangen til Kælderen hørte vi et frygteligt Vræl, og i det samme foer en sort Kat op ad Kælderen. Drengen havde ved at søge efter Kasketten faaet fat i Katten, og i den Tro, at det var Djævlen selv, udstødte han sit Vræl; han kom da op mere død end levende og lod sig kun vanskeligt overbevise om, hvorledes det hele var gaaet til; han havde dog imidlertid vist, at han virkelig havde havt Mod til at gaa derned, og det respekterede vi andre, selv om Udfaldet ikke var saa heldigt. Kronborg Birk havde Arresthus paa Esrom; naar dette var overfyldt, blev ofte nogle af Arrestanterne flyttede over i Klostrets Kældere; dette blev særlig anvendt, naar Arrestanterne ikke vilde bekende; men en Nat tilbragt i Kælderen var i Reglen tilstrækkeligt til at faa en Tilstaaelse af dem; saa stor var Frygten for at komme derned.

Amtsforvalter Fasting var født paa Klostret, hvor hans Fader ogsaa havde været Amtsforvalter; som Dreng kom han paa Kontoret, hvor han saa efterhaanden i Aarenes Løb avancerede, til han selv blev Amtsforvalter, og dette var han omtrent i 50 Aar; han havde aldrig levet andre Steder hele sit Liv. Først da han var over 80 Aar, tog han sin Afsked

og flyttede til Frederiksborg. Da jeg var lille, var han Kammerraad; jeg har kendt ham som Kammerraad, Justitsraad, Etatsraad og Konferentsraad, hvilket han blev, da han tog sin Afsked. Han var en livlig, fornøjelig Mand, der selvfølgelig kendte alle Mennesker i mange Miles Omkreds; han færdedes meget omkring i Skovene baade til Fods og til Hest; han kendte hele Grib Skov ud og ind og kunde en Uendelighed af Sagn og Fortællinger fra den. Sidste Gang, jeg besøgte ham paa Esrom, var han over 80 Aar gammel, men han fik mig straks med for at beundre en ny Udsigt, han havde fundet i Skoven.

Foruden Fastings var Provst *Raaschous* i Søborg vor nærmeste Omgang; der var ogsaa mange Sønner og Døttre, og i den store vidtløftige Præstegaard gik Legen prægtigt; udenfor Præstegaardshaven laa de store Søborg Ruiner, som naturligvis havde stor Interesse for os; de blev senere udgravede af *Frederik VII*, der laa i Lejr der en hel Maaned, medens Grevinde *Danner* boede i Præstegaarden. Vejen fra Søborg til Frederiksborg gik lige forbi Esbønderup Præstegaard. En Sommerdag, medens Kongen laa ved Søborg, blev han og Grevinden overfaldne af et voldsomt Tordenvejr, netop som de paa Vejen til Frederiksborg passerede Esbønderup. De tyede da ind i Præstegaarden saa vaade som druknede Mus; her fik Moder og Søstrene travlt med at skaffe dem tørre Klæder, hvilket ikke var let navnlig for Grevindens Vedkommende, da hun jo var meget svær. Jeg var dengang Elev i Frederiksborg lærde Skole, men var tilfældigvis hjemme, da det var en Søndag. Kongen var i et glimrende Humør og sagde blandt andet til Fader straks efter Ankomsten:

„Hør, Præst, kan De gi'e en Pibe Tobak, thi min egen er pjaskvaad?"

Jo, det kunde Fader da, og da Kongen havde faaet sin Merskummer tændt, var han i sit Es. Grevinden var ogsaa meget elskværdig, saa Moder og Søstrene var meget indtagne i hende. De blev trakterede med Kaffe, og da Klæderne var tørrede, kørte de igen. Ved Afrejsen gav Grevinden Stupigen, der havde tørret hendes Klæder, 10 Rdl., hvad denne naturligvis blev henrykt over.

Faders Annekskirke var Nøddebo; det var en lang Vej,

næsten fem Fjerdingvej, som Fader hver Søndag maatte køre. Vejen gaar tværs gennem Grib Skov og var om Vinteren næsten ufremkommelig, saa det var ofte en drøj Tur. Nøddebo er jo et fattigt lille Sogn, saa det hændte ofte om Vinteren, at der slet ingen Gudstjeneste var.

I Nøddebo levede dengang en Mand, der ejede en mindre Gaard, den nuværende Præstegaard. Han hed *Balthazar de Bang* og hørte til de adelige Banger, de udleder deres Nedstammen fra Esbern Snare. Han og hans elskværdige Hustru, født *Hornemann*, boede omtrent i 60 Aar i deres idylliske Hus, hvis Have vendte ud mod Esrom Sø, og hvor man havde en dejlig Udsigt over denne over til Fredensborg. Bang var et Stykke af en Digter og havde i sine yngre Dage faaet et Par Stykker opførte paa det kongelige Theater; desuden skrev han mange Digte, som næsten alle beskrev Nøddebo og Omegns Dejlighed. Han stammede meget, men naar han ikke kunde faa Ordene udtalt, gav han sig til at synge dem, og saa hjalp det.

Han fik hver Sommer mange Besøg navnlig af de mange Digtere og Kunstnere, som opholdt sig paa Fredensborg. Jeg har der i Huset set *Paludan-Müller*, *Saint-Aubain*, *H. C. Andersen*, *Bournonville* og flere. Bangs havde det kun smaat, da han ikke forstod at drive sit Landbrug og var meget letsindig med sine Udgifter. Navnlig gav han til de fattige i Nøddebo med begge Hænder, og disse var saa vante til at faa af Bang, naar de trængte, at de ikke følte stor Taknemmelighed. Engang havde en fattig Husmand mistet sin Ko; Bang lod straks sin Karl trække en derhen af sin egen Stald. Da Karlen kom tilbage og Bang spurgte ham, hvad Manden havde sagt, svarede han: „Han sagde kun: Naa!“ Det var al den Tak, Bang fik.

Fru Bang havde holdt mig over Daaben og nærede derfor stor Godhed for mig. Da jeg kom i Frederiksborg Skole, maatte jeg de Søndage, da jeg ikke var hjemme, møde i Nøddebo for at faa min Karakterbog underskrevet af Fader. Naar Bogen ikke var god, var det ikke behageligt, og jeg tyede da først til Fru Bang, for at hun skulde formilde Fader, naar han som sædvanligt hver Søndag efter Kirketjenesten kom derind og drak Kaffe.

Den tidligste Begivenhed, jeg erindrer, var et Besøg af

Henrik Steffens, min Moders Onkel, med Kone og Datter, det var i Juni 1840. Han var dengang Professor ved Universitetet i Berlin, og var af Christian VIII, der satte megen Pris paa ham, indbudt til med Familie at overvære Kroningen i Frederiksborg. Dagen efter kørte han til Esbønderup for at besøge mine Forældre; jeg og min Broder Johannes, der legede i Haven, blev hentede op for at blive tagne i Øjesyn af vor berømte Grandonkel; han løftede os begge op og kyssede os; vi havde begge den Følelse, at hans Skæg stak os stærkt. Henved 60 Aar efter udgav *Richard Petersen*, Præst i Snodstrup, sin udmærkede Bog om Henrik Steffens Liv. Ved i Slutningen af denne at omtale Kroningen i Frederiksborg fortæller han, at Steffens var tilsagt til Taffel Dagen efter Kroningen, men da han ikke kunde barbere sig selv og ingen Barber var at opdrive i Frederiksborg, kørte han til Esbønderup for at besøge sin Søsterdatter, for ikke at møde ved Taflet med langt Skæg. Det morede mig selvfølgelig saa mange Aar efter at faa at vide, hvorfor Steffens havde saa langt Skæg, da han kyssede mig femaars Dreng; dette er iøvrigt den eneste Erindring, jeg har om ham.

Min Moder gjorde i Reglen hvert andet Aar med nogle af os Børn en Rejse til Fyen for at besøge sine Forældre i Skamby Præstegaard. Da jeg var seks Aar, var jeg første Gang med paa en saadan Tur. Vor egen Vogn kørte os saa de første 7 Mil til Roskilde og saa gik det med Ekstrapost fra By til By; det var en kostbar Maade at rejse paa, men vi oplevede noget paa en saadan Tur, navnlig Sejladsen over Store Belt interesserede mig meget. I Nyborg blev vi saa hentede af Bedstefaders Vogn. 1846 havde Bedstefader Guldbryllup og da var selvfølgelig alle med, som kunde være med. Det var en storslaaet Fest i gammel Stil; en meget stor Del af Fyens Præster havde givet Møde; Baron *Blixen-Finecke* der boede i Sognet paa Herresædet Dallund, mødte med sin overordentlig smukke Hustru, en svensk Baronesse, som han jo senere blev skilt fra for at gifte sig med Prinsesse Augusta. Baronen medbragte en Lykønskningsskrivelse fra Kronprinsen, der dengang var Gouvernør i Fyen.

Det var en dejlig Efteraarsdaag; under Klokkeklang gik hele Forsamlingen parvis med alle de tilstedeværende Børne-

børn i Spidsen gennem Haven til Kirken, hvor der afholdtes en højtidelig Gudstjeneste; derefter var der et stort Festmaaltid i Præstegaarden. De fleste af den nærmeste Familie blev otte Dage i Skamby; der var mange baade store og smaa. Foruden mine Forældre med Børn, var der to af mine Onkler med Familie, nemlig Provst *Knudsen* i Gislev paa Fyen, der var gift med en Søster til Moder og Mag. Ludvig *Zeuthen*, Moders Broder, der dengang var Præst i Tømmerup paa Sjælland; hans Hustru var født *Laub*, en Søster til afdøde Biskop *Laub* i Viborg. Zeuthens havde 2 Sønner med, *Frederik*, den tidligere Stiftsprovst, der nu er Præst i Fredericia, og *Hieronymus*, den bekendte mathematiske Professor. Frederik Zeuthen og jeg var dengang 11 Aar; vi boede med vore Fædre i en Bondegaard om Natten, da Præstegaarden ikke havde Rum til saa mange Gæster. En Morgen, medens vore Fædre klædte sig paa, hørte vi dem tale om Krige og de var da enige om, at Krig aldrig mere vilde blive ført mellem civiliserede Folk. Dette skete altsaa 1846, to Aar før den franske Februarrevolution, som efterfulgtes af de blodigste Krige, som nogensinde er førte i Europa. Frederik Zeuthen og jeg har ofte talt om, hvor fejlagtigt vore Fædre dengang dømte.

Min Bedstefader, der endnu levede en Del Aar efter sit Guldbryllup, havde ved sin Død været Præst i Skamby i 55 Aar; han var i Embedet fulgt efter sin Fader, der ogsaa havde været Præst der i over 50 Aar, saaledes at Fader og Søn havde siddet i Embedet over 100 Aar; begge var de kaldede af Besidderen af Stamhuset Dallund. Da min Bedstefader døde, var min ældste Broder Frederik eller Frits, som han kaldtes, Kapellan hos ham, og Baron Blixen vilde da have havt ham til Bedstefaders Efterfølger, men uheldigvis havde han ikke Kaldsret længere, da denne Rettighed jo ophørte ved Grundloven. En lille Begivenhed ved Guldbryllupsfesten gjorde et dybt og imponerende Indtryk paa os Børn. Da Baronen kom kørende med sin Gemalinde, traadte Bedstefader barhovedet ud i Gaarden, for at hilse paa ham. Baronen, der var iført Hofjægermesteruniform, blottede ogsaa sit Hoved, idet han steg ud af Vognen; i sin anden Haand holdt han Kronprinsens Lykønskningsskrivelse; han havde altsaa noget i begge Hænder. Bedstefader rakte sin

Haand imod ham, Baronen kastede saa sin trekantede Hat bagved sig i den snavsede Gaard, hvor Tjeneren tog den op. Dette lille Træk karakteriserede ogsaa godt Baronen, der jo altid optraadte og handlede som den Grandseigneur, han var. Hvo, der saa ham, maatte ogsaa lægge Mærke til denne høje smukke Mand, og senere, da han blev gift med Dronningens Søster og blev en politisk Personlighed, var han jo en velkendt Skikkelse i København, der gav Tonen an i de fornemme Kredse.

I de Aar, min Broder var Kapellan hos min Bedstefader, kom han ofte paa Dallund, da Baronen satte megen Pris paa ham. Han traf der sammen med mange af Datidens bekendte Mænd, blandt andet Digteren *Goldschmidt*, der var en god Ven af Baronen, uagtet de var stærkt politiske Modstandere, ja, skøndt Goldschmidt undertiden ikke skaanede ham i det bekendte Vittighedsblad „Corsaren". Baronen var meget afholdt af sine undergivne og saa igennem Fingre med deres smaa Ukorrektheder. At han f. Ex. fandt det ganske naturligt, at hans Kammertjener stadigt røg af sin Herres Cigarer, fik min Broder en Dag et Bevis paa. Baronen havde nemlig indbudt ham til en Spadseretur; da han var kommen ned i Gaarden, kom han i Tanker om, at han havde glemt at tage Cigarer med. For ikke at gaa op til sit Værelse paa første Sal, sagde han med et skælmsk Smil: „Vi kan gaa ind i min Tjeners Værelse her i Stuen og tage nogle der, jeg tror nok, at hans Cigarer er lige saa gode som mine egne."

Da jeg blev 10 Aar gammel, mente mine Forældre, at det dog nu var paa Tiden, at jeg begyndte at lære noget ordentligt. Jeg havde vel gaaet nogle Aar i Landsbyskolen hjemme sammen med Sognets andre Børn, og om Eftermiddagen sammen med nogle af Egnens Honoratiores's Børn læst privat med Skolelæreren: skøndt denne var en brav og ganske dygtig Lærer, blev det dog ikke til noget videre med vor Lærdom, og mine Forældre mente, at det var bedst, at jeg kom lidt ud i Verden. Min ældste Broder var da bleven Kandidat og havde faaet en Huslærerplads hos Pastor *Gøtzsche* i Gjerslev ved Slagelse, og var bleven forlovet med en af Døttrene. Det blev saa bestemt,

at jeg et Par Aar skulde derned og læse sammen med Præstens Sønner.

Gjerslev ligger en Mil Nord for Slagelse i en frugtbar, men meget grim Egn, saa det var en stor Forandring for mig at komme der fra det dejlige Esbønderup, jeg, som elskede Skovene derhjemme saa højt. Jeg græd meget, da det blev mig sagt, jeg elskede jo mit dejlige Hjem saa højt, men da Moder forsikrede mig, at jeg vilde faa det lige saa godt som hjemme og fortalte, at Fader selv vilde følge mig derned, beroligedes jeg dog og længtes nu lige saa meget efter at komme afsted, som jeg i Begyndelsen havde frygtet det. En stor Glæde beredtes mig inden min Afrejse, idet mine Forældre tog mig med paa en Tur til København, hvor jeg aldrig havde været før. Det var 1845; Byen havde jo dengang hele sit gamle Udseende, alle Voldene stod endnu, og Forstæderne bestod kun af en Række lave enetages Huse. Der maatte ikke bygges højere i Forstæderne, da disse i Krigstider ifølge Krigslovene straks skulde afbrændes ligesom i 1659, dels for ikke at tjene til Ophold for Fjenden og dels for at der kunde være Udsigt over Terrainet fra Voldene.

Det var med en højtidelig Følelse, at jeg kørte gennem den lange Nørreport, og med Undren betragtede jeg de høje Huse og den travle Færdsel paa Gaden; vi tog ind paa „Tre Hjorter" i Vestergade, hvor Fader havde boet i mange Aar, naar han kom til Byen, og blev modtaget med stor Venlighed af Værten „gamle Jakobsen", der optraadte med lang Pibe i Munden og nogle gamle udtraadte broderede Morgensko. Dette var altsaa mit første Indtog i „Tre Hjorter", men jeg kom der mange Gange senere. I mine Studenteraar kom jeg og mange Studenter der meget og spiste til Middag der, da Maden var god og billig, og i mine senere Aar, da jeg boede i Jylland, tog jeg altid ind der, saa at jeg 1895 kunde fejre mit 50aarige Jubilæum som Gæst der, i hvilken Anledning den daværende Vært indbød mig til en bedre Middag og forærede mig en Kasse meget fine Cigarer. Ved dette mit første Besøg var jeg i det kongelige Theater, hvor jeg saa „Pak" af Overskou, som ikke morede mig tiaars Dreng synderlig, samt i det nyoprettede Tivoli, hvor naturligvis Pantomimen morede mig mest. En Dag var jeg med vor Kusk ude paa Fælleden, hvor vi saa Hestgarden

og Husarerne exercere; dette interesserede mig mest af alt, hvad jeg saa i København. Hestgarden kommanderedes af Prins Christian, den senere Christian den Niende, og hans smukke ridderlige Skikkelse gjorde et dybt Indtryk paa mig.

Faa Dage efter Hjemkomsten rejste jeg saa fra Esbønderup. Fader kørte med egen Vogn og var selv Kusk paa Henrejsen. Det var i Oktober Maaned; min næstældste Broder, Jakob, gjorde Rejsen med; vi overnattede i Roskilde, og kørte saa næste Dag til Gjerslev; der skulde vor Forkarl, der havde været indkaldt til Efteraarsmanøvrerne som Dragon i Slagelse, hvor hans Regiment dengang laa, støde til os. Midt imellem Ringsted og Slagelse kørte vi forbi en Deling Dragoner, der holdt Hvil paa Landevejen og deriblandt traf vi saa Jeppe, vor Karl, og fik en lille Passiar med ham. Han var en stolt Dragon, stor og bredskuldret, en smuk Type paa en ægte Kulsvier; hans Fader var Fisker i Villingebæk, og de var fem Brødre, der alle havde været Dragoner. Disse Brødre var bekendte for deres overordentlige Styrke; de var godmodige og flinke Folk, men naar de havde faaet en Taar over Tørsten, hvad der jo kunde hænde, blev de ondskabsfulde, og mange er de Batailler, de i en saadan Tilstand leverede ved Gilder og lignende Lejligheder, og de gik altid af med Sejren.

Især var Jeppe meget stærk; jeg erindrer, at han engang skulde sadle en lille Hest, som jeg havde faaet Lov til at ride en Tur paa, hvad der var min største Fornøjelse; da Hesten var meget urolig og ikke vilde lade sig sadle, blev Jeppe vred, tog den om Livet og løftede den op fra Jorden, saa alle fire Ben sprællede i Luften; herover blev den saa imponeret, at den ganske rolig lod sig sadle. Naar vi engang imellem kørte til Helsingør, var det os Børn altid en stor Beroligelse at have Jeppe til Kusk, naar vi kørte hjem om Aftenen. I et Hus tæt ved Horserød Hegn boede nemlig en tidligere Fæstningsslave, der havde været dømt flere Gange for Indbrud og Overfald, og det var os en Trøst, at Jeppe sagde, at hvis han kom, skulde han nok tage ham paa sin Samvittighed, svinebinde ham og kaste ham i Grøften, og vi tvivlede ikke paa, at han var i Stand dertil. Jeppe og alle hans Brødre deltog i den første Krig; en af dem faldt

i Slaget ved Slesvig under Ritmester *Würtzens* bekendte Indhug, og en af dem blev Dannebrogsmand.

Vi kom saa om Aftenen til Gjerslev, mit fremtidige Hjem; foruden Præstefolkene var der i Hjemmet to Sønner og fire Døttre; jeg skulde læse sammen med de to Sønner og den yngste Datter. Jeg tilbragte to Aar hos denne elskværdige Præstefamilie, hvor jeg havde det godt, men hvor min Broder, der var vor Lærer, lod os arbejde meget strengt; vi var i Skole fra vi stod op til Kl. 7½ om Aftenen, rigtignok var den Tid iberegnet, da vi læste vore Lektier til næste Dag, men jeg synes alligevel, at det var formeget forlangt af en tiaars Dreng; for mig var det en stor Overgang fra det frie Liv i Esbønderup. Vi maatte saaledes aldrig gaa udenfor Præstegaarden eller lege med andre Drenge paa Gaden. Vi var jo ogsaa tre Drenge i Præstegaarden, saa vi savnede ikke Selskab. Vor Fritid tilbragte vi altid i den store dejlige Have, der hørte til Præstegaarden. Hele Familien var ivrige Havedyrkere, vi Drenge havde hver sit Stykke Have, som vi dyrkede med Iver, og vi kappedes om at have de bedste Urter og Blomster. Familien omgikkes kun et Par Nabopræster, af hvilke den ene var Præstens Broder, der var Præst i Finderup, der kun laa en Fjerdingvej fra Gjerslev. Naar Sønnen Viggo, der gik i Slagelse Latinskole, var hjemme om Søndagen, var vi altid i Finderup. Det var et meget livligt Hus, hvor der kom mange Mennesker. Præsten var en meget begavet Mand og en udmærket Prædikant i Modsætning til hans Broder i Gjerslev. Han havde i sin Ungdom været Docent ved Universitetet i Kiel, men som alle danskfødte var han ilde lidt af Studenterne, og han søgte derfor tilbage til Kongeriget.

Sønnen *Viggo Gøtzsche* blev min gode Ven, hvilket Venskab vedligeholdt sig lige til hans Død, da han var Biskop i Ribe. Blandt hans Venner, som undertiden var i Besøg i Finderup Præstegaard, skal jeg nævne den bekendte Præst, *Vilhelm Beck*, og den senere Justitsminister *Nellemann*. Den sidste var allerede som Skoledreng meget alvorlig og kunde daarlig deltage i vore Lege. Derimod var baade Viggo Gøtzsche og Vilhelm Beck udmærkede Legekammerater, der hengav sig til Legen med Liv og Sjæl. Men den

bedste Legekammerat var dog en Fætter til Gøtzscherne, *Holger Bache;* hans Fader var Præst i Jyderup; han gik ogsaa i Slagelse Skole. En saa livlig Dreng har jeg aldrig kendt, og hvad han kunde finde paa af Lege, var utroligt; dertil var han vittig, morsom, forvoven i en utrolig Grad og tillige saa forbausende smuk, at alle Kousinerne baade i Gjerslev og Finderup, og dér var seks, var forelskede i ham; vi Drenge forgudede ham. Den gamle Præst i Gjerslev rystede rigtignok undertiden paa Hovedet af ham og mente, at der var for lidt Alvor i ham, til at han kunde blive til noget. Men han blev det alligevel; uden at være videre flittig, thi det laa ikke for ham at sidde stille og læse, gjorde han med sine glimrende Evner udmærkede Eksaminer og blev en anset Læge. Han døde desværre i sin kraftigste Alder som Distriktslæge i Bogense.

Min Broders Kæreste, *Frederikke Gøtzsche*, var en stille og alvorlig ung Pige; hun tog sig moderlig af sin unge Svoger, og jeg lærte snart at ty til hende med mine Sorger og Bekymringer. Hendes Moder var ogsaa altid god og kærlig mod mig, men hun havde sit store Hus, der var nemlig ligesom i Esbønderup en stor Avling, og sine mange Børn at passe, saa hun havde ikke megen Tid til at tage sig af mig. Af de andre Døttre blev en, *Lise Gøtzsche*, der var en nydelig og kvik ung Pige, senere gift med Forfatteren *Anton Nielsen*. Det var et ulykkeligt Ægteskab, da de aldeles ikke sympatiserede; de blev ogsaa tilsidst skilte. Sønnerne, *Ditlev Rogert Gøtzsche* og *Carl Frederik Gøtzsche*, blev begge Theologer og døde for en Del Aar siden som Sognepræster. De var begge meget flittige og dygtige unge Mennesker, og vi kom fortrinligt ud af det sammen.

Den anden Præstefamilie, Gøtzsches undertiden kom sammen med, var *Honums* i Ørslev, hvor Vilhelm Beck døde som Præst. Honums var meget velhavende og havde et fint elegant Hjem, der dannede en stor Modsætning til den tarvelige Præstegaard i Gjerslev. Der var tre Døttre, hvoraf den yngste, *Betty*, blev gift med den bekendte Boghandler *Lind* i København, der var meget ældre end hende. Naar de tre Præstefamilier i Gjerslev, Finderup og Ørslev kom sammen, var der altsaa en stor Ungdom. Engang havde der været stort Juleselskab i Gjerslev Præstegaard. Da Gæsterne

var tagne bort, var det allerede langt ud paa Natten, og vi var ved at gaa i Seng, da vi blev opskræmmede ved, at en høj Damestemme lød ude i Gaarden og raabte: „Hjælp! Hjælp!“ Forfærdede foer vi ud og saa en af Pastor Honums Døttre komme løbende, der med alle Tegn paa Forfærdelse fortalte, at de var væltede udenfor Byen, og at hendes Moder vist havde slaaet sig meget slemt, da hun gav sig saa meget. Der blev i Hast sendt Mandskab afsted med en Lænestol og Lygter og lidt efter kom de tilbage med Præstekonen, der var meget medtaget. En Vogn blev afsendt til Slagelse efter en Læge; denne beroligede dog med, at det kun var Kravebenet, der var brækket. Imidlertid blev Familien i Præstegaarden om Natten og kørte saa hjem næste Dag, og Præstekonen kom sig snart igen.

Nogle Dage af Juleferien tilbragte min Broder, Svigerinde og jeg hos min Onkel Zeuthen i Tømmerup ved Kallundborg. Det var omtrent fire Mil fra Gjerslev, og det var en streng Tur paa aaben Vogn, men man var jo ikke forvænt i de Tider. Peltse eller Fodposer kendte man ikke noget til, men vi frøs ogsaa, saa det knagede i os. I Tømmerup havde vi det fornøjeligt og rart. Onkel var Nytaarsdag til et stort Middagsselskab paa Lerchenborg, som Greven hvert Aar gjorde for Egnens Honoratiores; han maatte selvfølgelig aflægge et nøjagtigt Referat, da han kom hjem. Hvad der slog mig mest i det var, at der ved Bordet blev serveret allerførst for Greven, og at Tjeneren, da Klokken slog ti, aabnede Fløjdørene til Entreen og raabte højt, at Vognene var forspændte. Der var kun Borgerlige ingen Adelige tilstede; de to Stænder blandedes aldrig i Selskaberne paa Lerchenborg. I Pintsen var vi igen i Tømmerup; vi skulde da 2den Pintsedag været til Skovfest paa Asnæs, men vi blev overfaldne af en Tordenbyge paa Vejen, som gennemblødte os i den Grad, at vi maatte vende om og ikke kom til Fest dengang.

Den sidste Sommer, jeg var i Gjerslev, var Biskop *Münster* paa Visitats der; da det netop faldt sammen med Pastor Gøtzsches Fødselsdag, blev det naturligvis en stor Fest. Biskoppens ærefrygtindgydende Personlighed kendte jeg forresten, da han et Par Aar tidligere havde været i Esbønderup. Der var han iøvrigt ikke tilfreds med sit Natteleje; Gæsteværelset var nemlig kun ved en Mur skilt fra Heste-

stalden, og Biskoppen beklagede sig til Fader over, at han aldeles ikke havde sovet paa Grund af Hestenes Trampen og Prusten. Den næste Nat fik han derfor mine Søstres Værelse, der vendte ud til Haven, og der sov han godt. Ved Visitatsen i Gjerslev maatte alle Præstegaardens Børn med ud paa Kirkegulvet, hvilket Øjeblik vi havde imødeset med Angst og Bæven, men det gik udmærket. I Efteraaret 1846, det andet Aar, jeg var i Gjerslev, var det saa, at jeg var med mine Forældre til Guldbryllupet i Skamby.

De to Aar i Gjerslev forløb hurtigt, og ved Sommerferiens Begyndelse blev Skolen opløst. De to Gøtzscher skulde efter Ferien til Slagelse Skole, jeg til Frederiksborg Skole, og min Broder skulde være Huslærer hos Baron *Zytphen-Adler* paa Adlersborg, hvor han blev to Aar, hvorefter han saa blev Kapellan hos Bedstefader.

II

SKOLEAAR

Efter Sommerferien 1847 kom jeg altsaa i Frederiksborg Skole, hvorfra mine tre ældste Brødre alle var blevne Studenter. Samme Aar blev min Broder Johannes Student, og jeg afløste ham hos den Familie, hvor baade han og min Broder Jakob havde boet i deres Skoletid. Det var Byskriver Kanceliraad *Kinch*, der med sin prægtige Hustru nu skulde være mine Plejeforældre; de boede med deres eneste Datter i en dejlig beliggende Ejendom, hvis Have grændsede til Slotssøen; i Gaarden, hvortil et langt Stræde fører fra Hovedgaden, og som i Reglen benævnedes „Posen", boede endnu to Familier, der begge havde Latinskoledrenge i Huset, saa der var stor Ungdom samlet i Gaarden. Hos Kinchs boede allerede min bedste Ven fra Barndomsaarene, *August Raaschou*, Søn af Præsten i Søborg; han er nu Overretssagfører i Hillerød.

Det var med bævende Hjerte, at jeg ledsaget af min Broder gik op paa Skolen for at blive prøvet, men Prøven faldt heldigt ud; som min Broder Frits havde ønsket blev jeg optaget i Skolens fjerde Klasse; Skolen havde dengang kun 6 Klasser, det viste sig imidlertid, at det var mindst en Klasse for højt; jeg kunde umuligt tilfredsstille de Fordringer, denne Klasse stillede, men i Stedet for at flytte mig en Klasse ned, da det viste sig, at jeg ikke kunde følge med, lod man mig blive siddende. Jeg havde i Gjerslev lært Tysk, Fransk og Latin, nu her i Frederiksborg skulde jeg tilmed begynde paa at lære Græsk, og jeg var kun 11 Aar! Følgen blev, at det kun gik mig daarligt i Skolen i de første Aar og mange var de Taarer, jeg fældede og de Skænd, jeg fik baade paa Sko-

len og af min Fader. Da mine ældste Brødre alle havde været godt begavede og dygtige i Skolen, skulde jeg absolut ogsaa være et Lys, men det var jeg langtfra, og da jeg nu ovenikøbet var saa uheldig at have et Navn som Henrik Steffens, maatte jeg ofte høre, at jeg saa daarligt gjorde dette Navn Ære.

Skolens Rektor var Professor *Flemmer*, en lærd Filolog og ogsaa en dygtig Lærer, men savnede ellers alle Egenskaber til at gøre sig afholdt af Eleverne. Han var i sin Tid bleven udnævnt til Rektor i Frederiksborg, da Disciplinen dengang stod paa et temmelig daarligt Trin; han var fra sin tidligere Virksomhed bekendt for sin Strenghed, og nu skulde han bringe Disciplinen paa Fode igen. Det lykkedes ham vel tildels, men paa en saadan Maade, at Disciplene ikke kom til at holde af ham. Lærerpersonalet stod paa et Par Undtagelser nær ikke videre højt, et Par Adjunkter var aldeles umulige. Den af Lærerne, der var mest afholdt, da jeg kom i Skolen, var Adjunkt *Richelieu*, Louis Armand Emanuel Septimannie du Plessis de Richelieu, som hans pompeuse Navn stod opført i Skoleprogrammet. Familien gjorde Fordring paa at nedstamme fra *Kardinal Richelieu* i Frankrig, og vi Drenge troede ogsaa derpaa, men jeg erfarede i mine senere Aar, at det ikke var ganske korrekt. Men, som sagt, ham holdt vi alle meget af; han var en begavet, aandfuld og dygtig Lærer; desværre var han ved Skolen i faa Aar, da han blev Præst i Sønderjylland i Løit ved Aabenraa, og senere efter 1864 kom han som Præst til Vestindien, hvor han døde i en temmelig ung Alder. Han var Fader til den bekendte Admiral Richelieu.

Vor Historielærer Adjunkt *K.* kunde en utrolig Mængde Historie, men havde ikke Begreb om at gøre Historien interessant; han hærsede mest i Aarstal og Kongerækker, disse lærte vi, men ikke Historie. Han var en godmodig Mand, men kunde aldeles ikke holde Disciplin, hvilket vi Drenge benyttede os af til at gøre alle mulige Optøjer i Timerne. Engang i en af de øverste Klasser havde de gjort ham det for broget, og han vilde løbe ned til Rektor for at klage; en af Drengene greb ham saa i Frakkeskødet for at holde ham tilbage, men til al Uheld var Frakken gammel og mør, og Drengen beholdt til sin Befippelse Frakkeskødet

i Haanden; med det ene Frakkeskød gik K. saa ned til Rektor og klagede. Næste Morgen blev hele Skolen samlet i øverste Klasse, Synderen blev kaldt op til Katedret og fik saa Tamp af Rektor i egen høje Person. Det hjalp en kort Tid, men heller ikke længere. Af dygtige Lærere havde vi Overlærer *Ostermann* og Adjunkt *Reinhard;* den første blev valgt ind i den grundlovgivende Rigsdag og sad der i tre Aar. I disse Aar havde vi tre forskellige Vikarer, *Borries, Bloch* og *Petersen.* Borries holdt vi alle meget af; han kom senere til Slesvig Domskole, hvor han døde i en ung Alder, Bloch døde som Rektor ved Metropolitanskolen og Petersen som Rektor i Odense. Adjunkt, senere Overlærer *Reinhard* var en dygtig, myndig Lærer, der i mange Aar var knyttet til Frederiksborg Skole, og et dygtigt Medlem af Hillerød Byraad. Han læste et Aar Historie med min Klasse, og i det Aar fik vi Interesse for Historie, men saa fik vi K. igen, og saa begyndte vi at hærse i Kongerækker og Aarstal. Engang i øverste Klasse prøvede vi paa, om vi ikke kunde gøre ham ked af denne Opremsen af Konger. En Elev kom op i Kongerækken i Frankrig. K. gentog: „Naar døde han? Hvem kom saa?" Pludselig stemte vi alle i: „Naar døde han? Hvem kom saa?" Men det anfægtede ikke K., han blev ved hele den franske Kongerække igennem; vi derimod, der var halvkvalte af Latter, maatte give tabt paa Halvvejen.

Holdt jeg ikke videre af Skolen, saa tiltalte det frie ubundne Liv, vi førte udenfor denne, mig destomere; vor Færden og Lege i de store Skove, der omgiver Byen; om Vinteren vore Slædeture ned ad Jægerbakken og Skøjteløbene paa Slotssøen, hvor vi ofte leverede ikke ganske ublodige Batailler med Drengene fra Borgerskolen, der var vore svorne Fjender, alt dette var noget, der maatte falde i en rask Drengs Smag. Vor Anfører i disse Lege, især naar det galdt Røvere og Soldater eller Riddere og Svende, der kæmpede mod hinanden, var *Joachim Sigismund Ditlev Knuth,* en Søn af Amtmand Grev Knuth. Han var smuk, elskværdig og dristig, tre Egenskaber Drenge sætte Pris paa. Naar vi var en mindre Kreds, foregik Legen mest i den store Amtmandshave, og da Joachim var i Besiddelse af et helt Arsenal af Sabler, Skjolde, Hjelme o. s. v., som han havde faaet ved forskellige Lejlig-

heder, kunde Ridderlegene dog se ud af noget. Naar to Riddere bevæbnede med Sværd, Hjelm og Skjold kæmpede en Tvekamp, stod vi andre højtidelige og andagtsfulde omkring, og naar saa den ene maatte give tabt og lod sig falde, besørgede vi hans Begravelse med alle Ceremonier i en stor Kasse i Haven, hvor Gartneren ellers kastede al Slags Ukrudt.

Vi antog i Reglen under Legene Navnene efter Ingemanns eller Walter Scotts Romaner, og naar en fortjente Ridderslaget, var det i Reglen Joachim Knuth, der tildelte det, og han gjorde det med uforlignelig Ynde og Værdighed. Forud for Ridderslaget skulde der jo helst gaa en Nattevagt; da vi ikke godt kunde faa Frederiksborg Slotskirke, benyttede vi en gammel Pavillon ude i Skoven, hvor vi saa sent om Aftenen drog ud, og hvor Vedkommende maatte marschere en Time alene frem og tilbage, medens vi andre opholdt os i Nærheden. En Sommernat, en Nat mellem Lørdag og Søndag, marscherede vi tolv Drenge til Nøddebo, fik Klokkeren banket op, og ved Løfte om gode Drikkepenge fik vi ham saa til at lukke Kirken op, og den, der skulde have Ridderslaget, maatte saa opholde sig en Time i Kirken, medens vi andre gik op i Kroen og fik os meget prosaisk en Kop Kaffe; da vi havde siddet der en halv Times Tid, kom Nattevagten tilbage; han havde ikke turdet være længere i Kirken, uagtet Klokkeren havde givet ham en Lygte med. Han blev naturligvis haanet og fik ikke Ridderslaget, men en Kop Kaffe. Fader fik det senere at vide, og jeg fik en ordentlig Skændeprædiken i den Anledning.

Man kan nu le af disse Drengelege, som vilde være utænkelige i vor prosaiske Tid, men de var dog ikke uden Indflydelse paa vore Karakterer, de gav os et høfligt og høvisk Væsen, vi lærte at sno os i en snæver Vending, og det sunde Friluftsliv styrkede vore Kræfter og gjorde os udholdende og behændige. Om det var disse ridderlige Idrætslege, ofte om Aftenen og Natten, der var Aarsag til, at jeg i min Barndom ikke kendte til at være mørkeræd eller overhovedet bange for noget, véd jeg ikke, men sikkert er det, at denne Følelse kendte jeg aldeles ikke. I Reglen hver anden eller hver tredie Lørdag gik jeg efter endt Skoletid hjem til mine Forældre; Skoletiden endte først Kl. 2, saa skulde vi spise til Middag, og Følgen deraf var, at jeg ikke kunde komme

afsted før henad Kl. 3. I Aarets korte Dage i November og December var det jo tidlig mørkt, saa det meste af Turen foregik i Mørke. Da nu omtrent hele Vejen til Esbønderup, ca. 2 Mil, gik igennem den tætte Gribskov, hvor der mange Steder var saa mørkt, at man havde ondt ved at skelne Vejen, man gik paa, var det ikke saa underligt, om en Dreng kunde være angst eller føle sig uhyggelig til Mode, men denne Følelse kendte jeg ikke til.

Kun en eneste Gang i de otte Aar, jeg gik i Skole, følte jeg en Rædsel komme over mig, og det var i Grunden ikke saa underligt. Det var ikke en mørk Vinteraften, men en dejlig lys Sommernat; jeg havde været i Esbønderup, men da jeg ikke havde Lyst til som sædvanlig at køre med Fader til Nøddebo om Formiddagen, naar han skulde til Kirke der, men hellere vilde tilbringe hele den skønne Sommerdag i mit dejlige Hjem, var det allerede sent paa Aftenen, da jeg begav mig paa Vejen til Frederiksborg. Da jeg havde naaet den store Ostrup Slette, der ligger inde i Grib Skov omtrent Halvvejen mellem Esbønderup og Nøddebo, hørte jeg et forfærdeligt Skrig inde fra Skoven; det gennemisnede mig fra Hoved til Fodsaal og jeg blev staaende som naglet fast til Jorden. Hvor kom det forfærdelige Skrig fra? Det var ikke nogen menneskelig Røst, der udstødte det, dertil var det altfor kraftigt, men hvilket Dyr kunde udstøde et saa sælsomt, uhyggeligt Skrig, hvori den skrækkeligste Dødsangst tydelig gav sig til Kende? Jeg kunde ikke begribe det; jeg vidste nok, at der om Sommeren gik en Mængde Heste og Køer paa Græs i Skoven, men det forekom mig ikke, at Skriget kunde komme fra et af disse Dyr. Da Skriget ikke gentoges, blev jeg rolig igen og gik videre og det var næsten lyst, da jeg endelig naaede Frederiksborg

Jeg fik hele min Ungdom aldrig nogen Oplysning om, fra hvilket Dyr et saadant Skrig kunde komme, men endelig fik jeg det langt senere at vide. Det var under Krigen 1864 i Kampen ved Mysunde den 2den Februar. I Begyndelsen af denne var en ung Dragonofficer med sin Deling bleven sendt ud foran Skanserne for at recognoscere Terrainet foran disse, da vi paa Grund af en stærk Taage ikke kunde se ret langt frem. Da Løjtnanten vendte tilbage, stod en anden

Officer og jeg paa Skansen, som han red forbi og talte et Par Ord med ham; i det samme kom en preusisk Granat og slog ned i Jorden lige foran ham, rev Bugen op paa hans Hest og saarede ham selv dødelig. Da Hesten styrtede, hørte jeg den udstøde det samme forfærdelige Skrig, som jeg havde hørt i min Barndom hin Sommernat oppe i Grib Skov; nu vidste jeg altsaa, hvilket Dyr det var, der i Dødsangst udstødte et saadant Skrig; mærkeligt nok var det den eneste Gang, jeg hørte et saadant Skrig fra en saaret Hest under Krigen.

En anden Nat, da jeg gik gennem Skoven, og det ogsaa var mørkt, saa jeg noget hvidt ligge foran mig paa Vejen; jeg troede først, at det var et Stykke Papir, men da jeg prikkede til det med min Stok, mærkede jeg, at det var ganske blødt. Nysgjerrig bukkede jeg mig ned, tændte en Svovlstik og saa til min store Forundring, at det var en Rødspætte, der vendte sin hvide Side opad. Dette Mysterium opklaredes straks, da jeg vidste, at der ofte om Natten kørte Vogne fra Fiskerlejerne ved Nordsjællands Kyster, navnlig fra Gilleleje, med Fisk til København, og en Rødspætte kunde altsaa let være falden af Vognen.

Joachim Knuth og jeg bevarede vort Venskab gennem hele Skoletiden og megen Venlighed nød jeg i hans Forældres rige og elegante Hjem i en af Sidebygningerne paa Slottet. Hans Moder var født *Løvenørn* og var en overordentlig skøn, fornem Dame, der altid viste mig stor Venlighed. Der var tre Sønner, af hvilke de to ældste døde i en ung Alder, og en Datter, der senere blev gift med den berømte Øjenlæge *Gräfe* i Berlin; hun døde ogsaa temmelig ung, saa at Joachim var den eneste efterlevende. Da vi blev Studenter, skiltes vore Veje, han kom ind i de fornemme adelige Kredse i København, hvor jeg selvfølgelig ikke kom og vi mødtes kun sjelden, men naar det skete en enkelt Gang, opfriskede vi altid Barndomsminderne og var glade ved hinanden. Han blev Diplomat og var indtil sin Alderdom Gesandt ved forskellige udenlandske Hoffer, navnlig i Wien og i Rom, paa hvilket sidste Sted han gjorde sig meget afholdt af de mange Danske, der opholdt sig kortere eller længere Tid i Byen. De sidste Aar af sit Liv tilbragte han i København; han var da svag og lidende og omgikkes faa eller ingen. Han beboede en stor elegant Lejlighed med

mange prægtig møblerede Værelser sammen med en fransk Husbestyrerinde.

Jeg besøgte ham nogle Gange; han var god og venlig, men jeg fik det Indtryk, at han helst vilde være fri for Besøg og holdt saa op med at komme. Han var meget religiøs, og jeg fik undertiden nogle overordentlig smukke Breve fra ham. Han døde for faa Aar siden og skænkede en Del af sine Malerier og Kunstgenstande til Museet paa Frederiksborg. Han var en sjelden nobel Personlighed og jeg har meget at være ham taknemmelig for.

Hillerød eller Frederiksborg, som Byen dengang næsten altid kaldtes, var jo en lille ubetydelig og meget kedelig By, da jeg kom i Skole; det var kun det dejlige Slot, der gav den noget Relief. Det beboedes kun i faa Uger om Efteraaret, naar de store kongelige Jagter afholdtes; saa blev der Liv for en kort Tid, men saa faldt den gamle Stilhed over Slottet og dets Omgivelser. Det første Efteraar holdt Christian VIII Jagter dér, og jeg saa ham et Par Gange, men dengang var han allerede syg og nedbrudt, og han gjorde et meget lidende Indtryk. Han døde jo i Januar 1848; jeg husker saa tydelig, da jeg fik det at vide. Det var en Eftermiddag, da Joachim Knuth og jeg legede paa hans Værelse, at hans Fader kom ind og fortalte os, at Kongen var død, og tilføjede: „Gud véd, hvordan det nu skal gaa, naar Kronprindsen skal være Konge, jeg frygter, daarligt!"

Den gamle Amtmand udtalte kun den almindelige Mening; Kronprindsen kendte man jo kun lidt til, og meget af hvad man hørte om ham, skulde ikke bidrage til, at man nærede store Forventninger til ham.

For Frederiksborg var det en stor Forandring, da Frederik VII, der elskede dette Slot, opslog sin Residents her kort efter sin Thronbestigelse; han boede her næsten altid baade Vinter og Sommer lige til Slottet brændte. Kongens stadige Ophold dér gav Liv i Byen, og vi oplevede navnlig i Krigsaarene mere end de fleste andre Byer. Det var store Begivenheder, der forestod, og vi Drenge fulgte med Interesse deres Udvikling. Efterretningerne om den franske Revolution, Slesvigholstenernes Oprør under Hertugen og Prindsen af Augustenborg, Casinomødet og Martsministeriets Dannelse kom Slag i Slag og satte alle Sind i Bevægelse. En

Morgen, Dagen efter Ministeriets Dannelse, gik Rektor, straks efter at Undervisningen var begyndt, gennem alle Klasserne, kaldte Lærerne sammen og gik ned med dem i Lærerværelset. Spændte paa, hvad dette skulde betyde, ventede vi i højtidelig Tavshed paa Udfaldet. Da dette efter et Kvarters Forventning viste sig at være, at Skolen skulde være fri denne Dag, da Rektor og alle Lærerne vilde køre til København og se Begivenhederne paa nært Hold, blev vi selvfølgelig glade og skyndte os hjem.

Hvem, der ikke har oplevet 1848, kan umuligt gøre sig noget Begreb om den Begejstring og Fædrelandskærlighed, der besjælede alle. Ogsaa i Hillerød greb Begejstringen alle; der dannedes straks et frivilligt Korps af Byens Borgere, der hver Eftermiddag exercerede et Par Timer under en gammel Underofficers Kommando. En Del gamle ubrugelige Geværer fik de fra Tøjhuset i København, Lædertøj blev forfærdiget af Byens Sadelmagere; der var baade unge og gamle i Korpset, og de greb Sagen an med Alvor, det maa man lade dem, men meget militairisk saa det ikke ud. Hvad Meningen med et saadant Korps egentlig var, er aldrig bleven mig klart, da man dog ikke behøvede at frygte for, at Slesvigholstenerne skulde anfalde Hillerød, men det tænkte ingen paa. Alle vilde kun vise deres Beredvillighed til at tjene Fædrelandet i Farens Øjeblik. Flere af de store Elever i Skolens øverste Klasse fik af Rektor Tilladelse til at træde ind i Korpset; vi smaa misundte dem, men dannede saa selv Foreninger og legede Danske og Tydskere. Da disse sidste naturligvis altid skulde have Prygl, var det ikke nogen misundelsesværdig Lod at blive valgt dertil.

De første Tropper, der paa Vejen til Krigsskuepladsen kom gennem Hillerød, var 2det Jægerkorps, der paa Vogne kom fra Helsingør. De blev naturligvis modtagne med stor Begejstring af Byens Befolkning og blev beværtede paa Torvet. Friske Vogne mødte i hundredvis for at køre dem videre til Roskilde, og saaledes gik det hele Sjælland igennem. Offerberedvillingen var overalt den samme. Det 2det Jægerkorps bestod hovedsagelig af Kulsviere fra Nordsjælland, tappre og uforfærdede Eolk, der gennem hele Krigen fik et udmærket Navn, et Navn Korpset ikke gjorde til Skamme under Krigen 1864, da det under Navn af 18de

Regiment hævdede Traditionerne fra den første Krig. Selv fik jeg den Glæde at tjene under dette udmærkede Korps's Fane i 1864.

En af de mange Soldaterviser fra 1848 skildrer i korte Træk Folkets Offerberedvillighed, første Vers begyndte saaledes:

Det var ved Paasketide, vi skulde pløje til,
Da Kongen lod os vide, at Tydsken var paa Spil.
Fra Ploven straks vi spændte, tog Sabelen ved Lænd
Og Hestene vi sendte Krigsministeren.

Hver Aften Kl. 10 kom Diligencen fra København; den holdt paa Torvet, hvor der var sort af Mennesker, der ventede paa Efterretninger fra Krigsskuepladsen. En stod saa op paa en Sten og læste Skillingsbladene, der indeholdt det nyeste Ny, op. Da Efterretningen kom om Sejren ved Bov, blev der naturligvis en Jubel uden Lige, som dog dæmpedes, da Listen over de Faldne og Saarede blev oplæst.

Da jeg kom hjem i Paaskeferien, var mine Brødre, Jakob og Johannes, der dengang var Studenter, hjemme, og var som alle fuldt optagne af Begivenhederne; min Broder Johannes, der endnu var i Rusaaret, vilde have Faders Tilladelse til at gaa med straks som frivillig, men den fik han ikke, da Fader med Rette mente, at han var altfor spinkel til at udholde et Felttogs Strabadser; men næste Aar fik han Tilladelsen. Han havde dog smagt lidt, der lugtede af Krig, idet han som Medlem af Studenterkorpset havde været med som Vagt for at værne de slesvigholstenske Afsendinge der for at beskytte dem fra at blive sønderrevne af Københavnerne i al Hemmelighed var bragte fra Hotel d'Angleterre til Konsul *Hages* Gaard i Kronprinsessegade. Min Broder skriver i sin fortrinlige Bog „Soldaterliv i Krig og Fred" om denne Vagt saaledes:

„Det var en meget behagelig Vagt som Følge af den gode Behandling i Retning af Mad og Drikke, der blev os til Del. Vi fik en Visit af Orla Lehmann og en anden, jeg véd ikke hvem, af Martsministrene; vi saa, da en Dør blev aabnet, Deputationen spise til Aften, og vi følte i høj Grad vort ansvarsfulde Hverv. Ude i Byen var der Liv og Røre. Engang imellem lød der et Hurra fra en omstrejfende Folkehob, og engang var der en Flok i Gaden. Vi tog Stilling i

Porten, prøvede i en Fart de mest virkningsfulde Geværgreb og øvede os i at fremstille „en uigennemtrængelig Mur af opplantede Bajonetter“ for det Tilfælde, at Porten skulde blive sprængt. Saavidt jeg husker var der virkelig et Øjeblik, da vi troede paa Muligheden af noget saadant, men Virkeligheden udeblev, vi gik snart tilbage til vor Vagtstue, fortsatte L'hombren, klemte paa ny paa Punschen eller sov, ulige roligere end Deputationen, der lysvaagen drømte om Lygtepæle.“

Udslaget af Krigsbegejstringen fulgte os ogsaa ude i Præstegaarden i Paaskeferien. Næppe ver vi hjemme, før vi fik fat i et gammelt Jagtgevær med Flintelaas, som Fader havde benyttet i sine unge Dage, da han var en ivrig Jæger, og med dette i høj Grad uskadelige Vaaben for andre end den, der skød det af, skød vi til Skive fra Morgen til Aften. Moder og Søstrene pillede Charpi til de Saarede, og Moder samlede ind i Sognet og sendte hele Ladninger af Uldtøj til Soldaterne; Fader var mindst grebet af Begejstringen, da to af hans Karle, Jeppe og en Broder, der ogsaa var kommen til at tjene os, var indkaldte, og Fader havde ondt ved at faa tilsaaet. Men han havde dog gjort et pænt Afskedsgilde for de to Fædrelandsforsvarere og Søstrene havde syet Dannebrogssløjfer til dem.

Som Gæst i Præstegaarden i denne Ferie var min Broder Jakobs bedste Ven, stud. theol. *Ferdinand Nansen*; han var lige saa ivrig som vi andre i at skyde til Skive efter en Tysker, som Johannes havde lavet af Pap og malet med nogle forfærdelig skrigende Farver.

Nansen var en Søn af Redaktøren af Berlingske Avis „*Gamle Nathanson*“. Hans to Sønner, der begge studerede Theologi og senere blev Præster, var døbte og havde antaget Navnet Nansen. Ferdinand Nansen, som var en sjælden elskværdig ung Mand, hvem vi alle holdt meget af, laa forresten hele denne Sommer i Esbønderup Præstegaard og læste Theologi sammen med min Broder. Han og min Broder gjorde hyppige Besøg paa det dejlige Gurrehus, der ejedes af Enkefru *Rafael*. Det hed sig i den Anledning almindeligt, at min Broder var hemmelig forlovet med Fru Rafaels Datter, men dette var en stor Fejltagelse. Derimod blev Nansen forlovet med Fruens skønne Plejedatter, Frø-

ken *Buccheister*, der senere blev en i høj Grad tiltalende Præstekone. En Søn af dette Ægteskab er Forfatteren *Peter Nansen*. Min Broder Jakob blev, da han var bleven Kandidat, forlovet med Nany Bang, en Datter af en af Martsministrene *P. G. Bang*, og da hun døde i Barselseng efter at have født sin anden Søn, blev han gift med hendes Søster, *Sofie Bang*, der lever endnu. Af Nanys to Sønner er den ældste, *Peter*, Provst og Sognepræst i Borris i Jylland, den yngste, *Johannes*, er Apotheker. Sofies eneste levende Søn, *Jakob*, er Oberstløjtnant i Artilleriet; en anden Søn, *Karl*, der var juridisk Kandidat og et sjælden begavet Menneske, døde i en ung Alder.

Hen paa Foraaret flyttede Frederik VII til Frederiksborg Slot, hvor han saa i Reglen boede. Dette gav Liv i den før saa stille By; et Kompagni af Garden med Musik laa ogsaa i Byen tilligemed en Deling Hestgardere. Kongen, hvem man ved hans Thronbestigelse ikke havde næret store Forventninger til, var med ét Slag bleven populair. Først havde han jo resolut afskediget det gamle Ministerium, hvem ingen havde Tillid til, dernæst havde Udbrudet af Krigen bidraget sit dertil. Det viste sig navnlig en Dag, da han med sit Følge havde været ude paa Toldboden for at sige Farvel til de først bortdragende Tropper.

Da han red tilbage, var han af Mængden bleven skilt fra sit Følge, og nu red den „ufri“ Konge, som Slesvigholstenerne havde kaldet ham, ganske alene mellem den jublende Folkemasse, der ustandselig raabte Hurra for ham og omfavnede hans Fødder og Hest. Kongen sad, bleg af Bevægelse og gentog Gang efter Gang: „Tak Børn! Tak!“ Det var en Scene, som ingen, der havde været Vidne dertil, nogensinde glemte. Jeg traf kort efter en ældre Mand i Hillerød, som havde været tilstede ved denne Lejlighed, og han græd som et Barn, da han fortalte derom. Og hvor stor var Begejstringen ikke i Sønderjylland, da han efter Slaget ved Bow holdt sit Indtog i Flensborg i Spidsen for Garden.

Jeg kan nu i min Alderdom ved at skrive herom, ikke undlade med Bitterhed at tænke paa Forskellen, da vi i 1863 drog afsted til Kampen for Sønderjylland. Stille og ubemærket marscherede vi langs Volden i den mørke Decembermorgen afsted til Banegaarden; ikke et Menneske

viste sig paa Gaden, ingen Musik havde vi med, vi gik som til en Ligfærd; ganske vist blev det ogsaa en Ligfærd for mange, baade Officerer og Menige. Og ligesaadan gik det ved Hjemkomsten; som overbeviste Forbrydere sneg vi os afsted til Kasernen, hist og her udsat for forbigaaendes haanende Tilraab. Og dog havde den danske Soldat i 1864 fuldt ud gjort sin Pligt og havde ved sit tapre Forsvar erhvervet sig hele Europas Beundring.

Jeg har som gammel Vaabenbroder ved vore Sammenkomster saa ofte havt Lejlighed til at tale med Krigskammeraterne fra første Krig, og jeg har ofte maattet høre disse Veteraner lidt spottende tale om Soldaterne fra 64, og hvad vi havde udrettet i Sammenligning med dem, Jeg har da ved slige Lejligheder altid paavist den store Forskel mellem disse Krige. I vore første Krigsaar kæmpede vi, naar jeg undtager Slaget ved Slesvig, aldrig mod en Fjende, der var os overlegen, hverken i Antal eller i Vaaben, medens vi i 1864 altid var Fjenden langt underlegen i begge Henseender. Og naar det stadig gaar fremad fra Sejr til Sejr, er Humøret ganske anderledes oppe, og Begejstringen for at gaa mod Fjenden kommer af sig selv. Men hvor var Begejstringen i 1864? Den fandtes ikke og kunde ikke findes under de Forhold, under hvilke vi kæmpede. Trætte til Døden og uden nogetsomhelst Haab om et lykkeligt Udfald laa vore Soldater de iskolde Dage og disse uendelig lange Nætter bag sønderskudte Skanser, der intet Værn kunde yde længere og blev overdængede med Projektiler af en Fjende, de ikke engang kunde se, og faldt de saa, da var det ikke under Fremrykning som i vore første Krige, hvor mangen brav Soldat fik en Kugle og med et Smil paa Læben gik ind i den anden Verden med den glade Bevidsthed, at vi vilde sejre, og at han havde gjort sin Pligt. Nej! de Folk, der 1864 faldt i Dybbøls Skanser, de laa stille og taalmodige og ventede paa Døden uden at kunne gøre noget for at afværge den, og kom saa Døden, da var det under den skrækkeligste Form, thi Granater nøjes ikke med at dræbe, nej, de sønderflænger og søndersplitter det stakkels Legeme, saa det er vanskeligt at samle de enkelte Stykker for at kunne begrave dem sammen. At vore Soldater under disse

Forhold gjorde deres Pligt til det yderste, det vidner om en Pligtopfyldelse, som man skal lede længe om.

Frederik VII færdedes meget ude, naar han boede paa Frederiksborg, og vi traf ham ofte paa vore Ture omkring i Skovene; en Dag stod han en halv Time og morede sig over vort Boldspil paa en Mark ved Stutteriet; han kendte mærkelig nok ikke Langboldt, som vi drev med stor Iver, og kaldte paa en af Spillerne, for at denne skulde give ham en Forklaring. Denne lykkelige, den afdøde bekendte Overretsprokurator *J. L. Lassen*, var jo ikke lidt vigtig af, at han havde talt med Kongen, og vi andre misundte ham af ganske Hjerte.

Kongens Yndlingsfornøjelse om Sommeren var at ligge og fiske i en Baad paa Slotssøen; han kunde ligge der mange Timer til liden Glæde for hans Adjudanter. Udbyttet var i Reglen meget magert, sjælden mere end nogle smaa Skaller, som hans Kok da maatte stege til ham til Frokost næste Dag. Han fik ofte nogle af sine Yndlinge fra det kongelige Theater, navnlig *Rosenkilde*, *Mantzius* og *Nyrop*, ud for at deltage i hans Fisketure, og da maatte Skuespillerne fortælle ham Theaterhistorier, som morede ham meget. Kongen selv fortalte mange Historier om sine Oplevelser, og da han havde en rig Fantasi, blev disse jo behørig udsmykkede. Nyrop især holdt han meget af; en Dag, da han var ude med Kongen, bemærkede denne, at Nyrop var meget taus og indesluttet. Kongen spurgte ham, hvad der var i Vejen, og han fortalte da, at Theaterchefen bestemt havde lovet ham Penge til en Studierejse til Paris, men nu var de givne til en anden Skuespiller.

„Det skal Du sgu ikke bryde Dig om, Nyrop, nu skal jeg give Dig 600 Rdl., saa kan Du blæse de Fyre et Stykke; men nu op med Humøret!“ var Kongens Svar; og nu fik Nyrop Humøret op og gav sig til at synge Masaniellos Sang: „En nyfødt Sol i Østen gløder,“ saa det kunde høres over hele Søen, og Folk forsamlede sig paa Bredderne for at lytte.

Om Efteraaret afholdtes de store Kongejagter, hvortil der var indbudt mange Gæster, Godsejere, højere Officerer, Embedsmænd fra Byen og Omegnen. Da straalede Slottet i fuld Belysning, Gardens Musik spillede om Aftenen i den

indre Slotsgaard, Lakajer, Køkkendrenge og de fremmedes Tjenere løb over Gaarden, og der var Liv overalt. For os Drenge var det en interessant Tid; det morsomste var, naar Jægerne i Mørkningen vendte hjem. Kongen kørte i Reglen i en lille Vogn forspændt med fire smaa ølandske Heste, som han satte stor Pris paa. Hele Jagtfølget var derimod paa Bøndervogne, der var tilsagte fra Omegnen og sad eller laa paa Halmknipper. Ved Ankomsten til den ydre Slotsgaard steg Kongen og Følget af, alt det nedlagte Vildt blev lagt i en Række og blev saa mønstret af Jagtherrerne, ved hvilken Lejlighed mange drøje Vigtigheder haglede ned paa dem, der havde været uheldige paa Jagten.

Jeg var i Klasse sammen med en Søn af Kongens Taffeldækker; en Dag paa Skolen indbød Drengen med sin Faders Tilladelse mig og et Par andre Kammerater til at møde nede paa Slottet udenfor Spisesalen og vente der, indtil Taflet var forbi, saa skulde vi komme ind og faa Kager og Godter af hans Fader. Denne Indbydelse fulgte vi naturligvis med Glæde og allerede lang Tid, før Taflet var endt, var vi paa Plads. Da vi hørte, at Selskabet havde forladt Spisesalen, gik vi ind og fik af Taffeldækkeren hver en stor Tallerken fuld af Kager og Frugter. Medens vi var ved at sætte disse Lækkerier til Livs, mærkede vi, at der blev saa stille blandt alle Tjenerne, der var i Færd med at tage af Bordet. Da vi saa op fra vore Tallerkener, opdagede vi til vor Forfærdelse, at Kongen med Pibe i Munden kom gaaende gennem Salen. Min Sidemand sprang i sin Befippelse ind under Bordet, og jeg vilde til at følge ham, da Kongen leende greb mig i Kraven og holdt mig tilbage.

„Hvad hedder Du, Dreng?“ spurgte han.

Paa mit Svar sagde han saa:

„Naa! Er Du en Søn af den gamle Præst ude i Esbønderup? Din Fader er en brav Mand, lad mig se, at Du slægter ham paa;“ og dermed gik han ind til sin kære Oldsagssamling, der laa ved Siden af Spisesalen, og hvor han hver Dag efter Middagen tilbragte nogle Timer.

Selvfølgelig gjorde disse Ord af Kongen et dybt Indtryk paa mig, som jeg aldrig har glemt, og jeg kom til at elske denne Konge, der havde talt saa godt om min Fader. Kongen havde heller ikke glemt mig, da jeg nogle Aar efter

traf ham i mit Hjem, hvor han var tyet ind under Tordenvejret. Denne Kærlighed til Frederik VII har holdt sig hele mit Liv og blev endnu mere bestyrket, da jeg mange Aar efter traf ham under mit Ophold i Sønderjylland. Intet har derfor harmet mig mere end de skandaløse Historier om Kongen, som kom frem i General *Holtens* Bog om ham og det netop af denne Mand, som skyldte Kongen meget. Ewalds Bog om Grevinde Danner var ikke stort bedre. Selvfølgelig havde Kongen mange og store Fejl, men hans Hjertensgodhed og ægte danske Sind opvejer for mig alt. Denne Kærlighed til Kongen deltes ogsaa af Menigmand, og betegnende derfor er, hvad en Soldat i en af de tunge Nætter ved Dannevirke i 1864 sagde til en Kammerat: „Hvis Kong Frederik, som nu ligger i Roskilde, var begravet her i Margretevolden, da skulde ingen Tysker nogensinde sætte sin Fod her."

Da i Sommeren 1848 de svenske Hjælpetropper skulde til Fyen for efter Bestemmelsen at besætte Sønderjylland, hvilket imidlertid ikke blev til noget, kom det skaanske Husarregiment fra Helsingør og skulde overnatte i Hillerød. Kongen red Regimentet i Møde og indbød alle Officererne til en Frokost i Slotshaven. Mange Tilskuere overværede denne Frokost og Begejstringen var stor. En af Eskadroncheferne boede hos Kinchs og om Aftenen ved Solnedgang mødte hele Eskadronen i Gaarden, hvor Ritmesteren bad en kort Bøn, medens Husarerne før og efter denne afsang en Salme; det gjorde et højtideligt og smukt Indtryk, og de smukke svenske Salmer blev sungne gribende af de mange prægtige Stemmer. Det endte med et „Gud bevare Kongen" udtalt i Kor af hele Eskadronen. Næste Morgen, da vi mødte paa Skolen, gav Rektor os fri den første Time, for at vi kunde overvære Bortmarschen, hvad vi blev henrykte over.

Da Krigen efter Vaabenstilstandens Ophør begyndte igen, og jeg var hjemme i Paaskeferien, kom min Broder Johannes, der om Vinteren havde gennemgaaet Centralskolen, hjem for at sige Farvel, da han nu skulde afsted i Krigen. Første Paaskedag, da vi kom fra Kirke, fulgte Fastings, der ogsaa havde været dér, med ind i Præstegaarden for at spise Frokost. Posten var lige kommen, og Fasting greb Berling-

ske, som han kort efter blegnende gav Fader, der nu læste højt den korte Beretning, der lød saaledes:

„Efter en heftig Kamp med Landbatterierne ved Eckernførde Skærtorsdag er Linieskibet „Kristian den Ottende" skudt i Brand og sprunget i Luften og Fregatten „Gefion" taget. Gud give os Kraft til at bære dette tunge Slag!"

Aldrig glemmer jeg det Indtryk, denne Efterretning gjorde paa os alle; Moder og Søstrene græd højt, og vi andre sad maalløse; vi var ramt paa det følelsigste Sted. Flaaden, som vi alle havde stolet saa sikkert paa, havde lidt et saadant Tab; det forekom os alle ubegribeligt. Og som det gik os, gik det hele Landet over, Sorgen og Fortvivlelsen var stor. Men heldigvis kom Oprejsningen ikke saa meget længe efter; det var Sejren ved Fredericia d. 6te Juli.

Det var en Lørdag, da Efterretningen derom kom til Frederiksborg. En af Lærerne havde faaet det at vide ude i Byen og kom stormende ind paa Skolen, løb gennem alle Klasserne og udraabte den glædelige Nyhed. I et Nu var vi alle paa Benene, sprang paa Borde og Bænke, skreg og jublede, al Orden var ophørt; læse mere den Dag kunde hverken Lærere eller Elever, Rektor gav straks Skolen fri, og vi styrtede afsted ud af Porten. I Byen var alle Mennesker paa Benene, og man strømmede til Slottet for at raabe Hurra for Kongen, der kom frem i et Vindue og svingede med den tyrkiske Fez, han altid bar, naar han gik hjemme. Jeg havde ingen Ro paa mig, i en Fart kom jeg hjem, fik en Bid Mad og afsted til Esbønderup. I Nøddebo foer jeg ind til Bangs, han vilde sige noget, men kunde ikke faa et Ord frem, hans Kone kyssede mig og vilde lave Kaffe til mig, men jeg havde ingen Ro, fik et Glas Vand og foer afsted igen. Ind i alle Skovfoged- og Skovløberhuse raabte jeg: „Vi har sejret! Vi har sejret!" og saa videre. Endelig naaede jeg aandeløs Esbønderup og fortalte Begivenheden, mine Søstre jublede og faldt mig om Halsen, indtil Moder, der hidtil havde været taus, udbrød: „Men tænker I da ikke paa Eders Broder?"

Han havde været i Fredericia under hele Belejringen og havde naturligvis været med ved Udfaldet; men da udbrød min yngste Søster, en halvvoksen, prægtig Pige: „Nej, Mo'er! Johannes har det godt; jeg drømte i Nat, at jeg saa

ham glad og fornøjet staa at svinge med et Dannebrogsflag."

Min yngste Søster, *Henriette*, og min Broder Johannes elskede hinanden højt, og hun gik i stadig Uro for ham, saalænge Krigen varede; intet Under var det derfor, at han beskæftigede hendes Tanker Dag og Nat. Hendes Drøm virkede derfor ligefrem beroligende paa os. Og et Par Dage efter fik vi ogsaa et fornøjet, begejstret Brev fra ham.

Hvor højt min Broder elskede sit Hjem fremgaar ogsaa af et Digt, hvori han beskriver sine Følelser Natten før Slaget ved Isted. Deri hedder det:

Sover Du, Moder? Ifald Du nu vidste,
At, førend Solen vil synke igen,
Sover maaske jeg blandt tusinde Mænd
Søvnen den sidste.
Netop idag er der Fødselsdag hjemme,
Mon der er Gæster og alle er glade?
Søsterlil! kunde jeg høre din Stemme
Juble ved Kringlen og ved Chocolade!

Det var min Søster Henriettes Fødselsdag d. 24de Juli.

Om Efteraaret, da Tropperne drog hjem, og 2det Jægerkorps passerede Hillerød paa Vejen til Helsingør, holdt Kongen Revue over dette tapre Korps, der havde udmærket sig i alle de Træfninger i Krigen, hvor det havde været med.

Revuen fandt Sted paa en Mark udenfor Byen, og efter en kort Tale og Tak af Kongen vilde han uddele Dekorationer til alle, der særligt havde udmærket sig. En Adjudant læste Navnene op. Efter den første lød det fra Bataillonschefen: „Falden!" efter den anden: „Falden!" efter den tredie: „Saaret!" og saaledes fremdeles; kun en Trediedel af de opraabte kunde efterkomme Opfordringen til at komme frem for Kongen og modtage Korset. Jeg stod tæt ved Kongen og saa den ene Taare efter den anden trille ned ad hans Kinder, og alle de tilstedeværende, der med blottede Hoveder overværede Højtideligheden, var dybt grebne.

Som jeg allerede tidligere har omtalt, var jeg i Huset hos Byskriver, Kancelliraad *Kinch*, hos hvem ogsaa mine ældre Brødre havde boet, saalænge de gik i Frederiksborg Skole. Der var kun en voksen Datter hjemme, de tre Sønner var allerede længst ude i Verden. Kinchs førte et gæstfrit Hjem,

navnlig kom der mange unge Damer, Veninder af Datteren, saa der var altid livligt og fornøjeligt. Da nu Kongen flyttede til Frederiksborg, kom der ogsaa mange af Gardens Officerer, af hvilke jeg især mindes Kaptain *Ludvig Krieger*, der blev forlovet ved en Privatkomedie i Kinchs Hus med en af Datterens Veninder; endvidere kom der den elskværdige Løitnant *Bauditz*, der var en Ven af en af Kinchs Sønner, der var theologisk Kandidat, men havde deltaget som Løitnant i Krigen, hvor han mistede en Finger i Slaget ved Isted. Bauditz døde for en Del Aar siden som Oberstløitnant. Han var gift med en Datter af Byfogden i Hillerød, Justitsraad *Arboe*; en anden Datter var gift med Kaptain *Holten*, som senere blev Adjudant hos Kongen og døde som Generalmajor.

Der var endnu dengang mange smukke unge Piger i Byen, om end ikke saa mange som i min ældste Broders Tid, da Frederiksborg smukke Damer gik under Navnet af de „30 Tyranner".

Det Bal, som naturligvis interesserede os Drenge mest, var Skolens aarlige Bal, der holdtes i det nuværende Hotel „København" paa Torvet. Heri kunde alle deltage, selv om de ikke havde noget med Skolen at gøre. Der kom en Mængde fra Landet, saa det var altid et meget stort Bal. I Krigsaarene var der mange Officerer, der var hjemme under Vaabenstilstandene, og vi misundte selvfølgelig disse lykkelige Mennesker, der havde været med, hvor det galdt, og som gjorde stor Lykke hos Damerne.

Der var ogsaa en Klub, der hvert Aar afholdt fire Baller; hertil kunde Eleverne i Latinskolens ældste Klasse komme, men Rektor havde faaet sat igennem, at Billetterne blev uddelte af ham. Naar derfor en eller anden ulykkelig Stymper stod paa det sorte Bræt hos Rektor, fik han ingen Billet. Vi var naturlivis rasende herover, endskønt det alligevel var ganske snedigt af Rektor, da vi jo saa gjorde alt muligt for at staa os godt med ham.

Foruden Skoleballet havde Skolen om Sommeren en Skovtur, der i Reglen gik til Dyrehaven, hvor saa ofte mødte en Del af vore gamle Skolekammerater, der nu var Studenter. Disse Skovture var altid meget fornøjelige og endte med et stort Punschesold om Aftenen, hvilket var en stor Uting, da de

fleste af os naturligvis drak mere end vi kunde taale; det var mærkeligt, at Rektor tillod det. Det var ogsaa den eneste Dag, da der var fuldstændig Rygefrihed, ellers var det Skolens Elever strengt forbudt at ryge, hvorfor vi naturligvis alle røg, selv om det kostede store Kvaler at vænne sig dertil; jeg led forfærdeligt, inden jeg lærte det. Min Fader tillod mig heller ikke at ryge; først da jeg blev Student, bød han mig en Cigar.

Skolens Elever spillede hvert Aar en Komedie, og i de første Aar, jeg var der, var der udmærkede Skuespillere blandt Eleverne. Et Par Aar før jeg kom i Skolen, opførtes *Genboerne*, og saavidt det er blevet mig fortalt, skete denne Opførelse, før Stykket gik paa det kongelige Theater; om det er ganske paalideligt, véd jeg ikke. *Hostrup* var nemlig dengang Huslærer paa Herregaarden Kokkedal ved Rungsted. En Sommersøndag havde han indbudt Skolens ældste Klasse til at mødes med ham paa Halvvejen mellem Kokkedal og Frederiksborg, og her oplæste han under Skyggen af nogle Træer ved Vejen, Manuskriptet til Genboerne. Den næste Vinter blev saa Stykket opført af Skolen under Hostrups egen Instruktion, og det skal være bleven spillet fortrinligt. Navnlig havde min Broder Johannes udmærket sig som Madam *Smidt*. Det første Stykke, der opførtes i min Tid var *En Spurv i Tranedans*. Heri spilledes Konsul Varbjerg af *J. L. Lassen* (den senere Overretsprokurator i København), Datteren Louise af *Joachim Knuth*, Peter Ravn af Rektorens Søn *Karl Flemmer* (død som Læge), Baron Ebersdorf af *Georg Ulrich* (senere Etatsraad og Direktør i Brandforsikringsselskabet „Danmark"), Dronning Gunild af *Kr. Olrik* (senere Lærer ved Døvinstitutet og Præst), Kammerjunker Pilse af *Mule* (senere Indehaver af Bianco Lunos Bogtrykkeri); Hallings Rolle spilledes af *Ove Sehested Juel* (senere Kammerherre og Besidder af Ravnholt i Fyen); hvem der spillede de andre Roller, erindrer jeg ikke. Forestillingen gjorde stor Lykke. Min Broder Johannes, der var i Frederiksborg i de Dage, skrev et udmærket Program med nogle fortrinlige Tegninger til. Dette blev sendt til Kongen, der tog 20 Billetter og sammen med Grevinde Danner overværede Forestillingen og morede sig storartet over Peter Ravn, hvis Rolle ogsaa blev mesterligt udført af

Karl Flemmer; han var efter min Mening meget morsommere end *Olaf Poulsen* paa det kongelige Theater, da han ikke gjorde sig skyldig i O. Poulsens karrikaturagtige Overdrivelse. Joachim Knuth som Dame var aldeles uimodstaaelig.

Rektor Flemmer havde en ældre Søn, *Edvard Flemmer*, der var Filolog og døde som Overlærer ved Roskilde Katedralskole. Han udgav som Adjunkt et Udtog af den romerske Sølvalders Forfattere, som hans Fader naturligvis lod os anskaffe og som vi hadede, da det var meget svært Latin. Forøvrigt var han en meget ivrig Forkæmper for Skyttesagen, og man saa ham ofte i København i Skytteuniform, ja jeg har endog set ham i det kongelige Theater i denne Uniform, hvor han vakte stor Opsigt.

Forresten gjorde han sig bekendt som ung Student, idet han sammen med en Skolekammerat, *Rasmus Kopp* og en tredie Student, engang ved Studenterkorpsets Øvelse i Exercerhuset i Gothersgade, pirrede en Buste af Frederik den Sjette ned, saa den knustes. Denne Begivenhed i Enevældens Tid vakte stor Bestyrtelse. De tre Studenter blev idømt en længere Fæstningsarrest, og der blev fortalt, at Kopp, der senere blev theologisk Kandidat, af den Grund ikke kunde faa Præsteembede. Dette er vist usandt; han blev imidlertid aldrig Præst og slog sig paa Landvæsenet.

I Anledning af denne Begivenhed blev der digtet en Vise, hvis to første Vers lød saaledes:

Hvor Studenterne forløste
sig paa gammel Krigsmaner,
stod engang en gammel Bøste,
nu den staar der inte mer,
thi de tre Studenter kom,
dem, jeg nu vil synge om.

Og saa sagde da den fø'ste,
ej jeg husker, hvad han hed,
Ska' vi sla'e til denne Bøste,
saa at den kan falde ned,
og, skøndt det var inte Ret,
gav de den paa Hovedet.

Flere Vers kan jeg ikke erindre. Sangen blev meget populair og blev sunget af alle Gadedrenge.

Rektor Flemmer og Frue stod meget højt anskrevne hos

Grevinde Danner og de kom meget ved Hoffet. Om Sommeren kom der ofte midt i Skoletiden Bud fra Grevinden, om de vilde deltage i Skovture og Fisketure paa Esrom Sø, hvilket vi Elever gerne saa, navnlig i de øverste Klasser, hvor Rektor havde 2 à 3 Timer i Latin og Græsk om Dagen. Dagen efter gik idetmindste en halv Time med, at han fortalte om Udflugten, og det gjorde han godt. Han havde Sans for det morsomme, der kunde forefalde paa saadanne Ture, og det var Synd at sige, at han lagde Skjul paa noget. Da vi naturligvis fortalte disse Historier til alle, hvem der vilde høre derpaa, er det mærkværdigt, at det ikke blev rapporteret videre; men Rektor blev ved med at staa i Gunst ved Hoffet, ja blev endog udnævnt til Etatsraad, hvad der smigrede ham og ikke mindre hans Frue meget.

Flemmer var en dygtig Lærer, som vi havde stor Respekt for, men han forstod som sagt ikke at vinde sine Elevers Kærlighed, da han kunde være i høj Grad hensynsløs og partisk, og det tilgiver Skoledrenge aldrig en Lærer. Vi kunde ikke ærgre ham paa nogen bedre Maade end ved at undlade at le af hans Historier, som tidt var i høj Grad saftige, især naar han beskrev Livet i Rom under Kejsertiden. Og saa overlæssede han os med Arbejde; vi opgav til Studentereksamen mere end dobbelt saa meget, som der forlangtes i Latin og Græsk, og jeg véd, at *Madvig*, medens han var Undervisningsinspektør, flere Gange havde bebrejdet ham det. I det hele elskede vi ikke Skolen, og det var med Jubel, at vi sagde den Farvel, da vi blev Studenter.

Et Par Aar før jeg blev Student, døde Kancelliraad Kinch, og jeg sørgede meget over den elskværdige Mand, der med sin Hustru havde været overordentlig god mod mig. Han havde mange Særheder og var navnlig distrait i en utrolig Grad og der gik mange Historier derom, men han var altid den, der lo mest deraf. Efter hans Død kom jeg i Huset hos Læge *Arntz* (død som Distriktslæge i Ringkøbing), der ogsaa boede i Posen. Han var Læge ved Hoffet og der kom ofte nogle af Kongens Kavallerer om Aftenen; blandt dem var der en gammel Kammerherre, hvis Komme vi altid glædede os til, da han havde mange Historier fra Slottet. En Aften, han kom, udbrød han leende, saasnart han traadte ind i Stuen: „Idag har sgu Prinds Ferdinand været Konge i fire Timer!“

Der havde nemlig den Dag været Statsraad paa Slottet. Konseilspræsidenten havde forelagt Kongen en Lov til Underskrift, som Kongen ikke paa nogen Maade vilde underskrive, uagtet alle Ministrene havde brugt alle Overtalelser for at bevæge ham dertil. Han gik ogsaa tilsidst ind derpaa og skrev under. Saa smed han Pennen, rejste sig brat og forlod Værelset i Vrede. Ved hans Bortgang fandt Ministrene en Seddel, hvorpaa der med Blyant var skrevet: „Herved frasiger jeg mig Thronen til Fordel for min kære Onkel Ferdinand." Ministrene blev meget forbløffede, men ingen mere end Prindsen. Konseilspræsidenten gik imidlertid til Grevinde Danner, og hun lovede at tage sig af Sagen; det var nu ikke saa let, for Kongen var vred og havde lukket sig inde. Man gik derfor i spændt Forventning indtil Taflet, hvortil Ministrene som sædvanlig var indbudte; man frygtede for, at Kongen ikke vilde komme tilstede. Men til alles Beroligelse mødte han glad og fornøjet, som om intet var passeret. Straks i Begyndelsen af Taflet sagde Kongen saa højt, at alle kunde høre det: „Onkel Ferdinand! Maa jeg drikke et Glas med Dig! Ja, det er vel bedst, at alt bliver ved det gamle!"

Ingen var gladere ved denne Udgang end Prindsen, der ikke for alt i Verden vilde være Konge.

Man kan sige om Grevinde Danner, hvad man vil, men hun havde absolut en god Indflydelse paa Kongen, og i mange vanskelige Tilfælde maatte Ministrene ty til hendes Hjælp. Der kunde jo undertiden fare ligesom en Djævel i ham, og den eneste, der da kunde faa ham god igen, var hans Gemalinde.

Et Sted, hvor jeg i mine sidste Aar kom en Del paa Grund af mit Bekendtskab med Sønnerne, var hos Overførster, Kammerherre *Paulsen*, der boede paa det dejlige Egelund ved Landevejen mellem Frederiksborg og Fredensborg. Det var et meget fornemt Hus; Kammerherren havde i sin Ungdom været Officer i Hestgarden; hans Hustru var født Baronesse Juel-Ryssensten. Det var et Par elskværdige Mennesker, og de mange Sønner og to Døttre slægtede Forældrene paa.

Hvor var der dog dejligt en Sommeraften udenfor Havedøren paa Egelund med Udsigten over Esrom Sø, og hvor

kunde vi være glade, naar vi var mange unge sammen der. Den ældste af Døttrene, Frøken *Juliane*, var i mange Aar Hofdame hos Enkedronning *Caroline Amalie*, den yngste, *Henriette*, blev gift med Løitnant *Buchwald* af Dragonerne, der senere blev Hofchef hos vor afdøde Konges ældste Broder, Hertug *Carl af Glücksburg*, der var gift med Frederik VI's Datter Vilhelmine, der i sin Ungdom havde været gift med Frederik VII som Kronprinds.

Saa var da endelig Skoleaarene forbi, og en skøn Sommerdag 1855 gik jeg den vante Tur gennem Grib Skov som Student. Hvilken Følelse af Frihed og Velvære følte jeg ikke paa denne Tur! Hvor hilste jeg ikke med Jubel hvert kendt Sted paa Vejen, hvert Træ i Skoven! Jeg var selvfølgelig paa Vejen inde hos Bangs og modtog min Lykønskning; Bangs Lykønskning var paa Vers, som han sang ud. Og saa hans Hustru, min kære Gudmoder, hvor lyste ikke hendes Øjne af Glæde, og hun trykkede et Kys paa min Kind! Det var et Par sjeldne gamle Mennesker, hvis Godhed mod mig jeg aldrig glemmer. Nu hviler de Side om Side paa den venlige lille Kirkegaard i Nøddebo, kun faa Skridt fra det Hjem, som de i over et halvthundrede Aar gjorde til et Paradis paa Jorden. Nu er deres Ejendom Bolig for Præsten, saa nu findes der virkelig en „Nøddebo Præstegaard".

Saa glad jeg var over at være bleven færdig med Skolen, lige saa bedrøvet var jeg dog over at skulle forlade det dejlige Frederiksborg, hvor jeg dog efterlod saa mange kære Minder. Nu, da jeg i min Alderdom bor ikke saa langt derfra, besøger jeg det ofte og vandrer omkring i de smukke Skove og fordyber mig i min Ungdoms Minder; for hver Gang jeg kommer der, forekommer Skovene mig skønnere.

Da Sommerferien var forbi, var jeg nogle Dage i Frederiksborg for at sige Farvel til gamle Venner. Den sidste, jeg besøgte, var Rektoren. Skøndt jeg aldrig havde holdt af ham, og jeg heller ikke stod særlig højt anskreven hos ham, saa modtog han mig meget elskværdigt og gav mig mange gode Ønsker med paa Vejen. Og saa gik Rejsen til København.

III

STUDENTERAAR

KØBENHAVN saa i 1855 ganske anderledes ud end nu i vore Dage. De gamle Volde stod jo endnu og indsnævrede Byen. Forstæderne udenfor disse bestod næsten udelukkende af lave Huse, omgivne af større eller mindre Haver; Vesterbrogade gik ikke stort længere end til Jernporten, hvorigennem man kom ind i Frederiksberg Allé; i denne laa kun nogle enkelte Villaer, ellers var der Marker paa begge Sider. Gamle Kongevej var næsten ubebygget, Vejen selv laa om Vinteren og Foraaret, naar Sneen smæltede, hen som et Morads. Omnibusser gik endnu ikke ad denne Vej, Lygtepæle fandtes heller ikke, og skulde man derud en Aften, gjorde man bedst i at tage en Lygte med.

Gik man ud ad Strandvejen, da laa der næsten kun Villaer, der saa at sige kun beboedes om Sommeren; fra dem alle var der fri Udsigt ud over Sundet. Vilde man til Skoven, og man ikke foretrak at gaa, saa holdt der indenfor Østerport altid store, firesædede Vogne, de saakaldte „Kaffemøller", med hvilke man for 1 Mark kunde køre til Charlottenlund og for 24 Skilling til Klampenborg.

Kom man til Østerport, blev man anfaldet af en Flok Kaperkudske med Tilraab som: „Vil De køre til Skoven, Herre?" „Jeg mangler kun een lumpen Person." „Mine Heste er rene Væddeløbere!" Naar man saa var bleven kapret og kommen til Sæde paa den anviste Vogn, kunde man ofte vente længe, inden Vognen var fuld; der var Plads til fire Personer paa hvert Sæde, og man fik ofte fornøjeligt Selskab af gemytlige Borgerfamilier, der skulde i Skoven; ikke sjeldent fik man et lille Barn paa Skødet, naar det

kneb med Pladsen. Men man var ikke blaseret dengang; naar man skulde i Skoven, var Humøret oppe. Kom man ud paa den dejlige Strandvej, hvor man hele Vejen havde Udsigt til Sundet og Sverrigs Kyst, saa begyndte man i Reglen straks at synge „Dejlige Øresund" og deslige Sange, og vedblev dermed, indtil man naaede Skoven. Havde man saa gjort Bekendtskab med en Familie paa Køreturen, kunde det godt hændes, at man blev inviteret til at deltage i Familiens Maaltid i Skoven, og naar der var unge Damer med, kunde det blive meget fornøjeligt.

Indenfor Byens Volde saa det paa faa Undtagelser nær omtrent ud som nu; snevre Gader og høje Huse. Hvor Gammelholms-Kvarteret nu ligger, var der lange Bygninger, der tilhørte Marinen, og der fandtes ingen af de store Bygninger ved Holmens Kanal. Landmandsbanken existerede ikke og Nationalbanken var en lille uanselig Bygning bag Børsen. Man var begyndt at rive nogle af de gamle Nyboders Huse ned, og der var bygget nogle Gader med store Beboelseskaserner. En af dem hed „Lorentzens" Gade; den husker jeg særlig godt; thi dér kom jeg den første Tid af mine Studenteraar til at bo sammen med min Broder Johannes. Det var nogle indviklede Husnumre, der fandtes i disse Gader; jeg erindrer endnu, at vort Husnummer var 504 A 5, men flere andre Steder i Byen var Numrene endnu længere.

Jeg kom altsaa til at bo sammen med min Broder, der i Forening med to Brødre *Neergaard*, Sønner af Provst Neergaard i Frederiksborg, havde lejet en hel Lejlighed i Lorentzens Gade. Jeg vil nu egentlig ikke sige, at jeg var saa henrykt over dette Arrangement. Som den yngste maatte jeg saaledes besørge ikke saa lidt Tjenergerning for mine meget ældre Kontubernaler. Neergaarderne var altid meget flinke imod mig, men min Broder var ikke fri for undertiden at hundse mig lidt. Begge Neergaarderne studerede ligesom min Broder Filologi og blev begge Rektorer, den ældste, *Kristian*, i Nykøbing paa Falster, den yngste, *Anton*, i Horsens. Paa den anden Side havde jeg jo megen Gavn af at være sammen med nogle ældre, der kunde vise mig til Rette i Byen, hvor jeg jo var fuldstændig ukendt med de Forhold, hvorunder en Student kom til at leve. Der er maa-

ske ingen Stilling i Livet, hvor Overgangen er saa stor, som naar man fra en Skoledrengs i alle Henseender bundne Stilling bliver Student, hvor man er det frieste Menneske under Solen. Ingen Terpen Lektier, ingen Bebrejdelser, ingen Staaen tidlig op om Morgenen, ingen Kontrol med, hvorledes man tilbringer sin Dag o. s. v. Har man Lyst til at gaa paa Forelæsninger eller i det hele bestille noget, saa meget desto bedre, har man ingen Lyst dertil, saa siger ingen et Ord derfor.

Er Overgangen til at blive Student stor for alle er den naturligvis størst for den, der kommer fra en Provinsby; de, der har gaaet i Skole i København, føler den jo mindre. Men hele Livet i Byen er jo nyt for Provinsstudenten, og har man ikke nogle ældre Kammerater, der kan raade en, er man temmelig ilde faren. I den Heenseende var jeg heldig stillet, idet mine Kontubernaler, der alle snart skulde op til Embedseksamen, hjalp mig troligt.

Noget af det første, min Broder raadede mig til, var at jeg skulde melde mig ind i Studenterforeningen.

„Vil Du drive," sagde han, „og det gør jo de fleste det første Studenteraar, kan Du ikke gøre det bedre end i Foreningen; dér finder Du godt Selskab, hører meget, Du ingen Idé har havt om, Du kan læse alt, hvad der udkommer, og endelig kan Du spise billigt, og har Du ingen Penge i Slutningen af Maaneden, kan Du faa Kredit og behøver ikke at sulte."

Dette vise Raad fulgte jeg straks og har aldrig fortrudt det; al den Tid jeg levede i København som Student og senere som Skolebestyrer, har jeg været Medlem af Studenterforeningen, og jeg har kun gode Minder om den Tid, jeg har tilbragt dér. Da jeg blev Student, var min Broder et af de mest kendte og skattede Medlemmer af Foreningen. Ved sit fornøjelige Væsen, sin store Elskværdighed, sine muntre Viser og Taler havde han samlet sig en stor Vennekreds, som jeg straks kom ind i, og hvor jeg trods min Ungdom blev modtaget med stor Elskværdighed. Af disse min Broders Venner skal jeg nævne Brødrene *Rode*, Digteren *Gotfred Rode* og Overretssagføreren *Vilhelm Rode*, *Ricard*, den senere Departementschef, Digteren *Kristian Ri-*

chardt, Overbibliothekar *Chr. Brun*, Skuespillerne *Otto Zinck* og *Mantzius* og mange flere.

Studenterforeningen havde jo ikke dengang sin egen Bygning, men boede til Leje i en stor rød Ejendom paa Hjørnet af Admiralgade og Boldhusgade. Den ejedes af *Gamle Heymann*, som han i Reglen kaldtes, eller „Brandmajoren" som han ogsaa spotvis blev kaldet; han ejede nemlig en stor Mængde Ejendomme omkring i Byen, og han havde altid det Held, at hans gamle Ejendomme brændte for ham kort før de skulde ombygges. Saaledes gik i det mindste Rygtet; om det er sandt, véd jeg ikke. Sikkert er det, at Studenterforeningen mærkværdig nok ikke brændte, skønt den haardt trængte dertil; thi en letsindigere Omgang med Ild og Lys, baade i det daglige Liv og ved de store Fester dér, kan man ikke let tænke sig.

Foreningen havde sine Lokaler paa første og anden Sal; i Stuen var der et Møbelmagasin og i Mezaninetagen et Spisekvarter. Naar man naaede første Sal, kom man ind i en stor, mørk Entree med mange Knagerækker, hvor man blev modtaget af *Lars*, „en Søn af den gamle Mars", som der stod i Ruskantaten. Han var en gammel Soldat, der havde mistet sit ene Ben i Krigen. Han var en stor, smuk Karl, der stod paa en intim Fod med Gaardens mange Tjenestepiger, uagtet han var gift og havde mange Børn. Han kunde aldrig komme ud af det med sin Løn, og regelmæssig et Par Gange om Aaret skrev han et Andragende til Senioratet om Lønforhøjelse. Hans Andragender var altid meget svulstige og endte ufravigelig med at gøre Senioratet opmærksom paa, „at hans ene Ben hvilede i Slesvigs dyrekøbte Jord".

Fra Forstuen kom man ind i Musikværelset, hvor der stod et gammelt Flygel, der havde temmelig svage Toner som Følge af de mange Glas Punsch, der var bleven hældt i det; man fortalte, at den sidste Aften i den gamle Foreningsbygning blev der hældt en hel Bolle Punsch i det, og at det den Aften havde havt nogle ualmindelig smukke Toner. Fra Musikværelset førte en Dør tilhøjre ind i Spisesalen, hvor man kunde faa billig om just ikke altid velsmagende Mad; men proper var Anretningen ikke, og man kunde finde mærkelige Ting i Maden. Jeg har engang i

Risengrød fundet en hul Mennesketand; at det var en saadan fik jeg skriftlig attesteret af to tilstedeværende Medicinere; jeg indsendte Tanden tilligemed Attesten til Oekonomiinspektøren, der svarede mig, „at det var ikke noget at gøre Ophævelse for en saadan Ubetydelighed". Naa, man kan jo vænne sig til meget, og jeg spiste til Middag i Foreningen i mange Aar. Man var jo altid i godt og fornøjeligt Selskab, og naar man saa efter Middagen fik sin Kaffe bragt ind i Konversationsstuen, der laa tilvenstre for Musikværelset, fik tændt Pibe eller Cigar, saa gik Passiaren lystigt. Fra Konversationsstuen førte en Dør ind til Læsestuen, hvor alle Aviser og ny udkomne Bøger fandtes; her maatte ryges Tobak, men ikke i den lille Læsestue bagved. Dette Forbud overholdtes dog ikke strengt sent om Aftenen, og navnlig samledes her en munter lille Kreds, bekendt under Navn af „Snuseklubben", hvis Præses var den endnu levende højst elskværdige Overretsassessor *Pilegaard*. Naar vi Kl. 12, da Foreningen blev lukket, gik hjem, fulgtes vi i Reglen ad hen paa Graabrødretorv, hvor vi drak et Glas Vand af Posten dér, før vi skiltes.

Paa anden Sal i Studenterforeningen fandtes Bibliotheket og Festsalen. Alle Foreningens Lokaler var meget tarvelige og møblerede med nogle meget haarde Sofaer og Rørstole. Men det anfægtede os ikke; man var ikke forvænt dengang; selv paa de finere Cafeer eller Restaurationer i Byen var det ikke anderledes, og det var først da *Stephan à Porta* paa Kongens Nytorv fik indrettet sit smukke Lokale, at der skete Fremskridt i den Henseende. Men én Ting burde absolut været bedre i Studenterforeningen og det var Renligheden; thi den Masse Støv, der altid fandtes paa Møbler, vidnede om, at der sjældent blev støvet af. I et af Værelserne fandtes saaledes en Gibsstatue af *H. C. Ørsted*. Om den skrev min Broder engang i Ankeprotokollen:

Hans Christian Ørsted
Foreslaas børsted,
Renset for noget af Skidtet,
Hvis ikke — saa hvidtet.

At der i en Forening som Studenterforeningen fandtes mange forskellige Slags Mennesker er en Selvfølge; Størsteparten var naturligvis unge eller yngre Mennesker; men

der fandtes ogsaa mange ældre Folk, pensionerede Embedsmænd eller deslige, som daglig kom i Foreningen og opholdt sig mange Timer om Dagen dér, enten læsende, spillende Schack eller dasende i en Sofa med en Pibe i Munden. At der mellem dem fandtes en Del Originaler er en Selvfølge. En af de bekendteste var Sprogforskeren *I. Levin*, almindelig kaldet „danske Levin", fordi han samlede paa danske Ord og Vendinger. Han var en lille tykhalset Jøde med en stor halvrød Paryk og et Par umaadelige Fødder. Han kom sjælden op i Foreningen før mellem 11 og 12 om Aftenen; han fik sig saa tændt en lang Pibe og med den i Munden samlede han saa en Del af de yngste om sig og fortalte dem Historier, hvoraf han havde et stort Forraad og som han fortalte morsomt. Naar Klokken slog 12, trak han i Reglen en hel Flok med sig og gik saa ofte lange Ture med dem om Natten stadig fortællende. Han havde Fribolig paa Frederiksberg Slot; *Hall* skaffede ham som Kultusminister et Statstilskud paa 800 Rigsdaler. Ved den første Julefest i Foreningen, efter at dette var sket, fik jeg paa Juletræet et Stykke Legetøj, en Kanin, der slaar paa en Tromme; hertil havde *Carl Ploug* skrevet følgende Devise:

Du tror, det er en Kanin, der slaar paa Tromme,
Nej, det er Israel Levin, der klapper paa sin Lomme,
De ottehundrede, de gi'er et Skrald,
Og Skraldet siger: Leve Hall!

En anden mærkelig Personlighed, der daglig kom i Foreningen, var „lange Plessner", der var ansat i Gehejmearkivet. Han var et Menneske med en umaadelig Kundskabsmasse; der var ikke den Ting mellem Himmel og Jord, han ikke vidste Besked med og ovenikøbet grundig Besked. Han var meget høj, og hvad der gjorde, at han saa endnu højere ud, var, at han var meget mager, og at hans Ærmer og Benklæder i Reglen var for korte. Han holdt meget af et Glas Øl, naar han sad i Foreningen. En Aften havde en Filolog holdt et Foredrag oppe paa Salen om det gamle Roms Forsyning med Drikkevand. Da vi kom ned, sad Plessner med sit Øl og læste en Avis; paa Forespørgsel, hvorfor han ikke havde været oppe at høre Foredraget, sagde han:

„Jeg bryder mig ikke om det gamle Roms Forsyning

med Drikkevand! Nej, havde det været om det moderne Københavns Forsyning med bajersk Øl, saa skulde jeg nok være gaaet derop."

Da den spanske Danserinde *Pepita de Oliva* var i København og optraadte paa Casino, blev han heftig forelsket i hende og mødte hver Aften med en stor Buket. Her stod saa denne høje, magre Skikkelse nede i Parkettet ved Orkestret og klappede og slog ud med sine lange Arme som en rasende og vakte naturligvis stor Munterhed hos Publikum. Han var saa betagen af hende, at han engang sagde til en anden af hendes Tilbedere:

„Ja, Du ser i hende kun den dejlige Kvinde, men jeg ser i hende Guddommen, der er nedstegen paa Jorden!"

Der var, da jeg blev Student, en gammel theologisk Student *Dau*, som altid tog sig meget faderlig af de unge Russer og viste dem til Rette i Foreningen. Han boede paa Regentsen, men tilbragte næsten hele Dagen i Foreningen. Han var ellers alle andre Steder og opsøgte Nyheder, som han straks bragte derned. Gik der et nyt Stykke paa Theatret, var han den første oppe i Foreningen for at fortælle, om det var slaaet an, hvad han spurgte om hos Kontrollørerne i Theatret. Vilh. Rode skrev ved et Afskedsgilde, der blev gjort for Dau, da han endelig havde faaet sin Embedseksamen, hvortil hans Venner havde tvunget ham til at gaa op, og han var bleven Kapellan i Lemvig, en Vise om ham, hvori det ene Vers lød saaledes:

Rundt fra Øster og til Vester,
Rap Du foer paa lange Ben,
Snese hørte Du af Præster,
Naar kun andre hørte een.
Lydigt lød Du Rygtets Varsler,
Løb til Røg og løb til Brand,
Og ved Brylluper og Barsler
Der var Du en sikker Mand.

I 1848, da Studenterkorpset gjorde Vagt paa Toldboden, meldte Dau sig altid frivillig, selv om det ikke var hans Tur. Da en vittig Vagtkommandør ved sin Afmarsch skulde udfærdige den sædvanlige Fortegnelse over de Ting, der fandtes i Vagtlokalet, afsluttede han denne med — en Dau. En anden Gang stod Dau Vagt ved Børsen, og da raabte

han Vagten ud for — *Fru Heiberg*, hvilket denne havde taget meget naadigt op og viftet til ham med sit Lommetørklæde, hvad han selvfølgelig havde været henrykt over.

Min første Entree i Studenterforeningsbygningen var ikke ganske heldig. Min Broder havde sagt, at jeg skulde gaa op paa første Sal. Nu fandtes der som sagt en Mezaninetage paa Bygningen, hvor der var et Pensionat eller Spisekvarter; jeg, der ikke kendte, at der var noget, der hed Mezaninetage, gik ganske trøstig ind i Lejligheden og gik igennem flere Værelser, hvor der sad Mennesker og spiste, baade Herrer og Damer. Disse saa noget forbausede paa mig og lo til hinanden, indtil endelig en Herre var saa god at vise mig til Rette. Noget flov gik jeg saa ovenpaa, hvor Lars med stor Elskværdighed tog sig af mig. Han delte Studenterne i to Klasser: de, der gav Drikkepenge, og de, der ingen gav. Da jeg havde faaet et ganske nyt Sæt Tøj, maa jeg vel have gjort det Indtryk, at jeg hørte til den første Kategori. Hvis han troede det, blev han imidlertid slemt skuffet; jeg har aldrig givet ham Drikkepenge.

Inde i Lokalerne traf jeg straks sammen med nogle af Russerne, som jeg havde gjort et flygtigt Bekendtskab med paa Forelæsningerne, og vi blev snart hjemmevante. Der var jo dengang ikke mere end én Studenterforening og de fleste af Russerne blev Medlemmer af den. Det var et meget livligt Hold Studenter, det fra 1855, og det varede ikke længe, før vi blev lidt uglesete af de ældre Medlemmer; vi vilde nemlig altid have Sold selv udenfor de reglementerede Lørdagssold, og Livligheden blev undertiden vel kaad. Den kulminerede en Aften, da en Snes Stykker af os havde samlet sig om en Bolle inde i Musikværelset, og vi begyndte at trække Frakkerne af og solde i Skjorteærmer. Men saa kom en af Seniorerne og gjorde os meget eftertrykkelig opmærksom paa, at det var upassende, da vi var i Studenterforeningen og ikke paa en almindelig Kneipe. Temmelig slukørede trak vi Frakkerne paa igen, og efter den Tid indlod vi os ikke paa den Slags Extravagancer.

Den første store Fest i Foreningen var Rusgildet, der det Aar blev afholdt paa Skydebanen, da der havde tegnet sig saa mange, at der ikke var Plads i Studenterforeningens Sal. Jeg husker forresten ikke stort af det, jeg saa jo her

for første Gang mange bekendte Mænd og hørte en Del mere eller mindre morsomme Taler, men jeg har ikke særlig Indtryk af, at vi morede os; nej, da havde vi moret os bedre ved de Par Lørdagssold, vi havde overværet i Studenterforeningen. Den prægtige Kantate forfejlede imidlertid ikke sin Virkning ligesom de Sange, der blev afsungne af Sangforeningen. Hvad jeg tydeligst erindrer var, at vi paa Hjemvejen om Natten blev overfaldne af en Flok drukne Slagtersvende og at vi kun ved Flugten reddede os fra en Dragt Prygl.

Efter Immatrikulationen paa Universitetet, der foretoges af den daværende Universitetsrektor Prof. *Forchhammer*, der efter en meget højtidelig Tale lod en Pedel overrække os det akademiske Borgerbrev, begyndte vi saa paa Forelæsningerne til Filosoficum. Disse blev holdte af Professorerne *Sibbern* og *Rasmus Nielsen*. Den første holdt Forelæsninger over Psychologi og Logik, den sidste over noget, han kaldte Propædeutik, hvori han sammenfattede og indflettede alle mulige Videnskaber. Dette Aar var der en Mængde Mathematik med deri til liden Glæde for mig, der aldrig havde været stiv i dette Fag; men interessante var hans Forelæsninger, skøndt det undertiden kneb for os at forstaa ham. Hans Forelæsninger var altid stærkt besøgte, da vi maatte skrive alt op; der fandtes ingen Lærebog, og vilde man bestaa Eksamen, maatte man kunne, hvad han læste over. Han var ogsaa slem til at lade Folk dumpe til Eksamen, navnlig naar han vidste, at de ikke flittigt havde besøgt Forelæsningerne.

Anderledes var det med Sibbern; hans Bøger var trykte, og naar man blot lærte dem udenad, gik man glat igennem. Han havde i sin Psychologi en meget lang og meget indviklet Definition paa „Livet overhovedet"; naar man blot kunde den, faldt man ikke igennem. Hans Forelæsninger var dette Aar private, det vil sige, man maatte betale noget, jeg tror 6 Rigsdaler, for at overvære dem; han var imidlertid meget liberal til at eftergive disse Penge. Da jeg kom til ham for at bede om fri Forelæsning, blev han meget henrykt over, at jeg var opkaldt efter Henrik Steffens, hvem han i sin Tid havde været en varm Beundrer og Ven af.

Som Følge af, at man kunde læse sig til alt i Sibberns Bøger, var hans Forelæsninger kun svagt besøgte; kun et Par Gange i Løbet af Aaret, naar hans Lister gik rundt, hvorpaa Tilhørerne skulde skrive deres Navne, var der fuldt besat. Dette skete ved den sidste Forelæsning før Jul og den sidste, før Eksamen begyndte. Sibbern havde nemlig disse Lister med sig ved Eksamen; naar en Eksaminand kom op, blev Listerne omhyggeligt undersøgte, om hans Navn var derpaa, og var det der ikke, var han ingen velvillig Eksaminator. Med sin store Elskværdighed lod han forresten sjælden nogen dumpe, hvorimod de hos Rasmus Nielsen faldt som Fluer navnlig dette Aar.

Gamle Sibbern var en stor Original, og der gik mange Historier om ham. Et Aar var der to Studenter, to unge Adelsmænd, der hed *Niels Juel* og *Cort Adler*, opkaldte efter deres berømte Forfædre. De sad sammen, da Listen kom til Paategning, og skrev selvfølgelig deres Navne. Ved Siden af dem sad en stor Spøgefugl, der efter dem skrev *Peter Tordenskjold*. Da Sibbern kom til de førstes Navne, lod han dem først passere, men da han kom til det tredie Navn, rystede han stærkt paa Hovedet og strøg alle tre Navne.

Af mine Skolekammerater fra Frederiksborg omgikkes jeg meget faa, da jeg blev Student; derimod kom jeg straks ind med alle Soranerne. Blandt dem vil jeg nævne *Videbech*, der døde som Stiftsfysikus i Nykøbing paa Falster, *Bojsen*, der døde som Stadslæge i Aalborg, *Lars Toft*, død som Kommunelæge i København, og Digteren *Sofus Schandorph*. Af Københavnere kom jeg til at gøre nærmere Bekendtskab med *Arthur Abrahams*, død som fransk Sproglærer ved Efterslægten, *Octavius Hanssn*, død som Overretssagfører, og *Ernst Trier*, død som Bestyrer af Højskolen i Vallekilde. Disse var nogle af dem, der stod mig nærmest, men forresten lærte jeg selvfølgelig en Mængde andre at kende baade fra mit eget og andre Aar. Mange af mine Samtidige er naturligvis døde, men undertiden træffer jeg dog tilfældigvis paa en og anden. Saaledes gik jeg for en Del Aar siden paa en Landevej nede i Vestsjælland og kom forbi Finderup Kirke, hvor der netop var en stor Begravelse. En Mand af Ligfølget kom ud af Kirkegaarden, og vi kom til at følges ad. Der udspandt sig da følgende Samtale:

„Det var nok en stor Mand, der blev begravet?“

„Nej, det var en Kone.“

„Hvad døde hun af?“

„Hun drak sig ihjel.“

Vi gik lidt videre i Taushed og skottede til hinanden; jeg syntes, jeg skulde kende det Ansigt, og jeg kunde se, at det gik ham lige saadan. Pludselig siger han:

„De hedder Helms!“ Saa gik der et Lys op for mig. „Og De hedder Strøyberg!“

Ganske rigtigt; vi var Studenter sammen, men havde ikke set hinanden i 40 Aar. Han var Læge i den nærliggende Landsby Tjørnelunde, og jeg maatte selvfølgelig følge hjem med ham, hvor vi saa opfriskede gamle Minder.

Af mit Aars Studenter satte seks Livet til for Fædrelandet under Krigen. Disse vare: *Jens Paludan-Müller,* der som Menig ved 1ste Regiment faldt ved Sankelmark, *Klubien,* der som Artilleriløitnant faldt ved Mysunde, *Bluhme,* der som Løitnant ved 3die Regiment faldt ved Mysunde og Baron *Dirckinck-Holmfeldt,* der som Løitnant ved 1ste Regiment faldt ved Sankelmark. Desuden døde de to Læger, *Schumacher* og *Vedel.* Schumacher døde af Tyfus paa et Lazareth, hvor han gjorde Tjeneste. Vedel, der havde nedsat sig som Læge paa Graasten, blev af Preusserne, der havde ham mistænkt som Spion, slæbt til et Fængsel i Flensborg, hvor han i et fugtigt Fangerum paadrog sig en Sygdom, der havde Døden til Følge.

Ved vort 25aarige Studenterjubilæum holdt jeg en Mindetale over disse seks Kammerater. Digterinden *Pouline Worm* havde til denne Tale skrevet en overordentlig smuk, stemningsfuld Sang, som Festudvalget imidlertid fandt for alvorlig til at blive sungen, saa jeg maatte nøjes med at læse den op.

Som allerede omtalt var min Broder Jakob, der dengang var Adjunkt i Ribe, gift med en Datter af *P. G. Bang,* der flere Gange var Minister. Da jeg blev Student var han Konseilspræsident.

Det var et fornøjeligt og gæstfrit Hus, hvor der kom en stor Mængde Ungdom; foruden mine Svigerinder, hvoraf den ældste, min Broders første Hustru, var død, var der endnu fem Døttre og to Sønner. Hver Søndag kom der

mange unge Mennesker, der én Gang for alle havde fast Indbydelse til at spise dér den Dag. Fru *Bang*, født *Fribert*, var en sjælden elskværdig, sympatetisk Dame, der med moderlig Godhed tog sig af os unge Mennesker og glædede sig over os. Manden saa vi kun lidt til; han sagde ikke meget til os, og ved Middagsbordet lagde han et Tryk paa

DE FALDNE STUDENTER
I ØVERSTE RÆKKE FRA VENSTRE TIL HØJRE: KLUBIEN, VEDEL, DIRCKINCK
I NEDERSTE RÆKKE: BLUHME, SCHUMACHER, PALUDAN-MÜLLER

os unge. Han havde altid Hovedet fuldt af Politik og Forretninger; os lagde han næppe Mærke til.

Han havde ogsaa mange Særheder. Han gik altid temmelig tidlig i Seng om Aftenen og havde saa den Sædvane at klæde sig i fuldstændig Natdragt i sit eget Værelse; han beholdt kun Underbenklæderne paa. For at komme til Soveværelset maatte han passere Dagligstuen, og han brød sig ikke om, hvorvidt der var fremmede eller ej; han gik ganske rolig gennem Stuen med et Lys i Haanden under lydløs Taushed af de tilstedeværende. Vi unge havde svært

ved at holde Kontenansen, især naar der var fremmede Damer, der ikke før havde set denne Forestilling. Fru Bang søgte at dække over det saa godt som muligt, men at faa Manden fra denne Vane, var hende ikke muligt.

Blandt de unge Mennesker, som kom meget der i Huset, var to Skolekammerater af mig, Brødrene *Lars* og *Michael Bentzon*, Sønner af Etatsraad, Amtsforvalter Bentzon i Frederiksborg. Lars Bentzon var Landinspektør og foretog store Inddæmningsarbejder, saaledes Inddæmningen af Lammefjord og Kolindsund. Han blev gift med en af Bangs Døttre, *Christine Bang*, en begavet og yndefuld ung Pige, der ofte i Ferierne med sin yngre Søster *Caroline* var i Besøg i Esbønderup Præstegaard. Caroline blev gift med *Michael Bentzon*, der var Løitnant i Artilleriet og døde for nogle Aar siden som General.

Vi var jo ikke fri for at føle os lidt i Præstegaarden, naar vi havde Konseilspræsidentens Døttre i Besøg, og selvfølgelig var disse meget efterstræbte af Egnens Familier, hvorfor vi blev bedte meget ud. De unge Damer var forresten saa ligefremme og jævne som nogen kunde være og deres Faders høje Stilling gjorde intet Indtryk paa dem.

En Søndag, medens Bang var Konseilspræsident, stod jeg og en af Døttrene før Middag i den lange Korridor foran Lejligheden og spillede Federbolt, da der blev ringet paa Entreedøren. Da vi var meget ivrige i Spillet og nødig vilde afbryde det, blev vi ved at spille, da vi mente, at Tjeneren nok kom og lukkede op. Han kom imidlertid ikke, og da det ringede anden Gang, blev vi nødte til at holde op, og jeg gik hen for at lukke op. Jeg blev meget forbløffet, da den indtrædende viste sig at være Prins Christian af Danmark, den senere Christian IX, der vilde hilse paa Konseilspræsidenten. Jeg gjorde en meget keitet Undskyldning og viste ham ind i Bangs Værelse.

P. G. Bang fik, da han første Gang gik af som Indenrigsminister, lavet et Embede til sig selv som Domainedirektør; som saadan havde han alle Statens Skove, Kirker og Jordejendomme under sig. I denne Stilling gjorde han sig meget lidt afholdt. Navnlig i Skovegnene var én Bestemmelse meget ilde anset. Det blev nemlig paalagt de Familier, der ernærede sig ved Bærplukning i Skovene, at betale en aar-

lig Afgift derfor, og det gjorde ham ligefrem forhadt af alle de Smaakaarsfolk, som beskæftigede sig dermed. Denne Afgift blev ogsaa kort efter hævet. Præsterne ved Statens Kirker var ogsaa meget misfornøjede med ham. Vor elskværdige Nabopræst, Provst *Raaschou* i Søborg, var engang meget vred paa Bang i Anledning af en Forandring, han vilde have foretaget ved Søborg smukke Kirke.

Engang traf han Bang, der var paa et lille Besøg i Esbønderup Præstegaard. De havde ikke set hinanden før, og Fader præsenterede dem. Raaschou hørte ikke rigtig Navnet og spurgte derom.

„Det er Deres Fjende," sagde Bang spøgende.

„Ah! Domainedirektøren!" brød det ud af Raaschou og blev fulgt af en hjertelig Latter af de tilstedeværende. Bang kunde være indtagende, naar han vilde, og da han og Raaschou havde talt noget om Stridspunktet, blev de meget fine Venner.

„Det er jo ligefrem en elskværdig Mand," sagde Raaschou om ham bagefter.

Bang, der gerne vilde spekulere, havde købt en stor Del Grunde ude ved Diakonissestiftelsen og byggede sig selv en Villa derude. Han fik imidlertid ingen Glæde deraf selv; Tiden var endnu ikke kommen, da Frederiksberg havde udvidet sig saa langt. Sønnen, Landinspektør *Jakob Bang*, der overtog Grundene efter Faderens Død, blev derimod en rig Mand ved Salget af dem. Efter Bang fik Vejen derude Navn. Efter sidste Gang at have været Minister, blev Bang Justitiarius i Højesteret og døde som saadan.

Jeg har ham og navnlig hans Hustru i kærlig Erindring for al den Godhed, jeg som ungt Menneske nød i deres Hus. To Døttre leve endnu som ugifte, *Ulrikke Bang* og Maleriden *Ville Bang*.

Endnu en Mand maa jeg omtale, som jeg traf i det Bangske Hus. Det var Løitnant af Artilleriet *Peter Bang*, en Søn af Borgmester, Etatsraad Bang i Holbæk. Peter Bang, der allerede som ung af sine Kammerater blev kaldet „Gamle Bang" paa Grund af sit alvorlige Væsen, var en fint dannet Mand med mange Interesser og meget kundskabsrig, men i sit Ydre meget lidt Militair. Han var almindelig afholdt af alle, og jeg har aldrig nogensinde hørt et nedsættende Ord

om ham. Han udmærkede sig i Krigen, navnlig i Træfningen ved Vejle, hvor han med sine Kanoner fra Bakkerne Nord for Byen gjorde de fremstormende Østrigere stor Skade. Han blev ogsaa dekoreret med Ridderkorset i denne Anledning. Det kneb for ham at blive Oberstløitnant, da han var temmelig gammel, da han blev Officer. Jeg mødte ham en Aften et Par Dage, før han skulde gaa af som Kaptain, med nogle bajerske Ølflasker under Armen. Da jeg spøgende gjorde den Bemærkning, at det ikke var passende for en Kaptain i Uniform at gaa paa Gaden med en saadan Oppakning, sagde han: „Aa Skidt! jeg gaar af om et Par Dage!"

Men Dagen efter fik han Meddelelse om, at han havde sprunget et Par Kammerater forbi og var bleven Oberstløitnant, hvilket navnlig skyldtes hans Forhold under Krigen. Han døde for nogle Aar siden som Oberst.

Om Efteraaret 1855 var min Broder og jeg flyttede fra Lorentzens Gade og havde lejet os to Værelser ved Vestervold i den Ejendom, hvor nu Hotel Valdemar er. Denne Ejendom er uforandret fra den Tid, da vi boede der; jeg tager undertiden derind, naar jeg kommer til København og bor da altid i det Værelse til Gaden, hvor jeg boede i min Ungdom. I Januar 1856 var min Broder oppe til filologisk Eksamen, som jo var bleven meget forsinket ved hans Deltagelse i Krigen 1849—50.

En Morgen kort efter hans Eksamen, da jeg vaagnede, opdagede jeg, at min Broder var oppe og havde meget travlt med at gøre noget ved sine sorte Benklæder, der hang paa Væggen. Efter at have opdaget, at han var i Færd med at smøre Blæk paa de mest slidte Steder, en Operation, der slet ikke er upraktisk at gøre ved sort Tøj, der skal ses ved Lys om Aftenen, spurgte jeg ham, om han skulde i Selskab; efter nogen Stammen fortalte han mig da, at han Aftenen før var bleven forlovet med *Marie Hansen*, en nydelig ung Pige, der kom meget hos Bangs, og hvem jeg godt kendte derfra. Nu skulde han idag til Deklarationsgilde hos Forældrene, Vexelerer *H. P. Hansens* paa Højbroplads. Jeg blev i høj Grad forbauset, da jeg aldrig havde havt nogen Anelse om, at han holdt af hende, men glad blev jeg; en sødere Svigerinde kunde jeg ikke ønske mig. Hun var

ikke mere end 17 Aar gammel. Et Par Dage efter blev jeg præsenteret i Huset. Det var et rigt Hjem, hvor der blev holdt mange store Selskaber, og hvor alt, hvad der bødes af Mad og Drikke, var af første Sort. Vexelerer H. P. Hansen var dengang en meget anset Mand, der nød stor Anseelse i Handelsverdenen for sin Redelighed og store Hjælpsomhed.

Da Pengekrisen kom næste Aar, reddede han mange Handlende fra Fallit. Min ny Svigerinde var en meget fornøjelig og livlig ung Pige, med hvem jeg straks kom paa en udmærket Fod. De havde Bryllup næste Aar, da Johannes blev Kollaborator ved Slesvig Domskole. Efter Krigen 1864 blev han først Lærer hos *Hammerich* paa Borgerdydsskolen paa Kristianshavn, som han senere selv overtog og som han tilsidst flyttede til Helgolandsgade, hvor den nu bestyres af hans Svigersøn *Leuning*. Min Svigerinde blev min Broder en sjelden trofast Hustru i gode som i onde Dage. I Slesvig, hvor de levede de første otte Aar af deres Ægteskab, vandt de sig en stor Vennekreds blandt de mange danske unge Embedsmænd og Officerer. De fik i Aarenes Løb mange Børn, hvoraf nogle døde som smaa. Blandt de nulevende er de to Sønner, *Kristian*, der er Herredsfoged i Holbæk, og *Holger*, der er cand. polyt. og Fabrikbestyrer paa Amager. En Datter *Ingeborg Helms*, er Bestyrerinde af en Privatskole i Hellerup, Leunings Hustru, *Sofie*, er død. Den næstældste Datter, *Johanne*, er Enke efter Pastor *Kejding* og en Datter, *Nina*, er ugift.

I April Maaned afholdtes Studenterkarneval i Casino; min Søster Henriette var inviteret af Vexelerer Hansens til at være med. Hele Ungdommen hos Bangs var indbudt til at møde i Kostume hos Hansens paa Festaftenen til en Souper, før vi tog paa Karneval; jeg var selvfølgelig med. Min Broder var kort efter sin Forlovelse bleven udnævnt til Kollaborator i Slesvig, men tiltraadte først efter Sommerferien. Med Bangs var Bentzonerne indbudte; hos Hansens var der to Sønner og to Døttre; vi var altsaa et stort Selskab. Efter en glimrende Souper med Champagne kørte vi alle til Casino, hvor vi saa mødte i den rette Feststemning til at more os, og vi morede os ogsaa, som unge Mennesker dengang kunde. Der opførtes paa Theatret en meget morsom Parodi,

der hed „Kong Rosmer“, hvori der gjordes Nar af Regering, Rigsdag, Theater, kortsagt alt, hvad der kunde findes noget latterligt ud af. Navnlig gik det ud over Rigsraadet, en Fællesrepræsentation for Kongeriget og Hertugdømmerne, der hvert Aar skulde holdes i København. Der skulde tales baade Dansk og Tysk. Naar Formanden henvendte sig til Raadet, skete det først paa Dansk og derefter paa Tysk.

Det gjorde derfor en storartet Virkning, da Kong Rosmer, der spilledes glimrende af Mantzius, i anden Akt af Stykket, kalder sine Kæmper sammen og siger:

I bolde Kæmper, slutter Jer i Ring
Nu vil vi holde Thing,

og derpaa oversætter det paa Tysk og siger:

Herein!
Nun soll das Thing gehalten werden.

Af den Slags Ting fandtes der meget i Stykket og det gjorde stor Lykke. Efter Forestillingen dansedes der i begge Sale og det blev lys Dag, inden mange af os unge Studenter tænkte paa at gaa hjem. Vi var en halv Snes Stykker, der i Kostumer fulgtes ad ned ad St. Anna Plads, da en foreslog, at vi skulde springe Buk. Det blev øjeblikkelig bragt til Udførelse til stor Fornøjelse for Folk paa Gaden. Men en af Deltagerne var saa uheldig at falde og brække Kravebenet, og han maatte saa ved en hidkaldt Drosche køres til Hospitalet. Saa opgav vi den Springen Buk. Den tilskadekomne var, saavidt jeg husker, Student *Driebein*, der døde som Kommunelæge i København.

Om Sommeren skulde der holdes nordisk Studentermøde i Upsala. Min Broder var med i Arrangementskomiteen, hvor blandt andre ogsaa Vilh. Rode og Ploug sad. Det voldte en Del Besvær at blive enige om, paa hvad Maade man skulde befordre Deltagerne til Stockholm, indtil Ploug foreslog, at man skulde henvende sig direkte til Kongen og bede om et af Marinens Skibe. Forslaget vandt Bifald, Vilh. Rode og Johannes kørte straks om Aftenen til Frederiksborg for at søge at opnaa Audients hos Kongen. Denne Tur har min Broder beskrevet i et langt Digt paa Hexameter. Da de kom til Frederiksborg om Morgenen, gik de straks til Slottet, hvor den jourhavende Adjudant sagde dem, at

de ikke kunde faa Audiens før om Fredagen. Imidlertid gik han dog ind til Kongen, og kort efter kom Kongen selv, der lovede at interessere sig for Sagen og tale med Ministeren derom. Et Par Dage efter kom der Meddelelse om, at Marinen havde stillet Dampskibet „Hekla" til Studenternes Disposition.

Jeg var desværre ikke med paa denne glimrende Tur, dels fordi jeg skulde op til Filosofikum og dels fordi Fader ikke vilde give mig Penge til Rejsen; det sidste var det afgørende. Men en Mundsmag fik vi, der blev hjemme, dog, idet de norske Studenter fulgte med tilbage over København, hvor de blev et Par Dage og festede. Blandt andet gjorde Kongen en Frokost for dem paa Eremitagen. Jeg kørte sammen derud med Johannes og to Nordmænd, der boede hos Hansens, men til Kongens Frokost kom jeg ikke.

Medens Upsalaturen stod paa, begyndte Filosofikum; jeg klarede mig stolt hos Rasmus Nielsen, mindre godt hos Sibbern. Hos Rasmus Nielsen kom jeg op i „per ardua ad astra, per errores ad veritaten" (gennem Vanskeligheder naar man til Stjernerne, gennem Vildfarelser til Sandheden). Professorens Udvikling kunde jeg paa Fingrene. Hos Sibbern kom jeg mod Forventning op i „Livet overhovedet"; jeg kunde ikke den lange Ramse ordret og fik kun „godt"; i Logik fik jeg „mg"; hos Rasmus Nielsen fik jeg ogsaa „mg", altsaa i det hele en meget anstændig Eksamen.

Jeg havde i Rusaaret hørt nogle juridiske Forelæsninger i den Tanke at ville studere Jura, men i Grunden var jeg ikke sikker derpaa. Nu efter Sommerferien skulde der imidlertid træffes en Afgørelse. Min Broder raadede mig til at læse til slesvigsk juridisk Eksamen, en Éksamen, der kunde tages temmelig hurtigt, men kun gav Adgang til Embeder i Slesvig, der jo tildels havde sin egen Lovgivning grundet paa tysk Ret, Stadsretterne og Valdemar Sejers „Jyske Lov". I Slesvig var der dengang hurtigt Avancement; de fleste juridiske Embedsmænd var ganske unge Mænd. Forelæsningerne blev holdte paa Universitetet i København, men Eksamen afholdtes ved Appellationsretten i Flensborg. Jeg begyndte saa at høre Forelæsninger, der holdtes af Professorerne *Schütze* og *Julius Larsen*.

Professor Schütze var en Holstener, der havde studeret

i Kiel; han havde deltaget i Oprøret som Løitnant i den slesvig-holstenske Armé. Han var imidlertid en stor Dygtighed, og da det ikke var muligt at finde en herhjemme, der kunde holde Forelæsninger over den slesvigske Kriminalret og Civilproces, fik Schütze Pladsen, uagtet der baade i Studenterforeningen og i Pressen blev rejst et Ramaskrig derover. Der blev holdt flere stormende Generalforsamlinger i Studenterforeningen, der blev vedtaget Resolutioner til Regering og Rigsdag, Schütze blev der pebet af, naar han viste sig paa Universitetet, men lige meget hjalp det. Det hele løb af sig selv ud i Sandet, og da et halvt Aar var gaaet, tænkte ingen derpaa længere.

Vi, der hørte Schützes Forelæsninger, syntes godt om ham; hans Forelæsninger var udmærkede klare og let fattelige, og han optraadte ikke med Professorværdighed, men paa en elskværdig ligefrem Maade, der tiltalte os. Dernæst var han i høj Grad hjælpsom, naar vi bad om Forklaring paa et og andet. Han var endnu en ganske ung Mand, knap mere end tredive Aar, med et smukt, aandfuldt Ansigt. Den anden Professor, Julius Larsen, der tillige var Kontorchef i det slesvigske Ministerium, holdt vi ogsaa meget af; han var endnu yngre end Schütze.

Vi var ikke mere end en halv Snes Stykker, der læste til denne Eksamen; vi lærte snart hinanden at kende og havde det rart og fornøjeligt i vort lille Auditorium paa første Sal. De fleste var Slesvigere og adskillige af dem fuldblods Slesvigholstenere, men vi talte aldrig om Politik, hvad der ikke vilde have ført til noget.

En Dag henad Efteraaret, ligesom Prof. Schütze havde begyndt sin Forelæsning, gik Døren op og ind traadte en høj, smuk Mand med et stort Fuldskæg. Han gjorde et lille Buk for Professoren, tog et Kollegiehefte op af Lommen og gav sig til at skrive løs, uagtet han aldrig havde været paa nogle af de tidligere Forelæsninger. Vi saa forundrede paa ham og havde ondt ved ikke at briste i Latter, selv om Professorens Læber kom der nogle Trækninger, der imidlertid straks forsvandt. Da Forelæsningen var forbi, præsenterede han sig selv for os, der ikke kendte ham, da alle Sønderjyderne var hans Bekendte. Hans Navn var *Hans Jepsen;* han var Søn af en rig Bonde nede i Marsken og var

Student fra Flensborg Skole. Han havde forsøgt baade det theologiske og det medicinske Studium, nu vilde han prøve, om det juridiske tiltalte ham mere. Hans aabne og elskværdige Væsen gjorde et godt Indtryk paa os alle og i høj Grad fornøjelig var han. Uagtet han var en Sydslesviger, var han ivrig dansk sindet. En ældre Broder af ham havde studeret i Kiel, men havde deltaget i Oprøret, hvorfor Familien havde slaaet Haanden af ham og han var udvandret. Da Jepsen altid havde mange Penge paa Lommen, gik der næsten ikke en Dag uden at han i Tiden mellem Forelæsningerne vilde traktere med Kager, og en af os maatte saa afsted til en Konditor. En Dag inviterede han os alle til Aften ude i Sommerlyst, hvor et Tyrolerselskab sang. Vi mødte alle og havde en meget fornøjelig Aften, der endte med, at han drak Dus med os alle.

Et Par Maaneder efter meddelte han os en Dag, at hans Fader pludselig var død, og at han nu maatte hjem og overtage Ejendommen. Vi tog bedrøvet Afsked med ham, og ventede aldrig at faa ham at se mere, men jeg traf ham adskillige Aar efter under meget forandrede Forhold, hvorom jeg senere skal fortælle.

Aaret efter, at jeg havde taget Filoficum, gjorde jeg et Bekendtskab, hvorved jeg kom ind i en Kreds af elskværdige og fint dannede Mennesker, hvis Omgang fik stor Betydning for min hele Udvikling. Student Videbech fra Sorø, hvem jeg omgikkes meget, boede paa en Kvist i Bredgade i en Sidebygning, der hørte til det Thottske Palais. Jeg kom ofte til ham og opdagede snart, at han næsten altid havde sine Øjne rettede mod Genbohuset, naar vi talte sammen. Det varede da ikke længe, før jeg opdagede nogle meget smukke og fine Pigeansigter ved Vinduerne paa anden Sal. Ved at pumpe ham fik jeg saa ud, at der boede en Grosserer *Wanscher*, der tidligere havde været Papirhandler; der var syv Børn, fire Døttre og tre Sønner. Sønnerne var Drenge, Døttrene var voksne paa den yngste nær. Vi talte ofte om, at det maatte være dejligt at have Adgang til et saadant Hus, hvilket der for Øjeblikket ikke var store Udsigter til. Videbech fortalte endvidere, at han havde set Mænd som *H. C. Andersen* og *Hartmann* derovre, saa vi kunde deraf slutte, at det var et Hus, hvor Kunst og Litte-

ratur og Musik sattes højt. Henad Sommeren søgte en Familie i Avisen en Student til at gennemgaa Lektier med nogle Drenge. Da jeg nok kunde behøve nogle Ekstraindtægter, indlagde jeg Billet, og et Par Dage efter traadte en Mand, som jeg straks genkendte som Grosserer Wanscher, da Videbech en Dag havde vist mig ham paa Gaden, ind ad min Dør. Han fortalte saa, at det var ham, der søgte en Lærer til sine Børn, og jeg modtog med Glæde hans Tilbud. Jeg begyndte faa Dage efter mit Arbejde med de kvikke, livlige Drenge, jeg tror nok til gensidig Fornøjelse for os alle. At Videbech var rasende jaloux paa mig er en Selvfølge, men han holdt snart efter sit Indtog der i Huset, idet han blev indbudt til et Bal. Han kom der derefter jevnlig, og det endte med, at han blev forlovet med sin Flamme fra Vinduet, *Nana Wanscher.*

De to Døttre *Marie* og *Helene* lever endnu som ugifte i København; den næstyngste, *Vilhelmine*, der var en fuldstændig Skønhed med et sjælfuldt Udtryk i Ansigtet, blev senere gift med Stabslæge *Berg*; hun er død for adskillige Aar siden. Af de tre Sønner, *Vilhelm*, *Oscar* og *Axel*, blev de to første Læger; Vilhelm døde som Distriktslæge i Skibby i Hornsherred, Oscar som Professor og Overlæge ved Frederiks Hospital, og Axel, der døde ganske ung, var Ingeniør.

Det Wanscherske Hus, hvor jeg mødte stor Elskværdighed, var snart det, hvorom alle mine Tanker drejede sig, og snart blev jeg ligesom alle de andre unge Mennesker, der kom i Huset, dødelig forelsket i Vilhelmine, en Forelskelse, der dog heldigvis gik over nogle Aar efter, da jeg saa, at den var haabløs.

Fru *Wanscher*, født Wegener, var en af de nobleste Kvindeskikkelser, jeg nogensinde har truffet, og alle, hvem der kom i Huset, var fortryllede af hendes Ynde og Elskværdighed. Hun blev ogsaa ligefrem forgudet af sin Mand og sine Børn. Jeg tror nok, at jeg tør smigre mig med, at hun satte nogen Pris paa mig; hun talte altid saa hjertelig til mig og spurgte om mine Forhold og Studeringer.

Musiken spillede en stor Rolle i det Wanscherske Hus; baade den ældre og den yngre *Hartmann* kom der, og der blev altid musiceret og sunget meget. *H. C. Andersen* kom

der jevnlig, og jeg har hørt ham læse flere af sine Eventyr op dér, før de blev trykte. Det første, jeg hørte ham læse op, var „Det gamle Egetræs sidste Drøm". Det var med en ligefrem højtidelig Følelse, at jeg første Gang var sammen med den berømte Eventyrdigter, senere traf jeg ham oftere, da jeg begyndte at komme i det *Collinske* Hus. En Mand, der i de Aar kom meget hos Wanschers var Arkitekt *Meldahl*, der jo senere blev en stor og berømt Mand herhjemme. Dengang jeg først traf ham, var han endnu den ubekendte Arkitekt, der lige var kommen fra Udlandet, og han talte altid om de smaa Forhold her, hvor der ingen Udsigt var til at komme frem. Men med sit store Talent og Arbejdsomhed gjorde han sig snart gældende og fik efterhaanden det ene store Byggeforetagende efter det andet og hans Ry kulminerede, da han blev overdraget Opførelsen af Frederiksborg Slot. Meldahl, der var Ungkarl dengang, gjorde en Vinter et stort flot Bal i Vincents Lokale paa Kongens Nytorv, hvortil alle vi unge Mennesker, der plejede at komme hos Wanschers, var indbudte. Det var i April Maaned; det var derfor ganske lyst, da vi gik hjem, og da det var et dejligt Vejr, gik en Del af os Herrer en Tur ud paa Langelinie, hvor vi ud over Sundets Vover tolkede vore Forelskelser og Følelser. Ja, der var virkelig endnu dengang hos de unge Studenter saa megen poetisk og sværmerisk Følelse, at sligt kunde ske. Nu vilde det jo være utænkeligt.

Af yngre Kunstnere, der kom hos Wanschers, skal jeg nævne Komponisterne *Emil Hartmann* og *August Winding* samt Billedhuggerne *Karl Hartmann* og *Schjerbeck*; den sidste, til hvem man nærede store Forhaabninger, døde som ganske ung. Han var som Kunstner meget betaget af Vilhelmines Skønhed. Jeg erindrer saaledes en Aften, da han og jeg sad sammen i et mørkt Værelse ved Siden af Dagligstuen, hvortil Døren stod aaben. Marie Wanscher spillede; de andre Søstre og Moderen sad ved et Bord midt i Stuen; Vilhelmine sad saaledes, at Lampens Lys faldt lige paa hendes Ansigt, der i dette Øjeblik havde et tænksomt og lidt melankolsk Udtryk, der fremhævede hendes Skønhed. Pludselig greb Schjerbeck mig i Armen og udbrød:

„Er hun dog ikke dejlig? Ingen Billedhugger og neppe nogen Maler kunde tilfredsstillende gengive dette Ansigt."

Hendes Moders Broder, Maleren *Wegener*, har dog paa et stort Billede af de fire Søstre omtrent gengivet Vilhelmine, som hun saa ud dengang.

Hos Wanschers traf jeg et ungt Menneske, *Jonas Collin*, Søn af Etatsraad *Edvard Collin*. Jonas var, da jeg lærte ham at kende, endnu ikke Student; han var et meget alvorligt og tænksomt ungt Menneske, for hvem jeg straks fattede stort Venskab, som blev gengældt af ham. Jeg kom derved ikke saa sjelden i hans Forældres Hus i Dronningens Tvergade. Jeg blev meget forbauset, da jeg kom dér første Gang. Gennem en Port kom man ind i en lang smal Gaardsplads til Baghuset, hvor Beboelseslejligheden var. Men da jeg kom i den dejlige Lejlighed og saa den store Have med Udgang fra en Veranda, fik jeg andre Tanker. Hvem kunde ogsaa tænke, at der laa saadan en Have inde i den tættest bebyggede Del af København? Der var foruden Jonas kun en Datter, *Louise Collin*, en fin og sympatetisk Kvindeskikkelse; hun blev senere gift med sin Fætter, *Viggo Drewsen*, der i 64 gik frivillig med og blev haardt saaret ved Dybbøl. Han kom sig dog igen, men døde temmelig tidlig. Jonas Collin studerede Naturhistorie og var meget ivrig i sit Studium; man traf ham altid med en Pincet og et Kadaver af et eller andet Dyr, som han skeletterede, medens han dampede vældigt af en Cigar, hvad der nok undertiden kunde gøres nødvendigt, da det just ikke altid var Rosenduft, som hans Kadavere udsendte.

H. C. Andersen, der omtrent daglig kom i Huset, aflagde næsten altid et Besøg hos Jonas, hvem han holdt meget af; han skar nogle forfærdelige Grimacer, naar han kom derind; han kunde nemlig ikke udstaa Tobaksrøg. Da han derfor engang indbød Jonas til en Udenlandsrejse, vilde han virkelig forsøge paa at lære at ryge for Jonas Skyld. Jeg var Vidne til nogle af disse Forsøg, men de faldt altid ynkeligt ud, og han maatte opgive det. Noget morsommere end at se Andersen patte paa en Cigar og sende Røgen ud, kan man ikke tænke sig, og Jonas og jeg var undertiden ved at kvæles for at dæmpe vore Latteranfald, som Andersen vilde have taget meget fortrydeligt op.

Jonas gjorde flere Udenlandsrejser med Andersen som hans Gæst, men det var ikke altid en ublandet Fornøjelse at være til Stadighed sammen med et Menneske med saa mange Særheder og Fornemmelser som Andersen.

Den eneste, der sagde Andersen Sandheden, var Jonas's Fader, der jo havde kendt ham fra den første Dag han som ungt Menneske kom til København. Etatsraad Collin kunde være meget skarp mod Andersen, og Andersen kunde da græde som et Barn. Jonas fortalte mig, at hans Fader, da Andersen glædestraalende kom og fortalte, at han var bleven Konferentsraad, udbrød:

„Hør, Andersen! Jeg tror Gud hjælpe mig, at Du engang bliver Pave!"

Denne Yttring blev Andersen dog meget fornærmet over, og han gik og surmulede i lang Tid.

Paa en af sine Rejser tog Andersen og Jonas med Dampskibet „Diana" fra Korsør til Flensborg. Jeg opholdt mig dengang i Sønderborg, og paa Jonas's Opfordring gik jeg ombord paa Skibet dér og sejlede med dem til Flensborg, og var saa Andersens Gæst til et meget flot Aftensbord i „Raschs" Hotel. Andersen havde nemlig været søsyg hele Rejsen og havde ikke spist det mindste, siden han om Morgenen forlod København; nu vilde han tage Revanche. Men ved Synet af det tæt besatte Aftensbord fik han en saadan Kvalme, at han straks forlod Værelset og gik i Seng. Jonas og jeg lod imidlertid al den gode Mad smage os fortrinligt, og var ikke bedrøvede over at være blevne alene, saa at vi af Hjertet kunde tale sammen, og vi havde meget at drøfte, da vi ikke havde set hinanden i over et Aar.

Jonas blev gift med en Frøken *Knutzon*; han blev en meget anset Naturforsker og skrev mange videnskabelige Værker; efter Andersens Død, hvis Arving han blev, udgav han en Del af hans utrykte Arbejder. Han holdt Mindet om Andersen højt i Ære, og han taalte ikke, at nogen angreb ham, hverken skriftlig eller mundtlig. En lang Tid var han Statens Kontrollør ved Østersfiskeriet i Limfjorden, og ikke blide var de Fejder han i den Anledning førte med adskillige Modstandere, der mente, at de havde bedre Forstand paa Østers end han, hvad de sikkert ikke havde.

Han levede sine sidste Aar paa en Villa ude i Lyngby,

hvor jeg, der ogsaa boede der nogle Aar, jævnlig traf ham, og vi opfriskede mange Ungdomsminder; han deltog som sin Fætter Drewsen ogsaa som frivillig i Krigen 1864 ved Kaptain *Aarøs* Streifkorps. Han blev i sine ældre Aar Etatsraad og døde i Lyngby; han efterlod en Søn og tre Døttre. Han er en af de Ungdomsvenner jeg har de bedste Minder om.

En Aften i Efteraaret 1856 kom jeg ved et Sold i Studenterforeningen til at sidde ved Siden af en Normand, der efter de norske Studenters Besøg om Sommeren var bleven i København. Jeg blev denne Aften præsenteret for ham; det var *Bjørnstjerne Bjørnson.* Jeg traf ham siden daglig i Foreningen, hvor han saavel som jeg spiste, og vi blev meget gode Venner; jeg havde temmelig megen Slægt i Norge, *Steffens*, *Hagerups* og *Holst*, alle ansete Familier, som Bjørnson kendte noget til, saa det gav Stof nok til Samtale. En Dag efter Middag fulgte Ernst Trier og jeg med ham ud i Bredgade, hvor han boede paa et Kvistværelse i „Hotel Fønix". Han bad os om at gaa med op og se, hvordan han boede. Da vi kom ind i Værelset, laa der paa et Bord en stor Bunke beskrevet Papir; Trier, der var meget nysgerrig af sig, gav sig straks til at fingerere ved det; men Bjørnson tog i Hast Papirerne, puttede dem ned i en Skuffe, som han lukkede i Laas. Jeg fik senere at vide af ham, at det var Manuskriptet til „Synnøve Solbakken", som han skrev den Vinter i København. Bjørnson rejste om Foraaret tilbage til Norge, og jeg har ikke set ham siden; derimod saa jeg en Del Aar efter i Sønderborg hans Søn Bjørn som lille Dreng; han var dér i Besøg med sin Moder hos en Slægtning.

I Sommeren 1857 døde min kære Fader, der havde været syg i længere Tid. Det var et haardt Slag for os, dels fordi vi holdt saa meget af ham og dels fordi vi nu skulde forlade det dejlige Esbønderup, hvor vi havde saa mange dyrebare Barndoms- og Ungdomsminder. Moder og en af mine Søstre, *Marie,* rejste til København og lejede en Lejlighed ved Nørrevold, hvor jeg nu kom til at bo tilligemed min yngste Broder *Ludvig*, der var bleven Student fra Ribe Skole, hvor han havde været i Huset hos min Broder Jakob, der jo var Adjunkt der. Mine andre Søstre tog ud fra

Hjemmet; min Søster *Henriette*, der døde ung, var da i Huset hos Johannes, min Søster *Helene* tog til min Broder Jakob, og min Halvsøster *Karen* blev Husbestyrerinde hos Borgmesteren i Randers, Etatsraad *Fischer*, der var en god Bekendt af Familien, idet hans Fader, Slotspræst *Fischer* i Helsingør og min Fader var Ungdomsvenner. Efter Moders Død kom min Søster Marie som Husbestyrerinde til Godsejer *Hellemann* paa Aagaard ved Kallundborg. Disse tre Søstre er alle døde, Marie i Slagelse Kloster, Helene i Graabrødrekloster i Odense og Karen i Randers Hospital. Mærkeligt nok, at ingen af mine kønne og elskværdige Søstre blev gifte; enhver Mand kunde have været tjent med dem.

Min Moder havde den store Glæde, at min ældste Broder Frits Aaret efter Faders Død blev befordret fra Ringsted til Frue Kirke i København, hvor han blev residerende Kapellan. Han boede først i nogle Aar i den nye „St. Petri Mädchenschule" i St. Pederstræde, senere flyttede han hen i en af de gamle Professorgaarde i Kannikestræde. Han og hans Hustru blev til stor Støtte for Moder; hver Søndag og ellers mange andre Gange var vi Gæster der i Huset. En Juleaften, da vi skulde spise der, fik vi Afbud, fordi min Svigerinde havde født en Søn. Min Broder kom saa med hele Anretningen op til os, og vi holdt en meget fornøjelig Juleaften. Denne Søn, *Søren Helms*, var først Præst i Jylland og er det nu i Tjustrup ved Sorø; en ældre Broder, *Frederik Helms*, var først Præst i Nykøbing paa Falster, senere i Faaborg og nu i Svendborg. Der er tre ugifte Søstre, den ældste *Pauline*, er Forstanderinde for en Stiftelse i Nykøbing paa Falster, de to yngste, *Marie* og *Frederikke*, er Bestyrerinder af en Pigeskole i Korsør.

Min yngste Broder, *Ludvig*, der som Underlæge, skøndt ikke endnu Kandidat, deltog i Krigen 1864, nedsatte sig efter sin Eksamen som Læge i Maribo, hvor han endnu fungerer som Distriktslæge. Han var gift med den yndige *Sofie Meincke*, en Datter af afdøde Godsejer, Etatsraad *Meincke* til Skovnæs. Hun døde desværre temmelig tidlig fra Mand og tre Børn. Datteren, *Clara*, blev gift med Apotheker *Bardram* i Maribo, der ogsaa er død. Af min Broders to Sønner er den ældste, *Poul*, Boghandler i Nykøbing paa Sjælland, den yngste, *Hans Joachim*, Landmand paa Lolland.

Efter min Faders Død tilbragte jeg et Par Sommerferier hos min Onkel, Provst *Knudsen* i Gislev paa Fyen, der var gift med min Moders Søster. Min Onkel og Tante var et Par hyggelige og elskværdige Præstefolk. De havde havt store Sorger, idet de havde mistet alle deres fire voksne Sønner og en Datter af Brystsyge. De to Sønner var theologiske Kandidater; den yngste af Sønnerne døde i Rom, hvor han ligger begravet paa den protestantiske Kirkegaard. Forældrene, der bar deres Sorg med en sjelden Ro og Gudhengivenhed, boede nu med to ugifte Døttre i den store hyggelige Præstegaard. Jeg har aldrig været i et Hus, hvor der var en saadan Ro over alt, hvad der skete, og hvor en saa usminket Gudsfrygt viste sig ved alle Lejligheder. Imidlertid gik Onkel og Tante ikke og rugede over deres Sorg; de kunde godt være livlige og holdt meget af unge Mennesker, hvoraf der kom mange.

Onkel var en meget anset og afholdt Præst ikke blot af sin Menighed, men ogsaa af alle Præster i Omegnen, der ofte tyede til hans Raad i vanskelige Tilfælde. Alle Stridspunkter om theologiske Emner forstummede, naar Modparterne mødtes i Gislev Præstegaard. Min Onkel *Zeuthen* traf saaledes ikke sjelden der sammen med den bekendte Pastor *Birkedal* i Ryslinge, der er Nabosogn til Gislev. Zeuthen og Birkedal var meget ivrige Modstandere og førte mange Fejder i theologiske Tidsskrifter, men naar de mødtes i Gislev, var det for dem som et fredhelligt Sted.

Birkedal kom meget sammen med Knudsens. Jeg kom dér altid meget i Ferierne; det var et fornøjeligt Sted med stor Ungdom, jeg tror, der var syv Døttre, alle livlige og smukke nordiske Skønheder. Birkedal var en sjelden Prædikant, og om Søndagen strømmede Folk fra hele Fyen til hans Kirke. De tog alle ind i Præstegaarden, hvor de saa i Reglen blev hele Dagen; mange bragte selv Mad med og slog sig ned i den store Have. Efter Middagen samledes man, hvis Vejret var godt, i Haven, hvor der saa blev holdt Taler og sunget og tilsidst leget og danset. Ingen var gladere ved en saadan Lejlighed end Birkedal; han gik med sin Pibe i Munden fra den ene Gruppe til den anden; snart talte han om religiøse Emner med nogle, snart spøgede han med en Flok unge Piger og lo saa hjerteligt, som kun faa

kunde le. Jeg var meget betaget af Birkedals Prædikener; aldrig har jeg hørt nogen Præst tale saa gribende.

Da Birkedal tog sin Afsked, flyttede han til Gentofte, hvor han boede paa Vældegaard; han prædikede dér en Gang om Maaneden i Højskolens Gymnastiksal, altid for en tæt Tilhørerkreds; jeg hørte ham dér nogle Gange og syntes, at han talte med sin gamle Kraft.

Gamle Onkel Knudsen døde i sit firsindstyvende Aar; han havde lige søgt sin Afsked, da han døde; han sørgede meget over at skulle forlade sit kære Gislev, men Vorherre sparede ham for denne Sorg.

Birkedals Ligtale over ham glemmer jeg aldrig; jeg har aldrig set et Ligfølge, der talte mange hundrede Mennesker, være saa grebet; ikke et Øje var tørt.

Min Onkel Zeuthen, der fra Tømmerup var bleven forflyttet til Sorø, besøgte jeg ogsaa i nogle Ferier. Paa et af disse Besøg var jeg med ham hos *Ingemann*. Det var kort efter at han havde faaet det smukke Sølvdrikkehorn foræret af danske Kvinder. Han skænkede Vin i det og vi unge Mennesker, mine Fættre og jeg, maatte drikke af det. Paa samme Tid var den bekendte Rigsdagsmand, Etatsraad *Tang* fra Nørre Vosborg dér i Besøg. Det var en lille, meget tyk, fornøjelig Mand. Han og Ingemann spøgede sammen. Tang spottede over Falstringerne, Ingemann var jo Falstring, og sagde, at de var daarlige Soldater, nej, saa var Jyderne nogle anderledes Karle.

„Ja," sagde Ingemann, „det kan nok være, men de skal dog først have Skrutten fuld af Mad, ellers duer de ikke. Véd De ikke, hvad de første Ord var, som den første Jyde sagde, da han blev født. Han sagde: Der er Nord, men hvor er min Madpose?"

Jeg saa ogsaa Fru Ingemann i sin fantastiske Dragt med en Slags Turban paa Hovedet. Hun var en ivrig Malerinde og skænkede en Mængde gyselige Altertavler til Kirkerne i Sorø Omegn. De fik Lov til at hænge der, saalænge Fruen levede, men efter hendes Død blev de dog fjernede. En af de gyseligste hænger dog endnu i Bromme Kirke.

De sidste Aar af min Studentertid forløb uden nogen særlige Begivenheder indtil Slutningen af 1859. Jeg passede mine Studeringer, færdedes meget i Studenterforenin-

gen, hvor jeg nu omtrent kendte alle Medlemmer, var i Reglen om Søndagen hos Wanschers eller Bangs. Wanschers boede om Sommeren i en henrivende Villa paa Strandvejen ved Slukefter. Wanscher og hans Hustru gik hver Dag efter Middag en Tur til Charlottenlund; en Aften kom de tilbage stærkt opfyldte af en Stemme, de havde hørt foredrage nogle Sange i en af Sangerindepavillonerne. Hele Familien gik nu næsten hver Aften derop og stod udenfor og hørte paa Sangeren, der havde en aldeles betagende Stemme om end noget uskolet.

Wanscher havde engang talt med ham om Dagen og faaet at vide, at han hed Nouser og var en Tysker; men han gjorde ellers et temmelig udannet Indtryk. Da Efteraaret kom, forsvandt Sangerindepavillonen og med den Nouser, men vi talte ofte om hans dejlige Stemme. Saa hen paa Vinteren fik Wanscher at vide, at han sang i en af de talrige Sangerindekneiper, som dengang fandtes i Frederiksberg Allé. Vi fik alle Lyst til at høre ham igen, og en Aften begav vi os i et stort Selskab paa henimod tyve Personer derud. Der var Wanschers, der var Collins, der var Collins Svoger, Etatsraad Drewsen med Frue, Meldahl og flere.

Dette fine Selskabs Ankomst vakte naturligvis stor Opsigt i den simple Beværtning, der mest besøgtes af Slagtere fra Vesterbro, Hestehandlere og deslige. Nouser, der kendte Wanschers igen, følte sig meget smigret og sang et Par Sange ganske udmærket, endskøndt man nok kunde høre, at hans Stemme paa Grund af Drik og Udsvævelser havde tabt sig siden Sommeren. Hans Udseende var heller ikke tiltalende. Vi gik forresten snart, da Damerne følte sig temmelig uhyggelige under disse Omgivelser. Der blev senere gjort et Forsøg paa at redde Nouser og hans Stemme; men det blev opgivet; han var allerede sunken saa dybt, at han ikke stod til at redde.

Det var lykkelige Aar, Danmark oplevede under Frederik VII; den tilendebragte Krig havde styrket Folkets Selvfølelse maaske lidt mere end nødvendigt; Pengekrisen i 1857, der jo hovedsagelig skyldtes Udlandet, blev lykkelig overstaaet uden nævneværdig Tab. Politik talte man ikke meget om; man havde Tillid til de Mænd, som stod ved Roret. Kongens Popularitet havde ikke tabt sig; hørte man

end nu og da nogle mindre hyggelige Rygter fra Hoffet, havde det intet at betyde. Naar Kongen viste sig for Folket, blev han altid modtaget med Jubel. Dette viste sig især ved Grundlovsfesterne. Da samledes i Reglen alle Laugene og Foreningerne med deres Faner paa Ridebanen ved Kristiansborg Slot. Kongen traadte frem paa Balustraden og hørte paa Sangen og en Tale, der blev henvendt til ham. Saa takkede han for Hurraerne, og man marscherede da gennem den flagsmykkede By til Rosenborg Have, hvor Festen afholdtes.

Den 11te Februar 1859 tordnede Kanonerne fra Københavns gamle Volde til Minde om 200 Aarsdagen for Svenskernes mislykkede Angreb paa København 1659. Det var en stor Festdag for Byen. Allerede Aftenen forud var der holdt et stort Festmaaltid i Casino, hvori deltog saa mange, Lokalet kunde rumme. En stor Del Studenter var udtagne til Ordensmarschaller og deriblandt var jeg saa heldig at komme med. Alt, hvad København rummede af Berømtheder baade paa Kunstens, Videnskabens og Handelens Vegne, deltog i denne Fest, hvor en overordentlig smuk patriotisk Stemning herskede. I selve Festmaaltidet deltog ingen Damer, men disse opfyldte alle Loger og Balkoner, og vi Marschaller havde travlt med at byde Forfriskninger om til dem. Hovedtalerne blev holdte af *Orla Lehmann*, *Carl Ploug* og Studenterforeningens ledende Senior *H. N. Hansen*, den senere Borgmester i København.

Dagen efter, den 11te Februar, modtog Kongen fra Balkonen paa Charlottenborg et Fanetog af alle Laugene og mange Foreninger, og om Aftenen var der et stort Festbal i Casino, hvori hele Kongefamilien og alt, hvad København ejede af Skønhed, Rigdom og Elegance, deltog. Ogsaa den Aften var jeg med som Ordensmarschal, og den Aften havde vi adskillig mere Fornøjelse af end den foregaaende, hvor vi havde en temmelig streng Tjeneste som opvartende Kavallerer og ikke selv fik noget at spise før Festmaaltidet var forbi. Men den 11te Februar dansede vi af Hjertens Lyst med de mange smukke Damer. Studenterne spillede jo den Gang en ganske anderledes Rolle i Byen end nuomstunder, og de var velsete overalt, selv i de fineste Familier. Studenterne udgik jo ogsaa den Gang fra helt andre Kredse

end nu; Bondestudenter eller Studenter fra de lavere Samfundsklasser var jo en ren Undtagelse. Vi var i mit Aar i det hele ikke mere end 151 Studenter, nu iaar, da jeg skriver dette, 1911, er der 650,

I Slutningen af 1859 forandrede Stemningen sig; der var kommen et nyt Ministerium med Højesteretsassessor *Rotwitt* som Konseilspræsident; i dette Ministerium sad blandt andre *Baron Blixen Finecke*, Skoledirektør *Borgen* og flere, der ikke var afholdte. Da Grevinde Danner mentes at staa bagved dette Ministerium, rejste der sig en stor Forbitrelse mod hende. Saa brændte ulykkeligvis Frederiksborg Slot. Dette øgede Forbittrelsen; man troede, at Branden var paasat paa Grevinde Danners Tilskyndelse. Den Slags vanvittige Rygter udbredtes og blev troet. *Erik Bøgh* skrev en Komedie „Grevinden og hendes Sødskendebarn", der opførtes paa Casino hver Aften for fuldt Hus, og naar en Sang, der begyndte saaledes:

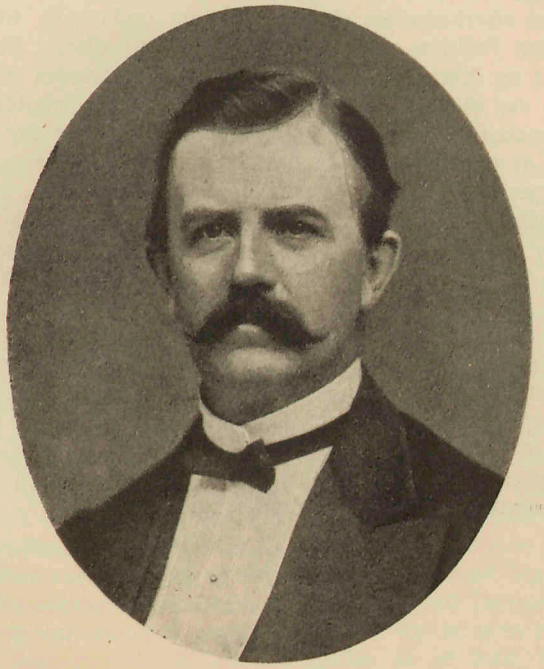
Jeg hader den, der steg fra Dybet
bedækket med et Folks Foragt,
og som behersker hele Krybet
med stjaalet Gods og ranet Magt,

blev sungen, skreg Folk som vanvittige og forlangte den Dacapo i det uendelige. Saa kom Nytaarsaften.

Jeg var som sædvanlig Nytaarsaften kommen op i Studenterforeningen efter at have fejret Aftenen hjemme. Vi var ialt en Snes Stykker, der i en Bolle Punsch havde taget Afsked med det gamle Aar. Da vi skulde gaa hjem, foreslog en, at vi skulde gaa op og slaa en Potte paa Kultusminister Borgens Port. Han maatte jo anses for at være Studenternes højeste Foresatte. Forslaget vandt Bifald; hos Værten fik vi en stor Jydepotte, og med denne i Spidsen gik vi højtidelig to og to afsted til Fiolstræde, hvor Ministeren boede. En Student *Vallø* havde ikke kunnet finde sin Hat i Studenterforeningen; han havde derfor ud af et Skab, der stod i Forværelset, hvor al Slags Skrammel opbevaredes, taget en stor trekantet Hat, der engang havde været benyttet ved en eller anden Lystighed i Foreningen.

Da vi af Vægteren i Fiolstræde havde faaet at vide, hvor Ministeren boede, slog vi Potten med stort Rabalder paa Porten og skiltes ad for at gaa hjem. Jeg gik med et Par

andre ned ad Købmagergade; da vi kom til Højbroplads, saa vi denne sort af Mennesker, der strømmede ned mod Christiansborg, hvor Kongen boede siden Frederiksborgs Brand. Garden havde imidlertid besat Portene, saa ingen kunde komme ind. Man nøjedes da med at raabe „Ned med Grev-

FORFATTEREN 25 AAR GAMMEL

inden!“ indtil Garden og Politiet i Forening havde jaget Folk bort fra Slotspladsen. Da saa vi pludselig en Mand med en trekantet Hat efterfulgt af en Skare Mennesker, løbe op ad Østergade. Rygtet havde udbredt sig, at en højtstaaende Mand i Uniform havde sat sig i Spidsen for Folket og vilde tale til det. Hvem den højtstaaende Mand var, var vi snart klar over og fulgte med Mængden for at se, hvordan det vilde spænde af.

Den „højtstaaende“ havde imidlertid været saa heldig at

kaste Hatten ind i en Port og var forsvunden med det samme. Politiet havde dog faaet at vide, hvem det var, og et Par Dage efter maatte han møde i Retten og gøre Rede for sit Eventyr.

Nytaarsoptøjerne fortsattes imidlertid en Ugestid og antog nogle Aftener en meget ondartet Karakter, men døde saa hen efterhaanden. At de blev saa ondartede, tillagdes forresten Politiets egen brutale Opræden; tilsidst blev det Politiet og ikke Grevinden, at Angrebene rettedes imod.

Det var bleven bestemt, at jeg om Foraaret skulde rejse til Flensborg og bo hos en tysktalende Familie for at øve mig i at tale Sproget, da den halve Del af Eksamen blev taget paa dette Sprog. Jeg havde da aftalt med en af mine Bekendte, Student *Ebsen*, hvis Fader var Skolelærer i Jørgensby paa den anden Side af Flensborg Fjord tæt ved Byen, at jeg det halve Aar skulde bo hos hans Forældre, der, uagtet de var ivrige danske, til daglig talte Tysk som saa mange andre dansksindede Familier i Flensborg. Ebsen, der ogsaa læste til slesvigsk Eksamen, vilde selv tilbringe Sommeren hos sine Forældre, saa kunde vi studere sammen og gaa op til Eksamen om Efteraaret. Og saaledes kom det, at jeg om Foraaret 1860 forlod København og kom til at tilbringe halvandet Aar i Sønderjylland, hvor jeg oplevede meget og lærte mange udmærkede Mennesker at kende.

IV

FLENSBORG

Det var den 19de Marts 1860, at jeg rejste til Flensborg. Jeg var led og ked af at være i København og glædede mig overordentlig til at komme til Sønderjylland, hvor jeg aldrig havde været før. Dengang gik Jærnbanen kun til Korsør; gennem Fyen og Sønderjylland maatte man rejse med Diligence, en meget kedelig Befordring. Da vi om Aftenen kom til Korsør, blev vi modtagne med den Efterretning, at Dampskibet paa Grund af Is i Bæltet ikke kunde gaa over før næste Morgen. I Nyborg stod vi saa i Diligencen, der over Odense gik videre til Assens, hvorfra Overfarten saa igen gik pr. Dampskib til Aarøsund, og derfra igen med Diligencen over Haderslev og Aabenraa til Flensborg.

Blandt de Rejsende var Prins *Kristian af Danmark* med sin Adjudant; han skulde til Itzebo for at begrave en Slægtning. Ved vor Ankomst til Assens var hele Byen flagsmykket i Anledning af Prinsens Ankomst, og ved Dampskibets Afsejling var alle paa Dampskibsbroen for at give ham et Hurra med paa Vejen, og det gjorde de af fuldt Hjerte, efterat Borgmesteren havde henvendt et Par Ord til ham.

Det var en klar men kold Foraarsaften. Lille Bælt laa blankt som et Spejl og en Mængde Vildænder lettede og fløj hen over den blanke Flade, efterhaanden som Dampskibet nærmede sig dem. I det fjerne saas de utydelige Omrids af Sønderjyllands Kyster, og jeg var opfyldt af en højtidelig Følelse ved Tanken om, at jeg snart skulde betræde dette Land, som i Aarhundreder havde spillet saa stor en Rolle i vort Fædrelands Historie, og som var vædet med Blodet af saa mange danske Mænd.

Henad Morgenstunden kom vi endelig til Flensborg og jeg kom hurtigst muligt i en Seng i Postholderiet, hvor Diligencen holdt. Jeg faldt straks i Søvn og drømte noget forvirret Tøjeri om, at Hertugen af Augustenborg skulde henrettes paa Kongens Nytorv, men at Prins Kristian i Spidsen for Hestgarden i sidste Øjeblik befriede ham. Om Morgenen gik jeg saa ud paa Vandring for at finde Jørgensby og fandt Skolen i sammes yderste Udkant, hvor jeg af Ebsen og hans Hustru blev modtagen med stor Venlighed.

Skolen laa overordentlig smukt paa Toppen af en Bakke med en henrivende Udsigt over Fjorden til Flensborg. Naar Gassen om Aftenen tændtes nede i Byen og Lygterne ved Havnen spejlede deres Lys i Vandet, tog det hele sig prægtigt ud. Hele Terrainet Nord for Flensborg med Kobbermølleskoven i Baggrunden havde man et fortrinligt Overblik over. Gamle Ebsen, en Mand paa over 70 Aar, men meget livlig og talende, fortalte mig en af de første Dage, hvorledes han her fra sin Have tydeligt havde set hele Slutningen af Slaget ved Bau den 9de April 1848. Han havde set Slesvigholstenerne komme ud af Kobbermølleskoven, forfulgte af de danske Tropper og hele den hidsige Kamp om Jærnstøberiet, hvor navnlig Kielerstudenterne havde kæmpet med stor Tapperhed, indtil de fleste var faldne eller fangne. Da Kampen saa endelig var forbi, og Slesvigholstenerne var drevne bort, kunde han se, hvorledes det danske Flag var bleven hejst i hele den nordlige Del af Byen, der genlød af Beboernes og de indmarscherende Troppers Jubel medens den sydlige Del af Byen, hvor den tysksindede Befolkning boede, laa stille og mørk.

Da der om Aftenen var bleven Ro i Byen og Ebsen og hans Familie var gaaet i Seng, blev han vækket ved, at en Vogn holdt udenfor Skolen. Han blev kaldt ud og genkendte sin Sognepræst, Pastor *Lorentzen* i Adelbys eneste Søn, der dødelig saaret laa paa Vognen. Ebsen maatte saa tage med Vognen til Adelby, der ligger en Fjerdingvej Øst for Flensborg for at forberede Forældrene. Præsten var en ivrig Slesvigholstener, der hadede alt, hvad der var dansk og hans eneste Søn, der var Kielerstudent, havde straks ved Krigens Udbrud meldt sig ved Oprørsarmeen. Uagtet Ebsen som ivrig dansk ikke kunde lide Præsten, beskrev han dog med

Taarer i Øjnene den pinlige Sorg, han følte, da han om Natten kom til Præstegaarden og maatte bringe det sørgelige Budskab. Han beskrev Forældrenes Fortvivlelse ved Modtagelsen af den døende Søn, men ogsaa, hvorledes Faderen derefter udbrød i de forfærdeligste Forbandelser mod Danmarks Konge og Folk. Præsten blev kort efter afsat fra sit Embede og udelukket fra Amnestien.

Denne og mange lignende Begivenheder fra den første slesvigske Krig fortalte den gamle Skolelærer mig, naar vi om Aftenen sad og røg vore Piber udenfor Huset med den storartede Udsigt ned over Flensborg, og han endte næsten altid med de Ord: „Gud bevare gamle Danmark!“ Det var en glædelig Overraskelse for mig, at Ebsens var saa dansksindede; jeg havde ikke ventet det, fordi Konen altid talte Tysk; men hun var lige saa dansksindet som Manden, men da hun i sit Hjem altid havde talt Tysk, havde hun svært ved at udtrykke sig paa Dansk.

Det var en interessant Tid, paa hvilken jeg kom til Flensborg. Stænderforsamlingen var endnu ikke afsluttet, og den Kamp, som der blev kæmpet mellem de danske og tydske Deputerede, var saa skarp og hæftig, som nogen Kamp kunde være. Den af de Danske, der gjorde sig mest bemærket, var den djærve *Laurits Skau*, der altid var slagfærdig og med en knusende Logik tilbageviste Modstanderne, om han end blev kaadmundet en Gang imellem. Der blev fortalt, at en Dag havde den tyske Deputerede, *Thomsen-Oldensworth*, bebrejdet Skau, at han ikke var ærlig i sine Udtalelser, men havde altid noget bag Øret. Efter at Skau havde tilbagevist denne Beskyldning som ganske ugrundet, endte han med de Ord: „Hvad det forresten angaar at have noget bag Øret, saa tror jeg nok, at den ærede Deputerede fra Oldensworth har mere bag Øret end jeg.“ Hermed sigtede han til, at Thomsen, der var meget tunghør, benyttede et stort Hørerør, naar der blev talt. Uagtet Bemærkningen derfor ikke var meget fin, vakte den dog stor Munterhed i Stændersalen baade blandt de Tyske og de Danske.

Jeg var flere Gange i Stændersalen og overværede Forhandlingerne, som var meget interessante. En Dag hørte jeg en af de tyske adelige Deputerede, *Buchwald*, der var Klosterprovst for det adelige Kloster i Slesvig, og som havde

rejst meget om i Verden, benytte følgende komiske Tirade: „Jeg har rejst meget i mine Dage; jeg har røget Fredspibe med Indianerne i Amerikas Urskove og har spist Skindbukser med Eskimoerne paa Grønlands Ismarker, men intet Sted har jeg truffet en saadan Begrebsforvirring som her i denne Sal."

Om Aftenen samledes de danske Deputerede i Reglen i Borgerforeningen; her saa jeg de fleste Deputerede paa nært Hold og blev en Aften præsenteret for Laurits Skau, hvis to Sønner, der var Studenter, jeg godt kendte fra Studenterforeningen. Jeg fik en Indbydelse til at besøge dem i Haderslev, hvilket jeg ogsaa næste Aar fik Lejlighed til.

Det var en underlig Overgang for mig at komme fra København, hvor den Gang intet lagde særdeles Beslag paa Folks Tanker, til Flensborg, hvor alle var fuldt optagne af Kampen mellem Dansk og Tysk. Man hørte i de dansksindede Kredse næsten ikke Tale om andet, end hvad der blev sagt i Stændersalen og navnlig var jo naturligvis dette Hovedæmnet for Samtalen om Aftenen i Borgerforeningen. Hvad der i Begyndelsen undrede mig, var, at mange af de dansksindede Borgere talte Tysk; dette havde jeg ikke tænkt mig, men jeg blev snart belært om, at mange tysktalende Borgere hørte til de mest dansksindede. I Borgerforeningen kom næsten udelukkende Byens Borgere; en Del af de mange danske Embedsmænd var nok Medlemmer af Foreningen, men kom der sjelden eller aldrig; de havde deres egen Klub i *Raschs* Hotel. Dette var ikke videre velset af Borgerne og satte ikke saa lidt ondt Blod. Derimod kom en Del af Officererne af den store Garnison i Borgerforeningen, og disse var i det hele mere populaire end Embedsmændene.

General *de Meza* var den Gang kommanderende General i Slesvig og havde sin Bolig nede ved Havnen. Han var meget musikalsk, og Brigademusiken, der nogle Gange om Ugen spillede udenfor hans Bolig, var aldeles fortrinlig. Vi kunde tydelig høre den over til Jørgensby, saavel naar den spillede udenfor Generalens, som naar den om Aftenen trak gennem Gaderne, og den lød prægtigt over til os. Meza udsatte ofte personlig Musiken til nye Numre, som han ønskede, og det gik ikke den stakkels Dirigent godt, naar et Nummer ikke var udført efter Generalens Ønske. Man for-

talte en morsom Historie i den Anledning. Generalen havde udsat et nyt Nummer og kaldte Stabshornisten op til sig, hvem han meget omstændelig fortalte, hvordan han vilde have det. Da han var færdig, spurgte han Stabshornisten, om han nu forstod det.

„Jeg har ikke forstaaet et Ord, Deres Excellence."

„Hvad," udbrød Generalen hæftigt, „har de ikke forstaaet mig?"

I det samme kom han imidlertid til at tænke paa, at han havde talt Fransk, som jo var hans Yndlingssprog; saa maatte han gøre det om igen paa Dansk, og saa forstod Stabshornisten ham. Mange sagde rigtignok, at det var Affektation, naar de Meza ikke vidste, at han talte Fransk, men jeg har hørt en Officer, der i første Krig var ansat ved hans Stab, udtale, at det var højst rimeligt, at det forholdt sig saaledes; thi de Meza tænkte ikke alene altid paa Fransk, man han drømte endog paa dette Sprog, da han engang havde hørt ham holde en fransk Tale i Søvne. Uagtet denne og flere andre Besynderligheder var de Meza i høj Grad afholdt og respekteret ikke alene af sine Undergivne, men ogsaa af hele Befolkningen, hvem han forstod at indgyde Agtelse for de danske Soldater.

Gennem Ebsens lærte jeg den bekendte danske Patriot, Stenhugger *Klewing*, at kende. Det var en meget gæstfri og elskværdig Familie, hvor jeg af og til kom. Selv var Klewing en meget jævn Haandværker, der gik i Skjorteærmer i sit Hjem og ikke gjorde nogen Forandring deri, fordi der kom et fremmed Menneske. Han havde nogle meget vakre Døttre, hvoraf den ældste var mere end almindelig poetisk begavet. Jeg ejer et langt Digt af hende skrevet paa Hexameter, hvori hun paa en meget morsom Maade fortæller om en Skovtur, som jeg gjorde sammen med Familien. Klewing var en meget slem Torn i Øjet paa Hjemmetyskerne for sin frimodige og djærve Optræden mod dem ved enhver Lejlighed.

Hos *Klewings* traf jeg en anden bekendt Mand, Værkfører *Kruse*, hvem Frederik VII satte megen Pris paa. Om den fortrolige Maade, hvorpaa Kongen omgikkes med Kruse, fortælles flere Historier, hvoraf jeg skal gengive en, som rørede begges gode Hjerter. Kruse var et Aar Formand for

St. Knuds Skyttegilde, det ældste i Flensborg og Kongen, der opholdt sig paa Lyksborg, var indbudt til at overvære den aarlige Fugleskydning. Ved Bordet havde Kruse som Formand Kongen ved den ene Side og den ny Fuglekonge, en fattig Guldsmed, paa den anden Side. Under Maaltidet sagde Kruse til Kongen:

„Jeg nyder idag en stor Ære, Deres Majestæt, idet jeg sidder mellem to Konger; men," føjede han sagte til, „der er den store Fejl ved den ene, at han er en fattig Stymper, der næppe nok har Brødet til sin store Familie."

Frederik VII svarede ikke straks noget hertil, men tog lidt efter en Sølvske, som han med et Tryk med Fingrene brækkede midt over.

„Kan Du gøre mig det efter, Kruse?"

Jo, Kruse kendte Fiffet og brækkede en anden Ske over.

Saa tog Kongen begge Skeerne, gav Guldsmeden dem, bad ham gøre dem i Stand og bringe dem ud til Lyksborg. Da dette skete nogle Dage efter, gav Kongen ham 200 Rigsdaler i Betaling for det Stykke Arbejde. En mere taktfuld Maade at give en Gave paa, kan ikke let tænkes.

Frederik VII var ogsaa i høj Grad elsket i Flensborg, og Jubelen og Begejstringen for ham, naar han kom dér, var ubeskrivelig.

En Morgen, da jeg spadserede paa Højderne Vest for Byen, traf jeg en ældre Mand, der saa ud til at være en forhenværende Underofficer, siddende paa en Bænk. Jeg kom i Snak med ham og fik saa at vide, at det var Overvagtmester *Kloppenborg*, hvis Navn jeg ofte havde hørt. Han fortalte mig om sin Ungdom, da han havde ligget i Garnison i Holsten og om, hvordan Soldaterne dangang blev behandlede. Men interessantest var hans Fortællinger fra Oprørets Udbrud. Da Efterretningen om Rendsborgs Overrumpling var kommen til Flensborg, sendte Brødrene *Christiansen*, der stod i Spidsen for et stort Handelshus dér i Byen, Kloppenborg med Efterretningen derom til Kongen. Da baade Flensborg og Byerne i Nordslesvig var fulde af Slesvigholstenere, maatte Rejsen holdes saa hemmelig som muligt. Kloppenborg red afsted om Aftenen og naaede henad Morgenstunden Haderslev uden Forhindringer; men her blev han kendt af nogle Tyskere, der fattede Mistanke til ham,

men det lykkedes ham dog at slippe ud af Byen efter at hans Hest havde udhvilet sig. Nu gik det videre til Snoghøj og saa med Extrapost gennem Fyen og Sjælland. Han kom om Morgenen meget tidlig til København, kørte lige til Kristiansborg Slot og forlangte at faa Kongen i Tale straks. Dette var naturligvis ikke saa let at opnaa paa denne Tid af Dagen, men Kloppenborg trængte saa ivrig paa, at man tilsidst vækkede Kongen og mældte, at et Ilbud var ankommen fra Flensborg og ønskede Audients straks. Kongen gav Ordre til øjeblikkelig at føre Kloppenborg ind og modtog saa paa Sengen Efterretning om Oprørets Udbrud. Kloppenborg mældte sig ved samme Lejlighed til Tjeneste igen og gjorde hele Krigen med. Ja i 1864 mældte han sig ogsaa, endskønt han var henved 80 Aar gammel; han blev udnævnt til Løitnant og gjorde Tjeneste ved et Hestedepôt.

En Maaneds Tid efter min Ankomst til Flensborg besøgte jeg min Broder Johannes, der var Kollaborator ved Domskolen i Slesvig. Byens skønne Beliggenhed ved Slien beundrede jeg meget og gjorde lange Spadsereture i Omegnen. Jeg var ude paa det gamle Dannevirke, jeg besøgte Hedebys gamle Kirke, der jo skal være den ældste kristne Kirke i Norden, og hvor Ansgar skal have prædiket. Da jeg kendte min Krigshistorie fra 1848 paa mine Fingre, besøgte jeg ogsaa de Steder, hvor Kampen den 23de April havde fundet Sted og da navnlig Gaarden Annettenhöhe, der efter et blodigt Haandgemæng tilbageerobredes af de Danske. Slesvigs prægtige Domkirke med Brüggemanns berømte Altertavle var jeg flere Gange inde i; den gjorde et imponerende Indtryk, men den forekom mig ikke hyggelig; et behageligere Indtryk fik jeg af det smukke lille Kapel paa Gottorp Slot, som paa Frederik VII's udtrykkelige Befaling var bleven indrettet til den danske Menighed, skøndt Krigsminister *Hansen*, under hvem Gottorp Slot, der var Kaserne, sorterede, havde sat sig derimod. Herom fortæller afdøde Feltprovst *Høyer Møller*, der dengang var Garnisonspræst i Slesvig, og som sammen med General *Bülow*, der var kommanderende General i Slesvig, ivrig havde virket for Indretningen af Slotskirken til Garnisonskirke. Ved et Besøg, som Kongen aflagde i Slesvig, vilde de bede ham derom.

„Da Kongen traadte ind i Kirken," fortæller Høyer Møller,

„stod vi begge foran Alteret, og han stillede sig imellem os og saa sig omkring. Generalen fremførte derefter sin Bøn, hvortil Kongen svarede:

„Ja! naturligvis! Hvor er *Hansen?*"

Krigsministeren kom langsomt gaaende op ad Kirkegulvet. Da han kom nærmere, sagde Kongen:

„Jeg vil have Kirken restaureret til Brug for Garnisonen!" og idet han pegede op over det gamle Orgel, hvor Hertug Frederik den Fjerdes Navnetræk stod, tilføjede han: „Dér skal mit Navn staa!"

Jeg tænkte, at nu var Sejren vunden, men Ministeren svarede koldblodig: „Ja, har Deres Majestæt Penge?" og dermed vendte han sig og gik ud af Kirken."

Da General Hansen næste Aar gik af som Minister, blev dog Kirken restaureret.

Jeg tilbragte otte fornøjelige Dage hos min Broder. Størstedelen af Embedsmændene var jo unge Mænd, der sammen med de mange Officerer dannede en dansk Koloni midt imellem alle Tyskerne. Her i Slesvig traadte Modsætningerne mellem Dansk og Tysk endnu stærkere frem end i Flensborg, og Hjemmetyskerne betragtede ikke de Danske med venlige Blikke. Hos Madam *Esselbach* havde de Danske deres Klub, og dér førtes et meget kammeratligt Samliv. Jeg erindrer nogle morsomme Boldspil paa Dragonernes Exercerplads i Thiergarten, hvori en Del yngre Embedsmænd og Officerer deltog, samt en stor Middag hos Herredsfoged *Knudsen*, der senere blev Borgmester i København. I denne Middag deltog Departementchef i det slesvigske Ministerium, *Regenburg*, der behandledes med stor Ærbødighed af de tilstedeværende Embedsmænd, der havde stor Respekt for ham; han blev efter Krigen Stiftamtmand i Aarhus Stift.

I Flensborg traf jeg en gammel Bekendt fra København, Cand. *Grimm;* hans Fader var Kordegn i Sønderborg; selv havde han først studeret i Kiel og senere i København. Hans Broder, *Georg Grimm*, var i Sønderborg Redaktør af et meget dansk Blad „Den danske Slesviger".

Jeg havde stor Lyst til at besøge Als og Pintselørdag rejste jeg dertil med Dampskibet, opsøgte straks Redaktør Grimm, der modtog mig med stor Elskværdighed og viste

mig rundt i Byen. Om Aftenen gik jeg en dejlig Tur til Augustenborg, hvor jeg vilde blive om Natten; jeg vandrede om Aftenen omkring i den dejlige Park ved Slottet; dette laa nu øde og forladt; kun nogle Sidefløje var beboede. Midt i Parken laa Enkehertugindernes Enkesæde, et smukt lille Palais, der nu var Bolig for Herredsfogden. Denne hed *Arnesen* og havde i min Ungdom været Birkedommer paa Kronborg Birk, hvor han afløste den gamle umulige Birkedommer, som jeg tidligere har omtalt. Han boede dengang paa Esrom og kom med sin skønne, elskværdige Hustru, født *Hastrup* fra Hjortholm paa Langeland, meget i mine Forældres Hus. Jeg aflagde Pintsedag et Besøg hos dem, blev modtaget med stor Elskværdighed og indbudt til at tilbringe Dagen hos dem. Der kom flere af Omegnens Folk i Besøg, deriblandt Kammerraad *Fengers* Familie. Han havde tidligere ejet Nordgaarden ved Ringsted, men havde for nylig solgt denne og var flyttet til Augustenborg, da han vilde købe Augustenborg Hovedgaard, som kort efter skulde sælges. Han indbød mig til at være deres Gæst nogle Dage, et Tilbud jeg modtog med stor Glæde, og jeg tilbragte nu nogle herlige Dage paa det dejlige Augustenborg. Der var mange Børn, baade Sønner og Døttre; en af Sønnerne er Provst *Mathias Fenger* ved Holmens Kirke.

Der var i Flensborg grundlagt en Oldsagssamling, som takket være den ihærdige Adjunkt *Engelhard* allerede var temmelig righoldig og stadig voksede ved Udgravningerne i Moserne ved Sønderbrarup, der var meget rige paa Oldtidslevninger. Denne Samling var Tyskerne en Torn i Øjet, fordi der fandtes mange Ting, der klart beviste, at Slesvig var et gammelt dansk Land.

Da der blev Udsigter til Krig, turde Samlingens Bestyrelse ikke lade denne blive i Flensborg og sendte den først til *Høyer-Møller*, der dengang var Præst paa Nordborg, hvortil han nogle Aar i Forvejen var bleven forflyttet fra Slesvig. Da Høyer-Møller var bleven Feltprovst, turde han ikke lade Samlingen blive paa Nordborg, men lod den bringe ombord paa et Dampskib, der laa i Sønderborg, og hvis Kaptajn havde lovet at tage sig af den. Ved Fredslutningen var det bleven bestemt, at Oldsagssamlingen skulde udleveres, men ingen vidste, hvor den var, eller hvor den var bleven

af. Da jeg var en af de faa, der var inde i Hemmeligheden, skal jeg her opklare den.

Jeg var efter Krigen nogle Aar Skolebestyrer i Korsør og var en god Ven af afdøde Borgmester *Niels Sylow*, der under Krigen havde staaet i Spidsen for det danske Efterretningsvæsen. En Dag paa en Spadseretur kom vi til at tale om Oldsagssamlingen og da jeg udtalte min Forundring over, at denne saaledes sporløst kunde forsvinde, betroede Sylow mig under Tausheds Løfte, hvor den var.

Det Skib, som Samlingen var bleven bragt ombord i, havde under Krigen været benyttet som Transportskib for Tropperne og havde sejlet omkring med den hele Sommeren. Efter Krigen skulde Skibet benyttes som Postdampskib mellem Korsør og Kiel, og Kaptajnen henvendte sig saa til Sylow for ved hans Hjælp at blive af med alle de Kasser, som tog saa stor Plads op. Sylow lejede saa et Loft i Korsør, og derhen blev Oldsagssamlingen bragt om Natten; Loftet blev lukket af, og Sylow fik Nøglen.

„Der ligger den nu foreløbig," saaledes endte Sylow Beretningen, „jeg skal nu se, om jeg Tid efter anden kan faa smuglet det ene Stykke efter det andet ind i den oldnordiske Samling i København."

Kort Tid efter hændte det, at en Brygger i Korsør, der var temmelig slet anset, rejste til Amerika og var ved sin Afrejse set i Besiddelse af en større Pengesum, uagtet alle vidste, at han sad meget daarligt i det. Denne Bryggers Loft stødte op til det, hvor Oldsagssamlingen befandt sig. Samtidig med Bryggerens Afrejse fik Sylow at vide, at flere mistænkelige Tyskere var sete i Byen, og som under forskellige Paaskud gjorde sig Ærinde omkring i Husene. Han fik saa en Formodning om, at den bortrejste Brygger havde opdaget, hvad Kasserne indeholdt og havde solgt Hemmeligheden til Tyskerne. Saaledes forholdt det sig rimeligvis ogsaa. Sylow var imidlertid ikke den Mand, der gav fortabt, før han havde gjort sit yderste. Han havde bevæget nogle Lodser og Fiskere, som han vidste, at han kunde stole paa, til at love om Natten at bringe Samlingen til Sprogø og gemme den der. Men inden dette kom til Udførelse, fik Sylow fra Ministeriet Ordre til at udlevere Samlingen, og kort efter kom nogle Mænd med behørig Fuldmagt til at mod-

tage den. Sylow maatte da parere Ordre og fik samtidig en ordentlig Næse; Regeringen havde havt mange Ubehageligheder, fordi Samlingen ikke var bleven udleveret.

Den Sommer, jeg var i Flensborg, havde der paa Foranledning af flere Mænd i København og en Del Slesvigere været ført Forhandlinger om at afholde en Folkefest i det nordlige Angel ved Flensborgfjord. Uagtet en stor Del af Befolkningen i Angel i Tidernes Løb og ved de tysksindede Godsejeres Anstrængelser var bleven tysksindet, saa var dog den overvejende Del af Befolkningen dansksindet, og af disse blev Sagen optaget med Glæde. Festen kom ogsaa i Stand, og en stor Mængde af Landbostanden mødte. Fra København var der kommen mange og deriblandt en Del Studenter. Fra Flensborg sejlede et Dampskib helt fuldt af Mænd og Kvinder derud, og Festen lykkedes fuldstændig, hvortil ikke mindst Studenternes smukke Sange bidrog. Tyskerne skummede af Raseri over denne Frækhed af de Danske at holde Folkefest paa et Sted, som de antog var fuldstændig tysk, men de blev dog meget lange i Ansigtet, da de erfarede, hvor mange Angelboere, der havde deltaget i Festen, og hvor glade de var over den.

En stor Del af Københavnerne og deriblandt mange Studenter fulgte med til Flensborg, og i den skønne Sommernat blev der sunget og danset paa Dækket, og vi skiltes glade og fornøjede over denne dejlige Dag. Med en Del af Studenterne gjorde jeg den følgende Dag en Tur gennem Angel til Kappeln, hvor vi overnattede i en rigtig tysk Gæstgivergaard. Værten var alt andet end glad over denne danske Indkvartering, og en Del Hjemmetyskere, som om Aftenen var forsamlede der, blev fuldstændig drevne paa Flugt af vore danske Sange. Næste Dag kørte vi til Slesvig, hvor vi skulde træffe sammen med en Del andre Københavnere, der var tagne dertil med Jærnbanen. Paa Vejen traf vi i Sønderbrarup Kro en af mine Studenterkammerater, Archæologen *Vilhelm Boje*, som laa og undersøgte Moserne.

Hos Madam Esselbach spiste vi til Middag sammen med Københavnerne og drog saa under Ledelse af Ritmester *Sommer* ud paa en længere Expedition i Omegnen. Om Aftenen endte vi Turen paa Danmarks gamle Vold; efter en

smuk Tale af Ritmesteren sang vi „Danmarks dejligst Vang og Vænge", og den lød højtidelig ud over Egnen i den stille Aften. Det var maaske sidste Gang, at denne Sang blev sungen her paa Dannevirke, og hvor lidet tænkte vi den Aften paa, at nogle faa Aar efter skulde ikke alene Dannevirke men hele Slesvig være tabt for os. Aftenen endte med et morsomt Sold hos Madam Esselbach, hvori en Mængde Officerer og Embedsmænd deltog. Min Broder var desværre ikke med, da han var bortrejst i Sommerferien. Næste Dag drog vi tilbage til Flensborg og Københavnerne videre hjemad.

Dette var i Slutningen af Juli Maaned; der var nu ikke mere end et Par Maaneder til Eksamen, og jeg klemte nu paa Juraen med Kraft. I September var Kongen paa Lyksborg og deltog i et stort Bal i Borgerforeningen i Flensborg. Han blev som sædvanlig modtaget med Begejstring. Jeg deltog ikke i dette Bal, men hørte en morsom Historie derfra. Kongen fortalte en af de mest ansete Borgeres Hustruer, at han for nogle Nætter siden var falden gennem sin Seng ude paa Lyksborg. Hans Tilhørerinde udbrød naivt:

„Faldt Grevinden ogsaa med?"

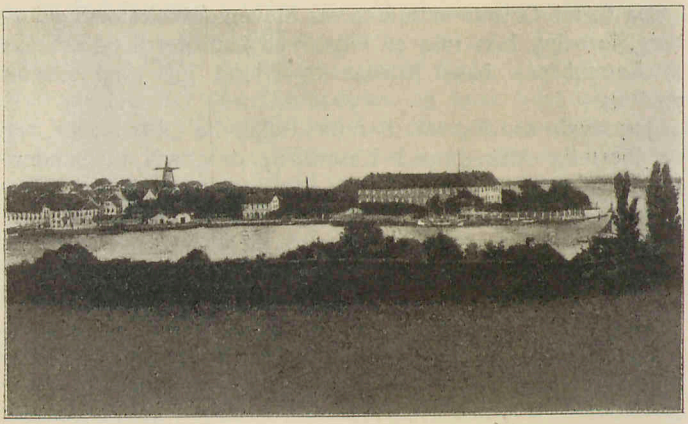
Dette Spørgsmaal fik Kongen og de omkringstaaende til at briste ud i en høj Latter, og den stakkels Kone, der havde spurgt saa letsindigt, blev meget flov og ulykkelig derover. Min Vært, gamle Ebsen, der godt kendte vedkommende Dame, fik i lang Tid derefter formelig Latterkrampe, hver Gang Historien blev fortalt.

Den juridiske Eksamen afholdtes ved Appellationsretten af dennes Medlemmer, og jeg gjorde selvfølgelig Visit hos de Herrer før Eksamen. Præsidenten var Kammerherre *Stemann*, Raaderne var *Mohrhagen*, *Bagger*, *Knudsen* (senere Redaktør af Berlingske Tidende), *Lehmann* (senere Amtsforvalter i Aarhus), *Meyer* (senere Assessor i Højesteret), *Ussing* (senere Nationalbankdirektør), *Koch* (senere Borgmester i Odense) og *Wøldicke* (senere Herredsfoged i Bælum). Eksamen baade den skriftlige og den mundtlige holdtes dels paa Tysk og dels paa Dansk.

Vi var kun tre Kandidater, *Ebsen*, jeg og en Søn af Kammerherre *Stemann*. Stemann døde som Advokat i Tønder, Ebsen som Justitsraad og Notarius i Flensborg.

Da Cand. Grimm samtidig var bleven Advokat i Sønderborg, foreslog han mig at følge med ham dertil og arbejde et Aarstid paa hans Kontor, et Tilbud jeg med Glæde modtog.

Jeg sagde saa Farvel til mine Bekendte i Flensborg, tog en hjertelig Afsked med Ebsens og drog saa til Sønderborg.

SØNDERBORG

V

SØNDERBORG

SØNDERBORG, der selv her i Danmark var lidet bekendt før den første slesvigske Krig, men som jo i de to Krige fik en europæisk Berømmelse, ligger overordentlig smukt ved Alssund, som her er meget smalt. Over Sundet fører en Pontonbro til Sundeved, og naar man har passeret denne, begynder Terrainet at hæve sig, indtil man naar Dybbøl Bakke med den berømte Mølle, som blev skudt ned i begge de slesvigske Krige. Herfra har man vidunderlig Udsigt over Sønderborg, Als og Østersøen mod Øst og Syd; mod Sydvest ser man det høje Broager Land med Broager Kirke med de to Spir, hvorimod Udsigten lige mod Vest er begrændset af Skoven Bøffelkobbel, der flere Gange blev saa skæbnesvanger for de Danske under den sidste Krig. Nord for Sønderborg ligger den smukke Kirkegaard med Krigergravene fra begge Krigene. Ved Indløbet til Sundet ligger det gamle Slot, der er bleven mest bekendt Kristian den Andens Fangenskab. Slottet selv er en stor alt andet end smuk Bygning med fire sammenbyggede Fløje.

Befolkningen i Sønderborg var, da jeg i 1860 kom dertil, for Størsteparten loyale danske Undersaatter; de faa tysksindede Borgere havde næsten alle paa en eller anden Maade staaet i Forbindelse med Augustenborgerne, og de kunde ikke spille nogen Rolle i Byen. Borgmester var den Gang *Finsen*, der senere blev Stiftamtmand paa Island og derefter Minister. Af andre Embedsmænd skal jeg nævne Finsens Svoger Fysikus *Mathisen* og Sognepræsten *Brun*, en Svigersøn af General *Bülow*, Sejrherren ved Fredericia; Bülows Søn, der havde været Adjudant hos Faderen under Krigen, var Præst i Dybbøl, paa hvis Kirkegaard Generalen laa begravet. Denne havde tilbragt sine sidste Leveaar paa det smukke lille Sandberg Slot ved Alssund, som af Ejeren, Grev *Reventlow* til Brahetrolleborg, var bleven ham tilbudt til Beboelse. Paa Sandberg var den brave *Thaysen* Inspektør; han blev under den sidste Krig af Preusserne slæbt til Flensborg, hvor han blev kastet ned i en fugtig Kælder og derved paadrog sig en Sygdom, der blev hans Død.

De egentlig indfødte Sønderborgere var et ganske mærkeligt Folkefærd; skøndt de var loyale danske Mænd, holdt de dog egentlig ikke af at blive kaldt Danske; de vilde helst kaldes Slesvigere eller, som Redaktør Grimm en Gang sagde til mig, „slesvigske Slesvigere fra Slesvig". De holdt sig meget sammen, og det var ikke let for et Menneske fra Kongeriget at faa Adgang til deres Familier, ligesom ogsaa faa af dem var Medlemmer af den danske Klub „Harmonien", der hovedsagelig bestod af danskfødte Embedsmænd og andre fra Kongeriget. Vilde man træffe sammen med Kærnen af det loyale Borgerskab, maatte man gaa til Reimuths Hotel oppe i Byen, hvor disse i Reglen samledes Lørdag Aften. Her kom jeg undertiden sammen med Grimm, der jo som indfødt Sønderborger kendte dem alle, og jeg fortrød ikke at have gjort disse Mænds Bekendtskab, thi Størsteparten var Folk, der havde gjort den danske Sag store Tjenester under Oprøret og nærede en urokkelig Troskab til Konge og Fædreland. Disse Mænd er vel nu for Størstedelen døde, men mange af dem maatte jo opleve den Sorg at se deres kære By og Ø i Fjendevold, en Sorg, der paa flere af dem virkede saa stærkt, at de tog deres Død derover.

Den mest fremtrædende af disse Mænd var Stadshauptmand, Købmand *Hansen*, Medlem af Stænderforsamlingen og Ridder af Dannebrog, en sjælden tiltalende Skikkelse, stor og bredskuldret og med et karakteristisk Ansigt, der til daglig Brug havde et mildt og velvilligt Udtryk, men traadte nogen ham for nær, da kunde den ellers saa fredelige Mand bruse op, og da var han ikke god at komme i Kast med. Jeg ser ham endnu saa tydelig paa saadan en Lørdag siddende i Sofaen i den tarvelige Gæstestue omgiven af en Kreds af Medborgere, hvorfra lystig Samtale og Spøg lød over hele Stuen og ofte forstyrrede det alvorlige Spilleparti, som hver Aften havde sin Plads i den anden Ende af Stuen. Redaktør Grimm var Hansens Svigersøn, han var en livlig lille Mand, der blev Fyr og Flamme, naar Tyskerne blev for nærgaaende; han var meget afholdt af alle for sin store Elskværdighed. Saa skal jeg nævne Raadmand *Jensen*, Agent *Behn*, den store Skibsrheder *Chr. Karberg* og Farver *Schou*, Mænd, der under Krigen 1864 viste, at de var beredte til at bringe store Offre, ja endog at sætte hele deres Existens paa Spil for den danske Sag. Ære være deres Minde! Noget indesluttede og utilgængelige syntes de ved første Øjekast, men naar man først lærte dem at kende, opdagede man snart, at der slog et varmt Hjerte for Konge og Fædreland hos dem.

Den mest fortjente af ovennævnte Mænd var imidlertid Hansen, der endnu førte Titel af Stadshauptmand, det vil sige Chef for Borgerkorpset, endskøndt dette nu kun bestod af Navn. Da Hertugen af Augustenborg i 1848 ved Oprørets Udbrud forlod Als over Hals og Hoved, havde den slesvig-holstensksindede Del af Befolkningen tillige med deres ligesindede Borgmester samlet sig ved Færgen, som den Gang sejlede Folk over til Sundeved, for at bringe ham deres Hyldest ved Afrejsen. Hansen, der havde faaet dette at vide, samlede i en Fart sit Borgerkorps, der alle var loyale Mænd, marscherede ogsaa ned til Færgen og opstillede dem dér til liden Glæde for Slesvigholstenerne. Hertugen blev ved sin Ankomst behagelig overrasket ved at se saa mange af Byens Borgere tilstede for at bringe ham deres Hyldest ved Afrejsen, men Hansen lod ham straks vide, at han var her med Borgerkorpset for at paase, at der ingen oprørske

Demonstrationer fandt Sted; han endte med at sige Hertugen, at hvis saadanne fandt Sted, vilde han øjeblikkelig lade ham arrestere, og han skulde nok tage Følgerne paa sin Kappe. Hertugen, hvem det var magtpaaliggende at slippe bort saa hurtigt som muligt, blev ligbleg ved denne Tiltale, og de paatænkte Demonstrationer udeblev. Det skyldtes ogsaa Hansen og hans Korps, at der heller ikke efter Hertugens Afrejse fandt oprørske Demonstrationer Sted i Sønderborg, da han lovede Borgmesteren samme Behandling som Hertugen, hvis Roligheden i Byen blev forstyrret. Kort efter ankom de første danske Tropper til Als, og Borgmesteren blev afsat fra sit Embede. Kongen overrakte ved sin Ankomst til Sønderborg egenhændig Ridderkorset til Hansen for hans resolute Optræden.

Bestemmelsen var, at jeg skulde bo hos Grimm, men da denne først skulde giftes et Par Maaneder efter og indtil da ingen Husstand havde, boede vi saa længe begge hos Byens Barber, der var en meget velstaaende og flink Mand, men rigtignok blev mistænkt for at være tysksindet. Han yttrede imidlertid aldrig overfor mig sine tyske Sympatier og var meget flink. Advokat Grimm havde altid ligesom sin Broder været ivrig dansksindet og havde endog under sit Ophold i Flensborg udgivet en lille Piece betitlet „Der Schlesvigholsteinismus“, hvori han meget kraftigt havde imødegaaet Slesvigholstenernes Paastande. Den var skreven paa Tysk, for at netop Tyskerne kunde læse den.

Jeg og alle, der kendte Grimm, var derfor fuldstændig sikre paa ham, og at han senere blev en fuldblods Hjemmetysker, forbausede alle, men kan kun tilskrives den Omstændighed, at han hyldede samme Valgsprog, som mange andre Slesvigere, idet de sagde: „Mein Geschäft ist meine Politik“. Da han kom som Advokat til Sønderborg, tænkte han sikkert heller ikke paa at blive Renegat; hans Giftermaal med en Kusine fra Glückstadt, der var fuldstændig tysk og ikke kunde udstaa de Danske, bidrog ogsaa meget til hans Omvendelse.

Vort Samliv før hans Giftermaal var meget behageligt; jeg arbejdede paa hans Kontor og kørte i Reglen ud med ham paa hans Forretninger. Jeg husker saa tydelig hans første Proces som Advokat, som gav os adskillige fornøjelige

Køreture til Egernsund, hvor Sagen drejede sig om en Forstrandsret. Grimm førte Sagen for fire Bønder, der altid trakterede os vældig, naar vi kom. Vi besigtigede Forstranden og Skellene meget grundigt, vi skrev lange Indlæg, som vi fandt var Mesterstykker af juridisk Indsigt og Snille; men Modpartens Sagfører var en gammel dreven Advokat i Flensborg og ham kunde vi ikke hamle op med. Grimm tabte Sagen baade ved Underretten og Appellationsretten, men derimod tabte han ikke det gode Salair, som den tabende Part med blødende Hjerte maatte udrede, og hvoraf han var ædelmodig nok til højtidelig at overrække mig 10 Rigsdaler som min Part af Byttet. Det er baade de første og de sidste Penge, som min juridiske Løbebane har indbragt mig.

Sønderborg var ikke nogen meget fornøjelig By; den ene Dag gik som den anden; om Søndagen gik jeg altid ud til Fengers paa Augustenborg, hvor jeg altid blev modtaget med stor Velvillie, og hvor jeg havde mange fornøjelige Timer, som endnu er mig i frisk Minde. Der var to voksne Døttre, *Hedvig*, der senere blev Præstekone, og *Augusta*, den bekendte Kommunelærerinde i København; de var livlige og musikalske, og dér var rigtignok adskilligt morsommere end hos Barberens. Fengers Hus var Samlingsstedet for alle de mange danske Landmandsfamilier omkring paa Øen, der beboede Hertugens tidligere Gaarde enten som Forpagtere eller som Ejere. Alle disse Familier kom jeg efterhaanden til at kende gennem Fengers, og ikke alene jeg men mange andre har under Krigen lært disse Mennesker at kende, og jeg er vis paa, at hos mangen Deltager i Krigen, hvad enten han har været Officer eller Menig, vil lyse Minder dukke op, naar jeg nævner Navne som *Rosens* paa Rønhave, *Møllers* paa Gammelgaard, *Fengers* paa Augustenborg, *Petersens* paa Sønderborg Ladegaard, *Ahlmanns* paa Werthemine (den bekendte Forkæmper for de Danske paa den tyske Rigsdag), Skovrider *Ulrichs* i Sønderskov og fremfor alle Pastor *Krogh-Meyers* i Ulkebøl, hvor der aldrig spurgtes, om man var General eller Menig, men kun om man trængte til Hjælp. Jeg besøgte ogsaa nogle Gange Pastor *Bangs* i Adserballe, en Søn af den bekendte Læge *Ole Bang*, der var noget i Familie med min Moder. Da jeg første Gang var dér, var det

en Søndag; en Dreng paa 8—9 Aar kom ind og blev præsenteret for mig som en Søn af Huset. Faderen sagde da til mig:

„Han dér var med i Kirke idag; véd De, hvad han sagde, da han kom hjem. Han sagde: Hør Fader, den Prædiken, Du holdt idag, syntes jeg slet ikke om."

Han blev den bekendte Forfatter *Herman Bang*.

Jeg blev af Fengers indbudt til at tilbringe Juleaften og Juledagene hos dem, hvad jeg selvfølgelig blev meget glad over. Anden Juledag havde de danske Familier slaaet sig sammen om at afholde et i alle Henseender morsomt og vellykket Bal paa Gæstgivergaarden i Augustenborg. Som betegnende for Stemningen paa Als den Gang skal jeg anføre, at skøndt det var et privat Bal, faldt det dog ganske af sig selv, at den første Skaal, der blev udbragt ved Bordet, var Kongens. Og det skete ikke alene ved denne Lejlighed, men ogsaa ved mange andre private Fester. Da jeg aldrig havde oplevet det i København, kunde det ikke andet end forbause mig, men jeg var nu i Slesvig bleven vant til at se og føle, at herovre, hvor Kampen aldrig hvilede, dér følte man ganske anderledes Trang til at mindes sin Konge og Fædreland. Derfor var der ogsaa her paa Als som overalt i Slesvig et Sammenhold mellem de danske Familier, som man ikke fandt Mage til noget Sted i Kongeriget, og alle de Familier, der den Gang opholdt sig derovre, tænke ogsaa med stor Glæde paa den Tid og dette Samliv.

Kort efter Jul holdt Grimm Bryllup, og jeg flyttede saa hen og boede hos ham. Huset var et gammelt Palais, der i sin Tid havde været beboet af Hertug *Ernst Günther* af Augustenborg, og der var som Følge deraf dejlige Værelser. Jeg fik et til Gaden, hvor der var seks Alen til Loftet og var henrykt over Byttet med Barberens lave lille Værelse. Den unge Frue syntes jeg først ganske godt om, men jeg mærkede snart, at hun var meget tysksindet, og vi behandlede hinanden med kold Høflighed. Da hun var en energisk Dame og hendes Mand en temmelig svag Karakter, fik hun stor Indflydelse paa ham, og det virkede ogsaa paa Grimms og mit indbyrdes Forhold. Hans Familie var heller ikke glad over denne tyske Dame, og navnlig var hans Broder, Redaktøren, i høj Grad forbittret paa Svigerinden, der ingen

Skjul lagde paa sine tyske Sympatier. Grimm og hans Kone talte altid Tysk sammen, men jeg talte altid Dansk til hende, som hun rigtignok i Begyndelsen lod, som hun ikke forstod, men da jeg erklærede, at jeg ikke vilde tale Tysk i en dansk By, maatte hun finde sig i, at jeg vedblev at tale Dansk, som det ogsaa snart viste sig, at hun meget godt forstod.

I Foraaret 1861 blev der begyndt paa Skanserne paa Dybbøl Bakke, og i den Anledning blev et Kompagni Ingeniører forlagt til Sønderborg; dette gav noget Liv i Byen, og Ingeniørerne blev snart populaire hos Befolkningen. Chefen var den elskværdige Kaptain *Good*, der desværre døde i en ung Alder; de andre Officerer var Premierløitnant *Kofoed* (død som General), samt Løitnanterne *Dyhr* (senere Justitsraad og Driftsbestyrer for Odense-Bogense Banen) og *Tobiesen* (senere Oberst og Kammerherre og Chef for Officersskolen). De to sidste, der var jævnaldrende med mig, kom jeg snart til at staa paa en meget venskabelig Fod med, og jeg fik i Sommerens Løb megen Fornøjelse af at omgaaes dem. Vort Venskab bestod til de begge døde.

Det var for alle Sønderborgere en Glædesdag, da Arbejderne paa Skanserne begyndte; ingen uindviet anede den Gang, at disse Skanser skulde vise sig utilstrækkelige til at modstaa Datidens Skyts. Alle vi, der ikke forstod os derpaa, syntes, efterhaanden som Skanserne voksede, at det vilde være umuligt at nedskyde eller erobre dem; men vi blev desværre tidsnok belærte derom. Men den Gang var vi som sagt henrykte, og den daglige Spadseretur om Aftenen var over til Skanserne og se dem skyde i Vejret.

Da det saa noget truende ud i Europa i dette Foraar, blev syvende Bataillon forlagt til Sønderborg, og nu blev der for Alvor livligt i Byen. Den Mængde Officerer, som nu kom til Byen, blev meget søgte Gæster hos de danske Familier i Byen og paa Landet; naar jeg siger de *danske* Familier, mener jeg de fra Kongeriget indvandrede, thi i Borgerfamilierne kom meget faa af dem med Undtagelse af Farver Schous, hvor der var et Par elskværdige, smukke Døttre. Men paa Gaardene og navnlig hos Fengers kom de alle og befandt sig vel hos denne gæstfri Familie.

Chefen for Bataillonen var Oberst *Voigt* (død som General), der havde udmærket sig meget under Frederiksstads

Belejring, og han var derfor Genstand for særlig Opmærksomhed. Ved en Skæbnens Ironi kom han til at bo hos Byens værste Slesvigholstener, Apothekeren, fordi denne havde bedst Plads til Staben og Hestene. Apothekeren boede lige overfor os, og der hændte en Dag en Begivenhed, som viste, hvor tysk Fru Grimm var. Musiken spillede udenfor Chefen, medens vi spiste til Middag. Fruen var henrykt derover, men Henrykkelsen varede ikke længe, thi pludselig spilledes „Den tapre Landsoldat", og Fruen forglemte sig selv i den Grad, at hun smed Kniv og Gaffel og harmdirrende flygtede ud af Stuen, Jeg saa med Forbauselse efter hende, da jeg ikke straks fattede Grunden; men det gik jo snart op for mig, da jeg saa Manden sidde og se meget flov ud. Kort efter rejste han sig ogsaa og gik ud formodentlig for at faa Konen tilbage, men da ingen af dem viste sig igen, maatte jeg spise alene.

Om Eftermiddagen fortalte Grimm mig, at hans Kone var bleven anfaldet af et pludseligt Ildebefindende og jeg lod, som om jeg troede det, og næste Dag spurgte jeg meget ironisk til hendes Befindende. Jeg hørte senere af Pigen, at Ægtefællerne havde havt et meget alvorligt Sammenstød i den Anledning, som nok ikke var falden ud til Mandens Fordel. Han gled efterhaanden mere og mere ind under Tøffelregimentet, og jeg begyndte at faa en Anelse om, hvad Enden vilde blive.

Denne Historie blev snart bekendt i Byen og de danksindede Familier, hvor Grimm tidligere havde været en velset Gæst, afbrød al Omgang med ham. Dette gjorde ikke mit Ophold i Huset meget hyggeligt, og jeg var sjælden i Familien uden ved Maaltiderne. Jeg søgte derfor ud i min Fritid, og her var behageligt Selskab nok.

Snart sejlede jeg med de unge Løitnanter op ad Alssund og gjorde Besøg hos Inspektør Thaysen paa Sandberg, snart fik jeg en Hest til Laans, og vi red da omkring paa Gæsteri paa Landet, snart laa vi timevis i en Baad udenfor Slottet og fiskede nogle forfærdelig store Torsk, som ingen Mennesker vilde have i denne Sommertid; saa var der Bal i Klubben eller paa en af Gaardene og saa videre i det uendelige. Saa mange skønne Minder jeg har fra denne uforglemmelige Sommer!

Endskøndt jeg paa en vis Maade foregriber nogle Begivenheder, vil jeg dog her nedskrive et Par Minder, som jeg en Gang har skrevet til et Dagblad, og hvor en Dag fra mit Ophold i Sønderborg 1861 og en Dag under Krigen 1864 ved deres Modsætning altid vil staa uudslettelig indgravede i min Erindring.

Den 5te Juni 1861.

Solen skinnede fra en ren og klar Himmel over Als og Dybbøl. Fuglene sang i Skovene og paa Markerne, og hele Naturen straalede i sin herligste Pragt. Til Dybbøl Bakke strømmede tidlig paa Formiddagen store Skarer festlig klædte Mennesker fra By og Land. Alle var glade over de stolte Skanser, disse Skanser, som Lægfolk ansaa for uindtagelige, medens de i Virkeligheden kun var Feltskanser, som ikke vilde modstaa det frygtelige Skyts, som vor Fjende var i Besiddelse af. Men det tænkte ingen paa denne dejlige Sommerdag; man skulde til Fest, og Festen skulde holdes paa Dybbøl, ikke for at fejre Grundloven, thi den galdt jo ikke i Sønderjylland, men man vilde mellem de næsten færdige Skanser mindes den heltemodige Kamp for 13 Aar siden, da den danske Hær havde kastet Fjenden ned ad Dybbøl Bakke, da alle danske Hjerter fyldtes med Glæde og Stolthed over denne minderige Dag, der først indskrev Dybbøls Navn i Danmarks Historie.

Om Morgenen tidlig vækkedes Sønderborgs Beboere af 7de Bataillons Musikkorps, som drog gennem Gaderne og spillede den tapre Landsoldat og andre patriotiske Melodier. Alle sprang op af Sengene og fik travlt med at stikke Dannebrog ud af Vinduerne, og selv om hist og her en enkelt Hjemmetysker arrigt gnavede indenfor lukkede Vinduer og Døre, saa mærkedes det dog ikke, thi Tyskerne i Byen var i saa stor Minoritet, at deres passive Holdning intet Skaar kunde gøre i den almindelige Feststemning.

Altsaa, man strømmede til Dybbøl Bakke, høje og lave, store og smaa, Officerer og Soldater, agtbare Borgere med Hustruer, glade unge Sønderborgerinder, der glædede sig til en Dans i Skanserne om Aftenen, Bønder fra Als og Sundeved, kort sagt alle, i hvis Bryst der slog et varmt Hjerte

for Konge og Fædreland. Da alle var samlede ved Skanserne, ordnede man sig i Procession og drog ned ad Bakken til Dybbøl Kirkegaard, hvor Pastor *Bülow* ved sin Faders Grav holdt en smuk Mindetale over ham og de mange andre, der havde udmærket sig i Kampen; nogle Sange blev afsungne, og de tilstedeværende spredtes en Stund for at bese Præstens smukke Have, hvor Musiken spillede. Senere paa Dagen samledes man til et Festmaaltid paa Dybbøl Bakke, hvor der var rejst et mægtigt Telt, der var aabent mod Alssiden; her blev holdt mange patriotiske Taler og udbragt Skaaler, Musiken spillede, og man nød samtidig den herlige Udsigt ud over Als og Østersøen.

Saadant et Festmaaltid havde jeg aldrig før været med til; ung som jeg var, fyldtes mit Hjerte af Glæde og Begejstring over mit skønne Fædreland og dets tapre Sønner, der havde kæmpet for det, og alle vi unge lovede hinanden højt og helligt, at naar Faren kom, skulde vi ikke holde os tilbage, og jeg véd, at nogle af os ofrede deres Liv for Fædrelandet paa netop det Sted, hvor vi nu sad.

Men den lykkelige Dag svandt altfor hurtigt; da Mørket faldt paa, lød et Kanonskud, og Raketterne foer op mod den mørke Himmel ligesom en Forsmag paa, hvad der senere skulde komme, men da var det ikke Raketter men hvislende Granater, hvis Stumper søndersplittede de ulykkelige Forsvareres Legemer.

Syngende og jublende forlod Mængden Festpladsen, og snart laa denne øde og stille, men mon ikke Aanderne af de for tretten Aar siden faldne svævede over Dybbøl Bakke og tilraabte de bortdragende: „Taabelige Mennesker, benyt Tiden, før Stormen kommer; den rovgriske Ørn vil komme fra Syd og slaa sine Kløer i Eder, hvis I ikke er tilstrækkeligt forberedte! Vide I da ikke, at disse Jordhøje, som I idag har jublet over, er intet, slet intet for Eders frygtelige Fjende, der forbereder alt for at knuse Eder!“

Saaledes talte Dybbøls Aander, men vi drog glade til Sønderborg og sov de retfærdiges Søvn, og rørte der sig end Betænkeligheder hos nogle af de ældre Officerer over Skansernes Mangel paa Forsvarsevne mod en mægtig og overlegen Fjende, saa kom disse Betænkeligheder ikke til Orde, førend det var — for silde.

Den 20de Februar 1864.

Mørkt og graat var Vejret; en isnende Vind blæste hen over Dybbøl Skanser og fik de mange Soldater, der færdedes der, til at svøbe sig tættere i deres Kapper og være i stadig Bevægelse. I Dybbøl By laa det Regiment, hvorved jeg var ansat; enhver Gaard, ethvert Hus var opfyldt af Soldater; alle Beboerne var flygtede med det meste af deres Bohave, saa at de Stuer, hvor vi opholdt os, var alt andet end hyggelige; glade maatte vi være, hvis vi kunde finde noget Brændsel til vor Kakkelovn. Mange Gange om Dagen blev vi allarmerede af Skydning ude ved Forposterne, og saa maatte vi ud og staa timevis uvirksomme i den bidende Kulde, for saa endelig at gaa tilbage til vort uhyggelige Kvarter. Hvor var nu Begejstringen og de store Forhaabninger henne? Svundne som Dug for Solen! Vort Regiment havde været det første, der modtog Fjenden ved Overgangen over Ejderen, vi havde kæmpet hæderligt den 2den Februar ved Mysunde, da vi efter en haard og langvarig Kamp havde kastet den overlegne Fjende tilbage; da var der Glæde og Begejstring mellem os, men saa kom det sørgelige Tilbagetog fra Dannevirke, og saa svandt Haabet om et lykkeligt Udfald af denne ulige Kamp.

Dødstrætte, forpinte og resignerede i vor Skæbne kom vi til Dybbøl, bestemte paa at gøre vor Pligt til det yderste, men Begejstringen var borte, og intet var i Stand til at fremkalde den igen. Nu havde vi udhvilet os otte Dage paa Als og var komne til friske Kræfter, hvad der jo havde hjulpet noget paa Humøret, og vi var nu begyndt paa Forposttjenesten foran Dybbøl. Vi havde Dagen forud ligget i Skanserne og skulde nu næste Dag ud paa de yderste Forposter. Om Aftenen, da vi Officerer havde faaet vor Stue varmet op og faaet noget Mad, kom der Ordre, at vi skulde ud i Terrainet for at faa anvist de Pladser, vi skulde indtage, hvis det Angreb, man ventede næste Morgen, virkelig fandt Sted. I Mulm og Mørke over pløjede Marker maatte vi afsted og fandt med Besvær de angivne Steder; men om vi kunde finde dem næste Morgen igen, blev rigtignok et andet Spørgsmaal.

Da vi kom tilbage, blev jeg af Kompagnichefen sendt med en Meddelelse til et andet Kompagni, der laa i Præstegaarden. Præstens Familie var borte, alle Stuerne var fulde af sovende eller kortspillende Soldater og kun oplyste af nogle faa Tællepraase i Flasker. Da kom jeg til at tænke paa hin dejlige Sommerdag for tre Aar siden, da jeg havde været her sidste Gang paa Festdagen paa Dybbøl, da festligt klædte Mænd og Kvinder færdedes her i disse Værelser, hvor alt var arrangeret med Smag og Elegance; da lød der livlig Tale ude og inde, medens Musiken spillede i Haven, der stod i Sommerens skønneste Pragt. Hvilken Forskel paa den Gang og nu, da jeg i Halvmørke skrævende over sovende Mennesker maatte finde frem til Kompagnichefens Dør og saa efter udrettet Ærinde gik tilbage igen i den iskolde Vinternat til mit Kvarter for om muligt i den nu kolde Stue at finde nogen Hvile, inden Fjenden maaske angreb næste Morgen.

Klubben *Harmonien* gjorde i Løbet af Sommeren en Lysttur paa Dampskib til Haderslev, hvori en stor Mængde Herrer og Damer deltog. Grimm og jeg deltog deri, hvorimod Fruen af let forklarlige Grunde ikke vilde med; hun var ogsaa meget imod, at Manden deltog, men denne Gang satte han dog sin Villie igennem. Vi sejlede saa afsted Søndag Morgen i et dejligt Vejr, og Sejladsen gennem Alssund, Lille Bælt og navnlig op ad Haderslev Fjord var aldeles henrivende. Denne Fjord er paa sine Steder meget smal, saa det er næsten, som om man sejlede paa en Aa; Skovene gaa lige ned til Fjorden paa begge Sider. Ved vor Ankomst blev vi modtagne af den derværende danske Klub og gik i Procession til dennes Lokale, hvor vi spiste Frokost. Efter denne indbød Borgmester Finsen mig og nogle andre til en Køretur i Omegnen, hvor vi paa Vejen var inde paa Kristiansdal Mølle, der ejedes af Brødrene *Weber*, og hvor der fabrikeredes en Papirmasse af Træ. Fabriken laa overordentlig smukt mellem dejlige Skove og høje Bakker. Paa Tilbagevejen gjorde vi et Besøg hos Laurids Skau i Gammel Haderslev. Her blev vi modtagne med stor Gæstfrihed og tilbragte nogle Timer dér, hvorefter Skau kørte med os til

Klubben, hvor der saa blev afholdt et meget animeret Festmaaltid, hvori ogsaa den bekendte *Hans Krüger* fra Bevtoft, der tilfældigvis opholdt sig i Byen, deltog. Stemningen paa Turen hjem var i høj Grad fornøjelig, og under Sang og Musik naaede vi sent paa Natten Sønderborg, alle i høj Grad glade over denne smukke og interessante Tur.

Sommerens Hovedbegivenhed var Kongens Besøg i Sønderborg. Dels for at se de nybyggede Skanser og dels fordi han holdt meget af Sønderborg, havde han bestemt sig til et længere Ophold dér. Rygtet om hans Ankomst vakte selvfølgelig Jubel hos den dansksindede Befolkning, og store Forberedelser blev gjorte til hans Modtagelse. Borgmester Finsen med Familie rømmede deres smukke Bolig ligeoverfor Slottet, og den blev indrettet til Beboelse for Kongen og hans Gemalinde under Opholdet. De fleste af Følget maatte bo omkring i Byen, og Raadhussalen blev indrettet til, at Kongen der kunde afholde store Tafler.

Nogle Dage før Kongen ankom en Deling af Hestgarden, og Udskibningen af dette statelige Korps kaldte en stor Del af Byens Beboere til Havnen. Selv kom Kongen med Grevinde Danner paa sit Dampskib „Falken" og blev modtagen med endeløs Jubel. Hans Ankomst vakte naturligvis stort Røre i den lille By, som nu fra Morgen til Aften vrimlede af tro Slesvigere, der vilde se ham. Og det var ikke svært at faa ham at se; naar han ikke færdedes ude, kunde man i Reglen se ham sidde med sin Pibe i Munden ved Vinduet i sit Værelse, og han tog ikke fortrydeligt op, at Folk gik lige hen til Vinduet og saa paa ham.

Et Par Dage efter Kongens Ankomst, kom der til København en italiensk Gesandt, Markis *Torrearsa*, der skulde meddele Kong *Viktor Emanuels* Tronbestigelse. Ministrene vilde have Kongen til København i den Anledning, men han havde ikke Lyst til at forlade Sønderborg, hvor han befandt sig saa vel, og han lod svare, at hvis Italieneren vilde ham noget, kunde han komme til Sønderborg. Markien kom saa med sit Følge, og det kneb svært med at skaffe Plads til dem. Maaske var Italienerne forbausede over, at Kongen opholdt sig i en saa uanselig By, men deres Forbauselse er sikkert gaaet over, da de saa den Kærlighed, hvormed Kongen blev omfattet her, hvilket gjorde et stærkt Indtryk paa

disse Mænd fra det nyoprettede Kongerige Italien, paa hvem deres egen Konges Navn virkede som en elektrisk Gnist. Jeg var Vidne dertil den første Dag af deres Ophold i Sønderborg. Der havde været stort Galataffel paa Raadhuset, og efter dette skulde Kongen fra Raadhusets Balkon modtage et Fakkeltog, der var foranstaltet af Byen. Paa den fastsatte Tid kom Toget ned ad Byens Hovedgade og opstillede sig nedenfor Raadhuset, paa hvis Balkon Kongen med Følge og Italienerne havde taget Plads. Efter en Sang talte Borgmesteren for Kongen og berørte ogsaa i sin Tale, at det var Byen en Glæde at modtage Kong Viktor Emanuels Afsendinge. Italienerne forstod selvfølgelig ikke et Ord af Talen, men da de hørte deres Konges Navn nævne, gav det et Sæt i dem alle, og i den Jubel, der fulgte paa Talen tog de fuld Andel.

Markis Torrearsa skal ogsaa for Kongen have udtalt sin Glæde over Besøget i Sønderborg, og sikkert har han og hans Ledsagere i 1864 været glade over at have været paa de Steder, hvorpaa hele Europas Øjne den Gang med spændt Opmærksomhed var rettede.

Den smukkeste Hylding, der under dette Besøg paa Als blev bragt Kongen, var et stort Fakkeltog af Bønderne paa Als og Sundeved. Henved 3000 Mennesker deltog deri; de samledes ved Mørkets Frembrud paa Dybbølsiden, hvor Faklerne blev tændte og marscherede saa over Pontonbroen til Sønderborg. Dette lange Tog med Fakler, der gav Genskin i Vandet, ydede i den stille Aften et aldeles betagende Skue. Foran Kongens Bolig standsede Toget, og en gammel Sognefoged bragte i jævne og smukke Ord Kongen og hans Gemalinde Landbefolkningens Glæde over at se dem i deres Midte. Kongens Tak var smuk; han endte saaledes:

„Nu skal I have Tak for, at I vilde hilse paa mig og min Hustru, og har I samme Tro som jeg til Danmarks retfærdige Sag, saa skal vi nok sejre."

Der laa denne Aften som altid, naar Kongen talte til Folket, et Udtryk i hans Stemme, som tydede paa, at hvad han sagde kom fra Hjertet, og derfor undlod hans Ord ikke at gøre et dybt Indtryk paa alle de tilstedeværende. Toget marscherede derefter ned til Slottet, hvor alle Fak-

lerne blev kastede i en Bunke, og det høje Baal vedblev i lang Tid at oplyse det gamle Slot og de nærmeste Omgivelser.

Før Kongens Afrejse gjorde han et stort Afskedstaffel, hvortil alle i Byen og Omegnen, der paa nogen Maade kunde komme i Betragtning, blev indbudte. Da Raadhussalen ikke nær kunde rumme alle de indbudte, var der ogsaa dækket i Hotel „Holsteinisches Haus", der laa ligeoverfor Raadhuset; Vinduerne stod aabne begge Steder, og man kunde se Folk drikke Glas med hinanden tværs over Gaden. At Lystigheden var stor navnlig i Hotellet, hvor Overhofmarschallen præsiderede, kunde man høre ned paa Gaden, og alle, der havde været med, havde moret sig storartet.

To Dage efter forlod Kongen Sønderborg; om Morgenen blev adskillige af Byens Borgere kaldte til ham og dekorerede, og de mødte nu med deres flunkende nye Dekorationer ved Havnen for at tage Afsked. Navnlig erindrer den brave Raadmand Jensen, der var i høj Grad betaget over et Ridderkors, som dinglede i et langt Baand paa hans Bryst. Dette Kors var kommen ham ganske uventet, og det varede længe, inden han besindede sig paa, at det virkelig var ham, hvem Kongen egenhændig havde hæftet Korset paa. Kongens Afskedshilsen til Sønderborgerne var kort og hjertelig.

„Tak, Børn, fordi jeg og min Hustru har haft det saa godt hos Eder; vi skal snart komme igen."

Under Kanonsalut, øredøvende Hurraraab og Svingen med Hattene gled „Falken" langsomt ud af Havnen, men saa længe den var i Sigte, blev Folk staaende paa Skibsbroen og saa ud efter den.

Kongebesøget var nu endt, men det varede længe, inden de gode Sønderborgere forvandt den Rus, de i saa mange Dage havde gaaet i, og det smagte ikke rigtigt efter alle disse Festligheder igen at tage fat paa de vante Beskæftigelser.

Jeg var endnu et Par Maaneder i Byen; men i Oktober tog jeg Afsked efter at have været dér et Aar. Jeg skulde aftjene min Værnepligt ved at gennemgaa en Reserveofficersskole paa Landkadetakademiet.

Det var med et tungt Hjerte, at jeg rejste fra det skønne Als; jeg anede ikke, at jeg om faa Aar skulde komme tilbage dertil under meget forandrede Forhold. De smukke, lyse Minder, jeg har fra dette Ophold i Sønderborg, hører til mine kæreste og ville aldrig gaa mig af Glemme.

VI

SOLDATERTID

Paa Tilbagerejsen til København besøgte jeg først min Broder i Slesvig, hvor jeg tilbragte otte meget fornøjelige Dage; han og hans unge livlige Hustru var overordentlig afholdte af alle de danske Familier, og jeg deltog med stor Fornøjelse i mange selskabelige Sammenkomster. Hjemrejsen gik over Neumünster til Kiel og derfra med Dampskib til Korsør. I Neumünster maatte jeg vente nogle Timer paa det Tog, der afgik til Kiel. Jeg gik ind paa et Hotel for at spise Frokost; dér sad en ung Mand, der ogsaa ventede paa Toget, og vi blev da enige om at fordrive Tiden med at spille Billard. Vi talte selvfølgelig Tysk, men da jeg under Spillet kom til at sige, at jeg var fra København, brast han i Latter og udbrød:

„Ja, skal vi saa ikke hellere tale Dansk, for jeg er fra Ringsted?"

Den unge Mand overtog nogle Aar efter en Købmandsforretning i Ringsted, hvor jeg en Gang har besøgt ham.

Efter halvanden Aars Forløb kom jeg da igen til København, hvor jeg traf min Moder og mine Sødskende raske og tilfredse. Jeg gensaa med Glæde Wanschers og Collins, hvor jeg blev modtaget med den gamle Elskværdighed. Videbech var efter at have taget første Del af den medicinske Embedseksamen bleven forlovet med Nana Wanscher, og de var lykkelige.

Jeg havde, som tidligere sagt, mældt mig til Optagelse paa en af de Reserveofficersskoler, som den daværende Krigsminister *Thestrup* havde faaet oprettet for at bøde paa

den Mangel paa Officerer der var i Tilfælde af en Mobilisering af Hæren. Disse Skoler oprettedes paa Kronborg, paa Frederiksberg og paa Landkadetakademiet. Uddannelsen var beregnet paa at vare otte Maaneder, og da vi i denne korte Tid skulde gennemgaa alle Grader fra Rekrutter til Officerer, maatte der arbejdes strængt, og vi blev heller ikke skaanede. Dette var noget andet end det behagelige Liv, jeg havde tilbragt i Sønderjylland. Men det var et sundt Liv; jeg havde uden at være svag dog altid været temmelig spinkel og kraftesløs, men disse otte Maaneders ihærdige legemlige Arbejde gjorde mig stærk og kraftig, og at jeg endnu den Dag idag, da jeg gaar i mit seks og halvfjerdsindstyvende Aar, er sund og kraftig, tilskriver jeg ikke lidet den Training af mit Legeme, som jeg gennemgik i disse otte Maaneder og min senere Soldatertid.

Den Skole, hvorpaa jeg blev optaget, var den anden, der afholdtes paa Landkadetakademiet. Vor Chef var Kaptain *Lund*, og Skoleofficererne var Premierløitnanterne *Valdemar Møller*, en Broder til Proprietair Møller paa Gammelgaard paa Als, samt *Freiesleben*, *Pingel* og *Christensen*. Lærere i Theori var Premierløitnanterne *Munch* og *Svane*.

Vi var omtrent hundrede unge Mennesker, der efter en kort Prøve, for hvilken dog alle de, der var Studenter, blev fritagne, blev optagne paa Skolen. Vi mødte saa ude paa Akademiet midt i December, blev fordelte til vore Korporalskabsførere, der var Underofficerer og anbragte paa vore Opholdsværelser med deres meget tarvelige Møblement, der kun bestod af Borde og Bænke og nogle store Skabe, hvor hver fik sit Rum. Vi sov paa de to store Sovesale oppe paa Loftet.

Om Morgenen Kl. 6½ blev Døren til Sovesalen slaaet op af den vagthavende Underofficer med Raabet: „Aspiranterne op!“ og inden fem Minutter maatte vi med de aller nødvendigste Klædningsstykker paa være nede paa vore Opholdsværelser for at fuldende vort Toilette. Fem Minutter efter, at vi var blevne vækkede, blev Dørene til Sovesalene lukkede af, og de ulykkelige, som ikke var komne ned, maatte saa stille til en Afrøfling for Chefen, hvilket var alt andet end behageligt. Han sagde ikke meget til Synderne, men det kom paa en saa bidende Maade, at det sved. Vi

havde i det hele en forfærdelig Respekt for ham; han tog haardt paa os, men dygtig var han saavel som vore øvrige Lærere, ellers havde de ikke kunde bragt brugbare Officerer ud af det raa Materiale, de modtog, paa saa kort Tid. Og brugbare blev vi, det mærkede vi, da vi som Officerer kom til vore Afdelinger; vi kunde vor Exercits og vort Tjenestereglement paa Fingrene, og den Frygt, som vi havde næret, at vi skulde være blevne oversete af Linieofficererne, svandt snart, da vi af dem blev modtagne som fuldstændig ligestillede Kammerater i enhver Henseende, og jeg har fra den Tid havt mine bedste Venner blandt Officererne.

Det var en fortjenstfuld Handling af Krigsminister Thestrup, at han før Krigen fik oprettet disse Skoler; thi hvordan det under Krigen vilde have set ud uden denne Tilvækst til Hærens Officerskorps, fatter jeg ikke. Der var endda Mangel nok paa Officerer især efter Dybbøl og Alsaffairerne, hvor saa mange faldt eller blev fangne.

De otte Maaneder, jeg tilbragte paa Officersskolen, oplevede jeg meget lidt udenfor denne. Vi var fuldt optagne fra Morgen til Aften og vor meste Fritid sov vi. Naar jeg undtager min egen Familie, deltog jeg ikke i nogen Selskabelighed; Wanschers og Bangs var de eneste Steder, hvor jeg kom og en Gang imellem hos Collins; min Ven Jonas traf jeg i Reglen hos Wanschers, hvor han kom daglig.

Jeg befandt mig iøvrigt vel ved dette Liv; der var udmærket Kammeratskab mellem os Aspiranter, og vi hjalp hinanden, hvor vi kunde. Penge havde vi jo ikke mange af, men var en Kammerat i Bekneb, savnede han aldrig Hjælp. Vi havde forresten ingen Sorger eller Bekymringer, alt drejede sig om Tjenesten; vi skulde om Aftenen være i Seng Kl. 10, men vi kunde faa Nattegn til længere ud paa Aftenen, men det blev ikke benyttet meget; vi længtes efter at komme i Seng og faa sovet ud for næste Dag at tage fat med friske Kræfter.

En meget morsom Scene oplevede vi en Morgen i April Maaned, da vi stod opstillede i Kasernegaarden for at marschere ud paa Fælleden. Der havde været Studenterkarneval om Natten, hvori tre af Aspiranterne havde faaet Tilladelse til at deltage; de var endnu ikke komne hjem, da vi stillede, og vi var alle meget opfyldte af, hvordan det

vilde gaa Synderne for dette uhørte Brud paa Disciplinen. Ligesom vi skulde afmarschere, gik Porten op og ind sneg sig de tre Syndere, en som Pjerrot, en som Harlekin og den tredie som spansk Ridder. Noget bedrøveligere end disse tre Skikkelser, navnlig den spanske Ridder, har jeg aldrig set. De søgte at gøre sig saa smaa som muligt og krøb bogstavelig afsted langs Murene. Da der endnu ikke var kommanderet: „Ret!" blev de modtagne af en vældig Latter, hvori selv Kaptainen og Officererne deltog, men kun et Øjeblik. Kaptainen betænkte sig lidt, kommanderede saa Synderne op at klæde sig om og saa straks gaa ud paa Fælleden, hvor de fik en drøj Tur at gennemgaa af alle Kammeraternes Latter og Spottegloser. Kaptainen sagde ikke et Ord til dem, før vi kom hjem i Kasernegaarden. Da fik de en ordentlig Overhaling og blev dikterede otte Dages Kasnearrest; de maatte altsaa ikke forlade Kasernen i Fritiderne. Da de alle tre havde deres Familie i Byen, hvor de altid tilbragte deres Fritid, var Straffen følelig nok for dem.

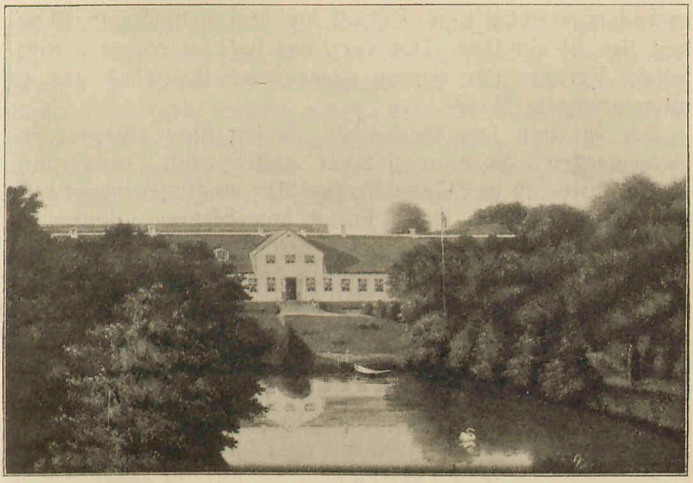
En af dem af mine Kammerater, jeg sluttede mig mest til, var en juridisk Kandidat *Christensen*, en Søn af den bekendte Bondeven og Politiker *Balthazar-Christensen*, der ejede Ejendommen Grøndal ude mellem Frederiksberg og Brøndshøj. Jeg var nogle Gange hjemme med ham i hans Familie, hvor jeg blev modtaget med stor Elskværdighed, og hvor der var stor Ungdom, saa der var altid fornøjeligt at komme. Christensen var et prægtigt Menneske, afholdt af os alle; han deltog i Krigen som Adjudant ved 21de Bataillon, men faldt i en Forpostfægtning udenfor Fredericia.

De otte Maaneder paa Officersskolen forløb hurtigt; ikke faa af Aspiranterne faldt i denne Tid fra; enten blev de afskedigede som umulige, eller ogsaa blev de kede af den strænge Tjeneste og tog selv deres Afsked. Ved den afsluttende Eksamen faldt der ikke saa faa, saa at vi ikke var stort mere end Halvdelen, der blev Officerer; vi blev midt i August 1862 udnævnte til Sekondløitnanter i Infanteriets Krigsreserve.

Af de 56 Aspiranter, som blev udnævnte til Officerer, lever endnu en Snes Stykker, af hvilke en er Generalmajor *Lemvigh*, den eneste, som endnu er i Tjenesten. I Krigen faldt, saa vidt jeg véd, 10, et stort Antal af de 56. Til næ-

ste Aar kan vi fejre vort 50aarige Officersjubilæum, og hvis jeg lever saa længe, skal jeg se at faa samlet saa mange som muligt af de efterlevende til en lille Fest.

Jeg skulde nu se at komme ind i Stilling, men foreløbig viste der sig intet; da jeg ikke kunde gaa og drive og maatte fortjene noget, søgte jeg i Mangel af andet en Huslærerplads paa en Herregaard paa Sjælland, der var godt lønnet, og hvor jeg kun skulde læse 3 à 4 Timer daglig med en svag Dreng. Desuden skulde jeg det næste Aar ind at gøre Tjeneste ved min Afdeling. Jeg besluttede da indtil den Tid at tage mod denne Plads og efter min Militærtjeneste søge at faa en Stilling ovre i Slesvig. Jeg blev antaget til Pladsen, og efter at have tilbragt en Maaneds Ferie hos min Onkel Knudsen i Gislev, tiltraadte jeg den i Efteraaret. Dette Skridt, som jeg meget betænkelig gjorde, blev imidlertid til en stor Lykke for mig, idet jeg der lærte min tilkommende Hustru at kende.

ØDEMARK 1862

VII

ØDEMARK

ØDEMARK, hvor jeg blev Huslærer, ligger en Mil Nord for Sorø i en smuk Egn ikke langt fra Tersløsegaard, Holbergs bekendte Ejendom. Gaarden ejedes af Kammerraad *Petersen;* han stammede fra Augustenborg, hvor hans Fader havde været Kok hos Hertugen, Fader til de to Landsforrædere, med hvem Petersen i sine Drengeaar havde været Kammerat og deltaget i deres Undervisning. Han blev derfor i 1848 beskyldt for at nære Sympati for sine Barndoms Legekammerater, men intet kunde være urigtigere; han var dansk med Liv og Sjæl og bedømte Prinserne meget strengt. Han var en meget dygtig Landmand og havde drevet den temmelig forsømte Gaard op til en Mønstergaard, og han var i høj Grad agtet og anset af sine Standsfæller. Hans Hustru var født *Kierulf,* Datter af en Købmand i Slagelse, hvor hun i sin Ungdom var bekendt

som den smukke Line Kierulf, og hun beholdt sin Skønhed lige til sin Død. Det var i det hele et meget sympatetisk Ægtepar, der opdrog deres store Børneflok paa en mønsterværdig Maade.

Det var den 1ste November, da jeg blev afhentet paa Banegaarden i Sorø, og det var med spændt Forventning, at jeg kørte ind paa Gaarden. Jeg blev modtaget meget venligt og var efter faa Dages Forløb som hjemme i denne Familie, hvor alt var saa jævnt og naturligt.

Jeg har aldrig kendt noget Sted, hvor der fandtes saadan en Ro og Orden over alt baade inde og ude. Tjenestefolkene, af hvilke mange var gamle i Gaarde, var høflige og venlige, og alt Arbejde paa Gaarden gik som efter en Snor. Petersen kunde nok engang imellem blive noget heftig og fare op mod en eller anden, der havde forset sig, men det gik hurtigt over, og han fortrød det altid bag efter.

Petersens var meget velstaaende og førte et gæstfrit Hus, hvor alle Omegnens Folk var velkomne. Det var mest Landmandsfamilier, der kom paa Gaarden, og Samtalen mellem Mændene drejede sig mest om Landvæsenet. Da dette egentlig ikke interesserede mig videre, søgte jeg til Damerne, og der morede jeg mig bedre. Fru Petersen havde mange Interesser, som blev delte af Døttrene, og jeg tilbragte mange fornøjelige Timer sammen med dem. Sønnerne var voksne paa min Elev nær og var ikke hjemme og heller ikke de to ældste Døttre, der begge var gifte med Landmænd. I Hjemmet var der to voksne og en ukonfirmeret Datter, med hvem jeg ogsaa læste nogle Timer om Dagen.

Den næstyngste af Døttrene hed *Ida*, hvis elskværdige, blide Væsen straks den første Dag gjorde et dybt Indtryk paa mig, og min Sympati for hende blev snart til Kærlighed, som til min usigelige Glæde blev delt af hende.

Vi udtalte imidlertid ikke vore Følelser for hinanden; det skete først ved min Afrejse. Jeg kunde jo nok begribe, at jeg, der for Øjeblikket var aldeles uden Udsigter, ikke kunde være nogen kærkommen Svigersøn i dette Hus, men da vi var visse paa vore Følelser for hinanden, lagde vi Baand paa os selv. Mærkelig nok lagde hverken Forældrene eller Søstrene Mærke til, hvordan vi havde det med hinanden, og da jeg først efter tre Fjerdingaars Ophold i Huset

bad Forældrene om hendes Haand, blev de meget forbausede, da de ikke havde havt nogen Anelse om, hvilke Følelser vi nærede for hinanden. De blev, som jeg havde tænkt mig, ikke videre glade, men da de snart indsaa, at det ikke var nogen flygtig Forelskelse, men en alvorlig Følelse, gav de deres Samtykke og viste mig lige til deres Død saa megen Velvillie og Godhed, at jeg altid vil være dem taknemmelig.

Som man kan tænke sig, var det en meget lykkelig Tid, jeg tilbragte paa Ødemark; kun kneb det for mig, da Ida om Vinteren tilbragte et Par Maaneder i København for at uddanne sin smukke Sangstemme. Jeg vidste nemlig, at der i København var en ung Mand, der meget gærne vilde have hende, og med hvem hun kom meget sammen, men da hun ved sin Hjemkomst modtog mig med det samme kærlige Blik, med hvilket hun tog Afsked med mig, da hun rejste, blev jeg beroliget, og jeg fik ogsaa senere at vide, at hun aldrig havde brudt sig om denne forresten i enhver Henseende hæderlige unge Mand.

Ja, min kære, uforglemmelige Hustru! hvor var vi dog lykkelige i de fire Aar, vi var forlovede, og i de seks og tyve Aar, Vorherre undte os at leve sammen som Ægtefolk, og hvor delte Du ikke trofast baade gode og onde Dage med mig, og hvor var vi ikke Gud taknemmelige for de gode, prægtige Børn, han skænkede os, og som vi havde saa megen Glæde af! Desværre maatte Du jo skilles fra mig i en forholdsvis ung Alder, men selv om jeg nogle Aar efter din Død giftede mig igen, fordi jeg ikke kunde finde mig i at leve alene, da alle mine voksne Børn havde forladt Hjemmet og var komne ud i Verden, saa har Mindet om Dig dog altid været mig dyrebart!

Baade min Hustru og alle hendes fem Søstre døde temmelig unge, hendes to Brødre leve derimod endnu. Den ældste Broder, der overtog Ødemark efter sin Fader, døde for et Aar siden. Nu ejes Gaarden af en af hans Sønner.

Den af mine Svogre, som jeg kom til at staa nærmest, var Ingeniør *Theodor Jochimsen,* der var gift med min Hustrus yngste Søster. Han var foruden at være en meget dygtig Mand, en sjælden nobel og rettænkende Karakter.

Han døde for nogle Aar siden som Etatsraad og Stadsingeniør paa Frederiksberg.

Om Sommeren 1863 blev jeg saa, som jeg havde ventet, indkaldt til at gøre en Maaneds Tjeneste ved min Afdeling, og forlod saa Ødemark, hvor jeg havde levet saa lykkelig en Tid.

VIII

FREDERIK DEN SYVENDES DØD

Jeg var bleven ansat ved 18de Bataillon, det gamle 2det Jægersorps, denne Afdeling, som fra forrige Krig havde en saa smuk Krigshistorie, som den heller ikke gjorde til Skamme i 1864. Bataillonen var en af de Afdelinger, der var mest i Ilden og havde det største Tab i Krigen. Den modtog Fjenden, da han den 1ste Februar gik over Ejderen, og det var den Afdeling, som paa den sidste Slagdag paa Als den 29de Juni havde den haardeste Kamp at bestaa.

Jeg var meget glad over at være bleven ansat ved denne Afdeling, dels paa Grund af dens smukke Fortid, og dels fordi den for en stor Del bestod af mine kære Landsmænd, Kulsvierne oppe fra Frederiksborgegnen, og jeg jo fra min Barndom kendte disse prægtige Folk.

Efter nogle Dages Øvelse paa Fælleden, blev vi lagte i Kantonnement i Københavns Omegn; jeg blev indkvarteret hos Grosserer *Adolph* paa hans store, dejlige Villa i Gentofte. Han var straks noget gnaven over, at han skulde have Indkvartering paa sit Landsted, men det gik snart over, og saavel jeg som mit Mandskab havde det udmærket i den Tid, vi var der.

Da Maaneden var omme, blev seks af os indkaldte Officerer opfordrede til at gøre endnu 3 Maaneders Tjeneste; da jeg ikke havde noget at forsømme dermed og Soldaterlivet interesserede mig, gik jeg ind derpaa, men denne Tjeneste kom rigtignok til at vare adskilligt mere end 3 Maaneder.

Det var en urolig og spændende Tid. Rigsraadet var samlet, og der førtes Forhandlinger om en Fællesforfatning for Danmark og Slesvig; den gik ud paa, at Slesvig vel skulde beholde sin Selvstændighed, men at det dog sammen med Kongeriget skulde staa som en Enhed lige overfor de tyske Forbundslande. Dette erklærede det tyske Forbund som ulovligt, og allerede den 1ste Oktober, endnu før Fællesforfatningen var vedtaget, havde det tyske Forbundsraad besluttet en Exekution mod Danmark, men som dog endnu ikke var iværksat. Der blev derfor i denne Tid selvfølgelig politiseret meget i København, og i Studenterforeningen, hvor jeg i Reglen spiste til Middag, gik Bølgerne højt.

Den 13de November blev Fællesforfatningen vedtaget i Rigsraadet, og samme Dag kom der Meddelelse om, at Kongen laa farlig syg paa Lyksborg, hvor han havde tilbragt en Del af Efteraaret. Paa en Rejse, hvor han havde gennemrejst hele Dannevirkestillingen, var han bleven angrebet af Rosen i Ansigtet, som man ikke straks ansaa for noget, men som snart antog en faretruende Karakter.

Søndagen den 15de November var jeg med mit Kompagni paa Vagt paa Hovedvagten, som den Gang laa paa Kongens Nytorv. Mørk og trist, som Dagen var, var ogsaa Stemningen i Hovedstaden. Man vidste nu, at Kongen laa for Døden, som man hvert Øjeblik ventede at modtage Efterretning om. Paa Hovedvagten modtog vi stadig Telegrammer fra Lyksborg med Meddelelse om Kongens Befindende, og derfor var hele Torvet om Eftermiddagen fuldt af Folk, der afventede Efterretningerne. Saasnart et Telegram kom, gik jeg ud og læste det op for de nærmest staaende, og snart blev det bekendt over hele Torvet.

Da Dødsbudskabet saa endelig om Aftenen kom, gik jeg stærkt bevæget ud og meddelte det til Mængden. Et dybt Suk og en undertrykt Hulken gik igennem den store Menneskemasse, som efterhaanden spredte sig til alle Sider for at bringe den sørgelige Efterretning ud over Byen.

Aldrig i mit Liv har jeg været grebet stærkere af noget end af denne Sorg hos et Folk over en elsket Konges Bortgang, og man saa nu tydeligt, hvor afholdt Kongen var. Min Bevægelse blev endnu større ved en lille Begivenhed, der indtraf efter Mængdens Bortgang. Min Kompagnichef, Kap-

tain *Schow*, der var kommen til mig paa Vagten, stod netop sammen med mig ved den Side, der vendte mod Store Kongensgade, da vi blev opmærksomme paa en gammel Mand med hvidt Skæg, som blev staaende og endelig halv højt udbrød: „Nu kommer der tunge Tider over Danmark!" Med disse Ord vendte han sig om og gik langsomt ned ad Gaden.

Ja, der kom i Sandhed tunge Tider over Danmark. Frederik VII døde i det alleruheldigste Øjeblik; han havde ikke underskrevet Fællesforfatningen og Alliancetraktaten med Sverrig og Norge vilde den svenske Konge ikke underskrive nu, da Frederik VII var død. Da Dannevirkestillingen var beregnet paa fremmed Hjælp, fordi den danske Hær alene ikke var stor nok til at forsvare den, blev Følgen deraf, at vi ikke i Længden kunde holde den. Om Fællesforfatningens Værd var der meget delte Meninger, men de fleste mente dog, at den vilde være til Gavn baade for Kongeriget og for Slesvig, hvis vi maatte faa Lov til at bringe den ud i Livet.

Foreløbig havde Kong Kristian den Niende bedet om Betænkningstid til at underskrive den, og da han den 17de November fra Balkonen paa Kristiansborg Slot af Konseilspræsidenten blev proklameret som Konge, raabte mange: „Underskriv! Underskriv!" Men han gjorde det dog først Dagen efter.

Frederik den Syvendes Død vakte stor Sorg over hele Landet, men intet Sted mere end i Sønderjylland, hvor han særlig var afholdt. Dette viste sig navnlig, da hans Lig førtes fra Lyksborg til Flensborg, for derfra paa Dampskib at overføres til København. Et uoverskueligt Tog fra By og Land ledsagede Ligvognen til Fods den over en Mil lange Vej; da Toget henad Aften naaede Flensborg, var hvert Hus illumineret i de Gader, det passerede, og mange Huse var behængte med sorte Drapperier. Alle stod med blottede Hoveder, da Ligvognen passerede, og da Kisten blev bragt ombord paa Panserskibet „Absalon", blev en Sang afsungen og Musiken spillede en Koral.

Ligkisten sattes paa en Katafalk paa Dækket, hvorom under hele Overfarten til København stod en Æresvagt af Garden.

Ved Ankomsten til København blev Kisten bragt ned paa en stor med sort Klæde betrukken Pram, og da det blev Aften, blev denne af en lille Damper bugseret ned gennem Havnen. Det var et uforglemmeligt Skue, denne Ligfærd i den mørke Aften frembød. Paa begge Sider af Havnen var der tændt utallige Fakler, der kastede deres flakkende Lys ud over det mørke Vand og Fartøjet, paa hvilket Kongens Kiste stod høit og frit.

Tusinder af Mennesker stod med blottede Hoveder og betragtede i Taushed og med Sorg i Ansigterne dette enestaaende Ligtog. Fartøjet sejlede gennem Kanalen ned til Kristiansborg Slot, hvor Liget i 14 Dage laa paa Parade, og forbi hvilket Tusinder og atter Tusinder af Hovedstadens og Landets Befolkning defilerede.

Berlingske Avis indeholdt Dagen efter Kongens Død følgende:

„En tung Skæbne har hjemsøgt Danmarks Land og Folk. Livets og Dødens Herre har i Gaar Eftermiddag kaldet Hans Majestæt Kong Frederik den Syvende til sig. I næsten 16 Aar bar Kongen Kronen og førte Sceptret til Folkets Hæder og Lykke som faa danske Konger før ham. Men mere end nogen anden Konge skylder det danske Folk Kong Frederik den Syvende; thi det var ham, som skænkede det Friheden, som værnede om den, og som kun kendte ét Formaal: at erhverve sig Folkets Kærlighed. Og denne Kærlighed, hvori han søgte sin bedste, sin eneste Støtte, blev ham ogsaa til Del i fuldeste Maal. Det var et inderligt, hjerteligt, uopløseligt Baand, som knyttede Kongen til Folket og dette til ham, og som gjorde dem begge stærke.

Over hele Landet vil Budskabet om denne uventede Død vække den dybeste Sorg. Og selv udenfor vort Lands Grænser vil det blive modtaget med Vemod; thi Kong Frederik den Syvendes Forhold til sit Folk, hans Trofasthed mod givne Løfter, hans urokkelige Fastholden ved det Friheds-brev, han skænkede Folket, vakte fremmede Nationers Beundring og indgød dem Agtelse for det Folk, der besad en slig Fyrste. Kong Frederik den Syvende er nu indgaaet til sine Fædre. Med ham er den gamle berømte Stamme, der i Aarhundreder har hersket i Danmark, uddød; han var

dens sidste Skud. Aar og Aarhundreder vil svinde; Mindet om mangen Stordaad vil forgaa, men Kong Frederik den Syvendes Navn vil leve; thi fra hans Regering regner det danske Folk sine Frihedsaar.

Hans Minde vil evig være velsignet."

IX

PAA FORPOST VED EJDEREN

Da Fællesforfatningen var bleven underskreven af Kongen, var Krigen vis, og Hæren blev nu mobiliseret. Bataillonerne blev omdannede til Regimenter, der hver bestod af 2 Bataillioner. Chef for 18de Regiment, som det nu kom til at hedde, blev Oberstløitnant *Hirsch*, der tidligere var Chef for Bataillonen. Major *Lundby* blev Chef for Regimentets første Bataillon og Kaptain *Weyhe* for den anden Bataillon. Jeg stod ved 2det Kompagni, hvis Chef var Kaptain *Schow*. Han var en dygtig Officer, men en meget streng Mand. Foruden ham var vi tre Løitnanter ved Kompagniet, en Linieofficer, Løitnant *Voldby*, og to Reserveofficerer, Løitnant *Rasmussen* og jeg. Voldby var et livsglad, fornøjeligt Menneske, der var meget afholdt af Kompagniet og ofte var Mellemmand mellem Kaptainen og en eller anden ulykkelig Synder, der havde forset sig og kunde takke Voldby for, at han slap saa let fra det. Kaptainen havde i den første Krig mistet den højre Arm, men han havde ved sin Energi og Jærnvillie bragt det saa vidt, at han med sin venstre Arm udrettede mere end de fleste andre Mennesker med to Arme; man kunde ikke gøre ham mere imod end ved at tilbyde ham Hjælp, f. Ex. til at hjælpe ham sin Overfrakke paa. Han frabad sig altid den Slags Hjælp paa en saadan Maade, at man ikke let tilbød ham den anden Gang. Om han end ikke var afholdt af Kompagniet, saa var han dog i høj Grad respekteret, og vi var sikre paa, at han altid vilde føre os paa en Maade, der vilde blive til Ære for os. Vi gjorde derfor ogsaa alt, hvad der stod i vor Magt for at opfylde vor Pligt.

Vi skulde rejse den 13de December, det vil sige Regi-

mentets første Bataillon, hvortil 2det Kompagni hørte; 2den Bataillon var rejst Dagen i Forvejen. Efter at jeg havde taget Afsked med min Familie, gik jeg om Aftenen til Wanschers for at sige Farvel. Min gode Ven, *Videbech,* nu Husets Svigersøn, havde meldt sig som Læge til Armeen og var til min store Glæde bleven ansat ved 18de Regiment; han var rejst med 2den Bataillon. Hans Kæreste var jo noget forknyt, men jeg trøstede hende med, at Lægerne ikke var saa udsatte for at blive skudte som vi andre. Der faldt ogsaa kun én Læge under Krigen. Fra Wanschers gik jeg op i Studenterforeningen, hvor jeg traf en Del Bekendte, der straks skillingede sammen til en Bolle Punsch for at fejre min Afrejse. Jeg kom først til mit Logis Kl. 2 om Natten, og da vi skulde stille Kl. 5, kom jeg selvfølgelig ikke i Seng. Jeg havde i den Tid, jeg var i København, boet ude i Nyboder hos en af Holmens Folk, og denne brave Mand og hans Hustru stod op, da jeg kom, og Konen dækkede et Frokostbord, hvor vi nok saa fornøjeligt spiste og drak, til jeg skulde afsted til Sølvgades Kaserne, hvor Bataillonen laa. I Mulm og Mørke drog vi saa afsted til Banegaarden og kom i Toget, som straks afgik til Korsør. Bataillonschefen, Major *Lundby*, havde før Afmarschen talt et Par Ord til Folkene i Kasernegaarden og udbragt et Leve for Konge og Fædreland, men der var ingen Klang i de Hurraer.

Ved Ankomsten til Korsør kom vi ombord i to af Marinens Dampskibe, som skulde føre os til Eckernförde. Da det imidlertid blev temmelig sent, inden vi kom afsted, og det blæste stærkt, sejlede Skibene den Dag ikke længere end til Svendborg, hvor vi alle kom i Land og blev indkvarterede i Byen om Natten. Vi Officerer var under Sejladsen blevne indbudte til Middag af Søofficererne og var lige staaede fra Bordet, da Skibene lagde til ved Svendborg Skibsbro. Jeg fik Indkvarteringsbillet til Læge *Møller* (død som Distriktslæge), og stor var denne brave Mands Sorg over, at jeg aldeles ingen Appetit havde til al den dejlige Mad, som hans Hustru havde lavet til deres Indkvartering; imidlertid satte jeg mig til Bordet, spiste kun lidet, men drak mange Skaaler med min Vært, saa jeg kom i Seng i en temmelig omtaaget Tilstand. Næste Morgen gik vi ombord i Bælgmørke

og styrede nu lige mod Eckernförde, hvor vi ankom hen paa Eftermiddagen. Da vi skulde ud paa Landet, afmarscherede vi straks og lod „Den tapre Landsoldat" lyde gennem Gaderne, sikkerlig til liden Glæde for Byens mange Hjemmetyskere.

Kompagniet skulde til Herregaarden Himmelmark, der laa en Milsvej fra Byen. Dygtig forasede kom vi dertil om Aftenen; Folkene var jo endnu ikke vænnede til de tunge Tornistre og Vejene var i opblødt Tilstand. Da vi kom til Gaarden, blev vi modtagne af en Mand, der navngav sig som en Broder til Ejeren, der var bortrejst; han sagde til Kaptainen, at der umulig var Plads til mere end det halve Kompagni; Voldby og jeg maatte saa traske videre med vore Delinger, medens Kaptainen og Løitnant Rasmussen blev paa Gaarden. Kaptainen vilde egentlig straks have forladt Gaarden med hele Kompagniet; han syntes at være meget pinlig berørt ved Synet af den Mand, der modtog os og tiltalte ham meget brysk, hvad der ellers ikke var hans Vane ligeoverfor fremmede. Voldby og jeg talte derom og kunde ikke begribe, hvad der gik af ham. Dagen efter fortalte han os, at Manden var en af hans gamle Kammerater fra Landkadetakademiet, som i 1848 var gaaet over til Oprørerne, hos hvem han under Krigen var avanceret til Major. Han havde imidlertid faaet Amnesti og boede nu hos Broderen; hans Navn var *Wasmer*.

Voldby og jeg kom saa endelig til den Landsby, der var os bleven anvist, fik fat paa Bondefogden og fik vore Folk indkvarterede, hvad der ikke var let. Da vi havde faaet Folkene anbragt, gik vi hen til en større Gaard, der beboedes af en Familie udenfor Bondestanden. Efter nogen Vanskelighed blev vi modtagne meget koldt, og vi kunde nok mærke, at det var en tysk Familie. Vi saa først kun Manden og Konen. Medens vi spiste i Dagligstuen, hørte vi Stemmer af unge Piger i Sideværelset og vi besluttede at faa dem frem. Da vi havde spist, satte Voldby, der sang og spillede smukt, sig hen til et aabent Fortepiano og begyndte at spille. Lokkede af Musiken kom to unge Damer ind, som vi snart blev gode Venner med, Forældrene tøede ogsaa op, vi blev de bedste Venner af Verden, og det endte med, at Voldby spillede firhændig med den ene Datter.

Næste Dag marscherede vi Syd paa og kom til den store Landsby Gettorf, der ligger en Mil fra Ejderen. Her stod vi en meget lang Tid og ventede paa at blive indkvarterede; vor Kaptain var meget vred derover, thi hvor stræng han end var, sørgede han altid meget omhyggelig for sit Mandskab, og han gik aldrig til sit eget Kvarter, før hele Kompagniet var anbragt, skøndt vi Løitnanter godt havde kunnet besørget det. Endelig fik vi da Kvarterbilletterne; og Voldby og jeg skulde til Kroen med en Del af Mandskabet. Medens vi stod og ventede, havde vi truffet nogle af vore Bekendte af Regimentets 2den Bataillon, der havde forladt København Dagen før os. Blandt disse var den senere Skolebestyrer *Bredsdorf* i København; han var da kun Menig, men blev senere Løitnant. Efter Aftensmaden indbød vi Bredsdorf og et Par andre til at drikke en Toddy med os. Dette lille Sold omtaler Bredsdorf i sine Skildringer fra Krigen, og navnlig omtaler han sin Skuffelse, da han skulde i den Seng, som han mente at have sikret sig, men fandt denne optaget af to Kammerater, der grinende forsikrede ham, at de laa ganske udmærket. Heraf sluttede han, at i Felten sørger enhver 1) for sig selv og 2) *kun* for sig selv.

Fra Gettorf gik Vejen ned mod Eideren, hvor vi skulde passe paa Tyskerne og forhindre dem i at gaa over denne, hvis de skulde forsøge derpaa. Det var Sachsere og Hannoveranere, der stod paa Holstens Grund. Voldby og jeg kom med vore Delinger til at ligge paa en stor Herregaard, Warleberg, der kun laa et Par Hundrede Alen fra Ejderen eller rettere Ejderkanalen. Kaptainen og Løitnant Rasmussen laa paa et Par mindre Gaarde med Resten af Kompagniet. At modtage en Indkvartering paa noget over 100 Mand med fuld Forplejning er ikke nogen Spøg selv paa saa stor en Gaard som Warleberg, og vor Vært var heller ikke glad derover, men tog det med Anstand, endskjøndt han var en fuldblods Slesvigholstener. Hele Mejeriet blev indrettet til Opholdsstue for Mandskabet, medens Høloftet over Kostalden blev deres Sovekammer. Underofficererne fik Gartnerboligen at raade over og vi Officerer to hyggelige Værelser i Hovedbygningen. Da vi vidste, at vor Vært havde Familie, havde vi smigret os med at skulle leve hyggeligt sammen med denne, men heri blev vi højlig skuffede, da han

straks erklærede, at han helst ønskede, at vi fik vore Maaltider anrettede i vore egne Værelser. Hertil kunde vi jo intet sige, og i de omtrent 14 Dage, vi tilbragte paa Gaarden, saa vi, saa utroligt det end kan lyde, ikke det mindste til Familiens kvindelige Medlemmer, som i den Tid var hermetisk indelukkede. Forresten havde vi det upaaklageligt; baade Befalingsmænd og Menige fik en rigelig Forpleining uden nogen Indsigelser.

Da Vejret var meget mildt, blev Dagene anvendte til Øvelser i Marken, hvortil Folkene, af hvilke de fleste ikke havde været til Tjeneste i flere Aar, nok kunde trænge, og Kaptainen skaanede os ikke. Vi kom hjem hver Middag saa forasede og snavsede som det var muligt, da pløjede Marker just ikke er det behageligste Sted at holde Øvelser paa i en fugtig December Maaned; men nyttige var Øvelserne ogsaa af den Grund, at de holdt Folkene i Aande og gav dem nok at bestille med at pudse om Eftermiddagen; naar dette var overstaaet, var de for trætte til at hengive sig til nogen Slags Udskejelser. Tyskerne hørte og saa vi ikke noget til, endskøndt vi vidste, at de ikke var langt borte. Voldby og jeg morede os med at skyde til Skive med en gammel Revolver, jeg havde købt hos en Marskandiser i København; den kunde rigtignok ikke skyde længere end ti Skridt, men den reddede dog senere mit Liv.

Medens vi laa paa Warleberg, fik vi vore Oppassere, der endnu ikke var mødte ved vor Afrejse fra København. Det var ved deres Ankomst, at jeg for første og rimeligvis ogsaa for sidste Gang spillede Kort om Mennesker, og da jeg altid har været uheldig i Kortspil, var jeg det ogsaa denne Gang, som Fremtiden viste. Alle Oppasserne til vort Regiment var sendte til Eckernförde, hvorfra de var dirigerede til de Gaarde, hvor der laa Officerer. Da vi laa sydligst, var der kun to tilbage, da de kom til os. Som vi en Dag drev vor sædvanlige Sport efter Middagen, at spille Tomandswhist, hver med en blind Makker, raabte Voldby, idet han saa ud af Vinduet: „Hurra! Der har vi vore Oppassere!“ Jeg saa da ogsaa bemældte to Herrer komme op ad Gaarden, den ene en høj flot Karl med store engelske Bakkenbarter, den anden en lille uanselig Fyr. Voldby vilde straks tilegne sig den store, men jeg gjorde ham opmærk-

som paa, at det ikke var kammeratlig handlet af ham at tage den bedste, fordi han var ældre Officer end jeg. Han indrømmede Rigtigheden deraf, og vi blev enige om, at den, der vandt den Rubber, vi var i Færd med, skulde vælge først. Jeg vandt og valgte naturligvis den flotte. Voldby maatte nøjes med Undermaaleren. Imidlertid opdagede vi snart, at denne sidste, en jysk Bondekarl, var en ren Perle af en Oppasser, medens min, en københavnsk Blikkenslagersvend, var i høj Grad upaalidelig og skaffede mig mange Ærgrelser. Dertil var han i høj Grad fejg, saa blot Lyden af et Skud kunde skræmme ham langt bort.

Juleaften var alle Officererne samlede til en fornøjelig Julefest i Gettorf, hvor der blev drukket mange Skaaler for Krigens heldige Udfald, for Fædrelandet, vore Hjem o. s. v. Stemningen var i høj Grad løftet, og glade og fornøjede skiltes vi langt ud paa Natten. Det var den sidste Juleaften for ikke faa af de tilstedeværende.

Uagtet vi havde det godt paa Warleberg, længtes vi dog efter Forandring, og denne kom da ogsaa, idet Kompagniet mellem Jul og Nytaar fik Ordre til at marschere til Herregaarden Lindau, der ejedes af den bekendte *Ahlefeldt*, en af Førerne for det tyske Parti i den slesvigske Stænderforsamling. Vi var just ikke henrykte over at skulle indkvarteres hos en saa højadelig Familie, som desuden var saa tysksindet, men vi blev behageligt overraskede over den Modtagelse, vi fik der. Vi afmarscherede fjerde Juledag om Morgenen fra Warleberg, efter at vi havde taget en meget venlig Afsked med vor Vært, der takkede os meget for den gode Disciplin, vi havde holdt paa Gaarden, han havde ikke en eneste Klage at fremføre over vore Folk. Vi takkede paa vor Side for den gode Behandling og bad ham bringe en Hilsen til Husets Damer, hvilket han med et ironisk Smil lovede. Havde vi Løitnanter end ikke havt megen Glæde af kvindeligt Selskab paa Warleberg, saa var det modsatte Tilfældet med vort Mandskab; Gaardens mange Piger var aldeles væk i vore Jenser, og der fældedes mange Taarer ved deres Afmarsch. Soldaterne drog ogsaa ugerne bort fra Gaarden, hvor de havde havt det bedre, end de nogensinde senere fik det under Krigen.

Det havde sneet stærkt om Natten, saa Marschen var me-

get besværlig, og først henimod Middag kom vi til Lindau, hvor vi blev modtagne af Ejeren, som underrettede Kaptainen om, at han ikke selv boede paa Gaarden men paa en nærliggende Ejendom og henviste os til sin Neveu og Svigersøn af samme Navn, der beboede Gaarden. Dermed forsvandt han, og vi saa ham ikke senere. Voldby og jeg skulde med vore Delinger bo paa Gaarden; Kaptainen og Løitnant Rasmussen drog til en nærliggende Gaard. Efterat vi havde faaet vore Folk anbragte i Mejeriet, blev vi af en ventende Tjener førte over i Hovedbygningen og viste ind i to elegant møblerede Værelser paa første Sal, hvor vi skulde bo. Snavsede og tilsølede af Marschen vovede vi næppe at træde paa de fine Gulvtæpper, men af Hensyn til Tjeneren lod vi, som om vi var vante til at bebo saadanne Gemakker. Det lifligste Syn, som mødte os i Værelset, var et elegant dækket Frokostbord, der saa i høj Grad indbydende ud; navnlig tiltalte adskillige interessant udseende Flasker os meget. I en Fart fik vi ved vore Oppasseres Hjælp Støvlerne af og Morgenskoene paa og lod Frokosten vederfares al Retfærdighed.

Da vi efter denne havde faaet vore Piber tændte og gjort os det mageligt i hver sin Lænestol, traadte Tjeneren ind med Hilsen fra sin Herre, om det var D'hrr. Løitnanter belejligt at modtage hans Besøg. Vi saa forbausede paa hinanden og troede straks, at han vilde gøre Nar af os, men da han med dyb Alvor ventede paa vort Svar, sagde vi, at det vilde være os en Glæde. Vi fik i en Fart vore Støvler og Uniformer paa; mit Forslag om at tage Sabel og Chakot paa og modtage den høje Herre i denne Paaklædning blev forkastet af Voldby. Vi var næppe færdige med vort Toilette, før der blev banket paa Døren og en ung smuk Mand med et overordentlig tiltalende Væsen traadte ind, bød os med udsøgt Artighed Velkommen til Lindau og haabede, at vi vilde gøre ham og hans Hustru den Glæde at spise til Middag sammen med dem og i det hele lade, som om vi var hjemme paa Gaarden. En saadan Venlighed havde vi ikke ventet at møde hos en saa bekendt tysksindet Familie; vi takkede varmt for hans store Venlighed. En Time efter lod vi os melde til en Genvisit og hilste paa Damerne; disse var den unge Frue og en gammel Tante, der modtog os med samme Elskværdig-

hed som Husets Herre. Om Eftermiddagen flyttede Kaptain Schow, der var meget misfornøjet med sit Kvarter, ifølge Indbydelse ogsaa til Lindau, og vi tilbragte saa nogle overordentlig behagelige Dage her. Efter den udmærkede Middag, som vi fik hver Dag, spillede vi om Aftenen Kort, og naar vi saa om Aftenen kom op paa vore Værelser, stod der alle Ingredienser til en Toddy og fine Cigarer og vi tilbragte saa nogle behagelige Timer sammen, inden vi gik i Seng. Men al denne Herlighed varede desværre kun kort, ak! altfor kort, hvad der maaske var heldigt nok; thi ellers var det vist gaaet os som Hannibals Soldater i Capua.

Den 31te December om Morgenen, da vi laa i vore Edderdunsdyner og glædede os til en fornøjelig Nytaarsaften, hørte vi en Ordonnants træde ind til Kaptainen med Ordre til, at Kompagniet straks skulde afmarschere til Landsbyen Wittensee. Vi kom i en Fart i Klæderne og fik vore Vadsække pakkede; derefter tog vi en hjertelig Afsked med vor elskværdige Vært og Værtinde og afmarscherede med tunge Hjerter. Nu skulde den besværlige Forposttjeneste begynde, der varede hele Januar Maaned, indtil Krigen begyndte. Vi kom om Eftermiddagen til Wittensee, hvor Voldby og jeg, som nu altid boede sammen, kom til at bo i en temmelig tarvelig Bondegaard noget udenfor Byen. Vi fik et koldt Værelse, tarvelig Mad, og da vor Vært ingen Senge havde tilovers, en Kane at ligge i. Da vi om Aftenen kom i denne, mylrede Halmen under Dynerne af Mus, der holdt os vaagne det meste af Naften. Forrige Nat i Edderdunsdyner og nu — jo, vi var bogstavelig komne fra Dynen i Halmen!

Vi havde endnu en Ærgrelse denne uhyggelige Nytaarsaften. Da det var stærkt Snevejr og vi havde temmelig langt til de andre Officerer, havde vi ingen Lyst til at gaa hen til dem, for at faa et Slag Kort. Da vor Vært, en rigtig sveden Bonde, en Gang i Aftenens Løb aflagde os et Besøg, spurgte Voldby ham halvt i Spøg, om han kunde spille L'hombre. Til vor Forbauselse svarede han, at det kunde han meget godt. Vi fik Kortene frem og begyndte saa et Spil, som han kaldte L'hombre, men som rigtignok var temmelig forskelligt fra det Spil, som vi benævne med dette Navn. Naa, Aftenen gik, og det var jo Hovedsagen, men ærgerligt for os var det, at Bonden trak os ganske artigt op bægge to.

Næste Dag, Nytaarsdag i det skæbnesvangre Aar 1864, skulde Kompagniet stille om Morgenen hos Kaptainen, og nu skulde Forposttjenesten begynde for Alvor. Denne Forposttjeneste varede hele Januar Maaned, og den var meget streng paa Grund af den stærke Kulde, som netop begyndte den 1ste Januar. Medens Kompagniet samledes, gik vi tre Løitnanter ind til Kaptainen for at ønske ham et glædeligt Nytaar, og da hændte der noget, som vi blev meget forbausede over, nemlig at Kaptainen takkede os for den Iver og Omhu, vi viste i Tjenesten. Han udtalte nemlig ellers aldrig eller i det mindste meget sjælden et anerkendende Ord til sine undergivne. Fordi han selv var pligtopfyldende til det yderste, mente han, at det var hans undergivnes Pligt at være det samme, og det behøvede de ingen Tak for. Imidlertid blev vi meget glade over hans Udtalelser, som jeg nok tror, at vi havde fortjent, da vi gjorde os megen Umage, og Forholdene her i Sydslesvig var alt andet end lette, da der kun behøvedes meget lidt for at fremkalde Rivninger mellem vore Kulsviere og Københavnere og den meget tysksindede Befolkning; men vi fik altid disse Stridigheder bilagt uden Kaptainens Mellemkomst.

Vi afmarscherede nu til Landsbyen Holtsee, hvor Feltvagten blev etableret i en Gaard udenfor Byen; Forposter blev udstillede og Patrouiller udsendte ned mod Grændsen paa forskellige Tider af Døgnet. Syd for Ejderen stod Sachserne og Hannoveranerne, som vi forresten aldrig saa noget til. Det var meget koldt denne første Forpostdag og Soldaterne, som endnu ikke var vante til at ligge ude paa aaben Mark, frøs meget; senere vænnede vi os efterhaanden til Kulden og i Slutningen af Maaneden mærkede vi næsten ikke noget til den. Paa Forpostturene ved Holtsee passerede vi stadig et Mindesmærke, der var oprejst i Anledning af Fægtningen ved Sehested 1813, som fandt Sted her i Omegnen. Paa Mindesmærket stod en hel Del om Holstenernes Troskab mod deres Konge, hvilket nu i denne Tid netop 50 Aar efter Fægtningen tog sig noget underligt ud i vore Øjne. Forposttjenesten i Holtsee blev besørget af Regimentets 1ste Bataillon, hvis fire Kompagnier skiftedes; hvert Kompagni var paa Forpost i 24 Timer og laa saa i Kvarter i 3 Dage skiftevis i Landsbyerne Wittensee og Gosefeld samt Herre-

gaarden Harzhof. I Landsbyerne havde Folkene det godt, da de laa i de store lune Dieler, medens vi Officerer havde det daarligt. Bønderne var meget fattige her i Dänischwold, hvilket kom af, at de alle havde deres Gaarde i Forpagtning paa ét Aar af de store Herregaarde; de kunde derfor aldrig bringe noget ordentlig ud deraf; de havde ingen Lyst til at anvende noget paa deres Jorder, da de jo ikke vidste, hvor længe Herskabet lod dem blive ved Gaardene. Paa Harzhof derimod, der tilhørte en rig hamborgsk Grosserer, havde vi Officerer det godt.

Under et af disse Ophold paa Harzhof var Gaardens Ejer, Hr. *Schröder,* en bekendt Bankier i Hamborg, i Besøg paa sin Ejendom. Han var meget forekommende mod os og fortalte os iøvrigt, at Hamborg var fuld af Preussere, der hver Dag ventede paa Ordre til at rykke op i Hertugdømmerne. Han mente ikke, at det kom til Krig, da han ansaa det for en Selvfølge, at vi straks trak os ud af Slesvig, naar Preusserne kom. Vi delte naturligvis ikke denne Anskuelse, men da vi var blevne enige om ikke at tale om Politik med ham, modsagde vi ham ikke. Naar vi laa i de daarlige Kvarterer i Landsbyerne, indbød Kaptainen os undertiden til at tage med sig ind til Eckernförde, hvor han gav et fortrinligt Aftensmaaltid paa Hotellet, og hvor vi tilbragte nogle meget fornøjelige Aftener sammen med de mange Officerer, som laa indkvarterede dels i Omegnen dels i Byen, og som samledes dér.

Saaledes sneg Januar sig meget ensformig hen, og vi længtes meget efter en Forandring paa den ene eller paa den anden Maade. Spørgsmaalet, om det blev til Krig eller ikke, var jo det sædvanlige Samtaleemne; Aviserne, som vi saa engang imellem, sagde os intet, hvoraf vi kunde uddrage nogen Slutning. At vi ikke skulde blive liggende her nogle Mil Syd for Dannevirke, kunde vi nok tænke, og at vi var bestemte til at tage det første Stød, naar Fjenden kom, kunde vi ogsaa nok begribe og vi var ganske stolte af denne Hæderspost. Vi mente nok, at vi skulde trække os tilbage og besætte Skanserne ved Mysunde.

Som tidligere omtalt bestod 18de Regiment for Størstedelen af Nordsjællændere og Københavnere; af disse sidste var der temmelig mange ved vort Kompagni. De var gen-

nemgaaende flinke Folk, som der aldrig var Vrøvl med, naar man forstod at tage dem paa den rigtige Maade. De var jo her som i de andre Afdelinger det oplivende Element og det skulde gaa haardt til, om de tabte Modet. Naar de andre var saa trætte, at de næppe kunde flytte en Fod, kunde Københavnerne sætte Liv i dem ved en lystig Opsang. Jeg havde et Par Stykker ved min Deling, hvis Forraad af Sange var aldeles utroligt, og naar Forraadet en Gang imellem slap op, saa improviserede de om alt muligt og de andre sang saa Omkvædet med. Mange af Sangene var temmelig uhøviske, og Kaptainen kunde ikke lide at høre dem. En Gang, vi talte derom, sagde han:

„Ja, lad mig nu se, om Deres Folk er lige saa dygtige til at slaas som til at synge gemene Viser, men det tvivler jeg paa."

Jeg kendte imidlertid mine Folk og vidste, at de paa et Par Stykker nær var til at stole paa, saa jeg nærede ingen Bekymring i saa Henseende. Jeg stod altid paa en god Fod med dem, fordi jeg godt kunde gaa ind paa en Spøg og lettede dem Tjenesten, saa meget jeg kunde, og jeg vandt fuldstændig deres Hjerter en af de sidste Gange, vi var paa Forpost, inden Krigen begyndte. Jeg havde nemlig fra mine Svigerforældre paa Ødemark faaet tilsendt en hel Ladning Uldtøj til Fordeling blandt dem; den ankom en Dag, netop som vi skulde marschere ud paa Forpost og jeg fik den bragt ud til Feltvagten. Der var heldigvis saa meget, at hver Mand kunde faa et Stykke; Strømper, Sokker, Mavebælter og deslige efterspurgte Sager halede jeg op af Sækken og Jubelen var stor. Da Forposterne var udstillede, kom to Mand og overbragte mig deres og Kammeraternes Tak og anmodede mig til Slutning om Tilladelse til i Dagens Anledning at lave en „lille bitte" Bolle Punsch saadan paa 100 Glas, saa hver Mand kunde faa to. Jeg var ikke dristig ved at give Tilladelsen, da jeg ikke vidste, om Kaptainen vilde synes om det, men da han før min Afmarsch paa min Forespørgsel havde sagt, at han ikke kom ud til mig paa Feltvagten, sagde jeg ja.

Der blev saa hos en Købmand i Byen købt de fornødne Ingredientser, Punschen blev lavet, alt, hvad der i Huset kunde benyttes som Drikkekar, deriblandt en Sauceskaal,

kom for Dagens Lys; Punschen blev skænket i, en af Folkene havde holdt en lille Tale til mig og takket for de dejlige Mavebælter og vi skulde lige til at drikke, da Porten til Dielen gik op, og ind traadte Kaptainen — Tableau! Jeg blev temmelig ilde til Mode og fortalte ham om Grunden til denne lille Udskejelse; han saa straks noget alvorlig ud, men da min Oppasser paa mit Vink rakte ham et Glas, drak han med os, og det hele endte i Fryd og Glæde. Da Forposterne blev afløste, blev de hjemkomne, forfrosne Fyre ikke lidet glade; det frøs den Aften 13 Grader!

Da Kaptainen forlod os, fulgte jeg med hen ad Vejen, og da han saa igen kom med den gamle Tvivl om, hvorledes den gemytlige fjerde Deling vilde opføre sig, naar det gik løs, blev jeg ærgerlig og bad ham gøre os den Ære at lade os være de første af Kompagniet, der blev sendt ud mod Fjenden, naar denne viste sig; han lovede mig det og Fremtiden viste, at han ikke havde glemt sit Løfte.

Kom jeg godt ud af det med Folkene i min Deling, saa var dette ikke Tilfælde med min Oppasser. Han var en i alle Henseender ubehagelig og upaalidelig Person. Da jeg aldrig havde havt Tjener før, var jeg ogsaa meget forlegen med, hvad jeg egentlig skulde bruge ham til undtagen paa Marschen, da han bar min Rejsetaske, Tæppe og andre Ting. Var jeg i Kvarter, saa jeg meget lidt til ham og savnede ham heller ikke, da Voldby og jeg godt kunde enes om hans Oppasser, der i alle Henseender var en Modsætning til min. Voldby drillede mig ofte med, at jeg ikke turde skælde ham ordentlig ud, hvilket nok vilde hjælpe. En Aften havde han imidlertid gjort mig det for broget, og jeg tog ham da i Folkenes Paahør saadan under Behandling, at han rystede over hele Kroppen, da jeg truede ham med alle mulige Straffe for Ulydighed mod Foresatte under Felten, blandt andet, at jeg kunde stille ham for en Krigsret og faa ham skudt, hvad Øjeblik jeg vilde. Da han havde en uovervindelig Afsky for alt, hvad der hed Skud, hjalp det ogsaa nogle Dage, men heller ikke længere.

Saaledes gik efterhaanden Januar og vi ventede med Længsel paa Afveksling fra denne kedelige Forposttjeneste, hvor vi aldrig saa Spor af Fjender, og Afvekslingen kom da ogsaa pludseligere, end nogen af os anede.

X

DET FØRSTE SKUD

Søndagen den 31te Januar laa Kompagniet i Kvarter paa Harzhof; jeg var, jeg erindrer ikke af hvilken Grund, ikke paa Gaarden med min Deling, men vi laa indkvarterede i Omegnen; selv laa jeg med en Underofficer og 10 Mand i Lehmsiek Kro, 1/4 Mil fra Harzhof, hvor nu ogsaa Major Lundby med Stab laa. Da jeg naturligvis kedede mig i Kroen, havde jeg af Kaptainen faaet Tilladelse til at spise til Middag sammen med de andre Officerer. Da vi sent om Aftenen sad ved vor Whist, hørte vi en Hest galoppere op ad Gaarden, og et Par Minutter efter traadte en Ordonnants ind med en Skrivelse til Majoren, hvori meddeltes, at Preusserne næste Morgen Kl. 7 vilde gaa over Ejderen. Det kan nok være, at der blev Røre i Lejren; efterat Schow havde talt et Par Ord med Majoren, befalede han mig øjeblikkelig at faa mine Folk, der laa i Omegnen, underrettede om, at de næste Morgen Kl. 6 1/2 skulde stille ved Lehmsiek Kro, hvor de tre andre Delinger, der laa paa Harzhof, da skulde støde til os. I ravende Mørke foer jeg afsted til Kroen, fik fat i min Underofficer og en Karl i Kroen, der vidste, hvor Gaardene laa, hvor mine Folk var indkvarterede, og saa afsted i Mørket igen. Det var en alt andet end behagelig Ekspedition. Da jeg havde paalagt Vejviseren at gaa den nærmeste Vej, fulgte han ogsaa denne Ordre bogstavelig; vi maatte over Grøfter, Gærder og pløjede Marker fra Gaard til Gaard. Med Møje fik vi Beboerne bankede op, kom ind til Folkene og meddelte dem Ordren til at stille næste Morgen, da det nu gik løs. Tilsyneladende tog de det meget frejdigt, men havde man kunnet se ind i dem, havde det

maaske ikke alle Steder set saa fornøjeligt ud, hvad der jo forresten var menneskeligt.

Udmattet og træt af denne Tur kom jeg omtrent Kl. 2 tilbage til mit Kvarter, hvor jeg beordrede en Mand stillet ud som Lyttepost, der fik Ordre til straks at underrette mig, hvis han hørte noget mistænkeligt. Selv kunde jeg ikke sove; jeg fik en Kop Kaffe og skrev et Par Breve til min Kæreste og min Moder med Meddelelse om, at nu gik det løs. Da dette var besørget, tændte jeg mig en Cigar, satte mig i en Lænestol og gav mig til at undersøge, hvordan det egentlig saa ud i mit eget Indre. At paastaa, at jeg var ligesaa rolig som sædvanlig, vilde være usandt; jeg havde denne underlige, febrilske Fornemmelse, som ethvert Menneske maa have, naar det staar over for store Begivenheder, og den Tanke, at jeg maaske, inden Dagen var forbi, laa død og blodig paa Marken, var ikke ganske hyggelig. At det egentlig var Frygt, tror jeg ikke, om end maaske mange vilde kalde det saaledes. Frygtede jeg noget, var det for, at jeg nu, da det gjaldt, ikke skulde kunne udfylde min Plads paa rette Maade, da jeg vidste, at Schow vilde tage haardt paa os, hvis vi ikke gjorde Fyldest.

Under disse Betragtninger var jeg imidlertid, træt som jeg var, nær ved at sove ind, da jeg blev vækket af Hestetrampen og et frygteligt Spektakkel udenfor. Lytteposten kom farende ind og fortalte, at der holdt tre preussiske Husarer udenfor, og paa mit Svar, at det maatte bero paa en Fejltagelse, forsikrede han mig, at de ikke havde danske Uniformer, og at de talte Tysk. I en Fart kom jeg ud og saa ganske rigtig tre Ryttere omringede af alle mine Folk, der var komne paa Benene. Da den ene af Rytterne saa mig, red han hen til mig og fortalte, at de var holstenske Toldgendarmer, som af de fremrykkende Preussere var blevne drevne over Ejderen og nu var paa Vejen til Byen Slesvig. Saaledes opklaredes Sagen, og jeg, som troede, at vi skulde have fanget tre Preussere! Det var rigtignok en Skuffelse for os, der havde begyndt at glæde os til denne Fangst. Gendarmerne fortalte, at Preusserne stod lige Syd for Ejderen beredte til at overskride denne. Jeg gik ind i mit Værelse, fik fat i min Oppasser for at faa ham til at pakke mine Sager sammen, hvilket tog ham lang Tid. Han var halv

sindsforvirret af Skræk og rystede som et Espeløv. Jeg beklagede i mit stille Sind, hvis jeg skulde trækkes med ham hele Felttoget igennem.

Da Klokken var 6 om Morgenen, var hele Delingen samlet foran Kroen; den Frygt, jeg havde havt for, at vi ikke skulde være komne rundt til alle, viste sig ugrundet; hver Mand var mødt og Humøret godt og frejdigt. Da alt var i Orden, gik jeg ned mod Harzhof, hvorfra det øvrige Kompagni skulde komme. Hvor husker jeg tydeligt denne Morgen! Let Frost og blikstille Vejr; Røgen fra Skorstenene hævede sig lodret mod Himmelen og beskinnedes af den opgaaende Sol; alt var saa skønt, og maaske skulde denne Dag være min sidste! Jeg gjorde en Kraftanstrængelse og fik hurtig Bugt med disse Tanker; jeg stod stille et Øjeblik, bad mit Fadervor, og det hjalp saa forunderligt. Paa Vejen til Harzhof skød jeg en Genvej over en pløjet Mark; da jeg var kommen noget ind paa denne, opdagede jeg til min Ærgrelse, at jeg havde tabt en lille Korkprop, der sad i min Feltflaske; denne var fyldt med en dejlig Solbærrom, som min Kæreste havde sendt mig. Det var et kedeligt Tilfælde, da jeg nødig vilde spilde noget af denne kostbare Drik. Jeg vendte om for at lede efter Proppen, uagtet det syntes temmelig usandsynligt, at jeg skulde kunne finde denne i en pløjet Mark. Jeg er ellers ikke overtroisk, men det faldt mig dog ind, at hvis jeg fandt Proppen, saa havde jeg Lykken med mig, og saa slap jeg nok helskindet fra det i det mindste i Dag. Jeg fandt den og kom i bedste Humør til Harzhof, hvor Kompagniet stod opmarscheret. Jeg fortalte Kaptainen mine natlige Eventyr, hvoraf han lo hjerteligt. Han var i det hele i et glimrende Humør og lo og spøgte med os, hvad der ellers ikke var hans Vane. Blandt andet sagde han til os: „Nu skal De se, hvor De kan bukke Dem, naar De hører de første Kugler pibe over Deres Hoveder."

Vi svarede noget usikkert, at det skulde vi nok vogte os for, men det skete dog, som han forudsagde; jeg for min Part kunde ikke lade være dermed.

Harzhof laa omtrent en halv Mil Nord for Ejderen; ved denne var posteret Dragoner, som straks skulde melde Preussernes Overgang til det Kompagni, som var paa Forpost i Holtsee, og til os. Kompagniet i Holtsee skulde saa

trække sine Vedetter ind og gaa igennem vort Kompagni, der skulde tage Stilling umiddelbart Syd for Lehmsiek, og vi skulde altsaa begynde Forestillingen. Da Klokken var 7½ kom en Dragon i strygende Karriere til Harzhof og meldte Overgangen og straks afmarscherede Kompagniet med de tre Delinger til Lehmsiek. Jeg løb min Genvej over Marken, fik min Deling opstillet og modtog dem med skuldret Gevær. Da hele Kompagniet var opstillet, talte Kaptainen et Par opmuntrende Ord og gav Ordre til at lade med „skarpt". Det var første Gang, at dette var sket; det gjorde derfor et stærkt Indtryk paa Folkene, der nu kunde se, at det var Alvor, og mange af dem famlede paa en temmelig mærkelig Maade med Patron og Ladestok, inden Ladningen lykkedes.

„Tillavningen er det værste, sa'e Drengen, da han skulde ha'e Prygl," hviskede Voldby til mig, og jeg gav ham Ret, thi denne Venten, inden Fjenden kom, var ikke behagelig. Vejen, paa hvilken vi stod, var ved Foden af en Bakke, og vi kunde ikke se længere end til dennes Top; derfra skulde Kompagniet fra Holtsee komme. Endelig kom det i en Marsch, der nærmede sig stærkt til et Løb, og faa Minutter efter passerede det forbi os. I Forbimarschen hilste Bekendte paa hinanden og de ankomne fortalte, at nu kom Preusserne lige straks, og at vi skulde have Æren af at modtage dem.

„Ja Tak! Det er ellers en Skam," raabte en af mine Københavnere, „I kunde godt have taget mod dem selv," og lignende Ytringer faldt.

„Stille i fjerde Deling!" kommanderede Kaptainen, „Løitnant Helms, vil De med Deres Deling besætte Hegnet der foran os paa begge Sider af Vejen."

Mine Folk var instruerede af mig; da det kom, som vi ventede, istemte de et vældigt Hurra, og i Løb gik det henad Vejen i skarpt Trit. Kaptainen studsede et Øjeblik, men da vi løb forbi ham, raabte han:

„Det var ret! saadan skal det være!"

Næppe var vi komne paa Plads, før Preusserne viste sig paa Bakkekammen; jeg lod de højre Fløjmænd i hver Sektion affyre nogle Skud; det var jo ikke Meningen her at gøre nogen egentlig Modstand, det skulde jo kun være en Demonstration. Preusserne, der aabenbart ingen Modstand

havde ventet, fik i forbavsende Fart udviklet en Kæde, og Kuglerne begyndte at pibe os om Ørene. Vi svarede paa Tiltale og en ret livlig Skyden begyndte, da vi fik Ordre til at gaa tilbage. Ved et af de første Skud af Fjenden hørte jeg en klirrende Lyd ved min Side, som jeg imidlertid ikke gav videre Agt paa, før en af Folkene gjorde mig opmærksom paa, at min Sabelskede var bleven ramt af en Kugle og fuldstændig bøjet; Kuglen havde altsaa ikke været langt fra mig. I det samme gik en af Folkene, der var bleven saaret i Armen, forbi mig. Han fortalte mig, at det var den Kugle, der havde ramt min Sabelskede, der var sprunget hen og havde saaret ham; da han laa bag Hegnet, og jeg stod ved Siden af ham, kan det have været ganske rimeligt.

Min Broder Johannes fortæller i sine Erindringer, at da han den Aften med min yngste Broder, Ludvig, der gjorde Tjeneste som Underlæge, kom gaaende ned ad Gaden i Slesvig, saa han en Vogn, hvorpaa der laa en saaret Soldat omringet af en Del Mennesker. Før han kom helt hen til Vognen, hørte han Soldaten nævne mit Navn. Han troede da, at jeg var falden eller saaret; men saa fortalte den saarede ham om Tilfældet med sit Saar og min Sabelskede.

Da jeg med min Deling kom tilbage til Kompagniet, saa jeg et mærkeligt Syn. Der holdt en forspændt Vogn med Kompagniets Bagage, og Kaptainen var ivrig beskæftiget med at bearbejde Kuskens Rygstykker med en Stok, saa at han hylede i vilden Sky. Det var en Karl fra Harzhof med et Par Heste sammestedsfra, der skulde køre med vor Bagagevogn. Han havde imidlertid, da Preusserne rykkede frem og han mente, at Opmærksomheden var bortledet fra ham, gjort et Forsøg paa at absentere sig med Hestene og fik sin Afstraffelse. Der blev nu sat en Mand ved hans Side med Ordre til at skyde ham ned, hvis han skulde finde paa lignende Kunster.

Fjenden lod os i god Ro gaa tilbage og vi gik nu gennem et andet af Regimentets Kompagnier, der skulde modtage ham; paa den Maade skiftedes Kompagnierne til at være bagest, indtil vi hen paa Eftermiddagen naaede Mysunde.

XI

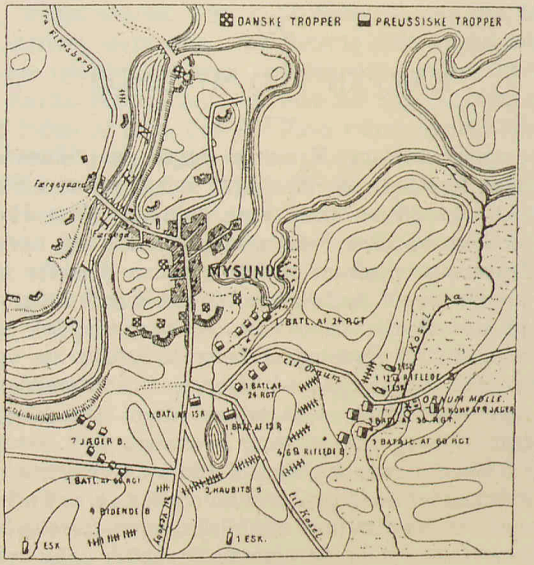
KAMPEN VED MYSUNDE

Den store Landsby Mysunde ligger paa Sliens søndre Side; lige Syd for Byen var anlagt to store Skanser, imellem hvilke Vejen til Eckernførde gik. Paa Højderne Nord for Slien var der flere mindre Værker og over Slien havde Ingeniørerne slaaet en Bro. Byens Beboere var ved vor Ankomst meget nedslaaede, da de nok kunde vide, at det vilde gaa ud over deres Gaarde, naar Fjenden kom, og alle var de i fuld Flytning af deres Kreaturer og Ejendele over paa den anden Side af Ejderen. Vort Kompagni blev straks lagt ned i Byen, men henad Aften blev vi og første Kompagni lagte op i de to store Skanser *a* og *b*. Under vort Ophold i Byen havde jeg den Glæde, at Kaptainen udtalte nogle anerkendende Ord til mine Folk for deres Forhold om Morgenen. At Hurraet var aftalt i Forvejen, fortalte jeg ham naturligvis ikke; men det gjorde jo heller ikke noget til Sagen; det kom og gjorde sin Virkning paa hele Kompagniet.

Paa Vejen op til Skanserne kom en Underofficer ud af et Hus og fortalte mig, at min Oppasser laa døddrukken derinde; jeg havde ikke set ham siden om Morgenen og havde i Løbet af Dagen flere Gange spurgt efter ham. Nu erfarede jeg, at han om Morgenen, da vi rykkede ud mod Fjenden, var stukket af Nord paa og havde rimeligvis, for at glemme sin Rædsel, drukket sig fuld, hvilket han dog ellers ikke plejede. Underofficeren lovede at sende ham op til mig i Skansen, naar han var bleven ædru. Voldby og jeg kom med vore Delinger i den østlige Skanse, medens Kap-

tainen og Løitnant Rasmussen med de to andre Delinger kom i den vestlige.

Som kommanderende Artillerioffícer i Skansen traf jeg en af mine gamle Bekendte fra Studenteraarene, Løitnant *Klubien.* Vi havde ikke set hinanden i flere Aar og blev meget glade over Gensynet. Han havde forsøgt sig i flere Ting, som ikke rigtigt var lykkedes for ham, og han gjorde nu

MYSUNDE-STILLINGEN

Tjeneste som Reserveofficer i Artilleriet. Han var opfyldt af Glæde over sin Stilling og sagde, at han først nu var kommen paa sin rette Hylde og vilde være Soldat hele sit Liv. Det slog ogsaa til, omend hans militaire Løbebane blev kort; men den var i Sandhed hæderlig, og det var en smuk Soldaterdød han fik den næste Dag. Natten var meget kold; Klubien, Voldby og jeg tilbragte den enten i Nedgangen til Krudtmagasinet eller spadserende frem og tilbage i Skansen. Folkene laa inde i Blokhuset. Det Spørgsmaal, der optog os mest, var naturligvis, om Fjenden vilde angribe næste Dag;

Klubien ønskede intet hellere end at de vilde komme snarest muligt, hans Kanoner skulde nok sende dem tilbage med braadne Pander.

Da vi engang under vor Samtale stod ved Indgangen til Blokhuset, hvor Soldaterne smaasnakkende laa i Klynger, sagde Klubien ind til dem: „Ja, I Infanterister vil naturligvis ligesom vi helst have, at Preusserne skal angribe os i Morgen?“ Der blev rigtignok svaret Ja fra adskillige af Grupperne; men jeg tør nok paastaa, at dette Ja ikke var ærligt ment; vore Soldater er flinke nok til at slaas, naar det ikke kan være andet, men ønske det, det gør de ikke.

Da det blev lyst næste Morgen, sendte Kaptainen Bud over til Voldby og mig, at en af os ad Gangen kunde gaa ned i Kroen og drikke Kaffe. Voldby gik først og lovede at komme hurtigt tilbage; han havde imidlertid truffet saa godt Selskab dernede, at Tiden trak temmelig længe ud. Da jeg ved hans Tilbagekomst var noget gnaven paa ham, kom han paa sin elskværdige Maade med en spøgefuld Bemærkning, som straks gjorde mig god igen, saa meget mere som han fortalte, at de var begyndt at stege Bøf nede i Kroen. Med disse lysende Udsigter for Øje gik jeg altsaa derned og traf alle Stuerne fulde af Officerer, der drak Kaffe og passiarede, og Stemningen var i det hele meget fornøjelig. Bøf fandtes der rigtignok ikke noget af, men jeg fik med en Del Besvær fat i en Kop Kaffe og søgte efter noget Sukker og Fløde, da jeg hørte højrøstet Tale udenfor og saa en Dragon i Galop fare henimod Kroen. Jeg kendte saa godt disse galoperende Dragoner fra den forrige Dag, at jeg ikke et Øjeblik var i Tvivl om, hvad det betød. Han standsede ganske rigtigt udenfor Kroen og raabte, at nu kom Preusserne. Som ved et Trylleslag foer alle op og ud af Døren; for dog at faa noget i Livet slugte jeg den Kaffe, jeg havde reddet, uden Sukker og Fløde, greb en Bolle, der laa paa Bordet, og hvoraf der var taget en Bid, og med den i Haanden løb jeg efter de andre. Jeg skylder endnu Værten for Kaffen; Bollen var muligvis betalt.

Oberst *Vaupell* skriver i sin Bog om Krigen 1864, at da Efterretningen om, at Fjenden rykkede frem, kom til de i Kroen forsamlede Officerer, tog disse det med stor Ro; de, der for Bekvemmeligheds Skyld havde trukket Støvlerne af,

trak dem paa med stor Sindighed, og i det hele sporedes der stor Ro. Dette er fuldstændig urigtigt, som ovenstaaende viser; alle skyndte sig afsted saa hurtigt som muligt for at komme til deres Afdelinger, hvad der jo ogsaa var deres Pligt.

Da jeg halv aandeløs, stadig spisende paa min Bolle, kom til min Skanse, var Folkene allerede opstillede bag Brystværnet og Artilleristerne stod ved Kanonerne; Klokken var da mellem 9 og 10. Fra Skansen saa vi nu Fjenden rykke frem og vore Forposter trække sig tilbage. Da Fjenden gjorde Holdt, red en højere Officer fulgt af sin Stab noge længere frem og rettede deres Kikkerter mod Skansernet Et Kanonskud fra vor Skanse fik dem imidlertid til at vende om i en Fart. Fra 3die Regiment, hvis ene Bataillon ogsaa laa i Mysunde, blev der nu sendt tre Kompagnier frem mod Fjenden; de rykkede ud ad Vejen mellem Skanserne i mønsterværdig Orden, men blev modtagne af en saadan Kugleregn, at de snart maatte trække sig tilbage med et temmelig betydeligt Tab, deriblandt to Officerer. Den ene af disse, Løitnant *Bluhme*, Student sammen med Klubien og mig, blev haardt saaret bragt ned til et i Kroen indrettet Lazareth, men da Kroen senere blev skudt i Brand, blev han kun med yderste Besvær bragt ud igennem Vinduet. Han døde nogle Dage efter paa Lazarethet i Flensborg, hvor Kongen gav ham Ridderkorset paa Dødslejet. Han var en Søn af den tidligere Minister, Gehejmeraad *Bluhme*, og var juridisk Kandidat.

Omtrent samtidig med 3die Regiment rykkede en Deling Dragoner under Løitnant *Meulengracht* ud mod Fjenden for at skaffe Oplysning om dennes Stilling; det var nemlig bleven saa taaget i Vejret, at man ikke kunde se ret langt fra Skanserne. Da Meulengracht vendte tilbage, stod Voldby og jeg i den Side af Skansen, der vendte ud mod Vejen; vi talte et Par Ord med ham, men i det samme faldt en Granat ved Siden af ham og et Stykke rev Bugen op paa hans Hest og næsten den ene Arm af ham oppe ved Skulderen. Det var et frygteligt Syn, der gjorde et stærkt Indtryk paa os, saa meget mere som vi kendte ham godt og holdt meget af ham; vi havde ofte truffet sammen med ham under Forposttjenesten. Han var en brav Officer, og hans Død blev

meget beklaget. Voldby og jeg saa til ham Dagen efter; da var Armen amputeret, men han døde kort efter.

Preusserne havde imidlertid begyndt at køre deres Artilleri op paa Højderne lige over for Skanserne. Granaterne fløj nu hen over vore Hoveder, og vi, der endnu ikke kendte den Musik, saa noget betænkelige efter dem, men da vi saa, at de alle gik langt over Skansen, blev vi beroligede. Taagen bevirkede nemlig, at Preusserne ikke kunde bedømme Afstanden rigtigt og sigtede for højt. De vedblev at køre Kanoner op, og da Klokken var 12, blev vi beskudte af 12 Batterier med 72 Kanoner. Den Larm, som Granaterne nu gjorde over vore Hoveder, var forfærdelig; det var som om alle Helvedes onde Aander var slupne løs, og der skulde stærke Nerver til at holde det ud; men, som sagt, de gjorde ingen Skade paa os, men desto mere i Landsbyen bag ved os, hvis nogle og tyve Gaarde næsten alle nedbrændte og der under disse Forhold naturligvis ikke kunde være Tale om at forsøge paa at slukke, hvad der forresten ogsaa vilde have været umuligt, da alle Beboerne var flygtede. Værre end Kanonkuglerne var Geværkuglerne; en Del fortrinlige Skytter havde lagt sig bag et Gærde nogle hundrede Alen foran Skansen; de pillede vore Folk væk, naar disse kom med Hovedet over Brystværnet. En af de første, der faldt, var en af mine Underkorporaler; han fik en Kugle i Panden og segnede om uden at give en Lyd fra sig. Han havde opholdt sig en Del Aar i Amerika, men var straks kommen hjem og havde meldt sig, da der var Udsigt til Krig. Ved en af Kanonerne blev lige efter hinanden tre Artillerister, der skulde rette Kanonen, ligeledes skudt lige i Panden. Da Artilleristerne nu trykkede sig ved dette farlige Hverv, sprang Løitnant Klubien selv til; i næste Øjeblik laa han ved Siden af de andre med gennemskudt Hoved. Saa vilde Kaptain *Hertel*, den højstkommanderende i Skanserne, rette Kanonen; han slap heldig derfra, men en Mand ved Siden af ham, fik den dødbringende Kugle; saaledes laa der nu i neppe fem Minutter fem Lig ved denne ene Kanon. Aldeles ubegribeligt var det, at disse Hegn foran Skanserne ikke var blevne sløjfede; de kostede mange Menneskeliv den Dag.

Da de faldne blev liggende i Skanserne, var det ikke be-

hageligt stadig at have dem for Øje, da man jo ikke kunde vide, naar man selv kom til at ligge ved Siden af. Imidlertid vænnede vi os forbausende hurtigt dertil, især vi Officerer, der havde nok at gøre med at holde Folkene i Aande. Og flinke var de i Sandhed; de skød og ladede og kom med Vittigheder i det uendelige; sorte var de af Krudtrøg og tilsølede af Snavset i Skansen, og hos nogle af dem lyste ligefrem en dyrisk Vildhed ud af Øjnene. Man skulde have ondt ved at tro, at det var vore skikkelige Jenser, som til daglig Brug ikke vilde gøre en Orm Fortræd med deres gode Villie.

Uagtet hver Mand havde 60 Patroner, saa forslog det ikke; Folkene tog saa, hvad der fandtes hos deres faldne Kammerater, men disse var ogsaa snart opbrugte og det begyndte at se noget betænkeligt ud, men saa kom Regimentsadjudanten, Premierløitnant *Graae*, med hele Favnen fuld af Patronbundter, som han kastede midt i Skansen, og nu havde vi nok for det første. Han bragte os den sørgelige Efterretning, at Kaptain Schow var falden ovre i den anden Skanse med en Kugle i Brystet. Ære og Hæder være hans Minde! Han var en Officer af den bedste Slags, og Tabet af ham følte s dybt af os; men nu, medens Kanonerne tordnede og Geværerne knaldede, var der ingen Tid til at sørge over de faldne; det maatte vente til efter Kampen. Efterretningen om hans Fald opmuntrede Soldaterne til fornyede Anstrengelser og forøget Iver.

Da Kampen havde varet adskillige Timer, var endnu alle Kanoner i vor Skanse uskadte. Kaptain Hertel gav nu Artilleristerne Ordre til at holde inde med Skydningen, at lade Kanonerne og saa tage sig et lille Hvil inde i Blokhuset, hvad de ikke lod sig sige to Gange. Kanonerne taug altsaa pludselig til stor Forbauselse for Fjenden, der maatte tro, at enten var de alle ødelagte eller at der manglede Ammunition, og vi saa nu de længe ventede Stormkolonner rykke frem mod Skansen. Prinds *Friederich Carl* havde ifølge tyske Beretninger allerede lidt tidligere givet to Batailloner Ordre til at storme, men Adjudanten, der skulde overbringe Ordren, fik lovlig Forfald, idet han blev reven midt over af en af vore Granater, saa at Hesten løb et Stykke med hans Underkrop. En senere afsendt Adjudant var heldigere, og nu

kom Preusserne frem med vældige Brøl. Vore Folk fik Ordre til ikke at skyde, før de var sikre paa deres Skud, og jeg kunde se, hvorledes deres Arme formelig rystede, medens de stod med Geværerne i Anslag; men ikke en forsagt Mine var at se hos dem; de stod som Mænd, der vidste, hvad det galdt og var beredte til at hævde Stillingen til det yderste.

Men der blev ingen Storm af den Gang; da Preusserne naaede Skansen paa nogle hundrede Alen, blev Artilleristerne igen kommanderede til Kanonerne, og disse blev alle paa én Gang affyrede paa de fremstormende Kolonner. Det gjorde en forfærdelig Virkning. Et frygteligt Skrig hørtes og uagtet Officerernes Tilraab og Skælden vendte de om i en Fart, ledsagede paa Vejen af vore Geværkugler. Et vældigt Hurra blev istemt af vore Folk over det tilbageslaaede Angreb, thi efter dette mislykkede Forsøg var vi temmelig sikre paa, at intet nyt Stormangreb vilde blive gjort. Jeg talte om Sommeren i Magdeburg, hvor jeg laa som Krigsfange, med en preussisk Officer, der var bleven saaret ved dette Angreb, og han fortalte mig, hvor overraskede de var blevne ved paa en saa eftertrykkelig Maade at erfare, at vore Kanoner var fuldstændig kampdygtige; han sagde ogsaa, at Preussernes Tab af døde og saarede havde været meget stort ved denne Lejlighed.

Henimod Kl. 4 sagtnedes Skydningen og det ene Batteri efter det andet blev trukket ud af Kampen, der da havde varet i omtrent seks Timer.

Efter Kampen stod vi en Del Officerer sammen og saa ud efter den bortdragende Fjende; Taagen var nu lettet og vi kunde tydeligt se ud over Slagmarken, hvor der hist og her endnu laa døde eller saarede Preussere. Paa et af de Steder, hvor der havde staaet et Batteri, laa der ikke mindre end fire Heste i en Klump; en Granat havde rimeligvis slaaet ned i Batteriets Bespænding. Medens vi stod der, kom nu og da en enkelt Geværkugle hvislende forbi os, uden at vi kunde begribe, hvor de Kugler kom fra. Men Sagen opklaredes, da vi saa en lille Trop Ryttere med Parlamentairflag ride ned mod Skanserne; i den Tro, at de vilde ud og samle døde og saarede op, blev der ikke skudt paa dem. De red imidlertid hen til det Hegn, hvorfra vi under Fægtningen

var blevne saa stærkt beskudte, og da de kom dertil, sprang henimod 150 Infanterister op og løb hen under Flaget, under hvilket de saa gik tilbage. Skøndt det var en Misbrug af Parlamentairflaget paa denne Maade at redde Folk, der ellers vilde have været vort sikre Bytte, var vi dog ifølge vor medfødte Godmodighed saa skikkelige at lade være med at skyde efter dem; det vil sige, Soldaterne vilde saamænd heller end gerne have skudt paa dem og mange Geværer var allerede ved Kinden, men ifølge højere Ordre blev det forbudt. Fordi Preusserne, blev der sagt, brugte Parlamentairflaget paa ulovlig Maade, skulde vi dog respektere det. Det kunde Soldaterne ikke forstaa og jeg oprigtigt talt heller ikke. Der blev dog den følgende Dag sendt en Parlamentair over til Preusserne for at protestere mod denne Misbrug af Parlamentairflaget. Det tog de sig vist nær!

Kampen ved Mysunde var en smuk Begyndelse paa Felttoget, og der var Stolthed og Glæde blandt os. Vi havde kæmpet mod en betydelig Overmagt og med Bravour kastet Fjenden tilbage. Men inden vi endnu helt hengav os til Glæden, havde vi en sørgelig Pligt at udføre. Vi samlede alle de i Skansen faldne og lagde dem Side om Side med Løitnant Klubien paa højre Fløj; ak, hvormange af vore gode Bekendte laa ikke der? Vi sagde et vemodigt Farvel til dem, og Voldby og jeg gik over i den anden Skanse for om muligt endnu en Gang at se Kaptain Schow; men hans Lig var allerede ført bort. Der blev fortalt os, at han havde været fuldstændig eksalteret under Kampen; uagtet alle Advarsler stillede han sig op paa Brystværnet fuldstændig til Skive for Fjendens Kugler; han blev da ogsaa ramt i Brystet og var straks død. Han havde i første Krig været saaret to Gange; da han var kommen sig efter sit første Saar, blev han straks i den første Træfning, efter at han havde meldt sig til Tjeneste, atter haardt saaret og mistede derved sin højre Arm. Han var en høj elegant Skikkelse med et meget bydende Væsen; men uagtet han ikke var afholdt af sine Kammerater, var han i høj Grad respekteret for sin Dygtighed og for den Djærvhed, hvormed han sagde sin Mening rent ud uden at stikke noget under Stolen. Vi Løitnanter ved Kompagniet var ikke saa lidt bange for ham, og vi kom aldrig til at staa paa nogen kammeratlig Fod med ham.

Hvad der bidrog meget til, at vore Soldater var saa flinke i Kampen, var det fortrinlige Eksempel, der blev givet dem fra oven. Divisionskommandøren, General *Gerlach* og Brigadekommandøren, Oberst *Voigt*, holdt under hele Kampen paa deres Heste udenfor Skansen og opmuntrede Mandskabet; vor Regimentschef gik op og ned i Skansen og røg paa sin Pibe med samme Ro, som om han gik hjemme i sin Stue og alle de højere Officerer, der efterhaanden kom til under Kampen, opførte sig paa lignende koldblodige Maade. Intet virkede bedre paa Soldaterne end denne Ro hos deres Foresatte. Jeg saa kun en eneste Mand i Skansen, der viste sig bange, og han maatte da ogsaa bøde med Livet derfor, idet en Granat forvildede sig hen til det Skjul, han havde søgt sig i Graven omkring Blokhuset; var han bleven, hvor han skulde være, var han maaske ikke falden.

En morsom lille Episode forefaldt i Begyndelsen af Kampen. En lille tæt Artillerist, der arbejdede ved sin Kanon, saa Sveden haglede ned af ham, kastede først sin Kappe, saa sin Frakke og Hue og stod nu i Skjorteærmer og arbejdede ved den Kanon, som det var hans Hverv at rette. Da 3die Regiment rykkede ud, sagde jeg til ham, at han maatte se sig for og ikke skyde paa vore egne, da vi paa Grund af Taagen ikke godt kunde skelne Ven fra Fjende i nogen Afstand fra Skansen. Da ingen af dem, han henvendte sig til, kunde give ham nogen bestemt Underretning i saa Henseende, blev han helt forfjamsket. Da opdagede han pludselig General Gerlach, og i den Tro, at Generalen dog ganske bestemt kunde sige ham, hvem der var Preussere og hvem der var Danske, løb han hen til ham, gjorde stram Honnør med Haanden til sit bare Hoved og gentog sit Spørgsmaal. Generalen og hans Omgivelser brast i Latter ved dette pudsige Syn og Fyren listede sig ganske slukøret tilbage til sin Kanon. Imidlertid klarede det lidt op i Vejret, og nu kunde han se, hvorhen han skulde rette Kanonen. Men han blev ikke glemt; han blev fremhævet i Rapporten og udnævnt til Dannebrogsmand, hvad han ærlig havde fortjent.

Efter Kampen maatte Løitnant Rasmussen, der længe havde skrantet, men nu var meget medtaget, haardt mod sin Villie melde sig syg, saa Voldby og jeg var de eneste Officerer ved Kompagniet; Voldby som den ældste var

Kompagnichef. Vi fik Ordre til at søge os et Kvarter. Dette var lettere sagt end gjort, da næsten hele den store Landsby under Kampen var gaaet op i Flammer og brændte endnu. Vejret var i Løbet af Dagen slaaet om i Tø, og det begyndte at regne. Vi lagde os ved en brændende Gaard for at holde Varmen. Da jeg intet havde nydt hele Dagen uden Kaffen og Bollen om Morgenen, var jeg skrupsulten. Jeg raabte paa min Oppasser, som jeg formodede maatte være mellem Folkene; han havde min Taske, hvor der laa noget Smørrebrød fra den foregaaende Dag. Men ingen havde hele Dagen set noget til ham. Han havde, efterat han om Natten havde sovet Rusen ud, meldt sig hos mig om Morgenen i Skansen, og jeg havde sendt ham ind i Blokhuset til Voldbys Oppasser; denne fortalte mig nu, at da Skydningen begyndte, var han bleven syg og havde sagt, at han maatte udenfor et Øjeblik; men han havde ikke set ham siden. Han var altsaa stukket af, hvad jeg ikke sørgede saa meget over, men det værste var, at han havde medtaget min Rejsetaske og mit Tæppe. Jeg saa ham først otte Dage efter paa Als; det kan man kalde at være godt betjent!

Jeg tog mig imidlertid i Øjeblikket Sagen let; jeg fik et Stykke Flæsk og Brød hos en af Folkene og en Snaps hos Voldby, og dermed hjalp jeg mig foreløbig. Nu først kunde vi komme til at tale om vore Tab; vi beklagede alle vor dygtige Kaptain, og endskøndt Folkene ikke elskede ham paa Grund af hans Strænghed, saa indrømmede de dog, at en bedre Fører kunde de ikke ønske sig, og et Tegn paa, hvor elskværdig en Karakter, der egentlig findes hos den danske Menigmand, kunde jeg se deri, at selv adskillige, hvem Schow havde taget overdrevent haardt paa for mindre Forseelser, dog nu søgte at fremdrage alle hans gode Egenskaber.

Medens vi laa her, førte nogle Dragoner et Par preussiske Fanger forbi, som de havde opsnappet udenfor Skanserne; den ene var en Underofficer, der var meget stor paa det, medens den anden, en Menig, jamrede og gav sig ynkeligt. Vi troede, at han var saaret, men han fejlede intet, og hans Forsagthed skrev sig fra, at der var bleven ham sagt, at de Danske skød alle Krigsfanger straks og at det nu var ude med ham, og det livede svært op i ham, da vi forsikrede

ham, at han kunde være ganske rolig. Opholdet ved den brændende Gaard blev imidlertid temmelig ubehageligt, thi dels regnede det nu stærkt, og dels sprang nu og da en Granat, som laa i den brændende Gaard, og som ikke var exploderet, da den faldt, og vi blev enige om, at det var dog altfor ærgerligt at blive slaaet ihjel nu, efterat vi var komne helskindede fra Kampen. Voldby gik saa ud paa en Ekspedition, for om muligt at finde noget, der lignede Tag over Hovedet. Efter en halv Times Forløb kom han tilbage og meddelte, at han havde fundet en Stald eller en Lade ved en nedbrændt Gaard, hvor han nok troede, at Kompagniet kunde faa Plads. Vi fik saa Mandskabet paa Benene og fik dem ogsaa med megen Besvær proppet ind i Huset og ønskede dem Godnat; selv stod vi to alene tilbage. Vi havde ingen Lyst til at overnatte her og trængte ogsaa til at tale med nogle Kammerater om Dagens Begivenheder. Efter en lang, frugtesløs Omflakken stansede vi ved et lille Hus, gennem hvis Vinduer skinnede et Lys; vi saa derinde et saare lifligt Syn, nemlig tre Officerer af vort Regiment siddende omkring et Bord, hvorpaa der stod en Stegepande med Flæsk og Kartofler. Efter nogen Parlamenteren fik vi Lov til at komme ind, da vi sagde vore Navne, og blev indbudte til at lange til Stegepanden. Aldrig i mit Liv har nogen Mad smagt saa dejlig, og da der efter Maaltidet blev serveret en Toddy, befandt vi os storartet.

Nu blev Dagens Begivenheder drøftede, og vi kunde fortælle hverandre mange Træk fra Kampen. Alle var vi enige om, at den Aand, der besjælede vore Soldater, var i høj Grad lovende med Hensyn til Udsigterne for Krigen, naar denne ellers blev ført under nogenlunde lige Vilkaar. Fjendens Bagladegeværer maatte vi jo desværre sætte langt over vore Forladegeværer paa Grund af den Hurtighed, hvormed de kunde lades. De Officerer, hvis Gæster vi var, hørte til 5te Kompagni; dette havde under Kampen staaet eller rettere sagt ligget mellem de to Skanser i en meget udsat Stilling og havde lidt store Tab, blandt andet Kompagnichefen, Premierløit *Lommer*, der lige til sit Fald paa en fortrinlig Maade havde opmuntret sine Folk og faaet dem til at holde deres Stilling.

Da alle Temaer var drøftede, blev vi enige om, at det var

bedst at komme til Ro. Efterat en af vore Værter havde gjort en Undskyldning for, at Lagenerne paa vore Senge ikke var blevne afdampede, hvilken Undskyldning blev modtaget med Jubel, gik vi i Seng, det vil sige, vi kastede os plat ned paa Gulvet med den første den bedste Genstand til Hovedpude og faldt næsten øjeblikkelig i Søvn, af hvilken vi først vaagnede, da det var Dag. Voldby og jeg kom i en Fart hen til vort Kompagni, hvor de fleste endnu sov i alle mulige Stillinger, flettede ind i hverandre som Orm i en Kasse, og kun med Besvær fik vi dem paa Benene. Men hvor saa de ud, nu, da de præsenterede sig ved Dagens Lys! Snavsede er et altfor mildt Udtryk for at betegne deres Udseende, selv om dette Ord bruges i Superlativ. Da det imidlertid regnede stærkt, haabede vi, at noget af Snavset vilde regne af dem paa Vejen til Landsbyen Brodersby, en halv Mil Nord for Slien, hvorhen Kompagniet var beordret. Ved at passere Kroen saa vi adskillige halvt forkullede Lig af faldne Soldater ligge mellem Ruinerne; vi haabede, at de havde været døde, før de blev brændte.

I Brodersby tilbragte vi Dagen i Ro, hvortil vi alle i høj Grad trængte. Om Eftermiddagen kunde vi høre, at der kæmpedes henne ved Slesvig, hvor det nu var Østerrigernes Tur at løbe Panden mod Skanserne. Vi havde alle nu med Kampen igaar i frisk Minde, faaet en saa stor Tillid til Dannevirkestillingen, at det ikke faldt en eneste af os ind, at hvis Centrum blev gennembrudt, saa var alle vi, der laa paa Fløjene, Fjendens sikre Bytte. Da vi om Aftenen var komne i en dejlig, bred Seng, blev vi vækkede af vor første Slummer med Ordre fra Bataillonen, at vi næste Morgen ved Daggry skulde marschere til Mysunde, hvor man ventede et nyt Angreb og samtidig blev der forespurgt, om vi havde flere Patroner, da vi i modsat Fald straks skulde hente dem ved Patronkarren, der stod paa en Mark udenfor Byen. Tak Skæbne! Nu havde vi gaaet og drevet hele Dagen og ingen af os havde tænkt paa, at vi ikke havde en Patron mere ved Kompagniet. Egentlig behøvede jo kun en af os at gaa med til Modtagelsen og en ædel Kappestrid begyndte, der endte med, at vi gik begge to. Det var svært at komme op af de bløde Dyner, men der hjalp jo ingen kære Moer; vi

fik i Gaarden, hvor vi laa, en Underofficer og det nødvendige Mandskab purret ud. Det hele stod heldigvis kun kort Tid paa og vi krøb i Sengen igen. Næste Morgen marscherede vi saa tilbage til Mysunde. Vejret var nu bleven godt med let Frost; vi tilbragte forøvrigt en ganske fornøjelig Dag her, da jo hele Bataillonen og en Bataillon af 3die Regiment var samlet og vi intet havde at bestille, da det ventede Angreb udeblev. Vi gik omkring og talte med Venner og Bekendte, saa paa Skanserne og den nedbrændte By og kastede nu og da et Blik over til Preusserne, hvis Forposter vi tydelig kunde se. Der blev sagt, at hvis et Angreb fandt Sted, vilde Majoren gøre et Bajonetangreb med hele Bataillonen; men det blev ikke til noget, da Preusserne foreløbig havde faaet nok af at gaa løs paa Mysunde.

Da Voldby paa Grund af sin Ungdom ikke kunde vedblive at være Kompagnikommandør, var vi meget spændte paa, hvem der skulde overtage Kompagniet. Vi blev meget glade, da vi erfarede, at Premierløitnant *F. Bruun*, som vi begge holdt meget af, var bestemt dertil, og vi fik Ordre til, da Kompagniet om Eftermiddagen marscherede til Landsbyen Fyssing ved Slien, Vest for Mysunde, og vi paa Vejen dertil vilde møde det Kompagni, ved hvilket Bruun stod, da at anmode ham om straks at overtage vort Kompagni. Idet vi marscherede fra Mysunde, mødte vi udenfor Byen Oberstløitnant *Hirsch*; han lod os stanse og bragte Kompagniet en Tak for Kampen, hvilket blev besvaret med et Hurra for Regimentets tapre Chef. Naar vi kom til Fyssing, skulde vi paa Forpost nede ved Slien; det var jo ikke saa glædelige Udsigter, men Humøret var godt; vi havde jo hvilet os i to Dage, saa kunde vi sagtens gaa paa Forpost. Folkene sang og var glade og Stemningen var meget løftet. Paa Halvvejen mødte vi det Kompagni, ved hvilket Bruun stod; det hørte til Regimentets 2den Bataillon og havde ikke deltaget i Kampen ved Mysunde. Vore Folk var derfor ikke lidt vigtige af at have været i Ilden, og medens Kompagnierne stansede, blev der fortalt mange Historier med behørig Krydderi om alle de Bedrifter, de havde udført. Voldby og jeg havde imidlertid udrettet vort Ærinde

til Bruun; han maatte altsaa skilles fra sit Kompagni til stor Sorg for Mandskabet, af hvem han var meget afholdt. Inden vi afmarscherede, stod han op paa en Stenbunke ved Vejen og talte et Par Ord til sit nye Kompagni, mandigt og djærvt. Hans Ord, der blev fremsagte med en overordentlig klangfuld Stemme, samt hans smukke Personlighed vandt straks hele Kompagniets Sympati, og i den korte Tid, han var vor Fører, blev denne Sympati til Kærlighed.

Bruun havde fra første Krig en sjælden smuk Krigshistorie. I 1848 havde han været oppe til Adgangseksamen til Landkadetakademiet, men var ikke bleven antaget. Han var dengang 16 Aar. Fuld af Fortvivlelse bønfaldt han sine Forældre om Tilladelse til at gaa med som Frivillig. Da han var saa ung, nægtede hans Fader ham det først, men da han ikke lod ham Ro, gav han endelig sit Samtykke. Glad ilede han op i Ministeriet til den Kommission, der antog Frivillige; paa Grund af hans store Ungdom, vilde de imidlertid ikke antage ham. Meget forknyt og halvt grædende gik han ned ad Trappen, hvor han til sit Held mødte Krigsminister *Tscherning*, der spurgte ham, hvad der var i Vejen.

„De siger derinde, at de har ingen Brug for Drenge," svarede Bruun.

„Hold Modet oppe, min unge Ven," sagde Tscherning, „det er den Slags Drenge, jeg har Brug for."

Han gik tilbage med Ministeren og blev antaget. Tscherning kendte sine Folk; Bruun udmærkede sig i Krigen og da denne var forbi, blev han Løitnant i Linien. Vi kunde derfor ikke ønske os en bedre Fører og værdigere Afløser af Kaptain Schow. Han var streng i Tjenesten, men udenfor denne fuldstændig Kammerat med os Løitnanter, hvilket aldrig var Tilfælde med Schow, som altid holdt os tre Skridt fra Livet. Ved Ankomsten til Fyssing kom jeg som yngste Løitnant straks paa Forpost; det frøs nu stærkt igen, Natten var stille og klar, men jeg kunde ikke spore det mindste Tegn til Liv paa den anden Side af Slien, som her er meget smal; selvfølgelig var jeg paa Benene hele Natten. Næste Morgen, den 5te Februar, begyndte det at sne stærkt; ved Daggry hørte vi Kanonerne nede fra Slesvig, som ved-

blev hele Formiddagen. Som jeg senere hørte, var det Batteriet paa Maageøen, der ligger lige udenfor Byen, der skød paa Østerrigerne, som besvarede Ilden fra deres Feltbatterier; jeg kunde ogsaa tydelig høre Forskellen paa Knaldene af vort svære Skyts og Fjendens Feltkanoner.

XII

TILBAGETOGET FRA DANNEVIRKE

HENAD Middag afløste Voldby mig med sin Deling. Da jeg var kommen til mit Kvarter og sad sammen med Bruun ved Middagsbordet, kom Bataillonsadjudanten, Grev *Sponneck*, med Ordre til, at vi skulde holde os marschfærdige til Kl. 8 om Aftenen; hvorhen vi skulde, vidste han ikke. Da han tillige havde Ordre til Bruun at sørge for, at Mandskabet fik et Maaltid varm Mad og deres Brødposer godt forsynede inden Afmarschen, kunde vi nok tænke, at der var noget overordentligt paa Færde, men at det galdt Dannevirkes Rømning, faldt ingen af os ind. Først sent paa Eftermiddagen fik vi Officerer det at vide, men det blev os strængt paalagt ikke at tale derom til Folkene før Afmarschen. Hvilket Indtryk Efterretningen gjorde paa *os*, der havde den smukke Kamp ved Mysunde i frisk Erindring, kan man nok begribe. Vi blev som lamslaaede og tænkte, at Fjenden havde gennembrudt Stillingen et eller andet Sted Vest for Slesvig. Sørgelig og langsom sneg Tiden sig hen til Kl. 8. Da den var lidt over 7, blev en Underofficer sendt ned til Slien for at hente Voldby og hans Deling tilbage. Bruun havde skrevet et Par Ord til ham og underrettet ham om Grunden til, at der ingen Afløsning kom og givet ham Ordre til at komme tilbage straks, for at hans Folk kunde faa Mad, inden de skulde afsted. Han kom tilbage i lige saa sort Humør som vi andre og rasede mod Generaler, Ministre og andre, som kunde have nogen Del i dette Tilbagetog netop *nu*, da vi syntes, at alt saa saa lovende ud. Endelig blev Klokken da 8, og den sørgeligste Marsch, der nogensinde er bleven foretaget i Danmark, begyndte. Vi havde nu underrettet vore Folk om,

hvor vi skulde hen og deres Sorg var ikke mindre end vor. Nu, saa mange Aar efter, da man kan se mere uhildet paa Sagerne, er visknok alle enige om, at Tilbagetoget var nødvendigt, da Stillingen var saa udstrakt, at vor Armé ikke alene kunde forsvare den, og at der for General *de Meza* som Overgeneral hørte et Mod til at fatte denne Beslutning, hvis Udførelse vilde fremkalde stor Sorg og Skuffelse over hele Landet, som var større end det Mod, han i forrige Krig havde aflagt saa glimrende Prøver paa.

Stille og tause drog vi afsted; selv vore Københavnere havde tabt Modet; at istemme en Sang nu, hvad der ellers plejede at virke oplivende paa besværlige Marscher, kunde ingen falde paa. Vejene var spejlglatte og de beredne Officerer maatte staa af og trække deres Heste. Folkene snublede hvert Øjeblik og Støvlerne trykkede dem. Jeg havde, da jeg kom hjem fra Forposten, ladet Kompagniets Skomager faa mine for at forsaale dem til næste Dag. Han havde lige faaet de gamle Saaler af, da vi fik Ordre til at afmarschere. Jeg fik saa et Par ganske ny Støvler af Kompagniets Beholdning, der trykkede mig meget, og da jeg først fik dem af tre Dage efter, var mine Fødder i en sørgelig Forfatning. Havde vi endda kunnet vedblive at marschere uafbrudt, saa havde det været let; men vi gik sjælden mere end et Kvarter ad Gangen, saa maatte vi stanse i længere eller kortere Tid for at give Plads for Artilleri og disse endeløse Vognrækker, der hørte til Trainet. Det var disse evindelige Stansninger, der trættede os saa meget og Vejen til Flensborg, som vi under almindelige Forhold kunde have tilbagelagt paa 5 à 6 Timer, brugte vi nu 15 Timer til. Vi Officerer skiftedes til at gaa bagest i Kompagniet for at faa Efternølerne med, af hvilke vi ikke mistede en eneste, takket være den gode Forplejning — Kødsuppe og Kød — som de alle havde faaet før Afmarschen.

Vi kom til Flensborg næste Formiddag Kl. 11 og den Modtagelse, vi der fik af Byens Befolkning, vil aldrig nogen dansk Soldat, der deltog i Tilbagetoget, glemme. Alle Huse stod aabne for os, og Beboerne, selv mange af de tysksindede, plejede os de faa Timer, vi var der, paa det omhyggeligste. Da vi marscherede over Torvet, hvilket for vort Kompagnis Vedkommende gik for sig i fuldstændig Parade-

marsch, som om vi kom lige fra gode Kvarterer, udbrød den forsamlede Mængde i et Hurra for det tapre 18de Regiment, der havde vist Preusserne tilbage ved Mysunde, en Hyldest, som naturligvis glædede os alle.

Forøvrigt var Stemningen hos de dansksindede meget trykket; jeg talte i Forbimarschen lige et Par Ord med Stenhugger Klewing; han var forknyt over sin Stilling, da han nu som en af de fornemste Repræsentanter for den danske Sag i Flensborg nok kunde indse, at han maatte bort saa snart som muligt, da Tyskerne nu ikke vilde lade ham i Fred. Han maatte da ogsaa med stort Tab opgive sin Forretning i Flensborg og flytte til København. Forøvrigt bragte han mig den kærkomne Efterretning, at min Rejsetaske for nogle Dage siden var bleven indleveret i Borgerforeningen; den var bleven funden hos en drukken Oppasser, men hvor denne var, vidste han ikke; det brød jeg mig heller ikke om, men Tasken skaffede Klewing mig og glad var jeg.

Da Kompagniet havde gjort Holdt, kom Beboerne af de nærmeste Huse ud og fik Folkene op til sig; jeg selv med en Snes Mand blev af Kammerjunker, Herredsfoged *Moltke*, (senere død som Amtmand i Hjørring) hvem jeg kendte fra mit Ophold i Flensborg, indbudt til at komme op til ham. Folkene generede sig først ved at gaa ind paa de fine Gulvtæpper, men Vært og Værtinde overvandt deres Betænkeligheder, og snart sad de om de vel besatte Borde, hvorfra Maden forsvandt som ved et Trylleslag. En saadan Gæstfrihed havde de ikke tænkt sig mulig og deres Taknemmelighed var saa rørende, at baade Kammerjunkeren og Fruen fik Taarer i Øjnene. Efter Maaltidet kastede alle Mand sig ned paa Gulvet og snart forkyndte en øredøvende Snorken, at alle Besværligheder var glemte. Selv kunde jeg ikke sove, dertil var jeg altfor træt og nervøs; mine Støvler pinte mig forfærdelig, men jeg turde ikke trække dem af af Frygt for ikke at kunne faa dem paa igen; jeg fik af min Vært de sidste Aviser, han havde. Det første Blad, jeg fik fat i, var Dagbladet fra den 31te Januar; dèr stod, at Krigen rimeligvis ikke blev til noget, da Preusserne næppe vilde gaa over Ejderen!

Da jeg havde siddet lidt, hørte jeg Kanonskud i det fjerne; de kom fra Sankelmark, hvor Kampen nu begyndte, og vi

hørte dem hele Eftermiddagen. Jeg gik en Vending ned paa Gaderne og ind paa *Raschs* Hotel, hvor Fruen lod hele sin Beholdning af Champagne udskænke til alle de i Lokalerne værende Officerer og Stemningen var derfor temmelig høj, hvad jeg blev noget forarget over.

Kl. 4 skulde Kompagniet stille i den lange Gade ved den danske Kirke; men Gaden var saa opfyldt af Soldater, Kanoner og Vogne, at det var meget svært at samle dem, men ved Hjælp af Bruuns glimrende Stemme lykkedes det. Vi maatte imidlertid marschere i Rodemarsch ud af Byen og først et godt Stykke ude paa Landevejen kunde vi faa Plads til at komme op i Sektioner. I Kobbermølleskoven, en halv Mil fra Flensborg, holdt et Batteri, der skulde op ad en Bakke; Hestene var ligesom alle Heste i den danske Armee slapskoede og Vejen spejlglat: Artilleristerne piskede grædende paa de stakkels Dyr, der faldt og slog Knæerne tilblods; det var et sørgeligt Syn, der skar os alle i Hjertet. Vore Folk hjalp nu til, saa godt de kunde og vi fik ogsaa Batteriet op ad Bakken, men maatte saa videre, da vi havde Ordre til ingen unødvendige Ophold at gøre.

Hele Brigaden, 18de og 3die Regiment, skulde om Natten ligge paa Gaarden Kollund, en Mil Nordøst for Flensborg, der ejedes af den ivrige danske Patriot, Kammerraad *Schmidt*, hvis eneste Søn, der var theologisk Kandidat, senere faldt paa Als. Kammerraaden lovede at traktere hele Brigaden, noget over 3000 Mand, med Kaffe og dette Løfte blev ogsaa holdt. Kaffen lavedes i store Bryggerkedler under Tilsyn af nogle Officerer og Underofficerer. Efterat jeg forgæves havde gjort et Forsøg paa at sove lidt i en stor Sal, hvor der var lagt Halm paa Gulvet, og hvor de fleste af Brigadens Officerer laa imellem hverandre, blev jeg omtrent Kl. 12 hentet ned for at varetage Kaffeskænkningen. Jeg følte mig den Gang meget utilpas, men den friske Luft hjalp noget paa mig. Jeg stod nu her omtrent fire Timer, skøndt jeg kun skulde have været der i én Time; ingen tænkte paa at afløse mig og bort kunde jeg ikke gaa. Endelig Kl, 4 var der ikke mere Kafie, hvilket jeg længe havde ventet paa, og saa slap jeg fri. Jeg løb over i Hovedbygningen, hvor jeg af en Fejltagelse kom ind i et Værelse, hvor der sad en Del højere Officerer; jeg vilde straks trække mig

tilbage, men da jeg vendte mig om for at gaa ud, løb alt rundt for mig og jeg trillede om i Armene paa Ritmester Sommer, som stod mig nærmest. Da jeg kom til mig selv igen, var Sablen spændt af mig, mine Klæder knappede op og jeg laa paa en Sofa, hvor en Læge var ved at hælde nogle Draaber i mig. Jeg fik et Par Glas Portvin, der livede meget op paa mig og lagde mig ned igen for at falde i Søvn. Jeg var lige ved det, da Døren med stort Bulder blev revet op og en barhovedet Artillerist med et forstyrret Udseende styrtede ind og fortalte, at Østerrigerne havde taget et Batteri, der stod opkørt paa en Mark udenfor Gaarden. Saa urimelig end Efterretningen lød og saa usandsynligt det end var, at Fjenden skulde være os saa nær paa Livet, kom dog alle paa Benene i en Fart, og Kommandoraab og forvirrede Stemmer lød nede fra Gaarden. Jeg kunde skelne Bruuns klare Røst, der kaldte sit Kompagni sammen. Jeg kravlede op af Sofaen i en ynkelig Forfatning og vilde ned til de andre, men mødte Major Lundby, der saa min Tilstand og beordrede mig til at finde en Vogn og køre ad Sønderborg til, en Ordre, jeg dog ikke lystrede, før jeg saa, at det hele var blind Allarm. Artilleristen havde, som saa mange andre i de Dage af Overanstrengelse havt Syner, og der var ingen Fjender at se i Nærheden.

Efter Bruuns Raad søgte jeg nu en Vogn og rullede ad Sønderborg til; jeg kom mig imidlertid noget, og da det var en kold Fornøjelse at køre, stod jeg af og gik til Fods til Rinkenæs Kro, omtrent midtvejs mellem Flensborg og Sønderborg. Her traf jeg tilfældigvis min yngste Broder, der var Underlæge; han gav mig noget Medicin, der havde en meget oplivende Virkning. Der fortaltes nogen Tid efter i et københavnsk Blad en meget rørende Historie om, hvorledes min Broder paa Landevejen havde set en halvdød Officer ligge i en Grøft, som ved nærmere Eftersyn viste sig at være mig, og at han ved Hjælp af nogle Soldater havde faaet mig bragt ind i et Hus, hvor han havde bragt Liv i mig igen. Jeg vilde nu blive i Kroen og afvente Bataillonens Ankomst, men det fraraadede min Broder mig. Han skaffede mig en Befordring til Sønderborg, hvortil jeg ankom henad Eftermiddagen halvdød af Kulde.

Sønderborg var allerede saa fuld af Soldater, at det var

meget vanskeligt at faa Kvarter dèr; jeg gik derfor op til min gamle Vært, Advokat Grimm, der tog meget venligt mod mig. Hans Hustru, der til min store Forbauselse nu talte godt Dansk, var ogsaa meget elskværdig og jeg hørte hende endog sende Pigen ned paa Gaden og hente nødlidende Soldater op for at faa noget at spise. Jeg spurgte, om jeg kunde faa en Seng, men alle Værelser var optagne paa et nær, hvor der laa en Løitnant og sov, men hos ham stod en Sofa, hvor jeg godt kunde ligge. Da jeg kom ind i Værelset og fik set lidt paa ham, saa jeg til min store Glæde, at det var Løitnant Christensen, en Søn af Balthazar Christensen, min gamle Ven fra Officersskolen. Jeg kunde ikke lade være med at vække ham; han blev først nogen gnaven, men da han genkendte mig, blev hans Glæde lige saa stor som min. Da det var to Aar siden, vi havde set hinanden, havde vi meget at tale om og mange Minder at opfriske. Da han imidlertid skulde afsted med Dampskib næste Morgen til Fredericia, maatte vi sige Stop for at faa nogen Søvn, hvad vi begge trængte haardt til; om Morgenen, da han skulde afsted, vækkede han mig og sagde mig Farvel, et Farvel for denne Verden, da han en Maaned efter faldt i en Forpostfægtning ved Fredericia. Næste Morgen sagde jeg Farvel til Grimms og kunde ikke undlade at udtale min Glæde for Advokaten over, at hans Hustru talte Dansk og i det hele lod til at have danske Sympatier. Han svarede noget undvigende derpaa, og med Danskheden havde det heller ikke meget at sige, hvad Fremtiden viste; da Preusserne den 29de Juni gik over til Als, var Grimm en af de første, der hejsedo den tyske Fane i Sønderborg. Han blev ogsaa senere belønnet med at blive Borgmester i Sønderborg, i hvilken Stilling han dog ikke høstede mange Laurbær.

Da jeg hørte, at vort Regiment skulde besætte Dybbølstillingen, indtil Hærens andre Afdelinger var passerede, gjorde jeg et Forsøg paa at naa derud; jeg troede nu, at jeg fuldstændig var kommen til Kræfter, men da jeg gik op ad Dybbøl Bakke, vilde mine Ben ikke gøre Tjeneste, og jeg maatte vende om. Først Dagen efter naaede jeg derud og traf alle i bedste Velgaaende. Vi laa endnu et Par Dage i Stillingen, hvorefter vi afmarscherede til Als. I Sønderborg traf jeg endelig min Oppasser, flov, forsulten og

sønderknust; mit Rejsetæppe havde han solgt for at faa noget at leve af. Bruun tog sig nu af hans Afstraffelse, og da vi kom ud til Als, blev der dikteret ham en Straf, som han forresten foreløbig ikke kom til at afsone, da der under vort Ophold paa Als ingen Lejlighed blev dertil. Paa Als kom Kompagniet til at ligge i den lille Landsby Sebbeløv ved en Arm af Augustenborg Fjord. Bruun, Voldby og jeg samt Underlæge Videbech tog to smaa Værelser i Besiddelse hos en fattig Fisker. Her havde vi et rigtig fornøjeligt Samliv i de 10 Dage, vi laa paa Als; jeg, der er den eneste tilbage af os fire, mindes med stor Vemod disse fortræffelige Mennesker. Brunn og Voldby maatte ligge i Sengen de to første Dage og jeg var eneste Officer ved Kompagniet, men heldigvis kom de snart paa Benene igen. Vore Folk kom nu fuldstændig til Kræfter og havde travlt med at faa deres Sager i Orden. Navnlig var Geværerne i en sørgelig Tilstand, da de havde været ladte i fem Dage og de fleste af dem var ikke til at skyde af, saa Bøssemageren maatte trække Ladningen ud.

Medens vi en Aften sad her og spillede L'hombre i en forrygende Snestorm, glade over at have det lunt og godt, hørte vi nogen komme gaaende, stanse ved vor Dør og famle efter Dørgrebet. I den Tro, at det var en Kammerat, der vilde besøge os, greb jeg et Lys og gik ud og lukkede op. Udenfor stod en høj Skikkelse med et langt Skæg, iført et laset Hestedækken; han spurgte, om Løjtnant Helms ikke boede her. Meget forundret over, hvem det kunde være, fik jeg ham ind i Stuen og genkendte da til min usigelige Forbauselse min gamle Ven fra de slesvigske Forelæsninger, Jepsen. Han saa meget medtaget ud, og efter at vi havde faaet ham varmet op med en stærk Toddy, fortalte han, hvorledes det var gaaet ham.

Da Hæren drog bort fra Dannevirke, blev der lagt Beslag paa alle de Vogne i Omegnen, der kunde opdrives, og Jepsen stillede to, af hvilke han selv kørte den ene. Der havde ikke været Tale om, hvor langt Vognene skulde følge med, og han troede ikke, at de skulde længere end højst til Flensborg; men Vognene maatte følge med til Als. Paa denne Tur havde han døjet forfærdeligt af Kulde og Sult, da de Penge, han havde bragt med fra Hjemmet, snart var op-

brugte; hans Overfrakke var bleven stjaalet, da han havde hængt den fra sig inde paa en Beværtning i Flensborg, saa han havde kun et gammelt Hestedækken at værge sig mod Kulden med. Han havde skrevet hjem efter Penge allerede i Flensborg, men der var endnu ingen kommet.

Han vilde nu imidlertid hjem over København og Lübeck og lade sin Karl blive tilbage med Vognene, til han engang kunde slippe afsted. Han vidste, at jeg, som undertiden korresponderede med ham, var Løitnant ved 18de Regiment, og nu havde han hele Dagen ledt efter mig, uden at han var saa heldig at finde mig. Dels vilde han gærne hilse paa mig, og dels vilde han bede mig se at skaffe ham Penge til Hjemrejsen. Da vi alle havde ondt af ham, skillingede vi sammen og laante ham de fornødne Penge til at rejse hjem for. Det hjalp svært paa Humøret, og da han havde faaet noget ordentlig at spise og drikke, var han igen den samme lystige Svend som i gamle Dage og vi havde en meget fornøjelig Aften sammen med ham. Ved at plyndre vore Senge fik vi ogsaa lavet ham et Natteleje og næste Morgen forlod han os under mange Taksigelser.

Efter Krigen hørte jeg fra ham; han havde da solgt sin Ejendom og købt en Gaard ved Kolding, hvor jeg engang har besøgt ham. Han var en tro dansk Mand, hvis Hus altid stod aabent for mange fordrevne Sønderjyder, hvem han stod bi med Raad og Daad. Hans Hustru var en meget sympatetisk Kvinde; hun var hans Kusine og opdraget hos hans Forældre, da hendes egne var døde, da hun var lille. Han døde for nogle Aar siden som en meget anset Mand paa sin Egn.

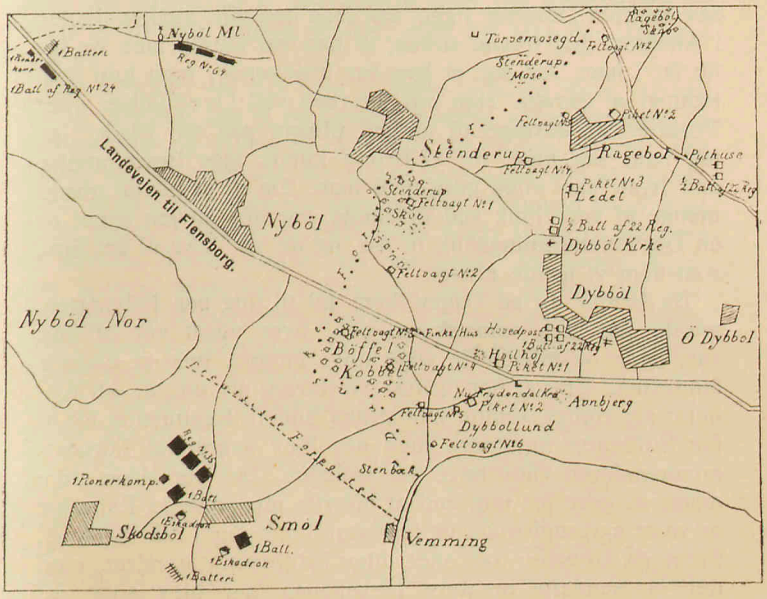
XIII

FÆGTNINGEN DEN 22DE FEBRUAR

Den 19de Februar skulde Bataillonen paa Forpost i Dybbølstillingen, Vi tog en hjertelig Afsked med Fiskerfolkene, som uagtet deres smaa Kaar havde gjort alt for os, og vi udtalte Ønsket om snart at komme tilbage til dem. Det var prægtigt, klart Solskin og Sangen lød muntert gennem Rækkerne, og om end den forstummede noget, da vi nærmede os Sønderborg, saa var dog i det hele Stemningen frejdig og god. Vi besatte straks et Par Skanser, men hverken denne Dag eller den næste, da vi laa i Dybbøl By, forefaldt noget af Interesse undtagen den sædvanlige Skyden af Preusserne, hver Gang Forposterne blev afløste. Den 21de Februar rykkede vi ud paa de yderste Forposter og her var Stillingen ulige interessantere.

Den Forpostlinie, vort Kompagni besatte, strakte sig fra Flensborg Landevej langs Vestsiden af den lille Skov Bøffelkobbel til henimod Vemmingbund, den Havarm, der skyder sig ind imellem Dybbølbakke og Broagerland. Hele Kompagniet var opløst i Feltvagter, hvoraf altsaa kun Voldbys og min blev kommanderede af Officerer, de andre af Underofficerer. Bruun havde kun en Hornblæser og nogle Ordonnantser til sin Raadighed. Vor Forpoststilling var saa slet som mulig, idet den trak sig langs den vejlige og sydlige Kant af Skoven ned mod Vemmingbund ved Landsbyen Smøl, hvorigennem Landevejen til Broagerland gik. Da Preusserne var Herrer over Broagerland, kunde de altsaa ved at følge Vejen til Smøl, trænge vor venstre Fløj tilbage og saa være i Ryggen af os, før vi anede et Angreb, da vi, der stod inde i Skoven, ikke kunde se op mod Bro-

agerland. Forposterne af min Feltvagt stod med højre Fløj støttet til Landevejen til Flensborg og Feltvagten laa inde i Skoven. Omtrent hundrede Alen foran vor Forpostlinie laa et lille Hus, der var besat af Preusserne. Disse morede sig med af og til at sende os nogle Kugler ind i Skoven, hvor Feltvagten laa. Det lykkedes dem ogsaa i Løbet af Dagen

FORPOSTSTILLINGEN FORAN DYBBØL DEN 22DE FEBRUAR
FORFATTERENS FELTVAGT VAR INDE I BØFFELKOBBEL MED HØJRE FLØJ MOD LANDEVEJEN

at saare et Par af mine Folk, hvoraf den ene fik en Kugle i Underlivet og blev baaret bort som død, hvad jeg ogsaa i mange Aar troede, at han var, indtil jeg en Dag paa en af Københavns Gader mødte et Postbud, der spurgte mig, om jeg kendte ham. Det gjorde jeg ikke, før han gav sig tilkende som den Mand, der var bleven saa haardt saaret paa Feltvagten; han gik endnu med Kuglen i Livet.

Efterat Forposterne var udstillede, gik jeg ud for at se til dem; et Sted fandt jeg kun én Mand; hans Rodekamme-

rat, der først var kommen til os paa Als, var væk; paa mit Spørgsmaal, hvor han var, svarede den anden, at han straks, da de var udstillede, havde erklæret, at her vilde han ikke blive, thi her kunde han blive skudt og saa var han gaaet tilbage i Skoven. Efterat jeg havde inspiceret alle Forposterne og derved overbevist mig om, hvor udsat vor Stilling var, gik jeg tværs igennem Skoven over til Feltvagten; bag et fældet Træ saa jeg min Desertør ligge, saa lang han var, aldeles ligbleg i Ansigtet. Jeg troede straks, at han var skudt, men da jeg fik fat i ham, saa jeg, at han var lyslevende, men kun som lammet af Skræk. Han var hverken ved Overtalelser eller Trudsler at bevæge til at gaa tilbage paa sin Plads; jeg tog ham saa med, for at Brunn kunde tage Bestemmelse om, hvad han vilde gøre med ham. Da vi jo havde mistet mange af vore Folk ved Mysunde, var der bleven sendt os en Del Forstærkningsfolk til Als, og de var ikke af det Stof, som dem vi havde mistet.

Da Bruun op ad Dagen kom ud til mig paa Feltvagten, gjorde jeg ham opmærksom paa, hvor udsat vor Stilling var, og at vi ufejlbarlig vilde blive fangne, hvis et Angreb fandt Sted. Efterat han havde overbevist sig om, at det forholdt sig rigtigt, sendte han straks Bud til Regimentet for at faa Stillingen forandret, men der blev svaret, at Forpostkommandøren vilde have det saaledes. Der var altsaa ikke andet at gøre for mig end at opbyde min yderste Evne for at være agtpaagivende og forresten finde mig i min Skæbne. Først da Ulykken var sket, blev Stillingen forandret, men det var sandelig for dyre Lærepenge, der blev givet. Vi havde samme Morgen faaet udleveret Brandraketter til Kompagniet; jeg bad da Bruun, om han vilde skaffe mig Tilladelse til at skyde Huset foran os i Brand, for at Fjenden ikke derfra skulde kunne ligge og plaffe og ned; ogsaa dette blev afslaaet. Jeg gad nok vidst, om Preusserne eller hvilkensomhelst anden krigsførende Magt vilde have betænkt sig derpaa, men her viste den danske Øllebrødsbarmhjertighed sig atter ligesom ved Mysunde, da vi ikke maatte skyde paa de Preussere, der listede sig tilbage under Parlamentairflaget.

Om Aftenen begyndte det at sne stærkt og vedblev dermed hele Natten; dette var den værste Nat, jeg endnu

havde oplevet. Kulden var vel ikke saa stærk som mange Nætter nede ved Ejderen, men her skulde jo passes paa af yderste Evne, hvilket Snevejret gjorde meget vanskeligt. Jeg gik hele Natten frem og tilbage langs Forpostkæden; en Gang foer jeg vild i Skoven, blændet af Sneen, og jeg havde svært ved at finde tilbage til Feltvagten. Endelig gryede dog Dagen, og vi begyndte at vente paa Afløsningen for igen at komme tilbage til Als; men det blev der ikke noget af.

Da Klokken var lidt over 7, hørte vi nogle Skud bag ved os og samtidig saa vi en Dragon komme sprængende ud ad Landevejen og vinke til os, at vi skulde gaa tilbage; han havde næppe gjort det, før vi saa ham segne ned af Hesten, ramt af en Kugle inde fra Skoven. Han tilligemed en af mine Folk ligger begravet i Ægteparret *Finks* Have i Udkanten af Skoven. Deres Grave blev saa længe det gamle Ægtepar levede, holdt højt i Ære; nu passes de lige saa omhyggeligt af Ægteparrets Datter, som bor der. (Paa deres Grav staar en Mindesten med følgende Indskrift: „Fjendehaand brød deres Livsens Veje, Vennehaand redte det sidste Leje.)“ Da jeg nu kunde se, at, hvad vi befrygtede, var indtruffet paa en Prik, nemlig at Preusserne havde gennembrudt Forpostkæden ved Smøl og komne i Ryggen paa os, fik jeg i en Fart samlet mine Folk og søgte at komme tilbage. Vi løb over en Aabning i Skoven langs Landevejen, og samtidig saa vi en stor Afdeling Fodfolk, som jeg senere erfarede var General *Roeders* Brigade, komme marscherende hen ad Flensborgvejen. Situationen var altsaa meget kritisk, da vi nu havde Fjender paa alle Sider, og der var saare liden Udsigt til at slippe helskindet fra den Historie. Et værre Spidsrodløb end det over den aabne Plads i Skoven, kan ikke let tænkes: mærkeligt nok blev ikke en af os saaret paa denne Tur, uagtet Kuglerne regnede ned over os; kun jeg fik to Kugler gennem min Kappe. Da vi havde passeret Aabningen og den østlige Del af Skoven, skulde vi over et temmelig højt Gærde. Foran dette kastede vi os ned et Øjeblik for at puste lidt i en dækket Stilling; jeg lod sætte Bajonetten paa, vi sprang over Gærdet, og saa gik vi løs paa dem. Vi vidste jo ikke, hvormange der var i Skoven og jeg havde smigret mig med det Haab, at vi maaske kunde slaa os igen-

nem. Men da vi kom over Gærdet, myldrede de ned mod os. Vi var kun nogle og fyrgetyve Mand og der var tre Kompagnier brandenburgske Jægere mod os; vi var altsaa snart færdige. En Underofficer løb med fældet Bajonet lige mod mig og havde sikkert jaget den i Livet paa mig, hvis jeg ikke paa tre Skridts Afstand havde strakt ham til Jorden med et Skud af min Revolver. I næste Øjeblik følte jeg mig bagfra omslynget af et Par stærke Arme, Sabel og Revolver blev revet ud af Hænderne paa mig, og jeg var nu fangen, enten jeg vilde eller ej; mine Folk gik det paa samme Maade; de, der ikke var faldne, blev afvæbnede i et Øjeblik. Vi blev straks førte ud af Skoven ad Broager til og gennem denne By over den af Preusserne slagne Bro ved Egernsund til Graasten. Broen over Egernsund havde „Rolf Krake" et Par Dage i Forvejen forsøgt at sprænge, men det var ikke lykkedes; alle Husene i Nærheden bar tydelige Spor af Kanonkuglerne.

Paa denne alt andet end behagelige Tur havde jeg den „Ære" at blive forestillet først for den gamle General *Wrangel* og senere for Kronprinsen, den senere Kejser *Friederich*. Wrangel holdt med sin Stab lige udenfor Bøffelkobbel. Han bar en stor graa Kappe med Slag, som man i Almindelighed ser General *Blücher* fra den tyske Frihedskrig afbildet. Blücher var Wrangels Ideal, og han vilde gærne efterligne ham; han havde selv som ung Officer tjent under ham. Da han saa, at der var en Officer mellem Fangerne, vinkede han ad mig og jeg traadte an foran med stram militair Honneur. Han spurgte mig først, hvormange Mand Skanserne var besatte med; da jeg hverken vilde eller kunde besvare dette Spørgsmaal, taug jeg.

„Ah! Sie wollen es nicht sagen," udbrød han lidt ærgerlig. Derefter spurgte han mig, hvor min Sabel var; jeg viste ham min tomme Sabelskede, der hang under min Kappe, og svarede, at den var reven mig ud af Hænderne, da jeg blev fanget. Han lovede mig, at jeg skulde faa den igen, hvad ogsaa Kronprinsen lovede, men jeg saa den aldrig siden.

For en Kuriositets Skyld skrev jeg for nogle Aar siden til den nuværende tyske Kejser og fortalte ham om det Løfte, som hans Fader engang havde givet mig, og bad ham

om at sende mig en anden Sabel i Stedet for. Jeg ventede aldrig at faa Svar derpaa, men et Par Maaneder efter fik jeg virkelig et Svar fra det tyske Krigsministerium, som svarede, at det fandt Kejseren ingen Grund til; han har naturligvis ment, at det var en Røverhistorie, jeg havde fundet paa.

Iøvrigt var General Wrangel saa høflig at sige mig et Par pæne Ord, fordi jeg med min lille Flok havde forsøgt at slaa mig igennem, hvilket Chefen for Jægerne, der havde fanget mig, en Major v. *Witzleben*, fortalte ham. Efterat Wrangel havde lovet mig og mine Folk en god Behandling som Krigsfanger, afskedigede han mig og jeg gik videre med min Ledsager, en Premierløjtnant. Oppe i Broager By mødte jeg en høj, smuk Officer med et stort Fuldskæg, der kom gaaende med et Par Adjudanter. „Der Kronprintz!" hviskede min Ledsager til mig og gjorde Front med Haanden til Huen, hvad jeg naturligvis ogsaa gjorde. Han var meget elskværdigere end Wrangel; han tog straks min Haand fra Huen, spurgte mig noget ud om, hvor jeg var bleven fanget og tilsidst, om jeg var forsynet med Penge, hvilket jeg kunde besvare bekræftende; en af hans Adjudanter forærede mig en Chocoladekage, hvad alle de preussiske Officerer var forsynede med i store Masser. Ved Egernsund traf jeg en saaret Officer af 18de Regiment, der laa paa en Vogn; han havde faaet en Kugle i Benet, da Preusserne brød igennem ved Smøl. Jeg spurgte ham, om han ikke vidste noget om Bruun, men dette benægtede han. Jeg var meget bekymret for Bruuns Skæbne; jeg kunde nok vide, at han ikke var gaaet tilbage, uden at han havde gjort sit yderste for at faa os med, og da jeg ikke havde set ham mellem Fangerne, frygtede jeg, at han var falden. Desværre bekræftede dette sig, da jeg næste Dag paa Graasten talte med en preussisk Officer, der i Bøffelkobbel havde set en falden dansk Officer, der efter Beskrivelsen ikke kunde være andre end Bruun. Hvorledes han faldt, fik jeg først efter Krigen at vide af den Hornblæser, han havde med sig. Han havde hele Eftermiddagen og om Natten været meget urolig og havde Gang paa Gang sendt Melding ind om, at Stillingen paa venstre Fløj var aldeles uholdbar. Da Angrebet skete og Forposterne var i fuld Tilbagegang, stod han paa

Landevejen med Hornblæseren og sine Ordonantser, hvor de blev beskudte af Fjenden. Han troede, at det var de Danske, som skød, og raabte til dem: „Er I gale, I skyder jo paa Jeres egne!“ Men da han satte Kikkerten for Øjet, opdagede han sin Fejltagelse og gjorde saa et Forsøg paa at trække sig udenom Fjenden og naa tilbage; det lykkedes hans Folk men ikke ham; hans Død vakte stor Sorg ved Regimentet og ikke mindst ved hans Kompagni, hvad Voldby fortalte mig i et Brev nogen Tid efter.

XIV

SOM KRIGSFANGE PAA VEJEN TIL MAGDEBURG

Jeg var nu altsaa bleven Krigsfange; jeg havde, da jeg drog i Felten, forestillet mig alle Muligheder; jeg havde tænkt mig, at jeg kunde falde eller blive lemlæstet, men at jeg skulde blive fanget, det havde jeg aldrig tænkt paa. Nu var alle de store Forhaabninger, med hvilke jeg var gaaet i Krigen, altsaa bristede. Jeg havde fra mine Drengeaar elsket Soldaterstanden, og det havde været mit højeste Ønske at blive Officer, men min Fader, hvem jeg havde bedt derom, havde sat sig derimod. Jeg *skulde* studere, saa liden Lyst jeg end havde dertil. Nu, da Krigen udbrød, havde jeg haabet, at hvis jeg overlevede den, kunde jeg komme ind i Linien og naa mit Maal ad den Vej, men nu, da jeg var bleven Krigsfange i Begyndelsen af Krigen, mente jeg ikke, at der kunde være nogen Udsigt dertil. Dernæst pinte det mig, og gør det endnu den Dag idag, naar jeg kommer til at tænke derpaa, om jeg havde baaret mig rigtigt ad. Jeg kom nemlig til at tænke paa, at hvis jeg var gaaet Nord paa over Landevejen, at vi da maaske kunde være reddede. Dette kunde være sket i det Øjeblik, jeg fik Underretning om Angrebet, da Roeders Brigade endnu ikke var kommen saa langt frem ad Landevejen, at den kunde forhindre det. En stor Trøst har jeg dog altid fundet i en Udtalelse af en preussisk gammel Oberst, som jeg en Dag traf sammen med om Sommeren i Magdeburg. Da jeg paa hans Opfordring fortalte ham om min Tilfangetagelse og ved den Lejlighed udtalte min Frygt for, at jeg havde begaaet Fejl ved at gaa lige tilbage, sagde han:

„Nej, min unge Ven, De handlede fuldstændig rigtigt; naar man i en saa fortvivlet Stilling som den, De var i, ikke véd, hvad man skal gøre, skal man altid gaa lige paa; selv om det er galt, har man reddet Æren, og det har meget at sige.“

Jeg havde ogsaa efter Krigen den Tilfredsstillelse, paa min Anmodning, fra Regimentet at faa en Skrivelse, hvori det fralagde mig ethvert Ansvar og udtalte sig anerkendende om mit Forhold.

Fra Broager gik vi i Snefog til Graasten; overalt fra Gaarde og Huse kom Preussere løbende for at betragte os, men vi hørte ikke et eneste Ukvems- eller Skældsord af dem. Da Feltvagterne ned mod Vemmingbund ogsaa var fangne, var vi desværre et Par hundrede Fanger ialt. Paa Vejen hørte vi Kanonerne fra vore Skanser, som idag lod sig høre for første Gang. Der skete imidlertid intet Angreb paa disse, det var kun en større Rekognoscering.

Endélig kom vi da til Graasten, hvor jeg med min Oppasser, hvilket jeg havde faaet en af de fangne Soldater til at være, blev ført ned i Kælderen under Herredsfogedboligen; her blev vi sat ind i et stort, halvmørkt Rum, Døren blev aflaaset og en Soldat posteret udenfor. Jeg var saa træt paa Legeme og Sjæl, at jeg i Øjeblikket ingen Vrøvl gjorde, men kastede mig paa et Knippe Halm og næsten øjeblikkelig faldt i Søvn. Efter et Par Timers Forløb vaagnede jeg, og min Oppasser, der havde benyttet Tiden til at se sig om i Rummet, fortalte mig, at der i en Krog af Kælderen sad et Par preussiske Soldater, som jeg ikke havde bemærket ved min Indtrædelse. Jeg gik hen til dem, der begge sprang op og gjorde Honnør, og fik ud af dem, at de var Arrestanter for begaaede Forseelser.

Dette forekom mig dog at være et stærkt Stykke; jeg dundrede paa Døren, og da Skildvagten lukkede op, paalagde jeg ham at gaa op i Vagten og sige den vagthavende Officer, at jeg ogsaa var Officer og havde baade General Wrangels og Kronprindsens Ord for, at jeg skulde behandlet som saadan. Lidt efter kom en Kaptain ned til mig, gjorde mig en Masse Undskyldninger og forsikrede mig, at det var sket af en Fejltagelse, at jeg var kommen i Kælderen, uagtet han selv havde ladet mig sætte derned. Jeg antager, at Wran-

gels og Kronprinsens Navne havde gjort Indtryk paa ham. Han spurgte mig nu, om jeg vilde blive hos ham i Vagten til næste Dag, da vi skulde føres videre eller hellere vilde indkvarteres hos en Familie i Byen, i hvilket Tilfælde jeg rigtignok maatte finde mig i at have en Soldat med for at passe paa mig. Jeg valgte selvfølgelig det sidste og fik til min Glæde en Indkvarteringsbillet til en Mand, Herredsfuldmægtig *Lorentzen*, som jeg kendte noget til fra mit tidligere Ophold i Sønderborg; min Oppasser maatte jeg ikke faa med.

Ganske morsomt var det, at jeg godt kendte den Kælder, som jeg blev sat ned i. Medens jeg opholdt mig i Sønderborg, havde jeg en Dag paa en Forretningsrejse med Advokat Grimm været i Graasten. Herredsfoged *Smith* (død som Højesteretsassessor i København) havde da bedt os spise Frokost hos sig. Efter denne havde han da vist os om i sit store Hus, der i fordums Tid havde været beboet af en eller anden tysk Prinds; blandt andet viste han os ogsaa de store, hvælvede Kældere; lidet anede jeg den Gang, at jeg selv skulde komme til at sidde indespærret der.

Jeg gik saa afsted med en preussisk Soldat i Hælene til min Værts Hus; her forefaldt en ganske morsom Scene. Manden var ivrig dansk og var af Preusserne, nok ikke ganske med Urette, mistænkt som dansk Spion og ventede hver Dag at blive ført som Arrestant til Flensborg. Da det endnu sneede stærkt, havde jeg trukket Hætten paa min Regnkappe op over Hovedet, saa at intet af min Uniform kunde ses. Da jeg kom med en preussisk Soldat efter mig, troede Lorentzen, at jeg var en tysk Officer, der kom for at arrestere ham.

Ligbleg modtog han mig, men da jeg talte Dansk og sagde ham, hvem jeg var, faldt der en Sten fra hans Hjerte og han og hans Kone tog hjerteligt mod mig. De sørgede straks for et godt Maaltid Mad og jeg havde det udmærket hos dem; det gjorde intet Skaar i mit Velbefindende, at der sad en preussisk Soldat med skarpladt Gevær inde i Stuen hos mig; han forstod ikke et Ord af, hvad vi talte om; min Vært forhørte nemlig meget snedig ved hver Afløsning den ankommende om, hvad Landsmand han var; det kunde jo tænkes, at en af dem forstod Dansk. De var imidlertid alle af samme

Regiment nede fra Rhinegnen. Jeg fik anvist et Soveværelse med en ypperlig Seng og sov dejligt; jeg fik ovenikøbet om Natten to Mand til at passe paa mig, da jeg muligvis kunde falde paa at overrumple Vagten, naar der kun var èn; men de gode Preussere kunde være rolige, jeg befandt mig altfor vel i min Seng.

Næste Morgen sendte Prins *Friederich Carl*, der havde sit Hovedkvarter paa Slottet, en af sine Adjudanter til mig for at spørge, om jeg vilde skrive et Brev til min Afdeling og min Familie, og det skulde da i Løbet af Dagen blive sendt til vore Forposter med en Parlamentair; Brevet skulde være affattet paa Tysk og aabent. Jeg blev meget forbauset over denne Elskværdighed; men det faldt mig bag efter ind, at Parlamentairen skulde naturligvis se, hvor vore Forposter nu stod. Overbringeren af denne Besked præsenterede sig for mig som Grev *Arnim Boytzenburg*, et af Tysklands bekendte Navne, og var et af de smukkeste Mennesker, jeg nogensinde har set. Han var over tre Alen høj og iført Kyrasseruniform; jeg i min beskedne af tre Dages Forposttjeneste medtagne Uniform tog mig meget ubetydelig ud ved Siden af denne straalende Mand i sin glimrende Uniform. Jeg takkede meget for Tilladelsen og skrev et Brev til min Kæreste, som jeg lagde inden i et til Voldby. Begge Breve naaede deres Bestemmelsessted, men de blev ikke overbragte af en Parlamentair, men blev af en preussisk Patrouille kastet hen til en dansk Patrouille; det er just ikke den sikreste Maade at besørge Breve paa.

Henad Middag blev vi førte afsted til Flensborg; der var en Vogn, jeg kunde køre med, hvis jeg vilde, men jeg foretrak at gaa det meste af Vejen sammen med mine Folk, der var meget nedslaaede; alle var de dog glade ved Bevidstheden om, at de havde gjort deres Pligt, og jeg lovede ogsaa at gøre for dem, hvad jeg kunde. Det lykkedes mig ogsaa efter Krigen at faa et Par af dem dekorerede, navnlig for deres Forhold under Kampen ved Mysunde. Vort Indtog i Flensborg var ikke hyggeligt, da en stor Del af den tysksindede Befolkning havde samlet sig udenfor Byen for at haane os. De havde imidlertid for stor Respekt for Preusserne til at vove det uden paa Afstand. Sørgeligt var det at se de nedslagne, bekymrede Blik hos de danske Flensbor-

gere. Der havde Dagen i Forvejen udbredt sig det Rygte, at Fjenden havde lidt et stort Nederlag ved Dybbøl, ja endog, at Prinds Carl Friederich var fanget, og nu saa de derimod saa mange danske Fanger og hørte af os om den sørgelige Forpostfægtning og de store Tab, vi havde lidt paa Grund af den slette Forpoststilling. Jeg fik Tilladelse til paa Æresord at besøge mine Bekendte, men havde ingen Lyst dertil; jeg tilbragte Natten paa Hovedvagten sammen med en skikkelig indkaldt Reserveofficer, der ligesom jeg var juridisk Kandidat; han var meget ked af Krigen, der havde kaldt ham bort fra hans Virksomhed og Familie.

Næste Morgen blev jeg afhentet af en ung, opblæst Gardeofficer, der skulde ledsage os til Slesvig, hvor vi skulde overgives til Østerrigerne. Før Afmarschen til Banegaarden blev Fangerne opstillede i Hovedvagtens Gaard, og der blev spurgt, om der var nogen Slesvigere iblandt dem, da de saa skulde faa Lov til at rejse hjem. Der var et Par af 22de Regiment, som ogsaa havde været med i Kampen; de fik altsaa Tilladelse til at rejse hjem, men der blev sagt dem, at de vilde blive skudte, hvis de igen blev grebne i at føre Vaaben mod Preusserne. Der blev ogsaa gjort mig det Tilbud, at jeg maatte være fri, hvis jeg vilde afgive Æresord paa ikke i denne Krig at kæmpe mod Preusserne; men derpaa kunde jeg selvfølgelig ikke gaa ind. Som jeg senere erfarede, blev det samme Tilbud gjort alle fangne danske Officerer, men der var kun én, der modtog det, hvad han efter Krigen maatte høre meget for. Paa Vejen til Slesvig fortalte min Ledsager mig, at vi skulde blive dér, da der var kommen Ordre fra General Wrangel til, at de danske Fanger skulde anvendes til at sløjfe Skanserne ved Dannevirke. Jeg blev meget ilde til Mode ved den Meddelelse, som, hvis den var sand, vilde forvolde mig som Officer mange Ubehageligheder, da jeg ikke vilde lade mig kommandere til at være Mellemmand mellem mine Folk og Preusserne. Officeren paastod saa bestemt, at han havde set Ordren, at jeg foreløbig maatte tro, at det var sandt. Min Ledsager var i det hele en meget ubehagelig Herre, der til nogle andre Officerer, der var i Kupéen, udtalte sig meget nedsættende om mine Landsmænd og deres Krigsførelse; han ventede aabenbart, at jeg vilde

tage til Genmæle, men det fandt jeg mig ikke beføjet til. Jeg kunde ogsaa mærke paa de andre Officerer, at de misbilligede hans Optræden lige over for mig.

Da vi kom til Slesvig, blev jeg modtaget af en østerrigsk Officer, der rakte mig Haanden med et venligt: „Guten Tag, Kammerad!" Preusseren værdigede han kun en meget stiv Hilsen. Næppe var vi uden for Banegaarden, før Østerrigeren begyndte at skælde de hovmodige Preussere ud og ønskede, at de med det første vilde blive ordentlig bankede af, „so wie wir bej Sankelmark", føjede han naivt til, en Yttring, som selvfølgelig satte mig i godt Humør. Paa Gottorp Slot blev jeg ført ind til Pladsmajoren, der indførte mit Navn i en Protokol og gav Ordre til at anvise mig et Værelse paa Slottet, „ein gutes Zimmer!" raabte han ud af Døren til min Ledsager.

„Ja, „ein gutes Zimmer" fik jeg ganske vist, et stort Værelse med en dejlig Udsigt ud over Slien, men en stor Mangel opdagede jeg straks ved min Indtrædelse, nemlig, at der ikke fandtes et eneste Møbel, ikke saa meget som en Stol. Saa snart min Ankomst rygtedes, kom en Mængde Officerer, ældre og yngre, ind til mig og udtalte deres Glæde over at gøre mit Bekendtskab og gav mig deres Kort. Alle talte de om, hvor tappert de Danske havde kæmpet ved Bustrup og Sankelmark, og alle var de lige forbitrede paa Preusserne.

Da Mangelen paa Møbler i min Stue straks slog dem, løb en Del af dem ind i deres egne Værelser og kom slæbende hver med et Stykke Bohave, saa jeg fik endog overordentlig godt møbleret hos mig. Da det var lige ved Middagstid, bad de mig gøre dem den Ære at være deres Gæst i Messen, og jeg var nu tilstede ved en overordentlig livlig og interessant Middag; den bestod af to Retter temmelig tarvelig Mad med et godt Glas Vin til, men det interessante var at se dette fremmede, sydlandske Liv, som alle var i Besiddelse af, og den overordentlige Elskværdighed og Takt, hvormed jeg blev behandlet. Der var ingen højere Officerer end Kaptajner og Ritmestre, da alle Stabsofficererne spiste for sig; derfor var Tonen saa behagelig og ugenert.

Efter Middagen blev jeg længere Tid sammen med dem og jeg fortalte dem da, hvad den preussiske Officer havde sagt om Formiddagen og spurgte, om de vidste noget derom.

Alle forsikrede, at det umuligt kunde være sandt, thi rigtignok var Preusserne hensynsløse i høj Grad, men en saa raffineret Ondskab tiltroede de dem dog ikke. Da der imidlertid endnu ikke næste Dag var nogen Ordre til, at jeg skulde videre, var jeg temmelig sikker paa, at der dog maatte være nogen Sandhed deri. Heri blev jeg ogsaa bestyrket næste Morgen, da Pladsmajorens Adjudant kom og bad mig følge med til Majoren. Denne modtog mig ganske rigtigt med den ubehagelige Meddelelse, at de danske Krigsfanger skulde anvendes til at sløjfe Skanserne ved Slesvig, og at jeg, der talte saa godt Tysk, skulde være Mellemmand mellem Fangerne og de østerrigske Befalingsmænd.

Da jeg havde havt Tid til at forberede mit Svar og jeg jo vidste, hvorledes Østerrigerne var sindede i dette Spørgsmaal, svarede jeg, at jeg fandt denne Anvendelse af Krigsfanger stridende mod al Krigsbrug; jeg vilde ikke lade mig tvinge til at have noget med det Arbejde at gøre, og jeg var vis paa, at ikke en eneste af mine Landsmænd vilde løfte en Spade dertil. Majoren svarede intet, men af hans velvillige Smil kunde jeg nok se, hvad han tænkte. Imidlertid gik der endnu et Par Dage, inden jeg hørte mere om denne Sag, men der var endnu stadig ingen Ordre kommen til, at vi skulde bort. Jeg havde det forresten saa godt, som jeg som Krigsfange kunde have det, og Østerrigerne vedblev at være i høj Grad elskværdige mod mig. En ung Løitnant, Grev *Czernin*, hvis Fætter senere faldt haardt saaret i dansk Fangenskab, havde endog fattet saa stor Godhed til mig, at han havde ladet sin Seng flytte ind til mig. Da det mest var Rytteri, der laa paa Gottorp Slot, og de fleste Rytterifficerer er adelige i Østerrig, var det i meget fint Selskab, jeg befandt mig i disse Dage; de fleste var Grever eller Friherrer. Med Czernin blev jeg endog saa fortrolig, at han en Aften betroede mig, at han led af ulykkelig Kærlighed, da hans Fader ikke vilde tillade ham at ægte sin Elskede, fordi hun ikke var adelig.

Den fjerde Dag efter Ankomsten kom der endelig Ordre til, at vi skulde afsted til Magdeburg og glad blev jeg; Wrangel havde altsaa opgivet sin Plan, som dog sikkert ogsaa har fundet Modstand hos den preussiske Kronprinds, der jo var en rettænkende Mand. Jeg tog en venlig Afsked med de

østerrigske Officerer og navnlig med Czernin, der var ganske bevæget. Han indbød mig til at besøge sig paa hans Faders Gods i Tyrol, hvad jeg lovede, hvis min Vej nogensinde skulde falde der i Nærheden, hvad jeg betvivlede. Han havde ikke glemt mig; Aaret efter Krigen fik jeg et Brev fra ham gennem Krigsministeriet i København, hvortil det var sendt, da han ikke vidste min Adresse. Han laa dengang i Garnison i Linz i Østerrig; han skrev hjærteligt til mig, at han nu var lykkelig, da hans Fader havde givet ham Tilladelse til at ægte sin Elskede og indbød mig til at besøge sig næste Aar paa sin Faders Gods, da han saa fik en længere Permission. Stakkels Fyr! han fik ingen Permission; Krigen mellem Preussen og Østerrig udbrød, og han blev haardt saaret i et af de blodige Slag. Paa sit Dødsleje havde han bedt en Kammerat skrive til mig og meddele mig sin Død, hvilket denne saa gjorde og tillige fortalte, at hans Fader og Brud var utrøstelige.

Af Østerrigerne blev vi eskorterede til Rendsborg, hvor vi igen blev overgivne til Preusserne. Jeg selv blev overgivet til Kommandøren for Vagten i Kronværket, en elskværdig, ældre Kaptain, der tog venlig mod mig. Folkene kom til at ligge i et Pakhus tæt ved Vagten; jeg blev meget glad ved at faa Lov til at gaa ud og tale med dem, hvilket mærkværdigt nok havde været mig forbudt paa Gottorp, hvor vi ellers blev behandlede saa godt. Her forefaldt om Aftenen en Scene, som gjorde et godt Indtryk paa mjg. Medens jeg sammen med Kaptainen og et Par andre Officerer sad og spiste til Aften, kom der Bud ind, at en af Fangerne var bleven syg. Kaptainen sendte straks Bud efter en Læge.

Det varede længe, inden denne indfandt sig, og da Kaptainen derfor tiltalte ham temmelig barsk, undskyldte Lægen sig med, at da det var en Krigsfange, troede han ikke, at det hastede saa stærkt. Men denne Undskyldning skulde han hellere have beholdt hos sig selv, thi Kaptainen blev nu alvorlig vred og skældte ham Huden fuld; han sagde blandt andet: „Ist denn ein Däne kein Mensch?“ idet han i sin Vrede glemte, at jeg var tilstede. Han blev ogsaa lidt flov bag efter og gjorde mig en Undskyldning, som jeg modtog med den Erklæring, at det glædede mig at se, hvor godt et Hjertelag han viste ogsaa overfor en Fjende.

Næste Dag gik Turen til Hamborg, hvor vi boede paa en Udvandrerkaserne; da Klokken ikke var mere end seks og vi skulde blive der om Natten, foreslog den Officer, der ledsagede mig, at vi skulde gaa ud sammen og se os om i Byen. Da jeg ikke vilde gaa i dansk Uniform, laante jeg et Sæt civile Klæder hos en Opvarter, og vi gik omkring paa forskellige Ølknejper, hvad der ikke var særligt morsomt. Næste Dag kørte vi saa til Magdeburg, hvor vi ankom om Eftermiddagen. Ved Wittenberge Station, hvor Vejen gaar fra til Berlin, skiltes en Del af Folkene fra os, da de skulde til Küstrin. Jeg tog vemodig Afsked fra dem og bad dem opføre sig godt i Fangenskabet. Jeg fik under Fangenskabet ofte Brev fra dem; de havde det i Küstrin meget friere end Fangerne i Magdeburg, men de beklagede, at Forholdet mellem Fangerne indbyrdes ikke var rigtig godt; der var saa mange forskelligartede Elementer imellem dem. Den Officer, en Løitnant *Køcheritz*, der havde ledsaget mig fra Rendsborg til Magdeburg, var en beleven og fint dannet ung Mand, som jeg syntes meget godt om. Som jeg senere hørte, faldt han i den tysk-franske Krig.

XV

MAGDEBURG

MAGDEBURG ligger i Provindsen Sachsen ved Elben i en Egn, der er saa flad som en Pandekage og fuldstændig blottet for Naturskønhed. Vi var altsaa ikke saa heldige som de af vore Ulykkesfæller, der kom til at ligge i de skønne Egne ved Rhinen eller i Østerrig. Men i andre Henseender havde vi det bedre, fordi vi i den store By kunde færdes anderledes ugenert end i de mindre Byer. Der laa allerede en Del Officerer, mest af 1ste Regiment, der var fangne ved Sankelmark; iblandt dem var Kaptain *Weyhe*, Major *Hansen* og en Del unge Løitnanter. En af dem var Løitnant *Gustav Müller*, ogsaa Student sammen med mig og i sin Tid vel bekendt i Studenterforeningen for sit spillende Liv og sin store Begavelse. Han havde en forbausende Hukommelse; navnlig kunde han sin Holberg fuldstændig udenad. Han kunde, naar man læste et Par Linier for ham af en af Holbergs Komedier, sige ikke alene af hvilken Komedie det var, men ogsaa i hvilken Akt og Scene det stod. I de mange, lange, kedelige Timer, vi tilbragte i Fangenskabet, var han os ofte til megen Underholdning. Major Hansen, en ældre godmodig Mand, havde været meget uheldig. Han laa syg i sit Kvarter hos Herredsfoged Knudsen i Slesvig, da Dannevirke blev rømmet. I al den Forstyrrelse, dette frembragte, havde man glemt at sende Bud til ham; han anede derfor ikke, at Stillingen var bleven rømmet om Natten, hans Vært lige saa lidt, og om Morgenen, da han vaagnede, var Huset besat af Østerrigerne, og han blev saa Krigsfange. Kaptain Weyhe var jo bekendt for sin tapre

Adfærd under Kampen ved Sankelmark, og man vil se ham paa flere af Billederne fra denne Kamp.

Jeg blev ved Ankomsten til Magdeburg modtaget paa Banegaarden af Byens Pladsmajor, der ledsagede mig først til Kommandantskabet, hvor forskellige Formaliteter skulde iagttages og dernæst ud i Citadellet, hvor jeg skulde bo sammen med de øvrige Fanger. Citadellet var meget lidt

OFFICERSARRESTEN I CITADELLET I MAGDEBURG

indbydende; de Værelser, vi Officerer beboede, var mørke og uhyggelige med Jærnstænger for Vinduerne og Udsigten til at skulle opholde mig her i længere Tid ikke behagelig. Jeg blev modtagen af de andre Officerer med Venlighed men selvfølgelig uden Glæde, for hvilken Følelse der ikke var nogen Plads hos os i de seks lange Maaneder, vi opholdt os her.

Som jeg hørte havde dog Bekvemmelighederne ved de andre Officerers Ankomst i deres Boliger været mindre end nu, da der dog nu fandtes nogle ganske ordentlige Møbler. Kommandanten i Magdeburg, Generalløitnant *v. Schöller*, havde et Par Dage efter deres Ankomst aflagt et Besøg i Citadellet, ladet sig dem forestille og spurgt, om de var fornøjede med Behandlingen. Da havde Kaptain *Weyhe* taget

Ordet og sagt, at det var nogle upassende Værelser, der var bleven anvist dem, der var Officerer og Krigsfanger men ikke Straffefanger. Baade Generalen og hans Adjudant havde været ved at tabe baade Næse og Mund over, at en Kaptain havde turdet tiltale en Excellence og Generalløitnant paa en saadan Maade. Men det havde dog hjulpet, thi Dagen efter havde Værelserne faaet gode Møbler, men lige uhyggelige var de. Der sad flere preussiske Officerer i Citadellet; blandt andre gjorde det os meget ondt for en ung Løitnant, der var bleven idømt flere Aars Fæstningsarrest, fordi han en Aften i en Rus havde slaaet en Skildvagt, der ikke hurtigt nok havde gjort Honnør for ham. Han var meget nedbøjet, da hans militaire Løbebane nu var forspildt. Han havde indgivet Ansøgning om Tilladelse til at deltage i Krigen som Menig, men det var bleven ham afslaaet. Han blev imidlertid tilligemed flere andre benaadet i Anledning af, at Preusserne havde indtaget Dybbøl.

Da jeg kom til Magdeburg, var der henimod 200 danske Krigsfanger, men inden vor Afrejse var der 600. Det var os Officerer en Glæde at kunne være noget for vore fangne Landsmænd, og saa længe vi var i Citadellet og ogsaa i den første Tid, vi boede i Byen, kom vi daglig til dem og gjorde for dem, hvad vi kunde. Men saa skete der noget, hvorfor det blev os forbudt at gaa til dem. Vore fangne Underofficerer kunde nemlig faa Lov til at gaa ud i Byen, naar de kunde faa en preussisk Underofficer med. Nu hændte det sig, at en Underofficer var bleven Ven med en preussisk Feldwebel, og en Dag, da Feldweblen havde faaet udbetalt Lønning til sit Kompagni, var han og den danske Underofficer forsvundne. Der blev stor Alarm i Lejren, men Flygtningene, der naturligvis længe i Forvejen havde forberedt Sagen, blev ikke grebne og er sandsynligvis rejste til Amerika. Da den preussiske Underofficer var en Polak og den danske en Holstener, har vel ingen af dem havt nogen Betænkelighed ved at spille Preusserne dette Puds. Vi Officerer var kede af Sagen, fordi det nu blev os forbudt at gaa ud i Citadellet, men ellers kunde vi ikke andet end more os over den inden fire Vægge.

Det var heldigvis kun en kort Tid, at jeg kom til at bo i Citadellet. Allerede et Par Dage efter min Ankomst fik vi Til-

ladelse til at bo i Byen paa Æresord. Vi fik Valget imellem at faa anvist Beboelse i en Kaserne eller bo i et privat Kvarter, i hvilket sidste Tilfælde vi fik udbetalt en Kvartergodtgørelse. Vi valgte alle det sidste; de fleste af os Løitnanter indkvarterede os i et Hotel garni, der var bekendt under Navnet af „Tante Friederich“ efter Værtindens Navn, der vilde have, at alle de unge Mennesker, der boede hos hende, skulde kalde hende Tante. Man boede og spiste billigt der, men Kosten lod rigtignok meget tilbage at ønske; men da vi jo ikke havde meget at leve af, saa var vi glade over dette Logis, hvor vi boede Dør om Dør og havde det ret hyggeligt sammen.

Der boede ogsaa en Del yngre preussiske Officerer i samme Logis; de vilde gærne være Kammerater med os, men det indlod vi os ikke paa og viste dem aldrig andet end kold Høflighed. Den eneste Officer, med hvem vi kom i nærmere Berøring, var Adjudanten hos Kommandanten, Premierløitnant *Bergmann,* gennem hvem vi fik alle vore Breve og Penge fra Hjemmet, og til hvem vi maatte henvende os, naar vi ønskede noget af Kommandantskabet. Han viste sig under vort hele Ophold i Magdeburg overordentlig elskværdig og hjælpsom lige over for os; vi var ham derfor meget taknemmelige, og ved vor Afrejse forærede vi ham et stort Fotografi af os. Han døde som General og Chef for en Officersskole et eller andet Sted i Preussen.

Den civile Befolkning fik vi derimod noget mere at gøre med; vi traf sammen med ikke faa Embeds- og Købmandsfamilier, og flere af os sluttede Bekendtskaber, som holdt sig mange Aar efter Krigen. Saaledes gik det mig; jeg lærte en Mand at kende, med hvem jeg holdt Venskab lige til hans Død, og som flere Gange besøgte mig herhjemme. Denne Mand var Gerichtsrath *Eyber.* Han havde en Del Slægt i Jylland og havde før Krigen flere Gange været i Danmark, som han holdt meget af. Han kom en Dag op til os i „Tante Friederich“, sagde, hvem han var, og indbød os til at besøge sig. Vi blev meget forbausede over denne Elskværdighed og flere af os benyttede sig af Indbydelsen. Han og hans elskværdige Hustru modtog os med stor Venlighed, en Venlighed, der aldrig svigtede, saa længe vi var i Magdeburg; begge var fint dannede Mennesker, der aldrig som saa

mange andre Preussere var taktløse nok til i vor Nærværelse at bramme med deres Armees Heltebedrifter i denne Krig, men stadig beklagede de vor Skæbne at skulle ligge her i Uvirksomhed, medens vore Kammerater kæmpede for Fædrelandet. Eyber var selv preussisk Reserveofficer og havde i 1848 gjort Tjeneste som Løitnant under Uroligheden i Tyskland. I 1870 blev han indkaldt og gjorde Tjeneste som Kaptain i Frankrig; jeg fik et Billede af ham i Uniform, medens han laa foran Metz. Eyber var en høj smuk Mand med stærkt markerede Træk; han var en meget intelligent Mand, der havde læst meget, og kendte hele vor klassiske Litteratur, som han let læste paa Dansk, hvilket han ogsaa talte ganske godt og benyttede sig af, naar han var paa Besøg i Danmark.

GERICHTSRATH EYBER I MAGDEBURG

Fru Eyber, der var adelig født, var noget af det yndefuldeste, man kunde tænke sig; hun var en udmærket Husmoder og en stilfuld Værtinde; Børnene, hvoraf der var fem, opdrog hun med stor Fornuft og Bestemthed; jeg har aldrig set saa velopdragne Børn. At de af os, der modtog Eybers Indbydelse, befandt sig vel i saadant et Hus, er en Selvfølge, og jeg, der tilsidst kom der daglig, blev aldeles betragtet som hørende til Familien; dette Bekendtskab bidrog meget til at formilde det sørgelige Fangenskab;

ja, de inviterede endog min Kæreste til at komme til Magdeburg og være deres Gæst under mit Fangenskab, men det vilde jeg dog ikke modtage, saa fristende end Tilbudet var. Men ikke alene for os Officerer gjorde Eyber, hvad han kunde; ogsaa til Måndskabet i Citadellet udstrakte hans Omsorg sig. Da han saaledes gennem os erfarede, at vore Soldater, der jo er meget forvænte fra deres Hjem, hvad Kosten angaar, var misfornøjede med den Kost, de fik, hvad der forresten var det samme, som de preussiske Soldater fik, samlede han hos Venner og Bekendte i Magdeburg og hos sine Slægtninge i Jylland en større Sum Penge, der blev anvendt til at skaffe vore Krigsfanger bedre Forplejning. Han blev i den Anledning efter Krigen udnævnt til Ridder af Dannebrog, hvilken Dekoration han blev meget glad over.

Begeistringen i Preussen var den Gang ikke stor for Kong Vilhelm og Bismarck og deres Soldaterregimente; det var jo først efter Sejrene over Østerrig og Frankrig, at hele Folket blev revet hen til Begejstring. Naar vi om Aftenen traf sammen med den jævne Borgerstand paa en eller anden Ølkneipe, vilde disse gærne have fat i os, og de generede sig da ikke for at rakke ned paa Bismarck og Junkerherredømmet, og sad der saa nogle stramme Officerer i Nærheden, saa var den preussiske Hr. Sørensen ret i sit Es, naar han kunde give sin Galde Luft for os over disse friserede Herrer, og hvad de kostede Landet. Vi tog altid disse Hjerteudgydelser med stor Ro og lod os aldrig forlede til at stemme i med, da vi jo ikke vidste, hvor langt saadanne Samtaler kunde naa. Vi var blevne enige om at være meget forsigtige i vore Udtalelser paa offentlige Steder og i det hele at opføre os saaledes, at Preusserne kunde faa Agtelse for den danske Officersstand, og det lykkedes os ogsaa i høj Grad at vinde Publikums Sympati, hvad vi modtog mange Beviser paa ved vor Afrejse. Jeg hørte senere af Breve fra Eyber, hvor himmelvidt de danske Krigsfangers Opførsel, saavel Befalingsmændenes som de Meniges, var fra Østerrigernes i 1866 og Franskmændenes i 1870; navnlig overgik de Skandaler, som mange af de fangne franske Officerer gjorde, al Beskrivelse. Magdeburger Zeitung indeholdt ogsaa ved vor Afrejse en for os meget smigrende Artikel.

Af Seværdigheder var der ikke mange i Magdeburg, der jo er en Handels- og Fabrikby. Den eneste Bygning af nogen Betydning er den dejlige gothiske Domkirke med de to smukke Taarne. Da jeg en Dag gik inde i Kirken og saa

HENRIK STEFFENS

mig om, faldt mine Øjne paa nogle store Mindetavler, der indeholdt Navnene paa dem, der under Frihedskrigen var blevne dekorerede med Jærnkorset for deres Deltagelse i Krigen. Ved at læse Navnene igennem fik jeg Øje paa Professor Henrik Steffens ved Universitetet i Breslau, altsaa min Grandonkel; det var med en underlig Følelse, at jeg

som preussisk Krigsfange læste dette Navn som en af dem, der havde kæmpet for Preussen; han blev jo endog den Gang af en tysk Forfatter kaldet „den første Frivillige 1813", og det var ikke med Urette. Han var jo som hele Tyskland opfyldt af Had til Napoleon og havde deltaget i mange af de Møder, hvori man havde besluttet en almindelig Folkerejsning for at afkaste det franske Aag.

Kongen billigede Bevægelsen og udstedte i Januar 1813 en Opfordring til den preussiske Ungdom om at møde frivilligt under Fanerne. Steffens fik dette at vide underhaanden, og endnu før Opfordringen var proklameret besluttede han at sætte en Gnist til Krudttønden. Den 13de Februar Kl. 8 om Morgenen holdt han en Forelæsning paa Universitetet; imod Slutningen af denne sagde han:

„Mine Herrer! jeg skulde Kl. 11 holde endnu en Forelæsning, men jeg vil benytte den Time til at tale med Dem om en Ting, der er vigtigere. Kongen har udstedt en Opfordring til Ungdommen om at gribe frivillig til Vaaben; denne Opfordring skal være Genstand for min Tale. Meddel min Beslutning til alle Studenter; jeg venter saa mange, Salen kan rumme."

I en Hast spredtes denne Efterretning rundt om i Byen, og længe før Kl. 11 havde en umaadelig Menneskemasse samlet sig i og udenfor Universitetet. Og saa holdt han en Tale med de bevingede Ord, som kun han kunde finde, og som i hans Ungdom havde gjort saa stort et Indtryk i København og havde begejstret Grundtvig, Øhlenschläger og mange andre af Datidens store Aander. Han endte sin Tale med, at han naturligvis selv ogsaa vilde tage Del i Kampen.

Virkningen af hans Tale var saa stor, at af Breslaus 360 Studenter mældte 290 sig under Fanerne. Steffens selv blev efter en kort Uddannelse udnævnt til Sekondløitnant og ansat som Ordonnantsofficer ved General *Blüchers* Stab. Forresten benyttedes han mest til at sendes ud omkring og opflamme Befolkningen til Kampen. Steffens døde den 13de Februer 1845 som Professor ved Universitetet i Berlin i sit 72de Aar. Herhjemme i Danmark saa vel som i Norge, hvor han var født, modtoges Efterretningen om hans Død med Sorg; Øhlenschläger skrev om ham:

En Yngling Døden rammer,
Vel var han to og syvti Aar,
Dog varmt hans Hjerte flammer.
Som i hans Ungdoms Aar.

Uagtet Steffens viede Tyskland sine bedste Aar, vedblev han dog i sit Sind at være dansk. Grunden til, at han forlod Danmark, var den, at Frederik VI paa Grund af hans frisindede Udtalelser ikke vilde give ham en Ansættelse ved Københavns Universitet, hvad han var fuldt ud kvalificeret til. Steffens, der var et Brushoved, vilde ikke give sig Tid og vente, han forlod saa øjeblikkelig København og drog til Tyskland, hvor han blev modtaget med aabne Arme.

Jeg har altid handlet efter Øjeblikkets Indskydelser, hvilket har skadet mig meget i mit Liv. Da jeg den Dag i Magdeburg Domkirke saa Henrik Steffens Navn, fik jeg en Idee, som jeg straks udførte. Jeg skrev til General Wrangel, der ogsaa under Frihedskrigen havde været Ordonnantsofficer hos Blücher og selvfølgelig maatte have kendt Steffens og hvad han havde udrettet. Jeg fortalte, at jeg var hans Neveu og bar samme Navn, og bad ham, om han ikke af Hensyn hertil vilde give mig fri af Fangenskabet, men med Tilladelse til atter at træde ind i Armeen under Krigen. Jeg fik ogsaa kort efter Svar fra en af hans Adjudanter, at naar jeg vilde give Æresord paa ikke at tjene, saa længe Krigen stod paa, maatte jeg rejse hjem. Men det havde jeg jo allerede én Gang tidligere afslaaet. Der var ogsaa nogen mere Udsigt til, at nogle fangne Officerer vilde blive udvekslede med nogle preussiske Officerer, der var blevne fangne, og vi var meget spændte paa, hvem der skulde blive de lykkelige. Af Officererne i Magdeburg traf Loddet Premierløitnant *Riebau* samt Løitnanterne *Hansen* og *Holstein*. De blev udvekslede ved Dybbøl den 17de April og deltog i Kampen næste Dag, hvor Løitnant Hansen faldt ved 9de Regiment under dettes og 20de Regiments blodige og hæderfulde Kamp.

Den 22de Marts var det Kongen af Preussens Fødselsdag, og i den Anledning var der stort Røre i den militaire Verden, medens den civile Befolkning tog sig Sagen meget roligt, og der kun blev flaget fra meget faa Huse foruden fra de offentlige Bygninger. Om Formiddagen lød en øredøvende Kanonade fra de den Gang endnu ikke nedlagte

Volde, hvorpaa nogle Feltbatterier kørte omkring og forskrækkede Børn og gamle Folk.

Om Middagen var der stor Parade paa Domkirkepladsen, hvor hele Garnisonen mødte. Jeg overværede med adskillige Kammerater denne Parade, og vi maatte beundre den Præcision, hvormed den udførtes, ligesom vi glædede os over de prægtige Musikkor. Paraden stilledes af Pladsmajoren, med hvem jeg jo havde gjort Bekendtskab ved min Ankomst, og jeg kunde ikke andet end beundre den Lethed, hvormed denne mere end halvtredsindstyveaarige Mand snurrede omkring paa venstre Hæl for at salutere og afgive Melding, da Kommandanten ankom. Vi unge Mennesker forsøgte senere hjemme i vor Stue at gøre denne Dreining, men det mislykkedes for os alle. I Preussen var det den Gang en ufravigelig Skik, at paa Landsfaderens Fødselsdag skulde enhver brav Soldat lige fra Generalen til den ringeste Trandunk have sig en forsvarlig Rus, og denne Skik opfyldtes til Punkt og Prikke. En saadan Drukkenskab som den, vi den Aften blev Vidne til, havde jeg ikke tænkt mig mulig i en saa vel disciplineret Hær som Preussens. „Tante Friederich", hos hvem der jo boede flere preussiske Officerer, havde i den Anledning truffet flere hensigtsmæssige Anstalter til sine Logerendes Modtagelse, naar de kom hjem om Natten, og vi danske Officerer blev høfligt anmodede om at aflaase vore Døre, da man jo ikke kunde vide, i hvor krigerisk en Stemning Løitnanterne vendte hjem. Der var imidlertid ikke nogen Grund til Frygt for krigeriske Lyster, thi de vendte hjem i en Tilstand, i hvilken de var fuldstændig ude af Stand til nogetsomhelst. Jeg hørte tre af dem blive baarne ind paa deres Værelser af deres Oppassere og lagte i deres Senge uden at give en Lyd fra sig. En af dem havde dog forsøgt at komme ud igen, thi han laa om Morgenen med Sabel og Epauletter ude paa Korridoren saa død som en Sild og blev baaren ind paa sit Værelse af sin Oppasser og en Opvarter.

Vi fejrede ogsaa vor Konges Fødselsdag den 8de April ved et lille beskedent Maaltid, hvortil Generalkonsul *Lorch* i Leipzig havde sendt os Vin. Det var med meget alvorlige Følelser, at vi drak vor Konges og Fædrelands Skaal; Stemningen var meget trykket, og vi skiltes tidlig ad. Ikke desto

mindre fortaltes der i Byen Dagen efter, at vi 11 Officerer havde drukket 72 Flasker Vin! Fordi vi næsten altid, naar vi mødtes paa offentlige Steder, ikke drak Øl i spandevis som Preusserne, men en Toddy eller to, hvilken Drik Magdeburgerne straks blev berusede af, hed det sig om os, at „die Dänen konnten kein Bier aber eine Unmasse von Wein vertragen."

SCHOW, BRUUN OG VOLDBY

I Slutningen af Marts fik jeg den sørgelige Efterretning, at Løitnant Voldby var falden i en Skanse paa Dybbøl. Hvo, der har læst mine Skildringer og deraf set, hvor nøje vi var knyttede sammen, kan begribe, hvor stor Sorg jeg følte ved at modtage dette Budskab. Jeg havde et Par Dage før hans Død modtaget et glad, fornøjeligt Brev, hvori han blandt andet fortalte, at han skulde ind i Kaptain *Aarøes* Korps, hvilket han glædede sig meget til. Saa var de alle borte af mit Kompagni: *Schow*, *Bruun* og *Voldby*, og jeg laa her nede i en tysk Fæstning og havde magelige Dage, medens Kammeraterne ved Dybbøl hvert Øjeblik kunde vente Død eller Lemlæstelse! Ja, jeg véd nok, at der vil findes dem, der ved

i disse Tider at læse dette mene, at det ikke er ærligt ment, naar jeg siger, at ikke alene jeg, men vi alle med Længsel saa hen til det Øjeblik, da vi kunde blive udvekslede og komme tilbage til Dybbøls blodbestænkte Skanser, men jeg kan forsikre, at det var saaledes, og vi vilde have skammet os ved at være danske Officerer, hvis det ikke havde været saaledes.

Katastrofen den 18de April overraskede os mindre end Preusserne; vi vidste kun altfor godt gennem Breve fra Hjemmet og fra Kammerater ved Dybbøl, hvorledes Sagerne stod, og at Enden snart maatte være der. Da Efterretningen kom, gjorde den imidlertid et dybt Indtryk paa os, og vi sørgede dybt over Tabet af saa mangen Kammerat. Jeg kom den 18de April henad Aften tilbage fra en Spadseretur med Eyber op gennem Hovedgaden „Breiter Weg". Udenfor „Magdeburger Zeitungs" Kontor saa vi en Mængde Mennesker staa og læse et opslaaet Telegram. En Anelse sagde mig straks, hvad det indeholdt, og jeg bad Eyber gaa hen og læse det; han kom tilbage og bekræftede min Anelse. Jeg gik straks hjem til Kammeraterne, der allerede vidste det, og vi tilbragte en sørgelig Aften sammen. Hvad der nedtrykkede os mest var det store Antal Fanger, der blev gjort. Nu var jo alt Haab ude for os om at komme hjem før Fredslutningen. Vi gik i flere Dage ikke ud for ikke at være Genstand for Preussernes hoverende Blikke, skøndt Gud skal vide, at de ikke havde noget at være stolte af. „50 preussiske Officerer og 600 Mand døde og saarede" stod der i Telegrammet; det kunde vi nok tænke var en af de sædvanlige preussiske Historier, naar de havde lidt et Tab. Som det senere viste sig var Preussernes Tab 71 Officerer og 1201 Underofficerer og Menige.

Imidlertid trak vi dog Vejret noget friere, da Dybbøl var falden; vi behøvede ikke at gaa i den frygtelige Spænding, vi havde levet i den sidste Tid. — Tre Uger efter kom et andet Telegram, der bragte en Efterretning, der igen satte Mod i os; det var Efterretningen om Kampen ved Helgoland; da jublede vi og tog os en glad Aften.

I Begyndelsen af April kom Kaptain *Axel Staggemeyer* af 11te Regiment til Magdeburg; han var bleven saaret og fanget i Træfningen ved Vejle og havde ligget paa et preus-

sisk Lazareth. Han traf her en af sine Officerer, Løitnant *Lund*, der var bleven fanget ved Bustrup. Staggemeyer fik sin Hustru og lille Søn ned til sig og lejede en lille Lejlighed, hvor nu vi danske Officerer ofte samledes og befandt os saare vel. Jeg fik Staggemeyer indført hos Eybers, og da Fru Staggemeyer, der var en indfødt Flensborgerinde, talte flydende Tysk, begyndte nu et i høj Grad hyggeligt Familieliv at udvikle sig for dem af os, der satte Pris derpaa. Jeg var flyttet bort fra „Tante Friederich", hvor Maden blev mere og mere uspiselig og havde lejet mig et Værelse lige overfor Domkirken i Nærheden af Eybers og Staggemeyers.

Vi havde henad Foraaret den Glæde, at Kommandanten, General Schöller, tog sin Afsked; thi under hans Regimente havde vi maattet indskrænke vore Spadsereture til Glacierne omkring Fæstningen og havde derfra kastet lange Blikke til Skovene ude i Horizonten. Den ny Kommandant, General *Voigt-Reedz,* senere Krigsminister i Preussen og Brigadegeneral under den fransk-tyske Krig, var en fordomsfri Mand, der tillod os at bevæge os frit omkring i Byens Omegn, naar vi blot var i Byen om Natten, hvilken Tilladelse vi selvfølgelig blev glade over. Den nærmeste Omegn tilbød intet tiltrækkende, flade Marker med Sukkerroer i det uendelige, hvor høje Fabrikskorstene ragede op; men med Jærnbanen kunde vi i et Par Timer komme til smukke Egne, og saavidt vore Punge tillod det, benyttede vi os ogsaa af Tilladelsen.

Seks af os gjorde saaledes en dejlig Tur til Harzen, en Tur, der kunde gøres paa én Dag, naar vi tog fra Magdeburg om Morgenen Kl. 5 og kom hjem om Natten Kl. 2, men saa var vi dog en Del af Natten i Byen. Hvor vi nød denne Dag og svælgede i den rene Bjærg- og Skovluft, vi, som nu i flere Maaneder kun havde slugt Magdeburgs Kulrøg! Vi traf paa denne Tur tilfældig sammen med et Selskab bestaaende af to Herrer og fire unge Damer, med hvem vi gjorde Turen fra Thale over Rosstreppe og Hexentantzplatz til det dejlige Dreseburg, en lille By oppe i Bjærgene. Vore Rejsefæller troede efter vort Sprog, at vi var Englændere, og vi lod dem foreløbig blive i Troen; først ved den gemytlige Middag i Dreseburg, hvor vi drak Rhinskvin over en lav Sko, da det var i Begyndelsen af Maaneden, røbede vi vort Incognito for Selskabet. De studsede først lidt, men

tog sig i det, og efter Middagen bandt Damerne Egekranse, som de prydede vore Hatte med til stor Ærgrelse for nogle preussiske Officerer, der sad i Nærheden og som kendte os fra Magdeburg. Vi kom hjem om Natten som genfødte og vi lovede hinanden, at vi skulde gentage denne Tur, men vi fik aldrig Raad dertil senere.

Derimod blev jeg hen paa Sommeren en Dag indbudt af Eyber til en anden Tur til et gammelt Slot, Huysburg, i Nærheden af Halberstadt, hvor hans Fader, tidligere Overfører, opholdt sig paa Sommerbesøg hos en katholsk Præst. Jeg blev præsenteret for Præsten som Løitnant Helms, og da jeg talte taalelig Tysk, fattede Præsten ingen Mistanke til min Nationalitet, som Eyber havde bedet mig ikke at røbe, da Præsten var meget forbittret paa de Danske, fordi han havde mistet en Brodersøn ved Dybbøl, og han paastod, at de Danske var Barbarer, fordi de skød med saa store Kugler. Imidlertid blev min Nationalitet hen paa Eftermiddagen røbet ved en Ubetænksomhed af den gamle Overfører. Præsten saa i Begyndelsen noget surt til mig, men hans udmærkede Rhinskvin blødgjorde hans Sind, og ved Afskeden omfavnede og kyssede han mig. Slottet Huysburg laa vidunderlig dejligt paa en høj Bakke midt inde i store Skove, hvilke man havde en vid Udsigt over; det mindede meget om Wartburg. Da vi om Aftenen spadserede til Halberstadt for at tage hjem med Jærnbanen, havde vi hele Vejen Udsigt til Bloksbjærg, hvilket jeg først fik Lejlighed til at besøge ti Aar efter.

Men saadanne Lysglimt som disse to Ture var der desværre ikke mange af, og da saa endelig Tordenbudskabet om Overgangen til Als naaede os, blev Opholdet i Magdeburg os næsten uudholdeligt.

Blandt Krigsfangerne var Kaptain *Daue*, der med sit Kompagni blev afskaaret og fanget i en Fægtning foran Fredericia. Der blev i den Anledning i København udbredt nogle for ham ærekrænkende Rygter, og en Krigsret blev nedsat for at undersøge hans Forhold. Han fik af den preussiske Krigsminister Tilladelse til paa Æresord at rejse til København for at retfærdiggøre sig, hvilket ogsaa fuldstændig lykkedes ham. Han var en meget intelligent og dygtig Officer, hvem

vi alle satte megen Pris paa, og vi blev glade over, at han havde vasket sig ren. Han var en født Holstener, hvilket maaske ogsaa bidrog til at gøre ham mistænkelig.

Major Hansen blev som tidligere omtalt fanget i sin Seng af Østerrigerne om Morgenen den 6te Februar.

Blandt Krigsfangerne befandt sig ogsaa to Magasinforvaltere, *Rasmussen* og *Gøttrup*, der med hele deres Magasin, der fyldte 20 Vogne, blev fangne paa Tilbagetoget fra Danne-

FANGNE DANSKE OFFICERER I MAGDEBURG 1864

Første Række fra venstre til højre:
Løitnant *Lund*, 11te Reg., Kaptain *Staggemeyer*, 11te Reg., Kaptain *Daue*, 20de Reg., Major *Hansen*, 1ste Reg., Løitnant Grev *Rantzau*, 21de Reg., Kaptain *Weyhe*, 1ste Reg., Løitnant *Christiansen*, 1ste Regiment.

Anden Række fra venstre til højre:
Magasinforvalter *Gøttrup*, Løitnant *Sørensen*, 1ste Reg., Løitnant *Helms*, 18de Reg., Magasinforvalter *Rasmussen*, Løitnant *Müller*, 1ste Reg., Officersaspirant *Hubert*, 6te Reg., Løitnant *Brandt*, 20de Reg., Løitnant *Bentzen*, 1ste Regiment.

virke, efter at de havde gjort én Dags Tjeneste; de sad i Fangenskab i 6 Maaneder med fuld Gage; det blev Staten to kostbare Herrer. Rasmussen, om hvem der blev sagt, at han var en Broder til Grevinde Danner, hvilket han ikke benægtede, saa vi aldrig noget til under Fangenskabet; han holdt sig altid for sig selv. Gøttrup, der var en ældre Mand, kom meget sammen med os Officerer, og vi holdt alle af

ham paa Grund af hans elskværdige, fornøjelige Væsen. Det var os en særlig Fornøjelse at høre ham tale Tysk, hvilket Sprog han ikke havde Begreb om, men han talte med Tyskerne med stor Frejdighed, om end disse ikke forstod meget af, hvad han sagde.

Af Officererne havde Weyhe, Staggemeyer, Rantzau, Lund, Christiansen og Bentzen været saarede, men var alle komne sig igen.

Vi gik som sagt altid civil klædte, thi selv om nu enhver Gadedreng i Magdeburg kendte os, gik vi dog alligevel mere ugenerte. Iøvrigt kan jeg sige, at det var meget sjælden, at vi hørte Ukvemsord raabte efter os; at en eller anden undertiden raabte „Däne" kunde vi da ikke betragte andet end som et Hædersnavn, endskøndt det vel strengt taget ikke var Udraaberens Mening, at det skulde opfattes saaledes. Kun hver Lørdag Formiddag, da vi maatte møde i Kommandantskabet og skrive vore Navne i en Protokol, for at konstatere, at vi endnu var i Byen, trak vi i Uniformen. En saadan Lørdag indtraf en lille Begivenhed, der morede os meget. Vi var fire Løitnanter, som efter at have været i Kommandantskabet havde sat os i Uniform udenfor Byens første Hotel „Erzherzog Stephan", hvor vi nød vor Frokost; det var en dejlig Sommerdag i Maj Maaned; ikke langt fra os sad tre preussiske Officerer, en Major og to Kaptainer. Hotellet laa lige over for Banegaarden, et Tog ankom og ud af Banegaarden traadte to østerrigske Officerer, der kom fra Krigsskuepladsen, hvad der var kendeligt paa de hvide Bind, de bar om Armen. Da de fik Øje paa de to Officersgrupper, standsede de et Øjeblik, talte et Par Ord sammen og gik saa over mod Hotellet. De preussiske Officerer havde allerede rejst sig for at byde dem Velkommen, men med en meget stiv Hilsen til dem, gik de lige hen til os, præsenterede sig og udbad sig Tilladelse til at nyde deres Frokost sammen med os. Preusserne saa rasende paa dem og os og fortrak øjeblikkelig. Vi derimod morede os kosteligt over denne Scene og tilbragte et Par fornøjelige Timer sammen med Østerrigerne inden deres Afrejse. Jeg fik ved denne Lejlighed en yderligere Bekræftelse paa, hvad jeg allerede under mit Ophold paa Gottorp havde bemærket, at

Preusserne og Østerrigerne hadede hinanden grundigt, og at en mere unaturlig Alliance aldrig er bleven indgaaet.

I Begyndelsen af Sommeren sendte den danske Regering en ung dansk Præst omkring til de Fæstninger, hvor der laa danske Krigsfanger. Denne Mand, Pastor *Ludvig Wagner,* sidst Præst i Sakskøbing, var Student fra mit Aar og blev modtaget med aabne Arme, da vi var lede og kede af at høre de tyske Præster. Han prædikede et Par Gange i Domkirken for alle Krigsfangerne og besøgte dem daglig i Citadellet, hvor han var dem til megen Trøst. Da jeg havde et temmelig stort Værelse, tilbød jeg Wagner at bo hos mig, et Tilbud han modtog, og jeg havde i de otte Dage, han boede hos mig, stor Glæde af hans Ophold. Jeg havde kun kendt lidt til ham i Studenterdagene, men nu lærte jeg ham ret at kende, og de mange alvorlige Samtaler, jeg havde med ham, har jeg havt megen Gavn af hele mit Liv. At han var en kær Gæst hos Eybers og Staggemeyers, behøver jeg ikke at tilføje. Fra Magdeburg rejste han til Küstrin, hvor der ogsaa var mange Fanger og deriblandt alle mine Folk fra 2det Kompagni. Af deres Breve til mig havde jeg erfaret, at de var misfornøjede, fordi Fangerne fra de forskellige Regimenter kom saa daarligt ud af det sammen, og at der nok i det hele var en slap Disciplin. Jeg bad derfor Wagner om at undersøge Forholdene og lade mig vide, hvorledes Sagen egentlig forholdt sig. Nogen Tid efter hans Afrejse fik jeg følgende Brev fra ham:

Küstrin, den 4de Juli 1864.

Kære Helms!

Som jeg i Formiddag talte med Kommandanten her, Grev *v. d. Goltz,* om vore Folks Tilstand, bad han mig anbefale ham to fangne Officerer, som han kunde rekvirere gennem Berlin, Mænd, som kunde tage sig af vore Folks Ve og Vel, Mænd, hvem han vel ikke kunde betro nogen officiel Myndighed, men som han vilde bruge til Mellemmænd mellem sig og Mandskabet. Mit Valg faldt straks paa Dem og Løitnant Lund, men jeg vilde dog høre Deres Mening derom først, thi jeg kan tænke, at De nødig vil skilles fra Gerichtsrath Eybers. Saa vil jeg nu skildre Dem de herværende

Stemninger og Tilstande, der efter min Mening er temmelig indbydende for Dem.

Vore ca. 450 Mand ligger her i „den høje Kavaller", en Bygning ovenpaa Nørreport. Det er et meget blandet Publikum, nogle af dem er Fanger fra den 6te Februar, andre som Deres fra den 22de Februar, kun enkelte fra den 18de April. Kavalleren bestaar af fem Haller og en Stue for hver Ende, Underofficers- og Skomagerstue, og den Larm, der stundom kan være, er ikke til at beskrive. Under disse Omstændigheder er der stor Trang til et stille, hyggeligt Samliv baade for Underofficerer og Menige, men Kræfterne har hidtil været spredte; imidlertid faar Ordenspartiet mere og mere Overhaand. I Begyndelsen var Friheden til at gaa i Byen meget stor, men mange drev det paa en saadan Maade, at den maatte fratages dem. Nu har de fleste Underofficerer Udgangskort til bestemte Tider paa Dagen; de Menige maa kun gaa i store Bander under et Vagtkommando med skarpe Vaaben for at gøre Indkøb, alt indenfor Murene, men Kommandanten betroede mig forleden Dag 38 Mand Underofficerer og Menige til uden Bevogtning paa mit Ansvar at gøre en Skovtur paa en Milsvej, og nu i Eftermiddag er hele Redeligheden til en Slags lille Skovtur ude paa Glaciet under Bevogtning.

Heraf vil De kunne skønne, at Deres Kaar vilde blive saa gode som Fangenskabet overhovedet tillader. De vil faa Lov til paa Æresord at gøre Ture og blive borte hele Dagen, om De havde Lyst. De vil blive indført af Kommandanten i hans elskværdige Familie. Deres Bolig vil blive to Værelser paa Slottet (Kasernen) med henrivende Udsigt over Oderfloden, kort sagt, alt vilde behage Dem, kun maa De give Afkald paa Eybers.

Ja, kære Helms, jeg tror, det er et herligt Kald, der aabner sig for Dem, thi det er en velsignet Ting at gaa omkring og smaasnakke med vore Folk, ret en Trøst for de dybe Hjertesaar over vort ulykkelige Fædreland. Deres Folk med Underkorporal *Roholte* i Spidsen blev henrykte, da de fik Planen at høre og mente, at der jo slet ikke kunde være noget Spørgsmaal om, at De jo vilde tage derimod: „Det gik fra Mund til Mund: „Ja, kunde vi bare faa vor egen Løitnant herhen, saa skulde vi nok faa Ro." Tonen er hel-

ler ikke saa daarlig endda f. Eks. bedre end i Spandau. Man ser Kommandantens velvillige Bestræbelser og længes i høj Grad efter en Officer, som kan hjælpe paa det hele.

Spørger De nu efter dette: „Hvad skal jeg da gøre?“ saa svarer jeg: Intet andet end at De blot paa det preussiske Krigsministeriums Ordre rejser herhen, lader Dem bringe for Kommandanten og anvise Bolig paa Slottet, saa kommer det hele af sig selv. Skulde De mod Forventning have noget alvorligt derimod, saa kan De jo gøre Indsigelse, men ikke førend De faar en anden i Deres Sted, ellers lader De mig slemt i Stikken; thi Kommandanten vilde have rekvireret Dem uden videre, saa godt syntes han om Dem efter min Anbefaling, men jeg forestillede ham, at for at De skulde gøre rigtig Gavn, maatte man forvisse sig om, at De ikke var ligefrem stemt derimod; jeg lovede saa at skaffe ham Besked ufortøvet. Derfor maa De endelig straks skrive et Par Linier til mig til Graudentz, hvor jeg nu rejser hen, og hvorfra jeg saa skriver til Greven. Altsaa, hvis De ikke synes derom — jo, vist maa De synes derom, saa meget Folkene holder af Dem og ogsaa af Løitnant Lund.

Mange Hilsener til Eybers, Staggemeyers samt alle Officererne.

Deres hengivne

L. Wagner.

Jeg blev meget glad over dette Brev, der aabnede mig en Udvej til at kunne gøre noget til Gavn for mine fangne Landsmænd, hvortil vi ikke var i Stand i Magdeburg, hvor Adgangen til dem jo var os forbudt. Jeg var desuden ked af Opholdet i Magdeburg, hvor der nu i Sommertiden var forfærdelig varmt. Dertil kom, at Eyber var rejst til et Bad, og hans Selskab savnede jeg meget. Der blev imidlertid ikke noget af hele Historien. Krigsministeriet afslog Kommandanten i Küstrins Anmodning, rimeligvis fordi vi snart skulde sendes hjem; jeg kan ikke tænke mig nogen anden Grund. Det var en stor Skuffelse for mig, men da vi jo nu levede i Haabet om snart at skulle blive udløste af Fangenskabet, samledes jo alle vore Tanker sig herom, og det hjalp til at mildne Skuffelsen.

Vi maatte dog vente til ind i August, inden Forløsningens

Stund oprandt. Vi sagde med Glæde Farvel til Magdeburg, tog en hjertelig Afsked med dem, der havde vist os Venlighed under vort Ophold her, og med et langt Extratog dampede vi til Lybæk. Ved Ankomsten hertil blev vi Officerer indbudte til en flot Frokost paa Banegaarden af den lybækske Handelsstand, der under Krigen havde profiteret meget af, at hele den danske Handel i den Tid var gaaet over Lybæk i Stedet for over Kiel. Efter Frokosten blev vi i de rige Købmænds elegante Ekvipager kørte den to Mil lange Vej

MINDESTEN OVER SEKS FANGNE DANSKE SOLDATER, DER DØDE UNDER FANGENSKABET I MAGDEBURG

til Travemünde. De preussiske Officerer, der ledsagede Fangerne, maatte derimod med deres Mandskab i en brændende Solhede marschere hele Vejen, og de saa just ikke meget venligt til os, da vi kørte forbi dem. I Travemünde laa Korvetten „Dagmar" og ventede paa os, og vi modtog Synet af vort kære Dannebrog, som vi nu ikke havde set i saa lang Tid, med et rungende Hurra. Et Par Timer efter vor Ankomst afsejlede vi, og næste Formiddag gik vi i Land paa Københavns Toldbod, hvor vi just ikke blev elskværdigt modtagne af den forsamlede Mængde.

Da vi ved vor Udløsning havde maattet afgive Erklæring om ikke at deltage i Krigen, hvis denne skulde begynde igen, blev vi faa Dage efter vor Ankomst til København permitterede.

For mig var nu alt Haab ude om at bringe det videre

paa den militaire Løbebane; men om jeg saaledes end ikke har kunnet arbejde i Hæren, saa haaber jeg dog ved min mangeaarige Virksomhed i Skyttesagen efter ringe Evne at have bidraget til at uddanne unge Mennesker til dygtige Fædrelandsforsvarere, der kunne gøre Fyldest, naar Faren igen staar for Døren.

Af de danske Krigsfanger i Magdeburg døde seks under Opholdet dér dels som Følge af Saar og dels af Sygdom. De blev alle begravede med militair Honnør og fulgte til Graven af os Officerer samt en Deling af deres Kammerater. En Del Aar efter Krigen skulde imidlertid den gamle Garnisons Kirkegaard nedlægges, og Eyber skrev da til mig, om jeg ikke vilde gøre noget for, at vore Soldaters Lig blev gravet op og ført til den ny Garnisonskirkegaard. Jeg henvendte mig i den Anledning til Krigsministeriet, som stillede sig velvillig til Tanken og sendte en Officer, nuværende Oberst *Tychsen*, til Magdeburg for at arrangere det fornødne med Autoriteterne dér. Disse viste sig ogsaa imødekommende; de danske Soldater blev opgravede, lagte i nye Kister og en Aften ved Fakkelskin bragte til den nye Kirkegaard, ledsagede af Kommandanten med flere Officerer, Eyber og en Afdeling preussiske Soldater. Garnisonspræsten holdt en overordentlig smuk Tale, og der blev affyret Salver over Graven. Det danske Krigsministerium lod Graven indhegne og satte en smuk Mindesten med de afdødes Navne; blandt disse var der tre Slesvigere af 21de Regiment, som altsaa ikke ved Fangenskabet havde taget mod den tilbudte Frihed.

XVI

EFTER KRIGEN

Jeg blev naturligvis i København modtaget med aabne Arme af min Moder og Sødskende, der var glade over at se mig velbeholden hjemme igen, hvortil jeg ikke uden nogen Bitterhed kunde svare, at jeg det sidste halve Aar havde været alt for godt forvaret til, at der kunde tilstøde mig noget. Jeg længtes naturligvis efter min Kæreste, og to Dage efter rejste jeg til Ødemark. Gensynets Glæde med Ida og hendes Forældres og Sødskendes store Venlighed mod mig skal jeg ikke beskrive, men kun bemærke, at det rigeligt opvejede alt, hvad jeg havde gaaet igennem, siden vi skiltes. Nu galdt det for mig om at finde en Livsstilling, At Slesvig var tabt for bestandigt, næredes der ingen Tvivl om, og min Eksamen var derfor intet mere værd; at tage en anden Eksamen havde jeg hverken Raad eller Lyst til, uagtet min Svigerfader tilbød at udrede Omkostningerne derved. Jeg bestemte mig til at blive Skolemand; jeg havde undervist en Del i Skoler i min Studentertid, og det havde altid moret mig. Jeg vilde nu se at finde et Sted i Landet, hvor jeg med nogen Udsigt til et heldigt Udfald kunde oprette en privat Realskole. Indtil jeg fandt et saadant Sted, besluttede jeg foreløbig at modtage en Huslærerplads, som blev mig tilbudt hos Kammerraad *Smith* paa Rønnede Mølle i Sydsjælland, hvor jeg skulde forberede hans to Sønner til om et Aar at blive optagne i Roskilde lærde Skole. Da Pladsen først skulde tiltrædes til 1ste Oktober, tilbragte jeg omtrent halvanden Maaned paa Ødemark, hvor jeg selvfølgelig havde det udmærket.

Under mit Ophold dér indtraf en Begivenhed, som var til

stor Glæde for mig og tillige viste, at min Svigerfader havde Hjertet paa rette Sted.

Da Vaabenstilstanden var sluttet, vendte Tropperne jo hjem, og de fleste blev overførte til Sjælland. De Tropper, der kom til København, blev ikke modtagne venligt af Befolkningen, som om de, der alle havde gjort deres Pligt til det yderste og erhvervet sig hele Europas Beundring, havde nogen Del i Krigens uheldige Udfald; denne Opførsel af Københavnerne gjorde et meget bittert Indtryk paa Hæren og vil endnu i mange Tider mindes. Heldigvis skete dette ikke i Byerne paa Sjælland, hvor Soldaterne overalt blev modtagne med Venlighed.

En Dag i September gjorde en Bataillon Holdt ved en Kro, „Stodderklemmen", der ligger ved Landevejen mellem Slagelse og Holbæk lige ved Alleen, der fører til Ødemark. Min Svigerfader og jeg gik derop for at se paa dem; før vi gik, talte han om noget med sin Hustru, og jeg kunde se paa ham, at han var glad til Mode og havde noget i Sinde, men jeg kendte ham for godt til at spørge ham, hvad det var, men jeg begyndte at faa en Anelse. Ved vor Ankomst til Kroen traf jeg straks flere gamle Venner blandt Officererne og deriblandt som Kompagnichefer to af mine gamle Lærere fra Reserveofficersskolen. Svigerfader gik hen til Bataillonschefen og bad ham og alle Officererne gøre ham den Glæde at være hans Gæster ved en Frokost paa Ødemark. Obersten takkede, men erklærede, at Officererne ikke vilde forlade deres Mandskab. Svigerfader smilede og sagde, at han havde tænkt sig noget lignende, men om han saa ikke maatte have den Glæde at have hele Bataillonen, noget over 600 Mand, til Frokost, naar de vilde tage til Takke med Forholdene. Obersten saa forbauset paa ham, men da han saa, at det var Alvor, trykkede han min Svigerfaders Haand og tog med Glæde mod Tilbudet. Han lod straks blæse Samling; Folkene, der lige havde lagt sig tilrette for at hvile sig og faaet Brødposerne frem, efterkom noget gnavne Ordren, men da de fik Grunden at vide, udbrød de i et dundrende Hurra. Jeg løb i Forvejen ned paa Gaarden for at melde Gæsterne og kort efter marscherede Bataillonen ind paa Gaarden, hvor Geværerne blev satte i Pyramider paa Græsplænen foran Hovedbygningen. Nu blev der Travlhed; hele Gaardens

kvindelige Besætning blev sat i Gang med at smøre Mad; Døttrene og nogle unge Damer, der var i Besøg, sørgede for Officererne, for hvem en splendid Frokost blev anrettet i Havestuen. Hele Mælkekælderen med Mælk af Gaardens 200 Køer blev given til Pris, Ølkælderen blev tømt, alt spiseligt i Spisekammer og Kælder maatte frem, og der blev rigelig Mad og Drikke til alle. Efter et Par Timers Ophold brød Bataillonen op, og efter at en varm Tak var bleven bragt mine Svigerforældre af Obersten for den udviste store Gæstfrihed, afmarscheredes der. Svigerfader var glad, men Gaarden var udspist, og der maatte straks sendes Bud til Brygger, Bager og Købmand for at gøre nye Indkøb. Svigerfader modtog kort efter en meget smuk Takskrivelse underskreven af hele Bataillonens Officerskorps.

Den 1ste Oktober tiltraadte jeg saa Huslærerpladsen paa Rønnede Mølle, hvor jeg var i 3 Fjerdingaar, indtil mine Elever, to kvikke og dygtige Drenge, blev optagne i Roskilde Skole. Den ene af dem er Arkitekt *Philip Smith* i København, den anden har en stor Stilling i Norge. Jeg befandt mig vel hos denne elskværdige Familie i den skønne Egn tæt ved Bregentved og Gisselfeldt. Smith havde, før han overtog Møllen med det temmelig betydelige Avlsbrug, i mange Aar været Sekretair hos den daværende Greve *Danneskjold-Samsøe* paa Gisselfeldt, en gammel Pebersvend, der var en stor Særling. Greven sværmede meget for Præster, og hver Søndag havde han altid nogle af Omegnens Præster ved sit Bord, efterat han om Formiddagen regelmæssigt havde været i to Kirker, i den ene til Formiddags- og i den anden til Eftermiddagsgudstjeneste. Hans Sekretair maatte altid ledsage ham paa disse Kirkebesøg.

Greven fik af en Bekendt i Kultusministeriet altid sendt en Liste over Ansøgerne til alle ledige Præsteembeder, saa han kunde holde Kontrol med, naar nogle af de Præster, hvem han plejede at høre, søgte nye Kald, hvilket han ikke kunde lide. Kort efter at jeg kom til Rønnede, blev netop Sekretairpladsen hos ham ledig, og Smith spurgte mig selv, om jeg ikke havde Lyst til at søge den, da det maaske kunde føre til en eller anden Stilling enten paa Gisselfeldt eller paa Samsø Godser. Jeg syntes godt om Ideen, og en tidlig Morgen i December Maaned kørte jeg op til Gisselfeldt for

at tale med Greven. Klokken var kun 9, men hele Trappegangen var fuld af Ansøgere fra Godset, Mænd og Kvinder, alle fattige Folk, der søgte om Understøttelse. De stod paa Hosesokker paa det kolde Stengulv og skiftedes til at staa snart paa det ene snart paa det andet Ben, for at trække det andet op under sig og varme det. Dette fandt Sted hver Morgen; da Ansøgerne ikke fik Lov til selv at stedes for Grevens Aasyn, var det en af Sekretairens Bestillinger at være Mellemmand mellem Greven og Ansøgerne. Jeg blev vist ind i et Værelse, hvor saa Greven nogen Tid efter indfandt sig. Han spurgte mig straks om, hvad min Fader havde været, og da han hørte, at han havde været Præst, opklaredes hans Ansigt øjensynligt. Jeg tror i det hele, at han fandt Behag i min Person og med det bedste Haab forlod jeg ham. Jeg fik imidlertid ikke Pladsen, der blev givet til en Slægtning af Godsforvalteren, en juridisk Kandidat *Baumann*, der senere fik det store Godsforvalterembede, som han beklæder endnu. Hans Hustru er Forfatterinden *Louise Baumann*, der har skrevet mange nydelige Smaanoveller.

Hos Herredsfogden i det nærliggende Vesteregede traf jeg sammen med hans Huslærer, cand. theol. *Peter Rasbech*, med hvem jeg snart blev gode Venner. Han vilde ikke være Præst men Skolemand, og vi blev da enige om at slaa os sammen og oprette en privat Realskole. Da jeg havde hørt, at en Del Beboere af Korsør daglig sendte deres Børn med Jærnbanen til Slagelse Realskole, slog det ned i mig, at her var Stedet, hvor Skolen skulde oprettes. Vi rejste saa derned en Dag og talte med Byens ledende Mænd, der syntes godt om Ideen og mente, at den med Held kunde realiseres. Vi averterede i Byens Avis, at vi vilde begynde en Realskole dér efter Sommerferien; en Mand, der havde en stor Ejendom, lovede at indrette os et Skolelokale i denne, og veltilfredse med vor Expedition vendte vi tilbage. Kort før Sommerferien var vi saa dernede og holdt en Optagelsesprøve over de indmeldte Elever, henimod 20, og efter Sommerferien begyndte saa vor Skole.

XVII

KORSØR

KORSØR var i Aaret 1865, da vi begyndte vor Skole dér, kun en lille By med næppe 4000 Mennesker og meget lidt bekendt. Man vidste som Regel kun tre Ting om den, 1) at den var Endepunktet for den sjællandske Jærnbane, 2) at Jens Baggesen var født dér og 3) at den ingen Kirke havde. Mange troede, at den gamle Fæstning, som ligger ved Havnen, var Kirken, og man undrede sig i sit stille Sind over, at den ingen Vinduer havde eller at de maaske sad til den Side, der vendte ind mod Byen. Selv var jeg jo i min Barndom og Ungdom ofte passeret forbi paa mine Rejser til Fyn, men i selve Byen havde jeg ikke været. Vor gamle Rektor i Frederiksborg, der gærne vilde være vittig, fortalte, at da Kongen engang passerede Korsør, havde man 99 Grunde til, at man ikke skød med Kanoner, men den 100de Grund var, at man ingen Kanoner havde. Dette var nu imidlertid Bagtalelse; der laa ikke saa faa paa Fæstningsvoldene, men om de kunde skyde, véd jeg ikke; jeg har aldrig hørt dem. Befolkningen bestod for en stor Del af Fiskere og Søfolk, djærve og uforfærdede Folk; dertil kom en Del Postembedsmænd og Jærnbanefolk. Af Købmænd var der kun egentlig én, der drev en stor Forretning, nemlig den svensk-norske Vicekonsul *Thorvald Rasmusen*, en Mand, der havde meget at sige i Byen og nød sine Medborgeres Tillid og Agtelse i en ualmindelig Grad, hvad han ogsaa i høj Grad fortjente, thi en elskværdigere og mere rettænkende Mand findes ikke. Han var ogsaa den, vi først henvendte os til, da vi vilde starte Skolen, og den Imødekommenhed og Velvillie, vi mødte hos ham, der var ganske

fremmed for os, glemmer jeg aldrig. Det skyldtes ogsaa væsentligt ham, at Skolen kom i Stand, og han meldte straks sine to ældste Sønner ind i den. I hans store gæstfri Hus fandt vi ogsaa hos ham og hans prægtige Hustru, født *Harboe,* en Søster til de store Købmænd i Skelskør af dette Navn, den venligste Modtagelse, hvor vi snart følte os som hjemme. Han døde desværre temmelig ung, men hans to dygtige Sønner fortsatte Forretningen, der nu hører til en af Landets største og har det samme gode Navn som Faderen.

BORGMESTER NIELS SYLOW I KORSØR

Borgmester var *Niels Sylow,* en af de bedst begavede Mænd, jeg nogensinde har truffet paa. Han var temmelig lille, af et sydlandsk Udseende, energisk og dygtig; naar han kom i Humør, kunde han blive noget overstadig og valgte ikke altid sine Udtryk med Smag, men talte rent ud af Posen, da han foragtede alt Snerperi, og navnlig kunde han ofte faa Damerne til at rødme med sine Udtryk; men ingen tog ham det ilde op, da han var almindelig afholdt og respekteret for sin Dygtighed som Borgmester og Politimester. Han var tidlig bleven Borgmester efter sin Faders Død, hos hvem han havde været Fuldmægtig og havde navnlig udmærket sig under den stærke Koleraepidemi i Korsør nogle Aar efter den i København. Da havde han vist en saa resolut og frygtesløs Optræden, at han efter Epidemiens Ophør blev udnævnt til Ridder af Dannebroge, en Dekoration, der dengang ikke ruttedes saa meget med som nuomstunder. Han havde del-

taget som frivillig i første Krig, hvor han blev udnævnt til Løitnant. Det var under Dødsstraf dengang forbudt Officererne at sende Meddelelser til Bladene fra Krigsskuepladsen; Sylow havde imidlertid overtraadt Forbudet og blev stillet for en Krigsret, hvor Auditøren, *Arnesen,* der senere blev Birkedommer i Nordsjælland og derefter Herredsfoged paa Augustenborg, hvor jeg havde truffet ham, vilde have ham dømt til Døden, men Krigsretten lod ham slippe med seks Maaneders Fæstningsarrest. Disse seks Maaneder benyttede Sylow, der kun endnu var Student, til at læse færdig til sin juridiske Embedseksamen, som han tog med bedste Karakter kort efter at han kom ud af Arresten. Da jeg en Dag stod med ham ovre ved Dampskibsbroen, da Dampskibet fra Flensborg ankom, var netop Herredsfoged Arnesen med, og jeg hilste paa ham. Sylow, der ikke genkendte ham, spurgte mig, hvem det var, og da han havde faaet det at vide, bad han mig, der ikke kendte noget til deres tidligere Mellemværende, om at præsentere ham for Arnesen. Da jeg havde gjort dette, sagde Sylow:

„Goddag, Hr. Herredsfoged! Kan De huske dengang, De vilde have mig skudt?"

Jo, det kunde Arnesen godt huske, og Sylow inviterede saa os begge ind paa Hotellet, hvor vi under megen Munterhed tømte en Flaske Vin, inden Toget gik til København, hvorhen Arnesen skulde.

Sylow var en glimrende Politimester, der holdt god Justits og ikke var bange for sit Skind, naar det galdt. Der kom saaledes en Aften nogle hundrede permitterede Holstenere fra de i København garnisonerede holstenske Bataillioner. Da Dampskibet, der skulde overføre dem til Kiel, paa Grund af en Reparation ikke kunde afgaa før nogle Timer efter deres Ankomst, gjorde disse mere eller mindre drukne Soldater forfærdelige Spektakler paa Banegaardsterrainet; da Hotellet ikke vilde lukke dem op, slog de alle Ruderne ind og vilde saa til Byen over Broen, der fører fra Banegaarden. Dér havde imidlertid Sylow taget Opstilling med sine faa Politibetjente og holdt trods Overmagten Stillingen, indtil Dampskibet kunde afgaa; men han var da ogsaa saa gennempryglet, at han maatte holde Sengen flere Dage. Dette skete adskillige Aar, før jeg kom til Byen; men

jeg var en Aften, da jeg gik med ham hjem fra et Selskab, Vidne til hans Mod. Vi kom nemlig forbi et Værtshus, hvorfra der lød en forfærdelig Støjen og Larm; udenfor stod to Politibetjente, der paa Sylows Spørgen fortalte, at det var nogle drukne svenske Matroser, der sloges med Knive, og de turde ikke gaa derind.

„Kujoner!" raabte han, „vil I følge med!" og uden Betænkning styrtede han sig ind imellem de drukne Matroser, som han fik fravristet Knivene og arresteret.

Om Sylow og den slesvigske Oldsagssamling har jeg tidligere fortalt i mine Erindringer fra mit Ophold i Flensborg.

Sylow var gift med en Søster til den senere Justitsminister *Nellemann,* hvem jeg traf der flere Gange, og med hvem jeg opfriskede Minderne fra vor Sammentræffen i Finderup Præstegaard, medens han gik i Slagelse Latinskole. Sylows viste mig og senere min Hustru stort Venskab, og vi kom meget i deres gæstfri Hjem. Han interesserede sig ogsaa meget for vor Skole, hvori han havde to Sønner.

Korsør var dengang en meget loyal By; hele Befolkningen var ivrige Højremænd som alle Søfolk. Ved Valgene til Folketinget, der foregik i Slagelse, mødte hele Byen som én Mand med Sylow i Spidsen og drog fra Slagelse Banegaard ind i Byen med Dannebrogsflag og et Musikkorps til liden Glæde for alle Venstremændene, der sagde: „Der kommer Sylow med alle Rødderne fra Korsør!"

Det lykkedes ogsaa ved Korsørianernes Hjælp i mange Aar at sætte Højrekandidaten Rektor *Dahls* Valg igennem.

Sylow døde temmelig ung, Aaret efter at jeg havde forladt Korsør.

En Fjerdingvej fra Byen ligger den smukke Skov, der gaar ned til Bæltet, og som tilhører Korsør Kommune. Midt i den laa en gammel tarvelig Pavillon, hvor Skovfesterne og navnlig den aarlige Fugleskydning holdtes. Borgerne vilde gærne have en ny Pavillon, men der manglede Penge dertil. En skøn Vinterdag, da der ingen var i Skoven, brændte imidlertid Pavillonen, og der skumledes en Del derover, da den var højt assureret. Imidlertid blev man nu i Stand til at opbygge en stor smuk Pavillon. Det mærkelige var, at Aaret efter skete akkurat samme i Skelskør,

hvor der ogsaa var en gammel Pavillon i Lystskoven tæt ved Byen.

Den aarlige Fugleskydning, der var Aarets største Fest, holdtes endnu i gammel Stil i Korsør. Om Morgenen mødte alle Skytterne paa Postgaarden, hvor den første Hjertestyrkning blev indtaget. Saa drog man i Procession med Musik i Spidsen gennem den flagsmykkede By; det var paa denne Tur strengt forbudt at hilse til Vinduerne, hvor selvfølgelig alle Byens Damer tog Toget i Øjesyn. Overtrædelsen af Forbudet straffedes med en Flaske Vin, der skulde drikkes i Skoven, og der blev selvfølgelig passet godt paa, at ingen Synder forblev straffri. Ved Ankomsten til Pavillonen i Skoven begyndte Skydningen, der stansede, da ved Middagstid de indbudte Hædersgæster, hvoriblandt Amtmanden, ankom. Saa gik man til den splendide Frokost, der altid var meget animeret. Den første Gang, jeg var med til denne Frokost, var jeg meget benauet, idet jeg var bleven anmodet om at tale for Fædrelandet. Det var første Gang, jeg skulde tale offentligt, men jeg kom godt derfra, og Talen blev modtaget med stort Bifald. En gammel Sømand, der allerede paa det Tidspunkt var meget glad, kom hen og klinkede med mig med de Ord: „Den var Fanden gale mig go'e, Hr. Skolebestyrer!"

Om Eftermiddagen kom alle Damerne, og naar Skydningen var forbi, dansedes der til den lyse Morgen. Det var altid en meget vellykket Fest, hvor der aldrig fandtes den mindste Mislyd; der var i det hele et udmærket Sammenhold mellem Byens Borgere, der var aldrig noget Vrøvl som i saa mange andre Smaabyer, og kom der noget, skulde Sylow nok skaffe Fred til Veje: ham lystrede de blindt.

En anden Mand, der ogsaa havde stor Indflydelse i Byen, var Læge *Vilhelmsen*, en stor firskaaren djærv Mand, der saa mere ud som Sømand end som en Læge. Han var Sylows Ven og havde ligesom denne udmærket sig under Koleraepidemien. Han var en meget dygtig Læge, naar det galdt noget alvorligt, smaa Sygdomme var han ikke fri for at forsømme. Han var overordentlig god mod fattige Folk, af hvem han aldrig tog Betaling, men tvertimod hjalp med, hvad han kunde og i Reglen betalte deres Medicin. Han var meget begavet og i Besiddelse af et glimrende Vid, som

han undertiden brugte skaanselsløst navnlig lige over for Damer, der paa en eller anden Maade vilde gøre sig vigtige. Han var en god Bekendt af min Broder Johannes fra Studenteraarene og tog overordentlig venlig mod mig. Han blev vor Huslæge, da jeg blev gift, og vi var ham megen Tak skyldige for hans Omhu ved forskellige Lejligheder, da vi havde Sygdom i Huset.

Med Skolen gik det godt; vi fik megen Anerkendelse af Forældrene, og vi var vel sete overalt. Rasbech og jeg passede godt sammen; han var den rolige og besindige, der ofte holdt igen, naar jeg for hurtig vilde fremad.

Det lykkedes os snart at faa de Elever tilbage, som hidtil var taget til Skole i Slagelse, og vi fik ogsaa en Del Elever fra Borgerskolen, hvad Kateketen, der var Forstander for denne, ikke kunde tilgive os, og han modarbejdede vor Skole paa enhver Maade, men det hjalp ham ikke; vi to unge Kandidater, hvoraf Rasbech ovenikøbet var uforlovet, gik af med Sejren. Han sad ogsaa som Bestyrer af Skolen, der senere blev en kommunal Skole, lige til for et Par Aar siden, da han tog sin Afsked. Han blev senere gift med en Søster til Konsul Rasmusen. Begge leve endnu i bedste Velgaaende i Korsør.

Da jeg havde været et Par Aar i Korsør, og det gik nogenlunde godt med Skolen, skøndt Indtægterne ikke var store, længtes jeg meget efter at gifte mig med min elskede Ida; hendes Forældre rystede noget paa Hovedet, da jeg opgjorde Regnskab over mine Indtægter; men min Kæreste havde indgivet mig en god Idé, og da jeg kom frem med den, svandt deres Betænkeligheder. Hendes yngste Broder, med hvem jeg havde læst i sin Tid, var nemlig i Huset hos en Familie dér i Nærheden, hvor han sammen med Børnene læste med deres Huslærer. Jeg foreslog nu Idas Forældre, at Sønnen skulde i vor Skole i Korsør, bo hos os, og at der skulde betales lidt rigeligt for ham. Dette gik de ind paa, saa meget mere som de allerede havde tænkt paa, om Sønnen ikke havde bedre af at komme i en Skole end at læse med en Huslærer. Da først Tilladelsen til vort Bryllup var givet, gik alt af sig selv. Jeg lejede en smuk Lejlighed i Korsør med Udsigt over Havnen, Udstyr blev syet, og Bryllupet bestemt til at holdes Store Bededag den 17de Maj

1867. Vi havde det Aar et meget koldt Foraar; den 13de Maj rasede en Snestorm over Sjælland, der endog stansede Jærnbanen mellem København og Roskilde, og jeg begyndte allerede at frygte for, at Bryllupsgæsterne fra København og da navnlig min kære Moder og Sødskende ikke skulde kunne komme. Men denne Frygt var ugrundet, Sneen smæltede lige saa hurtigt som den var kommen, men der blev dog saa meget tilbage, at Johannes om Formiddagen, da vi spadserede en Tur i Ødemark Skov, kunde trykke en haard Sneboldt, som han sendte mig i Nakken med de Ord: „Du skal dog kunne sige, at Du har faaet en Sneboldt paa din Bryllupsdag."

Bryllupsdagen oprandt skøn og straalende, ikke en Sky paa Himmelen, Vejret fuldstændig sommerligt. Min Moder og Sødskende ankom om Formiddagen med en stor Del af Idas Familie fra København; hele Familiens Omgangskreds var indbudt og mødte i den lille Bromme Kirke, der hører til Gaarden. Vielsen holdtes lige efter Gudstjenesten, saa at alle Kirkegængerne forblev i Kirken for at overvære deres kære Frøkens Bryllup. Kirken, der af de unge Bønderpiger i Omegnen, der alle holdt meget af Ida, var smykket paa det skønneste med Blomster og Guirlander, var overfyldt, og det lykkedes kun med Besvær Bruden at komme frem til Alteret. Min ældste Broder forrettede Vielsen, efter hvilken vi kørte til en straalende Bryllupsfest paa Ødemark. Hvor følte jeg mig ikke glad og lykkelig, da jeg med min unge, smilende Brud kørte fra Kirken i den elegante Landauer forspændt med de dansende Skimler, der var almindeligt beundrede paa Egnen for deres Skønhed og med den brave Lars Kusk paa Bukken i sit flunkende nye Livré! Min Lykke forekom mig saa ufattelig stor, og jeg kunde ikke takke Vorherre nok derfor.

Bryllupsmiddagen var livlig og festlig, alle var glade og fornøjede; vi blev overvældede med Gaver og kort efter Middagen afrejste vi til vort nye Hjem, der af vore Venner i Korsør var festlig smykket, og hvor vi forefandt en Mængde Gaver. Et Par Dage efter havde vi Besøg af min Moder og Søster, der var blevne paa Ødemark efter Bryllupet, samt mine Svigerforældre, og jeg kunde da bringe disse sidste

min inderligste Tak for vort smukke Hjem og for al deres Godhed mod os.

Medens jeg opholdt mig i Sønderborg som Kandidat, gjorde jeg Bekendtskab med Premierløitnant *Edvard Nielsen*, som allerede under sit Ophold paa Als oprettede flere Skyttekredse dér. Jeg var allerede dengang begejstret for den Tanke at øve Ungdommen i Skydefærdighed, og denne Sag blev mig efter Krigen en Hjærtesag, da jeg i denne saa, hvor daarlig Skydefærdigheden var hos vore Soldater, og jeg har i mange Aar arbejdet ivrig i Skyttesagen. I Korsør fik jeg nu oprettet min første Skyttekreds. Sylow interesserede sig som gammel Officer for Sagen, og saa gik det let. Paa Raadhuset laa nogle gamle Geværer, som havde ligget dér i Gud véd hvormange Aar; dem fik vi Lov til at bruge som Exercergeværer, et Par Rifler til at skyde med blev anskaffede, og Foreningen blev startet. De unge Mennesker meldte sig flinkt, ogsaa en Del fra Landet og Sorø Amts første Skyttekreds var dannet. Aaret efter blev saa Sorø Amts Skytteforening dannet med Amtmanden, Kammerherre *Hoppe* som Formand og Overlærer i Sorø, *Eugen Ibsen*, som Forretningsfører. Paa et Møde i Sorø blev Bestyrelsen, hvori jeg ogsaa kom, valgt; blandt Bestyrelsens Medlemmer var Grev *Holstein-Holsteinborg* og flere større Godsejere. Men den egentlige Sjæl i Foreningen var den ihærdige Overlærer Ibsen, der selv havde deltaget i Krigen som frivillig Artillerist. Han var utrættelig og anvendte al sin Fritid og mange Penge paa Sagen. Allerede i 1868 kunde vi holde en stor Amtspræmieskydning i Sorø, der endte med en Folkefest, som i alle Henseender var meget vellykket.

I August 1868 havde min Hustru og jeg den store Glæde, at vi fik en Søn, en dejlig Dreng, som til vor store Sorg døde et halvt Aar efter af Strubehoste, men et Par Maaneder efter hans Død fik vi en lille Pige, som saa al vor Kærlighed gik over paa, og hende fik vi Gudskelov Lov at beholde.

Det første Aar vi var gifte, havde vi den store Glæde at faa et Besøg af min gamle Ven, Gerichtsrath Eyber fra Magdeburg. Min Hustru og jeg stod netop paa Skibsbroen en Dag, da Dampskibet fra Aarhus kom. Pludselig kommer en Mand over Landgangsbroen og falder mig om Halsen og

kysser mig paa begge Kinder. Min Hustru havde nær faaet et Tilfælde af Forbauselse, og jeg maatte ogsaa besinde mig lidt, inden jeg genkendte ham. Han havde besøgt sin Familie i Jylland og var nu paa Vejen til København. Jeg fik ham imidlertid overtalt til at blive et Par Dage hos os, hvad jeg var meget glad over; vi havde naturligvis meget at tale om. Uagtet han var en fuldblods Preusser, billigede han dog langt fra Bismarcks Hensynsløshed mod Danmark, og han var overbevist om, at Preussen bitterligt vilde komme til at fortryde, at det havde taget Nordslesvig, hvoraf det aldrig vilde faa nogen Glæde, men mange Bryderier, og Fremtiden viste, at han havde Ret. Vi gjorde en Dag en Tur sammen med ham til Sorø, hvis skønne Natur han i høj Grad beundrede. Eyber blev Aaret efter forflyttet til Insterburg i Østpreussen og derfra til Paderborn, hvor jeg besøgte ham 1874, hvorom jeg senere skal fortælle.

Da Korsør jo kun var en lille By og intet Opland havde, hvorfra vi kunde vente Elever, blev jeg klar over, at Virksomheden i Længden ikke kunde føde to Bestyrere, og jeg søgte derfor at faa en Skole for mig selv i en større By. Det lykkedes mig ogsaa, og efter Sommerferien 1869 overtog jeg en Privatskole i Randers, der paa Grund af Bestyrerens Mangel paa Dygtighed var stærkt paa Retour.

Jeg forlod kun med Sorg Korsør, hvor jeg uagtet mine smaa Indtægter havde tilbragt fire overordentlig lykkelige Aar, og hvorfra jeg kun medbragte gode Minder. Rasbech overtog saa Skolen alene.

XVIII

RANDERS

RANDERS, Byen med de store Minder og de grønne Enge ved Gudenaaen, Kronjydernes Hovedstad, blev nu vort Hjem i ti Aar. Det var en stor Forandring for os at komme fra det stille Korsør til den livlige, driftige Handelsby, hvis energiske og dygtige Handels- og Haandværkerstand havde en stor Konkurrence at bestaa med det heldigere beliggende Aarhus. Den lange Sejlads op ad Gudenaaen, der dengang ikke endnu var uddybet, gjorde kun Skibsfarten mulig for mindre Skibe, men til Gengæld havde Byen jo et udmærket Opland, hvis Beboere navnlig i Byerne langs med Gudenaaen var meget velhavende og erhvervede store Formuer ved deres Heste- og Studehandel. Lørdagen var den store Dag, hvor en stor Mængde Landboere strømmede til Byen, hvis tre temmelig store Torve da var overfyldte af Handlende, medens en Plads i Byens nordlige Del var forbeholdt Hestene og Kreaturerne. Ved de store Hestemarkeder, af hvilke det største afholdtes tre Dage i Februar Maaned, var hver Gade opfyldt af Heste, der stod i to Rækker og kun lod en smal Gang aaben for Færdselen, hvor det var næsten umuligt at passere navnlig for nervøse Folk, da Hestene stod med Bagdelen mod Passagen, og man let kunde risikere at faa en Hestehov i Ansigtet; men det skete sjælden, da de jyske Heste ligesom Menneskene er af et roligt Temperament. Markedet var opfyldt af udenlandske Hesteopkøbere, navnlig tyske og franske, og det var morsomt at se en ilter Franskmand handle om en Hest med en sindig jysk Bonde. Franskmanden, som i Reglen kunde saa meget Dansk, at han kunde gøre sig forstaaelig, kunde blive saa

ophidset, naar Jyden ikke vilde slaa af paa sit Forlangende, hvad han sjælden gjorde, at han raabte og skreg højt, klaskede Bonden den ene Gang efter den anden i Haanden, uden at det hjalp noget. Det endte i Reglen med, at Jyden fik, hvad han forlangte, da han vidste, hvad hans Hest var værd og ikke behøvede at sælge den af Trang.

Da den fransk-tyske Krig udbrød, strømmede Hesteopkøbere i Mængde til Byen for at gøre Indkøb af Artilleriheste til begge Armeer, og der forefaldt alvorlige Rivninger mellem dem indbyrdes ikke alene paa Handelens men ogsaa paa Nationalitetens Vegne. Hver Dag var i denne Tid Markedsdag, og der kom store Summer i Jydernes Lommer, da disse forlangte høj Betaling, som de ogsaa fik. Egnen blev næsten tom for Heste, da alt blev opkøbt, selv om det ikke var første Klasses Varer.

Byens Beliggenhed langs Gudenaaen med de høje skovbevoksede Bakker Nord for er meget smuk og Udsigten over Byen og den frugtbare Gudenaadal i høj Grad fængslende navnlig i Eftersommeren, naar Tusinder af Kreaturer græsser paa Engene.

Det er ikke saa let en Sag at overtage en Virksomhed, som er i Forfald og navnlig gælder dette om en Skole, især naar der tillige som i Randers er en lærd Skole, som man i visse Henseender maatte tage Konkurrencen op med. Den Skole, jeg skulde overtage, havde været ganske betydelig, men var i de senere Aar gaaet meget tilbage, og det værste var, at Skolens to dygtigste Lærere for et Aars Tid siden havde forladt denne og taget et stort Antal Elever med sig, hvormed de selv havde begyndt en Skole. Det galdt derfor for mig om først at beholde de Elever, der endnu var i Skolen og dernæst at se at faa de to Lærere tilbage med deres Elever. Og begge Dele lykkedes for mig i Løbet af et Par Aar; min Skole trivedes godt og fik et godt Renommé, navnlig da jeg efter forholdsvis kort Tid fik Tilladelse til at lade afholde Realafgangseksamen. De to Lærere, jeg fik tilbage igen med deres Elever, var dygtige Mennesker, der var vel anskrevne i Byen, og navnlig den ene af dem, Cand. *Barfod*, var en Pædagog, hvis Lige som Lærer jeg aldrig har havt i de mange Aar, jeg har været Skolebestyrer. Glimrende begavet var han og havde en Evne baade til at omgaaes

Eleverne, som alle elskede ham, og til at bibringe dem de nødvendige Kundskaber. Dertil var han i høj Grad velset af Elevernes Forældre, og var der undertiden noget Vrøvl med disse, som der let kan komme i en privat Skole, kunde Barfod altid klare Vanskelighederne ved sin elskværdige Maade at optræde paa, som ingen kunde modstaa. Han var mig derfor til uberegnelig Nytte i de første Aar, inden jeg selv fik fast Fodfæste i Byen.

Som allerede sagt var Randers en driftig Handelsby med mange store og velhavende Købmænd. De store Handelsgaarde i Vestergrave havde alle bibeholdt deres gammeldags Udseende med Karnapper til Gaden og Svalegange til Gaardspladsen; dér rørte sig et bevæget Liv navnlig paa Torve- og Markedsdage og store Summer omsattes dér. Men Købmændene havde bibeholdt deres fra Fædrene nedarvede tarvelige og arbejdsomme Liv, og man saa dem til daglig færdes omkring i tarvelige Dragter og i Reglen med Træsko paa Fødderne, uagtet adskillige af dem var Ejere af Formuer, som beløb sig til hundrede Tusinder. Om Aftenen mødtes de i Reglen i Klubben, som var meget stærkt besøgt, og mange tilbragte hver Aften der hele Aaret igennem undtagen de store Helligaftener. Jeg gik straks ind i Klubben for at blive bekendt og derved skaffe mig Elever til Skolen, og det lykkedes mig ogsaa hurtigt.

Fra Landet fik jeg ogsaa efterhaanden en Del Elever. Saaledes satte Løitnant, Godsejer *Pind* til Tustrup tre Sønner i Skolen, som jeg ovenikøbet skulde have i Huset, og min Hustru og jeg kom derved i nærmere Forbindelse med denne Familie, der viste os megen Gæstfrihed paa deres smukke Herregaard; den laa tæt ved det gamle Clausholm, som dengang ejedes af Kammerherre *Berner-Schilden*, der omgikkes meget med Pinds, og som vi derved kom til at kende.

Da jeg havde været et Par Aar i Randers, kom en Dag en Mand til mig, som præsenterede sig som en Fætter. Han ejede den gamle Herregaard Vaar i Himmerland mellem Nibe og Løgstør; han vilde have sin eneste Søn i Huset og Skolen hos mig. Denne Fætter, *Emil Helms*, der var født paa Horsens Apothek, havde været Forpagter paa Brattingsborg paa Samsø, der hørte under Grevskabet Samsø. Dér havde han tjent en Del Penge og havde nu købt Vaar; der

ligger meget smukt ud til Limfjorden og har et meget stort Areal, hvoriblandt nogle udmærkede Enge, og en dejlig Skov, men de øvrige Jorder var sandede og daarlige. Min Fætter var i alle Henseender en udmærket Mand, hvis Bekendtskab jeg fik megen Glæde af. Glimrende begavet, livlig og vittig, var han en udmærket Vært, og naar i Sommerferien hele Gaarden var fuld af Ungdom af Familien foruden hans egne Børn, to Døttre og en Søn, da genlød det gamle Herresæde af Jubel og Lystighed. Min Fætter havde ladet den gamle Hovedbygning, der var faldefærdig, da han overtog Gaarden, restaurere med stor Bekostning, og den gamle Gaard afgav nu en smuk herskabelig Bolig, hvor der var baade Hus- og Hjerterum. En af Gaardens tidligere Ejerinder, *Karen Friis*, der havde ladet Hovedbygningen opføre, sagdes rigtignok at være slem til at spøge, og man kunde ogsaa høre mange forunderlige Lyde om Natten, der navnlig kom fra de store hvælvede Kældere, hvor Karen Friis løb om i en lille sort Hunds Skikkelse, som en af mine Niecer og flere af Tjenestefolkene paastod, at de havde set flere Gange, men det brød ingen sig om, og de unge Mennesker, der var Gæster, navnlig de unge Damer, fandt det meget interessant.

Jeg kom meget paa Vaar baade i Sommerferien og paa andre Tider af Aaret og befandt mig altid overordentlig vel dér. Sønnen, *Rudolf Helms*, er nu Forpagter paa Rodstenseje ved Odder, hvor jeg hvert Aar besøger ham. Af Døttrene er den ældste, *Mary*, ugift og Lærerinde ved en Pigeskole i Vejle, den yngste, *Alvilda*, der er Enke efter en Købmand *Kronmann* i Sakskøbing, bor i København.

Amtmand i Randers Amt var Kammerherre *Mathias Rosenørn;* han havde tidligere været Stiftamtmand paa Island og derefter en Tid Indenrigsminister. Han var en fin, nobel Mand i Besiddelse af store historiske Kundskaber; han skrev udmærkede Artikler i Tidsskriftet „Jysk Historie og Topografi", og navnlig en meget interessant Artikkel om Randers gamle Historie. Han var ogsaa den, der først gav Impulsen til, at den prægtige Statue af *Niels Ebbesen* blev rejst paa Raadhustorvet dér i Byen. Kammerherre Rosenørn og hans prægtige Hustru, født *Olrik*, førte et gæstfrit Hus, og vi kom der meget; Fruen var et udmærket, dygtigt og praktisk Men-

neske, der mange Gange hjalp min Hustru med Raad og Daad. Navnlig forstod hun sig udmærket paa smaa Børns Behandling, da hun selv havde havt mange, og da vi ogsaa efterhaanden fik en hel Flok, kunde min Hustru nok trænge til et godt Raad engang imellem.

Vi havde efterhaanden faaet en stor Husstand; vi havde syv Pensionairer og fire Børn, saa min kære Hustru havde nok at tage Vare, rigtignok havde hun to Piger og en Jomfru, men der var Arbejde nok til dem alle. Selv havde jeg ogsaa efterhaanden faaet en stor Virksomhed ved Skolen; al min Fritid ofrede jeg forresten Skyttesagen, som jeg straks var kommen ind i, og som jeg interesserede mig meget for. Nogle Aar efter min Ankomst kom jeg ind i Amtets Hovedbestyrelse og blev dets Forretningsfører, og jeg maatte da rejse meget rundt i det store Amt i mine Fridage. Navnlig i Sommermaanederne var jeg aldrig hjemme om Søndagen til liden Glæde for min Hustru, der just derfor ikke delte min Begejstring for Skyttesagen, hvad jeg ikke kunde fortænke hende i. Kammerherre Rosenørn var Formand for Bestyrelsen, der talte flere store Godsejere og bekendte Mænd, men alt Arbejdet hvilede paa mig. Efterhaanden kom Amtet til at omfatte nogle og tyve Kredse med henimod 2000 Medlemmer, aktive og passive. Al Forhandling med Overbestyrelsen i København, al Ammunition til Kredsene gik gennem mig; alle Rifler og Exercergeværer blev uddelte gennem mig, saa jeg laa i Reglen inde med et helt Arsenal. Da Kredsene gærne vilde drive Exercits, fik jeg sendende 800 gamle Geværer fra Tøjhuset til dette Brug. En Gang havde jeg om Foraaret faaet tilsendt 5000 Patroner til Remingtongeværet, som jeg maatte ligge med i flere Uger. Jeg satte dem under vore Senge i Sovekammeret just ikke til Glæde for min Hustru; jeg vidste ikke noget sikrere Sted at opbevare dem paa. Da vi imidlertid boede i Stuen, kunde de let skaffes bort i Ildebrandstilfælde, hvad der jo rummede den eneste Fare ved at have dem.

Vi drev ogsaa Gymnastiken meget i Kredsene og fik megen Glæde af den. Hvert Aar havde vi en stor Skyttefest for hele Amtet enten ved Randers eller paa et andet Sted i Amtet. Den største Skyttefest afholdtes det sidste Aar, jeg var i Randers, i September 1878; da havde jeg 800 Skytter

alle med Gevær opstillede paa Raadhustorvet i Randers, hvorfra vi med Regimentsmusiken i Spidsen marscherede ud til Skydepladsen; efter endt Skydning marscheredes saa tilbage gennem Byen til Skovbakken, hvor Kammerherre Rosenørn uddelte Præmierne; derefter holdtes en Folkefest sammesteds, som overværedes af mange fra By og Land. Til Hjælp ved at arrangere en saadan Skyttefest havde jeg en udmærket Hjælp af Dragonregimentets Underofficerer, uden hvis Hjælp det ikke vilde have været mig muligt at faa det hele til at gaa med den Orden, som det gjorde. Berlingske Avis den 26de September 1878 indeholdt følgende Artikkel om denne Skyttefest af en højere Officer, der havde overværet den:

„Hr. Redaktør! Som Tilskuer ved to jyske Amtsskytteforeninger i Løbet af denne Maaned har jeg følt mig fristet til at give Deres Læsere en lille Meddelelse om, hvorledes Præmieskydningen afholdes i en jysk Købstad, idet det forekommer mig, at man i Hovedstaden ikke kender nærmere til en saadan jysk Fest.

Søndag den 15de September kom jeg til Randers og fandt til min Forbauselse hele Byen i Festdragt; hvert Hus flagede. Udenfor Løitnant, Skolebestyrer *Helms*, Sjælen i Amtsskytteforeningens Bestyrelse, spillede Regimentsmusiken fra Kl. 8—9, medens Randers Skyttekreds samledes. Kl. 9 drog Kredsen til Raadhuspladsen, hvor 26 Kredse i Amtet med henimod 800 Skytter blev ordnede og opstillede. Fulgt af en stor Menneskemængde afmarscherede Skytterne under Løitnant Helms' Kommando med Musik og Faner til Skydepladsen, hvor da Skydningen og Legemsøvelserne foregik. Man maa indrømme, at Befolkningen med kendelig Interesse bærer denne Sag frem; ved Festen saas Godsejere, Embedsmænd, Borgere og Bønder, alle samles i Skyttesagen.

Det er ogsaa usædvanligt, at der i en Amtsskytteforenings Bestyrelse findes saa mange Godsejere. Medlemmer er saaledes Hofjægermester *Dinesen*, Katholm, *Mourier Petersen*, Ryomgaard; den for nylig afdøde Hofjægermester *Folsach*, Giessinggaard, var ligeledes i Bestyrelsen.

De Kredse, der fremstilledes i Gymnastik, fulgtes med ualmindelig Interesse af Tilskuerne, der var tilstede i et Antal af flere Tusinde. Ethvert dristigt og smukt Spring ledsa-

gedes med et Bravo eller Haandklap, og Jublen naaede sit højeste, da Randers Skyttekreds, omtrent 50 Skytter, viste sig i deres elegante Sportsdragter. Randers unge Skytter præsterede virkeligt noget ualmindeligt, hvad enten man ser hen til Voltigeringen, Smidighedsøvelserne eller Batonneringen. Legemerne var under disse forskellige Sports blevne godt udviklede, og de slanke, smidige, godt udviklede Legemer afgav ligefrem Studier for en Billedhugger.

Fra Øvelsespladsen afmarscherede Skytterne Kl. 5 gennem Byens Gader, der var aldeles opfyldte med Mennesker, medens Damerne i Vinduerne med Lommetørklæderne viftede til de unge Skytter under Forbimarschen. Marschen galdt Randers smukke Lystskov, Skovbakken. Kammerherre, Amtmand Rosenørn uddelte Præmierne i Overværelse af vistnok 4000 Mennesker og udbragte et Leve for Skyttesagen. Senere samledes Forretningsudvalget og en Del af Skyttekredsenes Bestyrelser til et festligt Lag, hvor den ene patriotiske Skaal afløste den anden. Man fik overhovedet hele Dagen igennem det Indtryk, at Skyttesagen i denne Egn ret har levet sig ind i Befolkningen og da navnlig i Randers By. Æren for Skyttesagens Fremme i Amtet tilkommer ubetinget den utrættelige Løitnant Helms, som i faa Aar har bragt Skytternes Antal op fra 300 til 800. Skytterne tilkendegav ogsaa flere Gange ved Hurraraab for Løitnant Helms, hvor agtet og elsket han er. Man kan med Sandhed sige, at Skyttefesten er den største, skønneste og alvorsfuldeste Fest, som Randers By fejrer i Aaret."

Da vi en Søndag en Maanedstid efter Skyttefesten kom hjem fra Kirken, laa der et stort Brev til mig paa mit Skrivebord. Min Hustru læste Udskriften og sagde leende: „Naa, der er igen et Brev til Ridder Helms!" Jeg fik jo saa mange Breve rundt omkring fra Skyttekredsene, og paa disse blev jeg ofte tituleret Ridder af Dannebrog, hvad jeg jo ikke var. Men denne Gang kunde jeg se, at det var Alvor, da Brevet var fra Krigsministeriet. Det indeholdt da ogsaa den Meddelelse, at Hs. Maj. Kongen paa Krigsministeriets Indstilling havde udnævnt mig til Ridder af Dannebrog paa Grund af mit Arbejde i Skyttesagen. Denne Anerkendelse glædede mig i høj Grad, og da jeg bød den nye Ridderfrue Armen for at føre hende til Bords, hvortil jeg lod hente en Flaske

Champagne, den eneste, der nogensinde har været i mit Hus, var vi overordentlig glade. Min gamle Søster Karen, der opholdt sig i Randers Kloster og spiste hos os hver Søndag, havde nær tabt Næse og Mund, da hun saa Champagne paa Bordet og var lige ved at bebrejde mig min Flothed, før hun fik Grunden at vide til den; da blev hun lige saa glad som vi andre. Flere af Byens Storborgere, der undertiden havde skumlet over min Virksomhed i Skyttesagen, fik nu pludselig et andet Syn paa den, da de saa, at den vandt Anerkendelse fra oven og støttede den nu paa enhver Maade.

Samme Sommer var der efter Indbydelse af Formanden for Svendborg Amts Skytteforening, den utrættelige Kaptain Edvard Nielsen, bleven afholdt en stor Gymnastikfest i Svendborg, hvori deltog Gymnastikere fra alle Landets Skyttekredse, hvor der dreves Gymnastik, ialt omtrent 2000. Det var en dejlig, fornøjelig Dag, og det var en stor Fornøjelse at se Opvisningen af alle disse unge Mennesker. Det var lykkedes mig hos Skyttesagens Venner i Randers at faa samlet saa mange Penge, at jeg kunde skaffe fri Rejse og Ophold til de 20 bedste Gymnastikere af Randers Skyttekreds; de rejste fra Randers Lørdag Aften med deres Lærer, en af Dragonregimentets Underofficerer, og kom til Svendborg Søndag Morgen, en Time før Opvisningen skulde tage sin Begyndelse. Jeg var kommen dertil Dagen i Forvejen fra Ødemark, hvor jeg holdt Sommerferie med min Familie. Jeg boede sammen med Kaptain Nielsen og Oberstløitnant *Krøyer*, den senere Udskrivningschef, der ogsaa var Medlem af Svendborg Amts Skytteforenings Bestyrelse, hos Svendborg største Handlende, *I. P. Baagø*, og i dette flotte Hus blev vi behandlede og beværtede fyrsteligt. Trods Anstrængelserne og den manglende Nattesøvn klarede mine Gymnastikere sig storartet. Jeg havde hos deres Principaler skaffet dem fri om Mandagen, som de med deres Lærer benyttede til en Udflugt til Valdemar Slot og Bregninge Kirketaarn med den vidunderlige Udsigt; de rejste saa hjem Mandag Aften. De havde naturligvis moret sig storartet, og jeg fik senere et stort smukt Billede af dem som Paaskønnelse.

Det andet Aar, jeg var i Randers, fik jeg et kærkomment Besøg af Gerichtsrath Eyber, som havde besøgt sin Fa-

milie i Thy. Sammen med ham besøgte jeg en Dag Kaptain Staggemeyer i Aalborg, hvor han laa i Garnison. Eyber, der nu boede i Insterburg i Østpreussen, vilde endelig have os ttl at besøge sig næste Sommer, men det blev ikke til noget før 1874, efter at Eyber var bleven forflyttet til Paderborn i Westphalen som Appellationsraad, Staggemeyer kom dog ikke med, saa jeg maatte rejse alene, en Rejse, som forskaffede mig megen Glæde.

I Paderborn, hvor jeg blev modtagen med stor Hjertelighed af Eyber og hans Familie, tilbragte jeg nu omtrent tre Uger. Byen med sin interessante gamle Domkirke, er futdstændig katholsk og Sæde for en katholsk Biskop. Den har i Forhold til sin Størrelse en Mængde Kirker og Klostre og Gejstligheden er meget talrig repræsenteret, og man saa daglig Prosessioner i forskellige Anledninger.

Eyber var den eneste Protestant mellem sine Kollegaer i Appellationsretten og hans Stilling af den Grund ikke saa behagelig. Men det var en høj og anset Stilling, han indtog, og hans Indtægter var store. Han havde en smuk Bolig med al mulig Komfort, og da han ogsaa havde en temmelig stor privat Formue, behøvede han ikke at nægte sig noget. Hans Hustru var endnu lige smuk og ungdommelig, og hendes to Døttre, der nu var voksne, slægtede hende paa; navnlig var den ældste en saa fuldstændig Skønhed, hvis Lige jeg aldrig har set før eller siden; hun vakte ogsaa Opsigt, hvor hun viste sig. Dertil var hun udmærket begavet, elskværdig og ligefrem; hun havde som Barn, da jeg laa som Krigsfange i Magdeburg, ofte moret sig med at rynke Næse ad mig, og ganske sagte sige: „Däne!“ Hun blev meget flov, da jeg spurgte hende, om hun kunde erindre det, og fortalte, at hun senere ofte havde fortrudt sin Uartighed.

Jeg gjorde nogle dejlige Ture med Familien; en Morgen kørte vi til Badet „Liebspringe“, en Mils Vej fra Paderborn; det er en Kuranstalt for Brystsyge, og det gjorde et uhyggeligt Indtryk at se alle disse Dødens Kandidater spadsere deres Morgentur omkring i Kurhotellets Park, medens et stort Orkester spillede Valse og Galoppader. Fra Liebspringe, der ligger tæt ved Grænsen til Fyrstendømmet Lippe-Detmold, kørte vi ind i det skønne lille Land med sine vidunderlige Bøgeskove. Der fandtes dér Bøgetræer af en Højde

og et Omfang, som jeg aldrig før havde set Mage til. Alle Skovene tilhører Fyrsten; Landet selv er ellers ufrugtbart og fattigt; man ser om Sommeren næsten kun gamle Mænd, Kvinder og Børn; alle de unge Mænd er ude at arbejde i andre Lande navnlig som Teglværksarbejdere; her til Danmark kom i de Tider mange. Nu har den moderne Fabrikation af Tegl- og Mursten gjort dem overflødige. Jeg kommer herved til at mindes et Udsagn af en gammel Dampskibskaptain i Korsør, der altid kom galt afsted, naar han skulde bruge fremmede Ord. Han fortalte mig en Dag, at han havde havt saa mange „Opodeldokkere" ombord.

Bestemmelsen var, at vi skulde spise til Middag i Hovedstaden Detmold, en lille By med 5 à 6000 Mennesker. Længe før vi kom dér, fik jeg Øje paa noget stort, der ragede højt op over Skovene. Paa min Forespørgsel fik jeg at vide, at det var et Mindesmærke for Keruskerfyrsten *Herman*, der under Kejser Auguststus havde slaaet den romerske Hær her i Teutoburgerskoven. Det forestiller en uhyre stor Kæmpe svingende en umaadelig Kølle. Figuren staar paa et meget højt Underlag paa en høj Bakke, saa det er intet Under, at den kan ses milevidt. Mindesmærket var bekostet ved Sammenskud af samtlige regerende tyske Fyrster; det var først bleven færdigt for faa Aar siden og bleven afsløret af gamle Kejser *Wilhelm* i egen høje Person. Mærkeligt var det, at den Kunstner, som havde arbejdet paa det i mange Aar, var død lige efter Afsløringen.

Efter Middagen gik vi ud at se paa Byen, der helt domineredes af et mægtigt gammelt Slot, hvor Fyrsten residerede, og ved sin Størrelse stod i en mærkelig Modsætning til Landets Lidenhed. I Slotsgaarden stod to erobrede franske Kanoner, som Kejseren havde skænket Fyrsten, der som Officer havde deltaget i den tysk-franske Krig. Fra Detmold kørte vi ad en anden Vej hjem; tæt udenfor Byen var en indhegnet Plads, hvor der gik en Del Plage og græssede. Vor Kusk henledede vor Opmærksomhed paa dem, idet han meget højtidelig pegede paa dem og sagde: „Die jungen fürstlichen Pferde!" Da vi brast i Latter over den Patos, med hvilken han fremsagde dette, vendte han sig meget fornærmet fra os, der lod haant om noget i hans Øjne saa ophøjet som Fyrstens Heste. Henimod Aften kom vi til en Samling mærkelig

dannede Klipper, der kaldtes „Externsteine“, omgivne af Skov; det var et meget yndet Udflugtssted for Beboerne af Paderborn. Paa Toppen af disse Klipper, hvortil vi med Besvær krøb op, lod jeg en gammel hvid Solskærm, som jeg var led og ked af, flyve afsted i den temmelig stærke Blæst for at se, hvor den vilde ende. Jeg gjorde det navnlig for at more Eybers Børn, hvoraf de to voksne Døttre og to halvvoksne Drenge var med. Solskærmen faldt imidlertid ned og blev hængende paa en af Klipperne; jeg var glad ved at være bleven af med den og haabede, at jeg ikke mere skulde faa den at se. Men Skæbnen vilde det anderledes. Da vi en Timestid efter sad og spiste til Aften i en Restauration i Skoven, kom en halvvoksen Dreng triumferende løbende med Solskærmen, som han med stort Besvær var krøben op efter, for at tjene en Drikkeskillig. Vi brast i en hjertelig Latter, og jeg maatte af med Drikkepenge til ham, hvem jeg desuden skænkede Solskærmen, og det imponerede ham øjensynlig, at jeg vilde skille mig af med en saa kostbar Genstand.

Et Par Dage efter tog Eyber og jeg til det dengang meget besøgte Badested Pyrmont, da jeg gærne vilde se det Liv, der udfoldedes et saadant Sted, og som vi jo ikke kendte noget til hjemme. Vi sad længe paa Hovedpromenaden og saa den store Masse luxuriøst klædte Damer og Herrer, der ustandselig gled forbi; da Badestedet dengang mest besøgtes af de rige Hamburger Købmænd, var Damernes Toiletter kostbare uden egentlig at være smagfulde. I nogle Sidegange bevægede sig ogsaa en Del Mennesker, men af et ganske andet Udseende; det var westfalske Bønder med deres Hustruer i grove uklædelige Dragter; de maatte ikke gaa paa Hovedpromenaden.

Eyber fortalte mig, at de westfalske nogenlunde velstillede Bønders Døttre ved deres Giftermaal altid betingede sig af deres Mænd, at de hvert Aar skulde tilbringe nogen Tid i Pyrmont. Hvad Glæde de kunde have deraf, begriber jeg ikke; de saa heller ikke ud til at more sig, men gik og saa generte ud. Vi spiste til Aften hos en af Eybers Bekendte, en Sagfører; vi blev blandt andet trakterede med varme Hummer med Pedersillesauce, en Ret vi ikke kende herhjemme. Det smagte ikke videre godt, men dog bedre

end nogle Hummer vi engang blev trakterede med i Magdeburg. En Aften vi kom ind paa et Hotel dér, hvor vi danske Officerer jævnlig søgte, kom Overkelneren og fortalte os smilende, at der var kommen nogle Landsmænd af os; nu skulde han hente dem, og saa kom han med et Fad Hummer; vi blev meget glade, men desværre var de alle fordærvede, saa vi maatte renoncere paa Glæden af at gøre disse Landsmænds Bekendtskab. Tyskerne spiste dem derimod med stort Velbehag og var meget forbausede over, at vi kastede Vrag paa dem.

Jeg befandt mig storartet vel hos Eybers; baade han og hans Hustru gjorde alt for mig, hun var et Mønster paa en Husmoder, Børnene var i høj Grad velopdragne og blev holdte til at bestille noget; den Ynde, hvormed Døttrene skænkede The og Kaffe og forrettede deres huslige Pligter, var noget, jeg aldrig havde set Mage til.

Med hvilken Omtanke Eyber omfattede sine Gæster, skal jeg give et lille Bevis paa. Den første Morgen, da jeg endnu laa i Sengen, aabnede han Døren til mit Værelse og sagde: „Guten Morgen, lieber Helms! Gut geschlafen? Der Künstler ist hier, darf ich ihn hereinlassen?“ Dermed forsvandt han. Medens jeg endnu laa og spekulerede paa, hvad det var for en Kunstner, jeg skulde modtage, bankede det paa Døren og ind traadte en overordentlig zirlig lille Mand med mange Buk; jeg saa forbauset paa ham og vilde rejse mig op, men han udbrød: „Ah, mein Herr, bleiben Sie nur ruhig liegend!“ og inden jeg havde besindet mig, havde jeg en Serviet om Halsen, og han begyndte at sæbe mig ind. Nu gik det op for mig, at det var en Barber; og i Sandhed, Eyber havde Ret, en Kunstner var han i sit Fag, thi med en saa let Haand og i en saadan Fart er jeg aldrig bleven barberet. Jeg tænker altid paa ham, naar jeg undertiden bliver mishandlet paa en københavnsk Barberstue.

Fru Eyber og hendes Døttre var meget musikalske, og om Aftenen, naar vi var hjemme, fik vi megen baade Sang og Fortepianospil. De kunde ogsaa adskillige danske Sange, som deres Fader havde bragt med hjem fra Danmark; en Aften spillede den ene Melodien til den tapre Landsoldat; hun vilde gærne have Ordene dertil, men dem vilde jeg dog

ikke lade hende faa, for ikke at saare hendes tyske Følelser; thi Patrioter var de i høj Grad. De syntes nok, at vort Dannebrog var smukt, men det var dog intet mod det tyske Flag „mit unsrem stolzen Adler". En Dag spadserede jeg med dem i en Skov, hvor der voksede Ørnebregner. Da de mærkelig nok ikke vidste, hvorfor de bar dette Navn, rykkede jeg en op, skar Roden over og viste dem til deres store Forbauselse Billedet i denne af den flakte Ørn. Den ene spurgte, om de ogsaa voksede i Danmark; paa mit bekræftende Svar udbrød hun skælmsk: „Ja, der kan De se, Naturen har selv bestemt Danmark til at være tysk." Hun fortrød det dog straks og saa noget ængstelig paa mig, men da jeg lo ad hende, følte hun sig beroliget.

Jeg havde stor Lyst til at besøge Cassel, hvortil der ikke var længere fra Paderborn, end man kunde gøre Turen paa én Dag. Da Eyber paa Grund af Embedsforretninger ikke kunde tage med, indbød jeg hans Døttre og ældste Søn til at gøre Turen med mig. Denne var meget vellykket og morsom. Vi tog ud til Wilhelmshöhe, det smukke Slot med de store kunstige Vandfald og de mange smukke Bygninger omkring i Parken, deriblandt en lille Ridderborg helt opført i gammel Stil. Vi saa ogsaa den Lejlighed paa 30 Sale og Værelser, som Kejser Napoleon III havde beboet under sit Fangenskab, og det var ikke med liden Stolthed at de unge Damer lod Foreviseren fortælle om Kejserens Ophold dér, medens jeg med et temmelig gnavent Ansigt hørte derpaa. Om Eftermiddagen besaa vi den smukke By med sine dejlige Anlæg; i et af disse var der en temmelig stor Sø, hvor en Mængde Lystbaade sejlede omkring. Det blev en henrivende Aften med Fuldmaaneskin, og vi nød i fulde Drag Tilværelsen. Vi skulde afsted fra Cassel med et Tog, der først afgik Kl. 11. Der afgik flere Tog paa samme Tid fra den store Banegaard, som dengang var en af de største i Tyskland. Da vi havde kørt en Timestid, blev vi gjort opmærksomme paa, at det Tog, vi kørte med, gik til Berlin! Det var en ubehagelig Opdagelse; de unge Damer saa noget betænkelige ud, men tog det ellers med stor Ro. Vi maatte saa ud ved en lille By, jeg tror, den hed Warburg, hvorfra vi næste Morgen kunde komme hjem. Det var imidlertid ikke let at finde et Sted at være om Natten; der var

nogle meget tarvelige Gæstgivergaarde; hvor jeg meget nødig vilde byde Damerne at overnatte; men der var jo intet andet at gøre, og vi fandt endelig et Herberg for Rejsende, der saa mindre afskrækkende ud end de andre. Vi fik ogsaa et Par meget ordentlige Værelser; Pigebørnene tog det nu fra den gemytlige Side og morede sig meget over dette lille Eventyr. Næste Morgen telegraferede jeg til Eyber, at vi var i god Behold, og ved Middagstid kom vi saa til Paderborn.

Da jeg efter tre Ugers Forløb forlod Paderborn, fulgte Eyber mig paa Vejen; vi gjorde først en Tur til Wernigerode og Brocken, fra hvis Top vi sendte et Telegram til Staggemeyer; forøvrigt var det den Dag, vi var der, Regnvejr, og Udsigt var der ikke noget af. Vi traf to norske Damer, med hvem vi spiste en fornøjelig Middag paa Hotellet, hvor der var fyret i alle Kakkelovne. Fra Harzen besøgte vi Magdeburg, hvor der var sket store Forandringer siden 1864; alle Voldene, som dengang omgav Byen, var nedrevne, og erstattede med detacherede Forter.

Under mit Ophold i Paderborn, forelagde Eyber en Dag paa en Spadseretur mig det Spørgsmaal, om jeg ikke kunde have Lyst til at træde i preussisk Statstjeneste. Paa mit forbausede Spørgsmaal om, hvad han mente dermed, fortalte han mig, at han med Bestemthed vidste, at de preussiske Autoriteter havde svært ved at finde navnlig juridiske Embedsmænd, der kunde saa meget Dansk, at de kunde ansættes i de dansktalende Egne af Slesvig. Hvis jeg kunde have Lyst til at søge et saadant Embede, mente han, at han med sine Forbindelser i det preussiske Justitsministerium, hvor navnlig en højtstaaende og meget formaaende Mand var en god Ven af ham, kunde skaffe mig det. Der fik jeg noget at tænke paa, men mit Svar lod ikke vente længe paa sig. Uagtet det var en fristende Tanke at kunde blive Herredsfoged eller Politimester i Stedet for den usikre Stilling som privat Skolebestyrer, kunde jeg dog ikke bekvemme mig til at aflægge Ed til den preussiske Regering, og selv om jeg som Embedsmand kunde bidrage til at mildne det Tryk, hvorunder Beboerne i det Distrikt, hvor jeg mulig kunde blive ansat, levede, saa vilde mine danske Sympatier, som jeg ikke kunde fornægte, dog utvivlsomt skaffe

mig mange Ubehageligheder og rimeligvis ende med min Afskedigelse. Jeg svarede derfor et bestemt Nej, hvilket forresten Eyber ogsaa havde ventet, og vi talte ikke mere om den Sag. Som et Bevis paa, hvilket Sprog de i de danske Distrikter ansatte Embedsmænd talte, skal jeg anføre, at en Præst paa Als i sit Fadervor engang bad: „Forgiv os vor Skyld, som vi ogsaa forgive vore Skyldnere." Tilgive, forlade hedder jo paa Tysk „vergeben", og det havde Præsten oversat frit!

Min Hustru og Børnene havde under min Fraværelse tilbragt Ferien hos hendes Svoger, Godsejer *Edv. Hansen* paa Svinningegaard ved Holbæk, hvor jeg traf dem alle i bedste Velgaaende.

Jeg havde i 1873 købt en Ejendom i Randers, hvis store Bagbygning blev indrettet til Skolebygning. Denne blev nu indviet med stor Højtidelighed ved min Tilbagekomst efter Feriens Slutning. Vi selv fik en udmærket Bolig i Forhuset. Aaret efter overtog jeg ogsaa Byens største private Pigeskole, hvis Bestyrerinde paa Grund af Alder ønskede at trække sig tilbage. Jeg havde nu en meget stor Virksomhed, der kunde have været meget tilfredsstillende, naar Indtægterne blot nogenlunde havde svaret til Udgifterne. Men det var langt fra; Skolepengene var dengang kun smaa, og naar jeg vilde have gode Lærere, maatte jeg jo ogsaa lønne dem anstændigt. Statstilskud gaves dengang ikke til Privatskoler i de Byer, hvor der var Latinskoler, for ikke at skabe en Konkurrence med disse. Latinskolens Lærere vaagede med Argusøjne over, hvilke Elever der kom i min Skole og holdt ikke af, at nogen fra Latinskolen gik over i min Skole, hvad der ikke saa sjælden skete. Iøvrigt stod jeg paa en meget venskabelig Fod med dem og ikke faa af dem arbejdede som Timelærere i min Pigeskole. Blandt dem vil jeg nævne *Gemzøe*, der kom som ung Adjunkt til Latinskolen paa samme Tid, som jeg kom til Randers, og som med sin livlige, begavede norske Hustru blev nogle af vore bedste Omgangsvenner. Gemzøe blev i Randers hele sin Embedstid, først som Adjunkt, senere som Overlærer og tilsidst som Rektor; og som saadan tog han sin Afsked for nogle Aar siden.

Jeg traf i Randers en af mine gamle Kammerater fra Reserveofficersskolen, Arkitekt *Uldall*, der interesserede sig meget for de gamle Kirkebygninger og navnlig har udgivet

et Værk om de danske Kirkeklokker, som var meget fortjenstfuldt. Hans yndefulde første Hustru, født *Torst*, var en af min Hustrus bedste Veninder. Uldall gjorde under Krigen Tjeneste ved 11te Regiment og var med et Detachement afsendt til Vesterhavsøerne til Understøttelse for disses tapre Forsvarer Kaptainløitnant *Hammer*. Det lykkedes ham dog at komme bort med sine Folk, saa han slap for at komme i tysk Fangenskab.

Naar jeg ikke havde havt de meget trykkende Pengesorger at kæmpe med, vilde jeg have befundet mig overordentlig vel i Randers. Vi kom meget ud og Folk var meget elskværdige mod os. Hos de store Købmænd blev jeg i Reglen bedt en Gang om Aaret til deres overdaadige Middagsselskaber, hvor der blev drukket vældigt, og hvor jeg maatte passe meget paa, for ikke at faa for meget. Om Sommeren spilledes der flere Gange om Ugen paa den skønne Skovbakke, og om Vinteren var der nogle meget elegante Baller i Klubben, som vi altid glædede os til. En af de Familier, vi kom mest til, var Herredsfuldmægtig, senere Sagfører *Eilertsen*, hvor der vistes os stor Venlighed, og som førte et meget selskabeligt Hus. Han havde tre Døttre, hvoraf den ene var gift med den nu afdøde Oberst *Stockfleth*, Chef for 5te Dragonregiment i Randers; en Datter, der nu er Enke, var gift med Premierløitnant *Carstens*, ogsaa af Randers Dragoner, den tredie er gift med Apotheker *Hansen* i Nyborg. Lige overfor os boede Redaktøren af Randers Amtsavis, *Søren Elmenhoff*. Han og hans Hustru var meget sympathetiske Mennesker, hvor vi ogsaa kom meget. Hans Blad, der var yderlig konservativt, var udmærket redigeret og havde en en meget stor Udbredelse. Det var et sjælden nobelt Blad; jeg har aldrig set en smudsig eller skandaløs Historie omtalt i det, og hans Søn, den nuværende Redaktør, cand. polit. *Otto Elmenhoff*, redigerer Bladet paa samme udmærkede Maade. Randers og Omegn var jo dengang meget konservativ; Kaptain, nu Oberst *N. P. Jensen*, var vor Rigsdagsmand omtrent al den Tid, jeg var dér og sejrede altid med Glans over sine Modkandidater. Der blev rigtignok engang gjort et Forsøg fra Højres Side i København paa at mistænkeliggøre ham som ikke fuldtro Højremand, men dette tilbage-

viste han som aldeles ubeføjet. Jeg selv var ham meget taknemmelig, fordi han flere Gange kæmpede ivrigt i Rigsdagen for at skaffe min Skole et Statstilskud, men uden Held.

Min Hustru havde desværre i de senere Aar skrantet en Del; hun led af en Hjertefejl, der blev værre for hvert Barn, hun fødte. Det barske Klima om Vinteren i Randers kunde hun heller ikke godt taale, Vore Indtægter var ogsaa smaa, og da der blev gjort mig et udmærket Bud paa begge Skoler, slog jeg til, og i Begyndelsen af 1879 rejste vi til København, hvor det var min Agt ifølge min Broder Johannes's Raad at oprette en privat Skole paa Frederiksberg. Med virkelig Sorg skiltes jeg fra mine Skoler og overdrog dem i fremmede Hænder. Drengeskolen er gaaet igennem flere Hænder og ejes nu af den dygtige Bestyrer *Christensen-Dalsgaard,* der har bragt Skolen vidt frem. Han har nu et stort Statstilskud, hvad der jo ikke kunde opnaas i min Tid, Skolepengene er blevne ikke saa lidt højere, saa alt gaar nu udmærket. Pigeskolen florerer ogsaa, men ejes nu af en Dame.

Inden jeg forlod Randers, blev der holdt en smuk Afskedsfest for mig i Haandværkerforeningen, hvor Kammerherre *Rosenørn* talte for mig; jeg fik ogsaa overrakt en Mindegave af Skolens Lærere og Elever. Saa drog vi til København efter at have tilbragt 10 gode Aar i Randers.

XIX

FREDERIKSBERG

Det var ikke med noget let Hjerte, at jeg nu efter c. 20 Aars Fraværelse igen tog fast Ophold i København for at begynde forfra, efter at jeg nu i mange Aar havde staaet i Spidsen for en stor Virksomhed; men min Hustru og jeg tog frejdigt fat. Hun var glad over at komme tilbage til Sjælland og i Nærheden af sin Slægt og mange gamle Venner. Begge hendes Forældre var døde kort efter hinanden, og hendes ældste Broder havde overtaget Ødemark; hendes andre to Brødre var Forpagtere i Skaane, kun et Par Timers Rejse fra København.

Vi havde, da vi kom til København, fem Børn, fire Døttre og en Søn, og om Efteraaret fik vi endnu en Datter. Alle disse seks Børn lever endnu, og vi har haft megen Glæde af dem.

Den 1. Maj 1879 begyndte jeg, efter forudgaaet Avertissement i Bladene, min Skole, som jeg kaldte „Villakvarterets Forberedelses- og Realskole", paa Taarnborgvej paa Frederiksberg. Der havde ikke meldt sig nogen Elever, men derimod en Mængde Lærere, der ønskede at undervise i den eventuelle Skole, deriblandt en Oberst af Hæren. Da jeg imidlertid havde bestemt, at Skolen *skulde* begynde den 1ste Maj, skete det ogsaa, rigtignok kun med èn Elev, min egen Søn, der da var 7 Aar, og allerede et Par Aar havde gaaet i Skolen i Randers. Dagen efter kom der dog to Elever til, og ved Sommerferiens Begyndelse var der 10.

Ja, al Begyndelse er jo svær, som Tysken siger, men saa vanskelig havde jeg dog ikke tænkt mig Starten af Skolen. Jeg havde hidtil undervist alene i Skolen, men efter Som-

merferien traadte en tidligere Adjunkt ved Domskolen i Slesvig til som Medbestyrer, hvad han var et Par Aar, indtil han fratraadte paa Grund af Svagelighed. Efter Sommerferien begyndte Skolen med 30 Elever, og nu gik det jævnt fremad, men nogen Indtægt kunde Skolen jo ikke give foreløbig. Efter Sommerferien lejede vi et større Lokale i en Ejendom paa Nyvej, som jeg et Par Aar efter købte og byggede nu en Skolebygning dér.

Min Moder var død i Begyndelsen af halvfjerdserne og mine Søstre ude omkring i Verden. Min ældste Broder Frits var fra København bleven forflyttet til Viskinge og Aunsø i Holbæk Amt. Min Broder Johannes var nu Bestyrer af Borgerdydskolen paa Kristianshavn, og han blev mig en trofast Broder og Støtte i alle de Aar, jeg var i København.

Af mine gamle Bekendte var Collins og Bangs døde; Fru Wanscher døde det første Aar, jeg var i København, Jonas Collin var i Udlandet, Videbech var Læge i Stubbekøbing o. s. v. Der var altsaa saa at sige ingen af mine Ungdomsbekendte mere i Byen. Men jeg fik snart, dels paa Skolen og dels paa Skyttesagens Vegne, mange nye Bekendte. Dernæst traf jeg mange gamle Krigskammerater, og da jeg Aaret efter min Ankomst til København blev valgt ind i Kontrolkomiteen for „De danske Vaabenbrødre", fik jeg ogsaa her en ny, stor Virksomhed, som interesserede mig meget, og hvoraf jeg havde megen Glæde.

I Juni 1879 holdt Københavns Universitet sin fire hundrede Aars Fest, som fejredes i mange Dage med stor Højtidelighed. Hovedhøjtideligheden holdtes den første Dag i Fruekirke, hvor *Madvig*, der det Aar var Universitetets Rektor, holdt en meget lærd og meget lang Tale, som ikke var synderlig morsom. Dagen efter holdtes en meget stor Fest paa Klampenborg, hvor der i det Fri var dækket til 1200 Gæster fordelte ved 50 Borde, og en splendid Souper anrettedes. Festen begunstigedes af det dejligste Vejr, og i den stille Sommernat sejledes der tilbage til Byen.

Som omtalt i Begyndelsen af denne Livsskildring, fejrede Familien Helms sin Stamfaders 300-aarige Fødselsdag ved en Fest paa Himmelbjerget d. 18. Juli 1879. En Fætter af mig, Proprietair *Frederik Saaby Helms* til Kirstineborg ved Aarhus, og jeg var Indbydere, og vi havde megen Glæde

af denne Fest, som forløb paa en smuk og fornøjelig Maade, og hvor 45 Medlemmer af Familien deltog. Min Fætter, Justitsraad, Apotheker *Jakob Helms* i Horsens, havde til Festen efter et gammelt Billede af Stamfaderen, der hang paa Apotheket, ladet litografere et stort smukt Billede, der uddeltes til Festdeltagerne, ligesom alle fik en kortfattet Levnetsbeskrivelse af ham.

Festtalen holdtes af Justitsraad Helms, der bl. a. udtalte:

MEDLEMMER AF FAMILIEN HELMS PAA HIMMELBJERGET D. 18DE JULI 1879 PAA STAMFADERENS 300AARIGE FØDSELSDAG.
FORFATTEREN YDERST TILHØJRE I FØRSTE RÆKKE.

„Naar man saa paa Stamfaderens Billede, vilde nogle sige, at det havde været en gemytlig Mand, andre, at det havde været en alvorlig Mand. Det var værd at lægge Mærke til, at Helmserne endnu den Dag idag har Ord for at være begge Dele. Ogsaa i det Ydre havde mange af Efterkommerne bevaret hans Træk."

Han henvendte sig derpaa til de Unge og opfordrede dem til at efterlade et lige saa godt Eftermæle som Stamfaderen.

Skolebestyrer Johannes Helms udtalte:

„Naar man holder en saadan Fest, udfordrer man Kritiken; man maa gøre Regnskab for, hvad man har udrettet. Nu maa vi indrømme, at Familien ikke har frembragt nogen verdenshistorisk Personlighed, ikke engang en Rigsdags-

mand. Derimod havde den frembragt mange brave Mænd, der havde udfyldt deres Plads med Hæderlighed og Dygtighed og vundet Anseelse i deres Kreds. Vi stammede rigtignok fra Tyskland, men vi havde nu boet her i Landet i over 200 Aar, og jeg er overbevist om, at vi alle er fædrelandskærlige og loyale Mænd. Jeg vil med disse Ord udbringe et Leve for Konge og Fædreland!"

Alle Festdeltagerne overnattede paa Himmelbjerget, og næste Dag sejlede vi med Dampskibet til Silkeborg, hvor vi spiste til Middag; her skiltes vore Veje. En Del af os tog efter Indbydelse til Horsens Apothek, hvor vi tilbragte et Par fornøjelige Dage.

Den Levnetsbeskrivelse, hver Festdeltager fik overrakt, var forfattet af min Brodersøn, Provst *Peter Helms* i Borris i Jylland, og var et Udtog af et Værk, der findes paa Universitetsbiblioteket og bærer følgende Titel: Programma in funere plurimum reverendi viri M. Adami Helmsii, venerandi Ministerii Lübescensis per complures annos Senioris et ad St. Petri Pastoris optime meriti, scriptum a. M. Sebastiano Mejero, Lübescensi scolae Patriae Rectore. Anno MDCLIII.

Dette Program findes paa Universitetsbiblioteket i København indhæftet i et Bind Ligtaler særlig over tyske Theologer. Det udgør 32 Sider i Kvart og indeholder først en lang theologisk-videnskabelig Indledning, rigt spækket med Citater af latinske Forfattere; derefter følger Levnetsbeskrivelsen af Adam Helms og tilsidst to latinske Digte af hans Søn *Georg*, Præst i Heiligenhafen og hans Svigersøn *Johan Nicolaj*, der senere blev hans Eftermand som Præst ved St. Petri Kirke i Lybæk.

Om Adam Helms's Virksomhed som Præst er der kun efterladt enkelte Træk, men man kan dog deraf samle et nogenlunde anskueligt Billede af ham. Han omtales som en trofast og nidkær Præst i hele sin lange Embedstid. Navnlig roses hans utrættelige Arbejdsomhed, som han bevarede lige til sin Død, og hans kraftige Villie til ikke at lade sig kue af Sygdom eller Svaghed til at forsømme sine Embedspligter.

Han viste ingen Personsanseelse i sin Optræden og gav et godt Eksempel ved sit maadeholdne Levnet, noget, der just ikke udmærkede den Tid. Omtrent ved Aaret 1630 blev

han valgt til Gejstlighedens Senior i Lübæk og indtog som saadan den første Rang blandt Sognepræsterne, idet han kom lige efter Superintendenten.

Jeg havde i Foraaret 1880 faaet genoprettet Frederiksberg Skytteforening, der havde hvilet i nogle Aar, og var derefter bleven valgt ind i Bestyrelsen for Gamle Roskilde Amts Skytteforening, hvoraf Frederiksberg var en Kreds. Amtsskytteforeningens mangeaarige Formand var Folkethingsmand, Grev *Scheel* til Rygaard, en Mand, der med stor Iver og Interesse virkede for Skyttesagen, understøttet af Foreningens utrættelige Forretningsfører, Købmand *Willumsen* i Roskilde samt de øvrige Bestyrelsesmedlemmer, Kaptain *Sahlertz*, Inspektør ved St. Hans Hospital, Adjunkt *Chr. Hansen* i Roskilde, Gaardejer, senere Landsthingsmand *Jørgen Sørensen*, Kirkebjerggaard og Fabrikant *Jespersen*, Vridsløselille. Amtsskytteforeningen var en af Landets bedste og største. Der blev arbejdet med stor Iver i Kredsene, og Skudresultaterne var fortrinlige. Ved den store Præmieskydning i Nyborg 1881, i hvilken omtrent 400 af Amtets Skytter deltog under min Kommando, fik disse alle de største Præmier, ligesom ogsaa den første Præmie i Gymnastik blev vunden af en Roskildenser. Amtsskytteforeningens store aarlige Præmieskydning i den smukke Boserup Skov ved Roskildefjord var en Dag, som Foreningens Medlemmer glædede sig til hele Aaret igennem, og hvor en smuk, patriotisk Stemning herskede blandt Skytterne, hvoraf i Reglen henimod 1000 deltog. Hele Amtsskytteforeningen talte med aktive og passive Medlemmer over 2000. Efter endt Skydning blev der saa talt for Kongen, Fædrelandet og Skyttesagen, derefter blev Præmierne uddelte, og disse var altid mange og store, hvorefter en Folkefest med Dans og Fyrværkeri sluttede Dagen.

Ja, det var Foreningens gyldne Tid, og som det gaar mig, gaar det sikkert mange af Foreningens gamle Medlemmer, at de med et Suk tænker tilbage paa hine Tider. Og saa den store Skyttefest i Nyborg, som varede i flere Dage, hvor over 4000 unge Mennesker fra hele Landet var samlede og øvede Skydning og Legemsøvelser, og hvor alle disse unge Mennesker om Morgenen til Musikens Toner marscherede ud af Byen, hvor alle Beboerne var paa Benene for at hilse

paa dem! Og saa den sidste Dag, da efter endt Skydning og Gymnastik Højskoleforstander *Jens Nørregaard* holdt sin uforglemmelige Tale til Danmarks Ungdom, sikkert den bedste, han nogensinde har holdt, hvilken dyb Bevægelse herskede der da ikke i den store Forsamling paa henved 10,000 Mennesker! Jeg saa alle, baade gamle og unge, dybt grebne, jeg saa den kommanderende General i Fyn, General *Bauditz*, denne prægtige Skikkelse, staa der bleg af indre Bevægelse, medens den ene Taare efter den anden listede sig ned ad hans Kinder! Og da saa Nørregaard havde talt, med hvilken Begejstring blev der da ikke raabt Hurra for Danmarks Ungdom, Danmarks Haab, og hvor lovede man ikke hinanden aldrig at svigte, hvis Danmark nogensinde igen skulde trænge til sine Sønner!

Det var i Aaret 1881, men snart skulde det blive anderledes. Allerede næste Aar begyndte politiske Agitatorer at udsaa Tvedragtens Sæd i Skytteforeningerne. I Roskilde Amts Skytteforening havde vi Mænd som Grev *Holstein-Ledreborg*, *Hans Dønnergaard* og andre, der nok kunde paavirke Stemningen mod vor i høj Grad afholdte Formand, Grev Scheel, der jo var Venstremændene en Torn i Øjet, fordi han stadig blev genvalgt som Folkethingsmand i Roskilde. De fik ogsaa efterhaanden arbejdet Stemningen op mod Greven, og ved Skytteforeningens Hovedgeneralforsamling 1884 lykkedes det dem virkelig at udvirke, at Grev Scheel, Sahlertz og Jørgen Sørensen, der efter Tur skulde fratræde, ikke blev genvalgte. Vi andre var selvfølgelig meget kede heraf og havde mest Lyst til at gaa af med det samme, men vi blev dog, da Højres Kredsforstandere anmodede os om at blive, men vi saa ikke Fremtiden i Møde med glade Følelser.

Ved det første Bestyrelselsmøde blev efter Aftale mellem os jeg valgt til Formand. Grev Holstein stemte paa sig selv, Dønnergaard og den anden Venstremand ogsaa paa Greven, men vi var jo 4 mod 3, da jeg ogsaa stemte paa mig selv. Forresten kan jeg ikke sige andet om vor Samvirken i det Aar, jeg var Formand, end at vi i det hele kom ganske godt ud af det sammen; alt gik endnu i sin gamle Gænge. Greven var altid meget elskværdig og forekommende, Dønnergaard i Reglen grinende og den tredje Venstremand et Nul. De

haabede jo paa, at ved næste Hovedgeneralforsamling skulde vi Højremænd nok blive smidte ud af Bestyrelsen og Venstre blive eneraadende. Ved Præmieskydningen gik ogsaa alt meget fredeligt, skønt Stemningen ikke var som i gamle Dage; vi savnede haardt vor gamle Formand, der dog som sædvanlig havde sendt et større Beløb til Præmier. Det ærgrede Venstremængene betydeligt, at Grev Holsteins Gave til Præmier ikke var mere end halvt saa stort som Grev Scheels.

Ved Hovedgeneralforsamlingen i April 1885 skulde vi 4 Højremænd fratræde efter Tur, og der blev nu først af Venstre og derefter ogsaa af os sat en Agitation i Gang, som dengang var enestaaende her i Landet, men nogle Aar efter fik et Sidestykke ved Bestyrelsesvalget i Københavns Skytteforening. Efter vore Love kunde hver til Kreds sende sin Bestyrelse, der i Reglen bestod af 4 à 5 Mand, samt en Mand for hver 15 Skytter, Kredsen talte, som stemmeberettigede Delegerede til Hovedgeneralforsamlingen; nu galdt det altsaa om at faa saa mangé Medlemmer ind i Kredsene som muligt.

Da der ikke stod noget i Lovene om, hvad Kvalifikationer eller Alder Skytterne skulde have, optog man alle uden Forskel, Godsejere, Præster, Arbejdere, Officerer, Røgtere, Fattighuslemmer, Læger o. s. v. I Frederiksberg Kreds fik jeg saaledes næsten alle de gamle pensionerede Præster, der alle var ivrige Højremænd, optagne; jeg bragte i et Par Maaneder Kredsens Medlemsantal, der hidtil havde været c. 50, op til over 800! Ved denne voldsomme Agitation skete det, at Medlemsantallet i hele Amtsskytteforeningen i Begyndelsen af April var steget til over 10,000, hvoraf der kunde sendes mellem 6 og 700 Delegerede til Generalforsamlingen i Roskilde.

Den 1ste April havde Finantsprovisoriet yderligere sat Sindene i Bevægelse, og da vi mødte til Generalforsamlingen, var Gæringen paa sit Højdepunkt, og vi frygtede for alvorlige Spektakler, som sikkert heller ikke var udeblevne, hvis Højres Liste var gaaet igennem. For at faa Plads til denne store Forsamling, havde jeg af Indenrigsministeriet faaet Tilladelse til at benytte Palaiets Gaardplads, der kunde aflaases.

Den store Dag oprandt; jeg var taget til Roskilde med

første Tog om Morgenen, da jeg sammen med Willumsen havde en Del at ordne. Jeg var ikke rigtig vel til Mode, da jeg som Formand skulde lede Mødet, hvilket vi var blevne enige om, for at der ikke skulde blive Vrøvl om Valget af en Dirigent; dette havde Grev Holstein selv foreslaaet, og vi Højremænd havde selvfølgelig intet at indvende derimod. Da jeg et Par Timer efter min Ankomst sad og spiste Frokost hos Willumsen, kom en af hans Folk op og sagde, at Dønnergaard var nede i Butiken og vilde tale med mig. Han fortalte mig, at Venstre var i Majoritet, hvad jeg nok havde befrygtet, og at det egentlig havde været deres Hensigt at sætte alle os Højremænd ud af Bestyrelsen, men at de dog nu havde besluttet at beholde to af os, Jespersen og mig, af Hensyn til det store Antal Højremænd, der var i Foreningen; han havde talt med Jespersen, der var villig til at modtage Genvalg, hvis jeg ogsaa vilde gøre det. Jeg udbad mig Betænkningstid, indtil jeg havde talt med mine Meningsfæller, og da de tilraadede mig til at modtage Genvalg i Haab om bedre Tider, gik jeg ind derpaa.

Kl. 12 mødte saa de Delegerede i Palaiets Gaard; for at ingen Uvedkommende skulde komme ind, havde hver faaet et Adgangskort lydende paa Navn. Jeg aabnede Mødet med at byde velkommen og bede Forsamlingen om Ro og Orden, for at Forhandlingerne ikke skulde trække for længe ud. Der var en Del Forhandlingsgenstande, som blev afgjort i stor Hast uden Diskussion; alle længtes efter at komme til Dagens brændende Spørgsmaal: Valget. Jeg udtalte, at vi fire, der skulde gaa af, var villige til at modtage Genvalg; Højre raabte Hurra, Venstre forholdt sig taus. Derefter meddelte jeg, at Afstemningen skulde foregaa kredsvis paa Hotellet, hvor saa hele Forsamlingen begav sig hen. Afstemningen foregik med Ro og Orden, idet kun èn Kreds ad Gangen kom ind i Salen, dèr skrev sine Stemmesedler og gik ud ad en anden Dør. Da Stemmesedlerne blev optalte, viste Udfaldet, at Jespersen og jeg var valgte med alle Stemmer, medens Adjunkt Hansen og Købmand Willumsen var faldne for to Venstremænd. Grev Scheel var ikke bleven opstillet til Valg, men vi var blevne enige om, at hvis vi blev valgte alle, vilde vi i det første Bestyrelsesmøde supplere os med ham, hvilket vi var berettigede til efter Lovene, og

saa vælge ham til Formand igen. Venstres Majoritet var iøvrigt ikke stor, men sejret havde de jo. Bestyrelsen bestod nu altsaa af 5 Venstremænd og 2 Højremænd.

Det var ikke med noget let Hjerte, jeg bekendtgjorde dette Udfald for Forsamlingen; Højre rasede og Venstre hoverede; adskillige af disse fik nogle Knubs, deriblandt Grev Holstein; men da jeg lagde Mærke til en Sammenstimlen om ham, kom jeg i rette Tid og fik Folk splittet ad.

Kort efter havde jeg som endnu fungerende Formand sammenkaldt til et Bestyrelsesmøde i Roskilde for at vælge en ny Formand. Jespersen og jeg mødte i det sædvanlige Værelse i Hotel „Prindsen", hvor vi hidtil havde holdt Møderne, men vi saa nok, at Grev Holstsin og de andre gik ind til Staldforpagteren, der havde en Beværtning i Gaarden og hvor Bønderne plejede at tage ind. Vi blev imidlertid, hvor vi var, indtil Greven noget forlegen kom og hentede os, idet han gjorde gældende, at da de fleste af Bestyrelsen nu var Bønder, var det bedst, at vi holdt Møderne dér. Hertil svarede jeg, at naar Lehnsgreven gik til Staldforpagteren, kunde vi jo ogsaa gøre det. Det første Punkt paa Dagsordenen var Valget af en ny Formand; Greven spurgte mig, om jeg var villig til at modtage Genvalg, hvortil jeg svarede, at det vilde jeg nok, men at der vistnok var megen liden Sandsynlighed for at blive genvalgt. Vi stemte altsaa; Jespersen og jeg stemte paa hinanden; alle de andre Stemmer faldt paa Greven. Han modtog selvfølgelig Valget og bragte mig saa til min store Forbauselse en meget fin Tak for det Aar, i hvilket jeg havde været Foreningens Formand og for min Elskværdighed mod ham og hans Meningsfæller. Derefter foreslog han, at da Foreningen var vokset saa stærkt, skulde Bestyrelsen supplere sig med to Medlemmer, hvortil han foreslog to Venstremænd af det reneste Vand, af hvilken den ene Aaret i Forvejen havde taget Kongens Navnetræk af sin Kredses Fanestang. Vi protesterede forgæves; de nye Medlemmer blev valgte med 5 Stemmer mod 2; nu bestod Bestyrelsen altsaa af 7 Venstremænd og os to stakkels Højremænd, det var ganske hyggeligt! Vor Bestilling i alle de følgende Møder bestod jo kun i at protestere i det uendelige, men naturligvis uden Nytte.

Saa skulde vi have vor aarlige Præmieskydning, der na-

turligvis ikke mere maatte holdes i Boserup Skov men i Hertadalen ved Ledreborg. Da jeg altid tidligere havde assisteret Willumsen med at arrangere Præmieskydningerne, bad Greven mig nu ogsaa at være behjælpelig med Arrangementet. Dertil erklærede jeg mig villig paa den Betingelse, at Præmieuddelingen som sædvanlig indledes med et Leve for Kongen; men dette vilde Greven aldeles ikke gaa ind paa; han kunde ikke begribe, hvorfor Kongen skulde blandes ind i alle Fester her i Landet; selv havde han forresten ikke saa meget derimod, men jeg kunde jo høre, at Majoriteten ikke var stemt derfor, og saa kunde han jo intet gøre. Jeg fastholdt min Fordring, og hvis man ikke gik ind paa den, vilde jeg ikke have med Arrangementet at gøre og vilde overhovedet slet ikke møde til Præmieskydningen. Da de nye Medlemmer aldeles intet Begreb havde om at arrandere denne, var de i en slem Knibe, men give efter vilde de ikke.

De blev altsaa nødte til at arrangere Præmieskydningen som de bedst kunde, og denne blev da ogsaa derefter. Alle Skytterne, der var vante til den store Præcision, hvormed Skydningen og Pointsoptællingen tidligere foregik, var i høj Grad misfornøjede med det hele, hvilket Højremændene udtalte højt og tydeligt, Venstremændene noget mere lavmælt, men alle var de enige om at ønske de gode gamle Dage tilbage igen.

Da Sommerferien netop begyndte efter det sidste Møde i Roskilde, og jeg var led og ked af al det politiske Vrøvl, rejste jeg Dagen efter til Fanø, for at tilbringe nogen Tid dér. Da jeg steg ud af Toget i Esbjerg, lykønskede jeg mig i mit stille Sind til, at nu kom jeg vel til et Sted, hvor man var fri for at høre om Politik. Men hvad sker? Da jeg traadte ud af Banegaarden, var det første, mit Øje faldt paa, en oprejst Talerstol, og paa denne stod Expastor *Henning Jensen* og talte til en Forsamling, der ikke lod til at være meget begejstret for ham. Jeg skyndte mig til Dampskibet, der gik over til Fanø, og dér fik jeg Fred.

I Oktober blev der afholdt et Bestyrelsesmøde, til hvilket jeg af en eller anden Grund ikke kunde komme. Dagen efter Mødet fik jeg et Brev fra Grev Holstein, hvori han meget beklagede, at jeg ikke havde været tilstede, da han der

var fremkommen med et Forslag, som han gærne vilde have vedtaget enstemmig; hans Meningsfæller var enige med ham, og Jespersen var ogsaa gaaet ind derpaa. Han meddelte mig tillige, hvori Forslaget bestod, og han bad mig tænke derover til samme Dags Aften, da han saa vilde komme ud og høre mit Svar, da han netop skulde ud paa Frederiksberg. Ved at læse hans Brev, kom jeg straks paa det Rene med, at Forslaget var en fuldstændig Lovforandring, som maatte vedtages af Generalforsamlingen og ikke af Bestyrelsen. Desuden var Forslaget af en saadan Beskaffenhed, at det vilde være til stor Skade for Højre i Foreningen. Da jeg kendte Grevens Overtalelsesevner, vilde jeg nødig tale med ham om Sagen, men skrev et Brev til ham, hvori jeg sagde et bestemt Nej til at underskrive Forslaget. Jeg lod Brevet ligge i mit Hjem, for at det kunde blive leveret ham, naar han kom, og gik ud. Da jeg kom hjem Klokken henved 12, havde Greven ikke været der, og jeg tænkte saa, at han havde opgivet at komme den Aften. Da jeg vilde til at gaa i Seng, blev der ringet paa hos mig, der dengang boede i Stuen i en Ejendom i Frederiksberg Allé, og Greven traadte ind. Han gjorde en Undskyldning for sit sene Komme, da han var bleven opholdt, men da han havde set Lys i mit Værelse, havde han ikke betænkt sig paa at aflægge mig dette sildige Besøg. Han bad om mit Svar, og jeg rakte ham mit Brev, som endnu laa paa mit Skrivebord. Da han havde læst det, lod han til at blive i høj Grad overrasket over mit Afslag og udfoldede da al sin Elskværdighed og alle sine Overtalelsesevner lige over for mig. Jeg stred længe imod, men tilsidst gav jeg efter, og da han gik fra mig henved Kl. 2, var jeg besejret og havde underskrevet Forslaget, som han „tilfældigvis" havde hos sig.

Han var næppe ude af Døren, før jeg indsaa, at jeg havde begaaet en Dumhed, hvilket jeg ogsaa i den nærmeste Fremtid maatte høre nok for af mine Venner. Jeg kom da til den Erkendelse, at jeg ikke kunde hamle op med Greven og intet kunde udrette i Bestyrelsen. Jeg skrev derfor til ham og meldte mig ud af Bestyrelsen, og dermed afsluttede jeg min 20aarige Virksomhed i Skyttesagen, som jeg havde viet mine bedste Ungdoms- og Manddomskræfter og haft saa megen Glæde af, indtil Sagen blev en Partisag og ingen Fædrelandssag.

Da Frederiksberg Skytteforening for nogle Aar siden fejrede sit 25 Aars Jubilæum med en stilfuld Fest, blev jeg af den nuværende Formand, Grosserer *Kaj Schjørring*, forresten en af mine gamle Elever, indbudt og havde megen Glæde deraf. Grosserer *Schjørrings* Fader, afdøde Kaptain, Grosserer *N. A. Schjørring*, havde været en af mine gamle Krigskammerater fra 18de Regiment. Han havde været med til at genoprette Frederiksberg Skytteforening, som han i mange Aar var Formand for, og udøvede en stor Virksomhed i Foreningen. Efter hans Død blev Sønnen valgt til Formand; han er traadt i sin Faders Fodspor, og Foreningen har meget at takke ham for.

Jeg savnede meget min Virksomhed i Skyttesagen, som jeg i saa mange Aar havde arbejdet i; da Skytteforeningerne nu drev Politik, vilde jeg ikke have noget at gøre med dem mere, og jeg trak mig helt tilbage. Imidlertid var jeg ved min Virksomhed i Gl. Roskilde Amts Skytteforening bleven bekendt med mange Politikere, og der skete mange Henvendelser til mig om at arbejde for den konservative Sag. Saaledes blev jeg opfordret til at træde ind i den konservative Klub, og ved Indvielsen af dens Fane holdt jeg Festtalen. Som Folkethingsmand paa Frederiksberg havde vi dengang General *Bahnson*, og ved Valget af ham havde jeg ogsaa gjort et stort Arbejde. Da der under den store Gæring i Landet ofte blev udslynget meget graverende Beskyldninger mod Kongen og Kongehuset, og det virkelig saa ud til, at der kunde indtræffe Tilfælde, hvor der kunde være Fare for, at den københavnske Pøbel og Socialisterne kunde gøre Forsøg paa at tilføje Kongehuset Overlast, traadte en Del Mænd sammen for at genoprette det gamle „Kongens Livjægerkorps", som var bleven ophævet 1864. Dette ny Korps skulde særlig have til Formaal at værne om Kongens og Kongehusets Personer.

Jeg blev straks opfordret til at indtræde som Kaptain og Kompagnichef i dette Korps, men holdt mig længe tilbage navnlig af Hensyn til min Skolevirksomhed, da Øvelserne kunde falde paa Tider, hvor jeg ikke kunde deltage. Stemningen blev imidlertid mere og mere ophidset blandt Socialisterne i København og adskillige alvorlige Uroligheder fandt Sted navnlig ved et stort Møde, som Socialisterne holdt paa

Nørrefælled trods Politiets Forbud, og hvor Husarerne med dragne Klinger maatte adsplitte Forsamlingen. Følgen heraf var, at Socialistførerne *Pio* og *Geleff* med flere blev anholdte, og hvad det ikke havde været galt før, blev det nu. Man nærede virkelig alvorlige Bekymringer for Kongehusets Sikkerhed. Saa kom Attentatet paa Konseilspræsident *Estrup*; nu kunde jeg ikke holde mig tilbage længere, og Dagen efter meldte jeg mig ind i „Kongens Livjægerkorps", hvor jeg straks blev Kompagnichef.

Korpset bestod af omtrent 300 Mand af alle Livsstillinger, som *skulde* have været Soldater, da der ikke var Tid og Lejlighed til at indøve Rekrutter. Den gamle Livjægeruniform blev i Hovedsagen bibeholdt, kun fik Korpset en ny Chakot, som lignede den, der blev baaret af de østerrigske Uhlaner. Den Dag, da Korpset første Gang optraadte, var paa Kongens Fødselsdag den 8de April 1886. Korpset stillede om Formiddagen i Citadellet; en umaadelig Menneskemasse havde forsamlet sig udenfor dette. dels af Nysgerrighed og dels for at haane os. Men da Korpsets i deres smukke Uniformer med et stort Musikkorps i Spidsen og med stram militairisk Holdning marscherede ud af Citadellet, blev Mængden ligefrem imponeret; der blev almindelig Taushed og kun faa Ukvemsord hørtes. Vi marscherede til Ridehuset ved Amalienborg, hvor en smuk Fane, der var skænket og broderet af Prindsesse *Marie*, blev overrakt Korpset. Derpaa marscherede vi over Amalienborg Plads forbi Kronprindsens og Kongens Palai'er, hvor hele Kongehuset opholdt sig paa Balkonerne, til Rosenborg Exercerplads, hvor hele Garnisonen var opstillet til den sædvanlige Parade paa Kongens Fødselsdag. Vi blev naturligvis sete paa med stor Opmærksomhed, og om der maaske nok i Stilhed blev gjort nogle kritiske Bemærkninger af de mange dér forsamlede Officerer, saa var dog Totalindtrykket godt, og det var i det hele en absolut Succes for os. Men saa begyndte Angrebene paa os i de socialistiske og radikale Blade; et Blad kaldte endog den af os skænkede Fane for en „rød Klud", hvad der selvfølgelig vakte stor Forbittrelse i Korpset og foranledigede endog flere Medlemmer til at udspejde Redaktørens Veje for om muligt at give ham en alvorlig korporlig Afstraffelse; men han var saa heldig at undgaa dem.

I Efteraaret 1886 skulde der være ny Rigsdagsvalg og Gæringen i København var stor. I 5te Kreds, hvor Valghandlingen holdtes i Gothersgadens Exercerhus, stillede den socialistiske Kandidat, Skræder *Holm*, sig mod Professor *Goos*. Femte Kreds var dengang Københavns største, og der fandtes i den de fleste Socialister. Der var dog gjort saa store Anstrengelser fra Højres Side, at Resultatet ansaas for tvivlsomt. Saa havde Politiet faaet Nys om, at hvis Skræder Holm ikke blev valgt, vilde Socialisterne strømme ud til Amalienborg og gøre Optøjer. Livjægerkorpsets Chef, Oberst *Grønlund*, blev saa opfordret til, hvis sligt skulde ske, med Korpset at besætte de to Adgange til Amalienborg, medens Garden skulde besætte de to andre. Korpsets Medlemmer fik Ordre til henad Mørkningen at møde i Eksercerhuset i Cidadellet og dér afvente Begivenhedernes Gang. Et Par af Livjægerne blev paa Vejen overfaldne af Socialisterne og paa en var Uniformen ligefrem flaaet af og revet i Laser, i hvilken Tilstand han fremstillede sig i Citadellet.

At man var bange for alvorlige Uroligheder saa vi straks i Citadellet; thi foruden os var der opstillet to Batailloner og et Feltbatteri. Foreløbig blev Geværene sat i Pyramide og vi traadte af.

Blandt Artilleristerne var der en ung Menig, der jævnlig var henne og kiggede ud af Porten henimod Esplanaden. Da vi engang stod flere Officerer dér og talte sammen, lagde vi Mærke til ham og spurgte ham, hvad han saa efter. Han fortalte da, at han var en Svigersøn af Estrup og var henne for at se, om Ruderne ikke var blevne slaaede ind hos hans Svigerfader, der boede paa Toldbodvejen, og hvad han var bleven truet til gennem anonyme Breve. Den unge Mand var den nuværende Folkethingsmand, Hofjægermester *Neergaard* til Faarevejle paa Langeland.

Først over Midnat var Valghandlingen forbi i femte Kreds. At Skræder Holm havde sejret kunde vi høre af det Hurra, som i den stille Nat lød helt ud til os i Citadellet. Da dette blev bekræftet, var der jo ingen Fare mere, og vi traadte af.

Da jeg med to andre Officerer kom op ad Bredgade, hørte vi, at en hel Flok, syngende Socialistmarschen, kom hen imod os. Vi blev enige om, at vi ikke vilde lade Klæderne flaa af os eller Vaabnene tage fra os uden Modstand, og vi trak

da Sablerne og stillede os op med Ryggen mod en Port. Men Socialisterne, der nu var glade over deres Sejr, lod sig nøje med nogle Skældsord og gik videre.

Vi havde iøvrigt mange fornøjelige Sammenkomster og Øvelsesture i Livjægerkorpset, hvor Tonen var god, navnlig. efterat adskillige uheldige Personer var blevne fjernede Men Angrebene i de regeringsfjendtlige Blade vedblev og havde til Følge, at en Del af Korpsets Medlemmer traadte ud.

I August Maaned 1887 ankom den russiske Kejserfamilie med Dampskib til København. Da Kejser *Alexander* overfor vor Konge havde udtalt Ønsket om at se Livjægerkorpset, da han havde beundret den patriotiske Følelse, der havde givet Anledning til dets Oprettelse, blev Korpset, der nu kun talte omtrent 200 Medlemmer, formeret som et Kompagni under min Kommando som den ældste Kaptain, og vi fik Ordre til at paradere paa Banegaarden ved Kejserfamiliens Afrejse til Fredensborg, medens et Kompagni af Garden skulde paradere paa Toldboden. Vor brave Chef, Oberst Grønlund, var meget nervøs i den Anledning og spurgte mig gentagne Gange, om jeg nu ogsaa turde paatage mig at præsentere Korpset, men jeg forsikrede ham, at jeg ikke skulde gøre Korpset Skam, da jeg var fuldstændig inde i mit Eksercerreglement. Det løb da ogsaa af paa den smukkeste Maade; Kejseren passerede ledsaget af Kongen Fronten af Korpset og havde til denne udtalt sin Anerkendelse af dets Holdning og smukke Udseende.

Kejseren forblev et Par Maaneder paa Fredensborg paa Grund af, at hans Børn havde faaet Mæslinger. En Dag kort før hans Afrejse, da jeg kom over i mit Hjem fra Skolen, kom min Hustru smilende hen til mig med noget i Haanden: „Luk Øjnene et Øjeblik!“ sagde hun. I den Tro, at hun vilde putte noget Slikkeri i Munden paa mig, spurgte jeg, om jeg ogsaa skulde gabe; da hun benægtede dette, lukkede jeg Øjnene og hun begyndte saa at pille ved mit Frakkeopslag. Da jeg aabnede Øjnene, hang der en smuk Orden paa Frakken. Oberst Grønlund havde været dér med den. Det var den russiske St. Annaorden; Obersten selv var bleven Kommandør af Ordenen.

Disse Dekorationer blev der mærkværdigt nok set paa

med skæve Øjne af Hærens Officerer, fordi Officerer i saadant et irregulairt Korps var blevne dekorerede; ogsaa i Krigsministeriet blev det misbilliget, Gud véd, af hvad Grund. Dette fik jeg at vide nogen Tid efter. Obersten og jeg havde som Sædvane er, ansøgt Kongen om Tilladelse til at bære vore Ordener. Denne fik vi ogsaa, men der kom ingen Meddelelse derom i Berlingske Tidende, hvad der jo ellers altid sker. Jeg gik saa til Redaktøren og han fortalte mig, at det var efter Ministeriets Ønske, at Udnævnelserne ikke havde staaet i Bladet. Vi blev i høj Grad forbausede derover, men fandt os i vor Skæbne med Ro, men Korpsets Medlemmer blev meget vrede paa vore Vegne og flere vilde skrive derom i Bladene, hvad Obersten dog fik dem fra.

Oberst *Grønlund*, der var bleven haardt saaret i Krigen 1864, men omtrent fuldstændig helbredet, var en meget stadselig Mand, der tog sig glimrende ud, naar han i Spidsen for Korpset lod sin smukke Hest gøre Kaprioler, og mange Dameøjne rettedes paa ham. Han gjorde engang imellem nogle meget elegante Middage for os Officerer, af hvem han var meget afholdt. Paa hans 70aarige Fødselsdag var jeg som Kaptain, en Løitnant, en Underofficer og en Menig indbudt til hans Middag, og om Aftenen havde Korpset et Bal paa Skydebanen, hvor Oberstens Søn, nuværende Stabslæge *Grønlund*, repræsenterede sin Fader, der ikke kunde forlade sit Hjem, hvor der jo var Gæster.

Efterhaanden svandt Antallet af Livjægere mere og mere, da de Forudsætninger, under hvilket Korpset var dannet, jo ikke fandtes længere, eftersom der blev mere Ro i Gemytterne, og de politiske Bølger ikke gik saa højt.

Jeg var, som tidligere berørt, Aaret efter min Ankomst bleven valgt ind i Kontrolkomiteen for Selskabet „De danske Vaabenbrødre“, af hvilket jeg var bleven Medlem i Randers. Selskabet talte dengang endnu omtrent 20,000 Medlemmer og havde en Formue paa 15 à 16,00,000 Kroner, der var anbragte i gode Papirer og opbevaredes i Landmandsbankens Bokser. En Gang om Aaret mødte Kontrolkomiteen i Landmandsbanken for at efterse Beholdningen, og det var med underlige Følelser, at man sad dér og af Kontrolkomiteens Formand, afdøde Overretssagfører *Hein*, fik overleveret den ene Bunke Obligationer efter den anden,

som i Reglen indeholdt Papirer til en Værdi af 50,000 Kr., til Eftertælling.

Jeg havde megen Glæde af min Virksomhed i Vaabenbrødrene; der var altid en smuk patriotisk Aand tilstede ved vore Sammenkomster. Afdøde General *Glahn* var dengang Selskabets Formand og Oberst *Vaupell*, senere Kammersanger *Niels Juel Simonsen*, den københavnske Afdelings Formænd. Navnlig den sidste gjorde sig meget fortjent af Afdelingen og bragte den Misstemning, som undertiden havde givet sig temmelig stærke Udtryk under de tidligere Formænd, til fuldstændig at forsvinde. Efter Simonsens Død blev Etatsraad *Hans Just* Formand for den københavnske Afdeling, og han er ligesaa afholdt som sin Formand. Selskabet, hvis Formand nu er Generalmajor *Lemvigh*, svinder jo nu stærkt ind Aar for Aar, navnlig er der ikke mange tilbage fra den første slesvigske Krig. Ved Selskabets 25aarige Jubilæum 1885 afholdtes en overordentlig smuk Fest i København, hvori deltog flere Tusinde Vaabenbrødre fra hele Landet. Vi gik i en stor Procession fra Grønningen, hvor vi samledes, til Garnisons Kirkegaard, hvor Stiftsprovst *Pauli* holdt en overordentlig smuk Mindetale ved de Faldnes Grave. Dernæst gik vi til Rosenborg Have, hvor der holdtes en smuk patriotisk Fest, skøndt det gjorde et stort Skaar i Glæden, at Kongen blev forhindret i at deltage, hvad der havde været hans Hensigt. Om Aftenen var vi saa indbudne til en Fest i Tivoli.

Man maa ikke tro, at jeg paa Grund af de mange Interesser jeg havde, forsømte min Virksomhed i Skolen. Jeg arbejdede dèr strængt og alvorligt, og min Skole vandt megen Anerkendelse. Men de store Udgifter, en saadan Skole fordrer, de temmelig lave Skolepenge, man dengang kunde tage og saa endelig den Omstændighed, at Skolen ikke fik en Smule Tilskud nogetsteds fra, alt dette bevirkede, at Skolen havde ondt ved at bære sig, og at det Overskud, den havde, var forsvindende. Jeg maatte da paa anden Maade skaffe mig Indtægter og da navnlig ved Pensionairer, af hvilke jeg var saa heldig at faa adskillige, der betalte godt, blandt andet de to Brødre *Erik* og *Poul Schmedes*, Sønner af Grosserer *Jul. Schmedes*. De var allerede som Drenge meget musikalske; deres Moder var en Søster til Kammer-

sanger Simonsen. Vi havde megen Glæde af disse Drenges Musik, medens de var hos os, men vi havde ingen Anelse om, at de begge skulde blive saa bekendte Sangere som de nu er. Vi kom i den Tid en Del i deres Forældres elegante og rige Hjem i Gentofte, hvor der samledes mange Musikberømtheder.

Min kære Hustrus Helbred var desværre ikke godt; hun bar fra sin Ungdom af paa en Hjertefejl, som med Aarene udviklede sig mere og mere, og de mange Barnefødsler forværrede den ikke saa lidt. Naar saa dertil kom, at hun havde et stort Hus at passe, og saa vore stadige Bekymringer for Udkommet, alt dette bevirkede, at vort Sind ofte var tungt og trykket. Min Broder *Johannes* viste sig som en sjælden Broder i disse trange Tider, og hjalp trolig med Raad og Daad; han var i de Aar vel stillet, og jeg skal aldrig glemme, hvad han var for mig.

PROFESSOR JOHANNES HELMS

For min Hustrus Helbreds Skyld opholdt vi os om Sommerferien nede i Snekkersten, hvor vi havde lejet os ind i et Fiskerhus, og dér havde vi og vore Børn mange fornøjelige Dage; det var før den Tid, Snekkersten blev saa overfyldt af Københavnere, som det nu er, og vi levede frit og ugenert derude. En Sommer havde vi den store Glæde, at Eyber med Hustru og en Søn lejede sig en Bolig i Nærheden af os; han var jo begejstret for Danmark, en Begejstring, der ikke deltes af hans Hustru. Hun, som fra sit elegante Hjem var vant til alle mulige Bekvemmeligheder, kunde ikke saa godt finde sig i at bo i et Fiskerhus, uagtet dette havde en fortryllende Beliggenhed. Hun var *heller* ikke vant til den temmelig primitive Maade, hvorpaa alle Bekvemmeligheder var indrettede i deres Bolig, og mange Gange om Dagen kom hun og søgte Trøst og Hjælp hos min Hustru, og denne hjalp

hende ogsaa med stor Beredvillighed, da hun aldrig glemte, hvad Eybers havde været for mig i den tunge Tid i Magdeburg 1864, og navnlig, at de dengang endog havde bedt hende ned til sig.

Eyber var den Sommer temmelig skrøbelig; hans Mave var allerede fra hans unge Dage ødelagt af den megen Øldrikken, og han kom sig aldrig. Nu i sine ældre Aar smagte han aldrig Øl. I 1886 søgte han sin Afsked og flyttede igen til Magdeburg, hvor han døde et Par Aar efter. Hvad han havde været for mig lige fra den første Dag, jeg traf ham i 1864, indtil sin Død, kan jeg ikke være ham taknemmelig nok for og han staar for mig som en af de ædleste, mest helstøbte Karakterer, jeg nogensinde har kendt.

De sidste Aar, jeg tilbragte i Københavns, var meget svære, ikke alene fordi mine Indtægter var saa smaa, men navnlig fordi min kære Hustrus Helbred var saa svagt. I 1888 kunde jeg ikke klare mig længere og overdrog saa Skolen til to af mine Lærere, Dhrr. *Hjort* og *Otterstrøm*; Hjort blev senere Direktør for de forenede Latin- og Realskoler, hvad han er endnu. Otterstrøm er endnu Bestyrer af Skolen, der nu tæller henimod 500 Elever. I Maj 1904 fejrede Skolen sit 25aarige Jubilæum ved en Fest paa Hotel d'Angleterre, og uagtet jeg ikke kan sige andet, end at der ved denne Lejlighed blev vist mig al mulig Honneur, var det dog ikke med noget let Sind, jeg deltog i denne Fest.

Uagtet Afstaaelsen af Skolen var en bydende Nødvendighed, gik den mig dog meget nær til Hjerte; vi blev den Sommer boende nede ved Helsingør indtil Julen, da det endelig lykkedes mig igen at faa noget at bestille.

SLUTNING

EFTER at jeg med tungt Hjerte havde maattet opgive min Skolevirksomhed i København, trængte jeg til Ro og min kære, svage Hustru ikke mindre. Jeg søgte da og fik en Lærerplads ved Realskolen i Hammel ved Frijsenborg, hvor jeg var i to Aar, indtil jeg 1891 blev Bestyrer af Realskolen i Løgstør.

I Hammel lærte vi Godsinspektør *Tilemann* og hans elskværdige Hustru, født Ditzel, at kende. Disse to udmærkede Mennesker i deres dejlige Hjem tæt ved Frijsenborg blev meget for min Hustru og mig, og det var med stor Sorg, at jeg for nogle Aar siden modtog Efterretningen om hendes Død ved et Ulykkestilfælde under et Ophold i København. Under mit rolige Ophold i Hammel med den smukke Omegn blev jeg snart mig selv igen, og uagtet Forholdene ved Skolen under en meget uheldig Bestyrer ikke var lystelige, arbejdede jeg trolig i min Gerning, men det var uden Sorg, at jeg drog derfra, især da jeg haabede, at den friske Søluft i Løgstør vilde blive heldbringende for min Hustrus Hjertelidelse. Dette gik dog ikke i Opfyldelse; hun blev mere og mere svag, led meget og længtes kun efter den befriende Død, som indtraf den 30te August 1893, efterat vi Aaret i Forvejen havde holdt vort Sølvbryllup i største Stilhed sammen med vore Børn.

Disse, der alle endnu lever, er:

1) *Elna Flemming*, Enke efter Stationsforstander, Kancelliraad Flemming i Bjerringbro: 4 Børn.

2) *Dagmar Nyeboe*, gift med Ingeniør Nyeboe i København: 5 Børn.

3) *Hannibal Helms*, cand. pharm. i København, gift med Dora Gammelgaard, ingen Børn.

4) *Thora*, ugift, i København.

5) *Thyra Bendtsen*, gift med Købmand Bendtsen i Ruds Vedby; 2 Børn.

6) *Alvilde Abel*, gift med Fuldmægtig i Magistraten Abel i København; 2 Børn.

Fire Aar efter min Hustrus Død, da alle mine voksne Børn var ude af Hjemmet, blev Ensomheden mig for stor, og 1897 giftede jeg mig igen med *Sophie Andreasen*, en Datter af Proprietair Andreasen paa Hesselbjerggaard ved Slangerup. Vort Bryllup stod den 12te August 1897 i Frederiksborg Slotskirke, hvor vi begge var blevne konfirmerede.

Under mit Ophold i Løgstør blev jeg udnævnt til Kaptain i Forstærkningen og ansat ved 40de Bataillon i Aalborg. Derhen kom jeg ofte i min Fritid og gjorde Bekendtskab med mange elskværdige Officerer, der alle kom mig i Møde med stor Velvillie. Jeg skal her navnlig nævne min Chef, *Oberstløitnant J. Møller*, der lever endnu og afdøde Oberstløitnant *Schleppegrell*, Søn af Helten fra Treaarskrigen, i hvis Hus jeg nød megen Gæstfrihed.

Mit otteaarige Ophold i Løgstør er der ikke meget at sige om; jeg befandt mig i de første Aar meget vel dér, navnlig saa længe Birkedommer *Neumann*, der nu er Birkedommer i Hillerød, var Formand i Skolens Bestyrelse. Men da han flyttede fra Byen, forandredes Forholdene, og min Stilling ved Skolen blev efterhaanden temmelig ubehagelig. Endelig kom det til en Konflikt med Skolens Bestyrelse, efter hvilken jeg tog min Afsked og flyttede til København. Jeg skal dog ikke glemme den store Venlighed, der lige til det sidste blev vist mig af nogle af Byens Familier navnlig af Neumann og hans elskværdige Hustru, der var meget for min kære Ida i hendes sidste Dage.

I København levede jeg saa en Del Aar, indtil jeg 1909 havde den store Sorg at miste min Hustru, der døde temmelig pludselig efter en Operation. Uagtet der var en betydelig Aldersforskel mellem os, levede vi dog meget lykkeligt sammen og hun var mig en trofast Hustru i 12 Aar. Efter hendes Død lejede jeg en Villa i Nordsjælland, hvor jeg nu lever alene for at opdrage mine to Smaapiger af sidste Ægteskab, *Helene* og *Aase*, der nu er 12 og 8 Aar. Ikke

saa sjælden kommer jeg til København, hvor min største Glæde er at træffe sammen med mine gamle Krigskammerater dels i „Foreningen 18de Regiment 1864“ og dels i „De danske Vaabenbrødre“. Disse to Foreningers udmærkede Formænd, Tømrermester *Fussing* og Etatsraad *Hans Just* kan Foreningernes Medlemmer ikke paaskønne nok for, hvad de er for gamle Krigskammerater, der trænger til Hjælp og for den smukke patriotiske Tone, der præger begge Foreningernes Sammenkomster. —

Her vil jeg nu ende mine Optegnelser og ønske, at de, der læser dem, vil faa nogen Glæde deraf, og jeg vil takke Vorherre for al den Lykke, jeg trods mange Sorger og Bekymringer har haft i mit Liv og bede ham fremdeles holde sin Haand over mig saa længe han endnu vil lade mig leve. Tilsidst vil jeg ønske, at den store Kærlighed til mit Fædreland, som jeg har havt lige fra min Barndom, vil gaa i Arv til mine Børn og Børnebørn, og at de aldrig vil glemme, at „sit Fædreland skylder man alt, hvad man kan udrette“.

Forlagstrykkeriet, Klareboderne 1, København K

